

Preot Ioan Sorin Usca

Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți

5. Deuteronomul

Comentarii la Cartea Deuteronom

Introducere

Deuteronomul este cea de-a cincea carte a lui Moise, sau a *Pentateuhului*. *Septuaginta* numește cartea **Devteronómion**¹ (= repetarea Legii; a doua Lege), având în vedere conținutul, dar și locul de la 17, 18, unde textul ebraic vorbește despre *copia Legii* – **mişneh hattorah hatto'th**: *o copie a acestei legi*. *Vulgata* numește cartea **Liber Deuteronomii**, indicând și denumirea ebraică: **Helleaddabarim**. Literatura rabinică numește cartea **Mişne hatora** (repetarea Legii), dar *Biblia Hebraica* o numește după cuvintele începătoare: **Elle haddebarim**² (= iată cuvintele).

Deuteronomul cuprinde trei cuvântări ale lui Moise, urmate de un adaos istoric. Moise repetă Legea descoperită pe Muntele Sinai, completând-o cu noi prevederi și explicații, în preajma cuceririi Canaanului de către Israel. „Reluarea acestor legi în *Deuteronom* nu este o simplă repetare, ci o completare cu noi dispoziții și, în bună măsură, o perfecționare a lor. [...] Ceea ce caracterizează aceste legi în ansamblul lor este umanismul și spiritul de toleranță care transpare din felul cum sunt formulate, prin ele urmărindu-se atenuarea dreptului ce se baza pe obiceiul pământului. Înrudirea lor cu legi similare existente la alte popoare nu poate surprinde, dacă luăm în considerare faptul că poporul evreu, cu toată poziția sa singulară de popor ales, a trăit totuși într-un context geografic, istoric și cultural care l-a marcat în chip inevitabil”³.

În preajma cuceririi Canaanului, Moise repetă Legea descoperită pe Muntele Sinai, pentru o generație nouă, cei ieșiți ca adulți din Egipt fiind morți la acea dată. Totodată, Legea e explicată, dar și adaptată noilor condiții ce vor urma cuceririi Canaanului, când evreii vor trece la o viață sedentară, dar se vor și confrunta cu numeroase popoare idolatre. În ce ne privește, vom urmări și aici în mod predilect tâlcurile mistice ale Sfinților Părinți, precizările istorice, geografice sau filologice fiind cât mai succinte.

¹ Δευτερονόμιον

² אלה הדברים

³ AB, p. 162

Comentarii

CAPITOLUL 1 – Binefacerile lui Dumnezeu; nemulțumirea poporului.

1: Iată cuvintele pe care le-a grăit Moise către-ntregul Israel, dincolo de Iordan, în pustiul Arabah, din fața Șufei, între Paran, Tofel, Laban, Hașerot și Di-Zahab,

„Întregul Israel sau tot Israelul semnifică, de obicei, adunarea tuturor fiilor lui Israel (v. 3) într-un anumit loc spre a li se citi, periodic, legea dată de Domnul prin Moise”⁴. *Întregul Israel* „este o expresie tehnică specifică Deuteronomului; expresia curentă în celelalte cărți este *fiii lui Israel*. Referindu-se la unitatea poporului ales, ca partener al legământului cu Dumnezeu (indicată în Levitic 4,13. 14. 15. 21 prin *συναγωγή* și în Deuteronom 23, 2. 3 și 31, 10 prin *ἐκκλησία*), termenul îngăduie o pendulare între singular și plural, între *tu* și *voi*”⁵.

2: cale de unsprezece zile de la Horeb, în drumul de la Muntele Seir, către Cadeș-Barnea.

3: Fost-a că-n anul al patruzecilea, luna a unsprezecea, în ziua cea dintâi a acestei luni a grăit Moise către toți fiii lui Israel după toate câte-i poruncise Domnul pentru ei.

4: Aceasta, după ce-l bătuse pe Sihon, regele Amoreilor, care locuia în Heșbon, și pe Og, regele Vasanului, care locuia în Aștarot și în Edreea.

5: Acolo, dincolo de Iordan, în ținutul Moabului, acolo a-nceput Moise să-nfățișeze limpede această Lege zicând:

Cu versetul următor începe prima cuvântare a lui Moise. „Primele 5 versete ale acestui capitol fixează cadrul spațial și temporal în care Moise a ținut prima sa cuvântare (1, 6 - 4, 40), ce rezumă istoria Israelului de la plecarea din Sinai și sosirea la Pisga, lângă Iordan, urmată de îndemnul de a respecta îndatoririle legământului sfânt dintre Iahve și poporul israelit. Sintagma *tot Israelul* încadrează întreaga carte a *Deuteronomului*, fiind un termen de adresare către întreaga comunitate a celor cu credința în Iahve”⁶.

Chiar dacă toponimele cuprinse aici s-ar preta cu greu la o tâlcuire mistică, nu va fi cu totul lipsită de folos traducerea lor; desigur, vom recurge doar la sensul ce ni s-a părut a fi cel mai potrivit aici, cu precizarea că înțelesul unor denumiri este doar unul probabil. Moise a grăit dincolo de *Iordan* (= râul care curge în adâncime), în pustiul *Arabah* (= pustie), având în față *Șufa* (= vifor; Marea Roșie), între *Paran* (= plin de peșteri), *Tofel* (= var), *Laban* (= alb), *Hașerot* (= bogăție) și *Di-Zahab* (= bogat în aur), cale de 11 zile de la *Horeb* (= secetă; pustie), în drumul de la *Seir* (= acoperit cu mărcini) către *Cadeș-Barnea* (= deșert consacrat). Israel învinsese pe *Sihon* (= distrugător), regele *Amoreilor* (= munteni), care locuia în *Heșbon* (= socoteală), și pe *Og* (= uriaș), regele *Vasanului* (= țară întinsă), care locuia în *Aștarot* (= bogăție; idoli) și în *Edrei* (= puternic). Apoi Israel a ajuns dincolo de Iordan, în ținutul *Moabului* (= provenit de la un tată).

„Regatul lui Sihon se întindea la est de Marea Moartă și de cursul inferior al Iordanului. Așezarea Heșbon, care dădea și numele ținutului respectiv, era situată la aproximativ 20 km sud-vest de actualul Amman”⁷. „Regatul Basus (Vasan) cuprindea regiunea la nord de Heșbon. Era situat, de asemenea, la est de Iordan și de Lacul Ghenizaret”⁸.

Moise a cuvântat în luna Șebat (ianuarie – februarie), cea de-a 11-a a anului religios evreiesc, într-al 40-lea an de la ieșirea din Egipt. Acum a *înfățișat limpede* Legea: „Verbul

⁴ BBVA, p. 200

⁵ SEP 1, p. 533

⁶ *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*, pars V, *Deuteronomium*, (în continuare, abreviat: DEUT), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997, p. 219

⁷ DEUT, p. 219

⁸ DEUT, p. 219

diasaféo, folosit numai aici în Vechiul Testament, înseamnă a face lumină într-o chestiune oarecare, a face pe cineva să vadă limpede, a da cuiva instrucțiuni precise. Așadar, Legea de pe Sinai este reluată și completată într-o amplă expunere care cuprinde nu numai texte de lege propriu-zisă, ci și o seamă de clarificări asupra-le⁹.

6: „Domnul Dumnezeu nostru ne-a grăit nouă pe Horeb și a zis: - Destul ați locuit în muntele acesta!

„Este semnificativ faptul că această prezentare istorică nu începe cu exodul din Egipt, ci cu plecarea de pe muntele sfânt Horeb, astfel încât legământul cu Dumnezeu și țara făgăduinței se află într-o strânsă corelare¹⁰.

7: Întoarceți-vă și porniți la drum; duceți-vă în muntele Amoreilor și la toți vecinii lor: în Araba, în Munte, în Țara-de-Jos, în Negheb pe malurile mării, în ținutul Canaaneenilor și-n preajma Libanului până-la râul cel mare al Eufratului.

„Araba (sau Arabah): cu acest nume e desemnată valea Iordanului de lângă țărmul nordic al Mării Moarte¹¹. „Țara-de-Jos: zona deluroasă dintre Munte (centrul muntos al Palestinei) și țărmul Mediteranei¹². „Negheb: partea de sud a Palestinei, desemnată uneori prin *câmpie, ținutul pustiu sau miazăziua*¹³.

8: Iată, datu-v-am țara pe mână: intrați într-înșă și luați în stăpânire pământul pe care Domnul li S-a jurat părinților voștri, lui Avraam și lui Isaac și lui Iacob, să li-l dea, lor și urmașilor lor de după ei.

Făgăduința făcută lui Avraam (Facerea 15, 18) e pe punctul de a se împlini. Totuși, israeliții vor ajunge abia treptat să stăpânească întreg teritoriul indicat, aceasta realizându-se în vremea domniei regelui David.

9: În vremea aceea v-am zis: Nu pot să vă duc singur.

10: Domnul, Dumnezeuul vostru, v-a înmulțit și iată-vă astăzi numeroși ca stelele cerului.

11: Domnul, Dumnezeuul părinților voștri, să vă înmulțească de o mie de ori mai mult decât sunteți acum și să vă binecuvinteze după cum v-a grăit!

12: Cum voi putea eu de unul singur să vă port durerea și povara și neînțelegerile dintre voi?

13: Alegeți-vă dintre voi bărbați înțelepți, pricepuți și încercați, pentru fiecare din semințiile voastre, și-i voi pune căpetenii peste voi.

„În Ieșirea 18, 13-23 Iothor [Ietro] este cel care îl sfătuiește pe Moise să pună căpetenii peste popor. ♦ *bărbați înțelepți*: termenul grecesc σοφός acoperă înțelesul de *înțelepciune aplicată, practică* al ebraicului **hakham**¹⁴

14: Atunci mi-ați răspuns zicând: Bun lucru este ce-ai zis tu să facem!

15: Și am luat dintre voi bărbați înțelepți, pricepuți și încercați și i-am pus peste voi: căpetenii peste mii, peste sute, peste cincizeci, peste zeci, și condeieri judecătorilor voștri.

„Condeieri (literal: *scribi*): greșieri pentru instanțele de judecată. Mențiune proprie Septuagintei¹⁵.

16: Și le-am poruncit atunci judecătorilor voștri zicând: Să ascultați ceea ce se

⁹ BBVA, p. 200

¹⁰ DEUT, p. 219

¹¹ BBVA, p. 200

¹² BBVA, p. 200

¹³ BBVA, p. 200

¹⁴ SEP 1, p. 534

¹⁵ BBVA, p. 200

întâmplă-n mijlocul fraților voștri și să judecați drept între un om și fratele lui și străinul din casa lui.

17: În judecată să nu cauți la fața omului: pe cel mic să-l judeci ca și pe cel mare; de fața omului să nu te temi, căci judecata este a lui Dumnezeu. Iar dacă o pricină va fi prea grea pentru voi, o veți aduce la mine și o voi asculta eu.

„Philon aplică prescripția creării de către Dumnezeu a omului și a universului (*Her.* 155-157)¹⁶. Altfel zis, nedreptățind pe cineva, ofensăm pe Creatorul aceluia.

18: La vremea aceea v-am dat porunci asupra a tot ceea ce trebuie să faceți.

„Legislația mozaică este de la Dumnezeu și aceasta o confirmă teocrația care intră în istoria poporului evreu după eliberarea sa, ori din robia egipteană. În această situație se impune organizarea lui după norme divine speciale, având în vedere alegerea și pregătirea sa pentru împlinirea planului iconomiei divine. Vechile forme de organizare patriarhală sunt luate ca bază pentru constituirea și administrarea statului israelit și, totodată, completate cu noi prescripții legale prin care să fie asigurată dezvoltarea religios-morală și socială a israeliților. În urma încheierii legământului pe Muntele Sinai, israeliții vor primi prin Moise legi prin care să fie reglementată viața lor religioasă și civilă¹⁷.

19: Și dac-am plecat de la Horeb, am mers prin tot pustiul acesta mare și înfricoșător pe care l-ați văzut, îndreptându-ne spre muntele Amoreilor, după cum ne poruncise nouă Domnul, Dumnezeul nostru, și am ajuns la Cadeș-Barnea.

20: Atunci am zis către voi: Ați ajuns la muntele Amoreilor, pe care Domnul, Dumnezeul nostru, ni-l dă nouă.

21: Vedeți: Domnul, Dumnezeul vostru, v-a dat pe mână pământul (acesta); suiți-vă și luați-l în stăpânire, după cum v-a spus vouă Domnul, Dumnezeul părinților voștri; nu vă temeți și nici nu vă-nspăimântați!

22: Iar voi ați venit cu toții la mine și ați zis: Să trimitem câțiva oameni înaintea noastră: să iscodească ținutul și să ne aducă știri despre drumul pe care să ne suim și despre cetățile în care să intrăm.

„Inițiativa de a trimite cercetași aparține poporului, și nu lui Iahve, sugerând credința îndoielnică a lui Israel în asigurarea Domnului de a le oferi țara făgăduită. Această atitudine ezitantă a lui Israel, ca și protestele sale din versetul 27, vor atrage după sine pedepsirea poporului: doar generația următoare, căreia nu i se putea imputa neîncrederea părinților, va ajunge în țara făgăduită¹⁸.

23: Mie mi-a plăcut cuvântul acesta și am luat dintre voi doisprezece bărbați, câte unul din fiecare seminție.

24: Aceștia s-au dus și s-au suit în munte și au ajuns până la valea Eșcol și au iscodit-o.

Valea Eșcol: „Septuaginta literal: *valea Strugurelui*. Ebraicul *eșkol* înseamnă *strugure*; ținut cu podgorii, nu departe de Hebron¹⁹.

25: Au luat din roadele pământului și ni le-au pus nouă înaintea zicând: Bun e pământul pe care ni-l dă nouă Domnul, Dumnezeul nostru.

26: Voi însă n-ați vrut să vă suiți, ci v-ați împotrivit poruncii Domnului, Dumnezeului vostru.

„Aici, ca și în alte pasaje din Deuteronom (1, 43; 9, 23; 34, 5) textul grecesc are **ρημα**, *cuvânt* [la Anania: *poruncă*], acolo unde în Textul Masoretic este *gură*; pasajele pot sugera anti-antropomorfismul traducătorului sau reducerea unei metafore la înțelesul său simplu²⁰.

¹⁶ SEP 1, p. 535

¹⁷ AB, p. 146

¹⁸ DEUT, p. 220

¹⁹ BBVA, p. 201

²⁰ SEP 1, p. 536

27: Ați cântit prin corturile voastre și ați zis: Din ură-mpotriva noastră ne-a scos pe noi Domnul din țara Egiptului, ca să ne dea în mâinile Amoreilor și să ne nimicească.

„Prima apariție în Deuteronom a formulei *a scoate din țara Egiptului*. Menționată prima dată în Ieșirea 20, 2, ieșirea din Egipt este evenimentul fondator al istoriei lui Israel, la care poporul lui Dumnezeu va trebui să se refere neîncetat, întrucât îi datorează identitatea și originalitatea proprie. Tema va fi frecvent reluată în celelalte cărți biblice și continuată în iudaism și creștinism”²¹.

28: Unde să ne suim? Frații voștri v-au îngrozit inima zicând: Poporul acela-i mare și numeros și mai puternic decât noi; cetățile sunt mari și zidite pân-la cer; chiar și pe urmașii lui Enac i-am văzut acolo.

Enachiții (= uriași) „erau vechii locuitori ai Canaanului, îndeosebi de pe muntele Hebron, considerați a fi foarte înalți de statură. Ei sunt menționați și în textele egiptene”²².

De remarcat că Moise atribuie urmașilor faptele săvârșite de părinți; e dovada unei indisolubile legături între generații: chiar dacă nu suntem pedepsiți pentru faptele strămoșilor, nu vom rămâne în afara urmărilor aceluia de nu le vom îndrepta, ajutând, astfel, și celor ce le-au săvârșit. Găsim aici, deși învăluit, și un argument în favoarea rugăciunilor pentru morți.

29: Atunci v-am zis: Nu vă temeți de ei și nici să vă speriați.

30: Domnul, Dumnezeul vostru, Cel Ce merge înaintea voastră, El împreună cu voi îi va birui, așa cum întru toate v-a făcut El vouă în țara Egiptului

Textul ebraic s-ar traduce prin: *El se va bate pentru voi*. „Începând cu versetul următor, autorul introduce pasaje în care pronumele personal referitor la Israeliti alternează între plural și singular, uneori printr-o gramatică ciudată dar bine condusă, în interiorul aceleiași fraze. Teologic, aceasta înseamnă: 1) voi, fii ai lui Israel; 2) tu, Israele, ca popor ales și unitar; 3) tu, israelitule, ca individ și persoană. Relația omului cu Dumnezeu se consumă nu numai individual, ci și în contextul neamului căruia îi aparține (ca și, de altfel, în contextul întregii omeniri)”²³.

31: precum și-n pustiul acesta, în care ați văzut cum Domnul, Dumnezeul tău, te-a hrănit pe tine – așa cum un om și l-ar hrăni pe fiul său – de-a lungul drumului întreg pe care l-ați umblat până ce ați poposit în locul acesta.

„La Părinți apare tema Dumnezeului-doiică hrănitore (cf. Atanasie, *Ep. Serap.* 4, 16; Macarie, *Hom.* 46, 3)”²⁴.

32: Voi însă nici așa nu l-ați crezut pe Domnul, Dumnezeul vostru,

33: Cel Ce-n drumul acesta vă merge-nainte să vă caute vouă loc de popas, cu foc îndrumându-vă noaptea spre a vă arăta calea pe care să mergeți, iar ziua cu nor.

Dacă la *Ieșirea* (cap. 33), Domnul a amenințat poporul răzvrătit că va trimite un înger care să-l călăuzească, în urmă a condus El poporul, la insistențele lui Moise. „Deci cântându-se lui Dumnezeu, se arată că nu este înger, nici creatură, ci cântarea se aduce dumnezeirii Lui. Căci fiind Duhul în popor, Dumnezeu Însuși era cu ei prin Fiul în Duhul”²⁵. Știm că Persoanele Sfintei Treimi sunt deoființă, dar locul scripturistic comentat cu greu ar putea fi adus drept argument în susținerea dogmei treimice. Intenția Sfântului Atanasie va fi fost aici mai degrabă aceea de a sublinia că Dumnezeu nu lasă unei creaturi conducerea poporului ales.

34: Dar Domnul a auzit sunetul vorbelor voastre și S-a mâniat și S-a jurat zicând:

S-a mâniat: „Părinții au încercat să interpreteze pasajul în sens neantropomorfic. Dumnezeu nu se poate mânia ca un om, El este impasibil, netulburat. *Mânia* lui este expresia justiției. Despre subiect: Philon, *Deus* 52; Irineu, *Adv. haer.* II, 13, 3; Origen, *Hom. Ez.* 10, 2;

²¹ SEP 1, p. 536

²² DEUT, p. 220

²³ BBVA, p. 201

²⁴ SEP 1, p. 536

²⁵ Sf. Atanasie cel Mare, *Epistola întâia către Serapion*, XII

*Hom. Num. 23, 2, [...] Lactanțiu, De ira Dei, SC 289*²⁶.

35: Nu, nici măcar unul dintre oamenii aceștia nu va vedea pământul cel bun pe care Eu M-am jurat să-l dau părinților lor,

36: în afară de Caleb, fiul lui Iefone; el îl va vedea, lui îi voi da pământul pe care s-a suit, lui și fiilor săi, pentru că el întru toate I s-a supus Domnului.

Istoria lui Caleb se află în capitolele 13-14 din Cartea Numerele.

37: Din pricina voastră S-a mâniat și pe mine Domnul și a zis: Nici tu nu vei intra acolo!

38: Iosua, fiul lui Navi, cel ce-ți stă înaintea, el va intra acolo; pe el să-l întărești, căci el îi va împărți lui Israel [pământul] prin sorți.

„*Cel ce-ți stă înaintea*: cel ce întotdeauna e gata să-ți primească poruncile. Menționat pentru prima oară în Ieșirea 17, 8-16 drept comandant de oaste, Iosua va deveni succesor al lui Moise la conducerea Israelitilor și va cuceri Canaanul”²⁷. Despre împărțirea prin sorți a pământului s-a vorbit la Cartea Numerele 33, 54.

39: Și copiii voștri, despre care voi ziceți că vor fi de pradă, și pruncii voștri care-n ceasul de față încă nu știu să aleagă-ntre bine și rău, ei vor intra acolo; lor îl voi da și ei îl vor moșteni...

40: Iar voi, întorcându-vă, v-ați așezat tabăra în pustie, pe calea ce duce spre Marea Roșie.

„Traducerile moderne folosesc imperativul sau conjunctivul prezent; poporul nu s-a întors în pustiu, ci doar i s-a poruncit să se întoarcă”²⁸.

41: Și mi-ați răspuns zicând: Păcătuit-am în fața Domnului, Dumnezeului nostru! Ne vom sui și vom lupta întocmai cum ne-a poruncit Domnul, Dumnezeul nostru!... Și dacă v-ați luat fiecare armele de luptă, v-ați adunat și vă suiți la munte!

42: Dar Domnul mi-a zis: Spune-le: Nu vă suiți și nu vă luptați, fiindcă Eu nu sunt cu voi; altfel, veți pieri în fața vrăjmașilor voștri!

43: Și eu v-am spus, dar voi nu m-ați ascultat, ci v-ați împotrivit poruncii Domnului și cu semeție v-ați suit în munte.

44: Dar ieșindu-vă-nainte poporul amoreu care locuia în muntele acela, v-a pus pe fugă așa cum fac albinele și v-a măcelărit de la Seir până la Horma.

45: Atunci v-ați așternut la pământ și-ați plâns în fața Domnului, dar Domnul nu v-a ascultat glasul și nu v-a luat în seamă.

46: Și ați locuit în Cadeș zile multe, că multe au fost zilele cât ați șezut voi acolo.

Odată căzuți, să nu ne încumetăm către cele ce sunt peste puterile noastre; de asemenea, să nu nesocotim sfatul păstorului sufletesc; iarăși, căința să urmeze de îndată căderii, iar nu după o și mai mare înfrângere: „căutând din pricina înaltei păreri despre noi ceva mai mare decât puterea noastră, (putem) să fim răniți de cei ce locuiesc încă în muntele contemplației noastre, ca Israel, despre care legea spune că, încumetându-se unii, s-au suit în munte și a ieșit amoreul cel ce locuia în muntele acela și i-a rănit pe ei”²⁹. Iar *amoreu* este aici orice patimă ce, nedezrădăcinată fiind, nu ne va lăsa să suim la o stare superioară.

CAPITOLUL 2 – Străbătând ținuturile Edomiților, Moabiților și Amoniților. Înfrângerea regelui Sihon.

²⁶ SEP 1, p. 537

²⁷ BBVA, p. 201

²⁸ DEUT, p. 221

²⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 119

„Capitolele 2 și 3 proiectează o imagine opusă celei precedente, caracterizată prin nesupunere și eșec. Marșul lui Israel spre nord se află sub semnul reușitei, fiind binecuvântat de Dumnezeu. În drumul său spre Iordan, Israel străbate cinci ținuturi, venind în contact cu popoarele respective: 2, 1-8 Edom, 2, 9-13 Moab, 2, 17-23, 37 Amon, 2, 24-36 Sihon, 3, 1-7 Og. Întâlnirile cu aceste popoare sunt concepute după o schemă care cuprinde cinci elemente: marșul lui Israel – porunca lui Iahve către Moise, conducătorul Israelului – descrierea popoarelor care au locuit înainte în aceste ținuturi – aprovizionarea poporului israelit pentru continuarea călătoriei – trecerea prin fiecare ținut, respectiv cucerirea ținutului amoriților. Traversarea pașnică a Edomului și a Moabului (2, 1-13) este urmată de constatarea din 2, 14-16 că generația răzvrătită a israeliților s-a stins, îndeplinindu-se astfel jurământul lui Iahve din 1, 35. După parcurgerea ținutului Amon, urmează în 2, 26-3, 7 ciocnirile cu amoriții (de) sub conducerea lui Sihon și Og, care sunt înfrânți. Destinul acestor popoare este proiectat din perspectiva legământului dintre Dumnezeu și Israel: ele sunt nimicite dacă se opun trecerii lui Israel spre pământul făgăduit”³⁰:

1: Apoi, întorcându-ne noi, am pornit prin pustie spre Marea Roșie, după cum îmi grăise Domnul, și timp de multe zile am mers împrejurul muntelui Seir.

2: Iar Domnul a zis către mine:

3: Ajunge de când umblați împrejurul acestui munte! Înturnați-vă dar spre miazănoapte!

4: Dă poruncă poporului și zi: Voi acum veți trece prin hotarele fiilor lui Esau, frații voștri, care locuiesc în Seir; ei se vor înfricoșa de voi și foarte se vor teme,

„*Fiii (sau urmașii) lui Esau: Edomiții; descendenții fratelui lui Iacob, care se numea și Edom (vezi Facerea 36, 1)*”³¹.

5: dar voi să nu ridicați război împotriva-le, pentru că din pământul lor nu vă voi da nici măcar o urmă de picior: muntele Seir l-am dat în stăpânirea fiilor lui Esau.

6: Mâncarea cu care vă hrăniți s-o cumpărați de la ei cu bani, și tot pe bani să vă cumpărați de la ei apa pe care-o beți.

7: Căci Domnul, Dumnezeul nostru, te-a binecuvântat pe tine în tot lucrul mâinilor tale; El știe cum ai străbătut câmpia aceasta întinsă și-nfricoșătoare; iată, de-a lungul a patruzeci de ani Domnul Dumnezeul tău a fost cu tine și n-ai dus lipsă de nimic.

„În Deuteronom, cei patruzeci de ani apar ca o încercare la care Dumnezeu și-a supus poporul ales. În Noul Testament, cele patruzeci de zile petrecute de Iisus în deșert amintesc anii exodului (Marcu 1, 12; Luca 4, 1; Matei 4, 4 – unde este citat Deuteronom 8, 3)”³².

8: Și am trecut pe-alături de frații noștri, fiii lui Esau, care locuiau în Seir, pe-alături de drumul Arabiei, de la Elat și Ețion-Gaber; pe urmă ne-am înturnat și am apucat pe calea pustiei Moabului.

Fiii lui Esau ori Edom sunt urmașii fratelui lui Iacob, motiv pentru care li se poruncește israeliților să treacă cu pace prin hotarele lor. În itinerariul străbătut de evrei se trece pe lângă cetățile *Elat* (= terebint) și *Ețion-Gaber* (= șira spinării), de la acestea întorcându-se către pustia Moabului.

9: Dar Domnul mi-a zis: Nu vă puneți în dușmănie cu Moabiții și să nu porniți război asupra-le, pentru că din pământul lor nu vă voi da nimic în stăpânire: Aurul l-am dat în stăpânire fiilor lui Lot.

10: Înainte au locuit acolo Emimii, popor mare, numeros și înalt la statură, ca fiii lui Enac;

11: și ei treceau drept Refaimi, ca fiii lui Enac, dar Moabiții i-au numit Emimi.

³⁰ DEUT, p. 221

³¹ BBVA, p. 202

³² SEP 1, p. 538

12: În Seir au trăit mai înainte și Horeii; dar fiii lui Esau i-au alungat și i-au nimicit de dinainte-le și s-au așezat ei în locul lor, așa cum a făcut și Israel cu pământul moștenirii sale, cel pe care Domnul i l-a dat...

13: Acum, sculați-vă!, porniți-vă și treceți valea Zared!

Și am trecut valea Zaredului.

14: De atunci, de când am plecat de la Cadeș-Barnea și până când am trecut valea Zaredului, s-au scurs treizeci și opt de ani, până ce-au pierit din tabără toți cei ce erau atunci buni de război, așa cum li Se jurase Dumnezeu;

15: că mâna Domnului a fost asupra-le ca să-i topească din mijlocul taberei, până ce-au pierit de tot.

16: Și a fost că dac-au murit toți cei ce erau atunci buni de război și dac-au pierit ei din mijlocul poporului,

17: mi-a grăit mie Domnul zicând:

18: Astăzi vei trece pe lângă hotarele lui Moab spre Ar;

19: veți fi foarte aproape de Amoniți, dar să nu vă puneți cu ei în dușmănie și să nu porniți război asupra-le, pentru că din pământul fiilor lui Amon nu-ți voi da nimic în stăpânire: stăpânirea le-am dat-o fiilor lui Lot.”

Odată pieriți cei ce s-au temut să intre în Canaan, israeliții au trecut de *Zared* (= roditor), pârâu și vale la granița dintre Edom și Moab, și au pornit către *Ar* (= oraș), pe lângă hotarele lui Moab. Aici „se insistă asupra legăturilor pașnice dintre israeliți și amoniți, dar în alte locuri sunt menționate raporturile ostile dintre cele două popoare”³³.

20: (Acesta era socotit și el a fi pământul Refaimilor, căci Refaimii îl locuiseră mai înainte; Amoniții îi numeau *Zomzomimi*,

„*Zomzomimi*: cei ce murmură; cârtitori. Par a fi identici cu *Zuzimii* menționați în Facerea 14, 5”³⁴.

21: popor mare, numeros și mai puternic decât voi, precum fiii lui Enac; Domnul însă l-a nimicit de dinaintea Amoniților, așa că aceștia s-au înstăpânit și locuiesc în ținuturile lor până-n ziua de azi,

22: așa cum Domnul le-a făcut fiilor lui Esau, cei ce locuiau în Seir, când i-a prăpădit de dinainte-le pe Horei și le-au luat în stăpânire ținuturile și s-au așezat în ele până-n ziua de azi;

23: și [cum le-a făcut] și Heveilor, cei ce locuiau în sate pân-la Gaza: i-au nimicit *Caftorimii*, cei ce plecaseră din *Caftorim*, și s-au așezat în locul lor).

Caftorim: „Septuaginta transcrie *Capadocienii* și *Capadocia*. *Caftor*: locul de obârșie al Filistenilor (cf. Ieremia 47, 4); o seamă de cercetători îl plasează în insula Creta”³⁵.

24: Acum, așadar, sculați-vă!, porniți-vă și treceți valea Arnonului! Iată, ți l-am dat în mână pe Sihon Amoreul, regele Heșbonului, precum și țara lui; începe-ți înstăpânirea, fă război cu el!

25: Chiar de astăzi Eu încep să semăn spaima de tine și frica de tine-naintea tuturor neamurilor ce se află sub cer: cei ce vor auzi de numele tău se vor tulbura și se vor îngrozii-nainte-ți.

26: Din pustiul Chedemot am trimis soli la Sihon, regele Heșbonului, cu aceste cuvinte de pace:

27: Trece-voi prin țara ta; voi merge numai pe drum, fără să mă abat nici la dreapta și nici la stânga;

28: tu pe bani îmi vei vinde mâncarea cu care să mă hrănesc, și tot pe bani apa pe care s-o beau; nu vreau decât să trec pe picioare,

³³ DEUT, p. 222

³⁴ DEUT, p. 202

³⁵ BBVA, p. 202

29: așa cum au făcut pentru mine fiii lui Esau care trăiesc în Seir și Moabiții care locuiesc în Ar; aceasta, numai până voi trece Iordanul în țara pe care ne-o dă nouă Domnul, Dumnezeul nostru.

30: Dar Sihon, regele Heșbonului, n-a vrut ca noi să trecem pe la el, pentru că Domnul, Dumnezeul tău, i-a învârtoșat duhul și i-a împietrit inima, așa ca el să fie dat în mâinile tale, așa cum este acum.

Duhul: „Origen (*Com. Io.* XXXII, 218-228) socotește că acesta este singurul pasaj din Biblie în care *duhul* (πνεῦμα) apare în sens negativ”³⁶.

31: Atunci mi-a zis Domnul: Iată, am început să ți-l dau în mână pe Sihon Amoreul, regele Heșbonului, precum și țara lui; începe-ți înstăpânirea peste pământul său!

32: Iar Sihon, regele Heșbonului, ne-a ieșit înainte la Ihaț, el și tot poporul său, gata de luptă.

33: Dar Domnul, Dumnezeul nostru, ni l-a dat pe mână și l-am bătut, pe el și pe fiii lui și tot poporul lui.

„Origen, în *Omiliile* XII și XIII la Numeri, a comentat victoria asupra lui Seon [Sihon] ca un triumf asupra diavolului *orgolios și trufaș*, epitete întemeiate pe etimologia numelui Seon. Numele capitalei sale, Esebon [Heșbon], este interpretat de Origen în sens etimologic, ca *raționamente*, căci *esența puterii diavolului stă în argumente* (cf. Philon din Alexandria, *Leg.* III, 26)”³⁷.

34: Atunci, la vremea aceea, i-am luat noi toate cetățile; fiecare cetate am nimicit-o, iar din bărbații lor și din femeile lor și din copiii lor n-am lăsat pe nimeni viu.

Lui Celsus, care se indigna de ideea masacrării dușmanilor, mai ales a tinerilor, Origen (*C. Cels.* VII, 18) [îi] răspunde că nu trebuie luat în sens literal cuvântul ζοφρίας, ci în sens spiritual: trebuie distrus tot ce are viață la dușmanii născuți din viciu, chiar și relele abia născânde, adică cele mai mici gânduri păcătoase”³⁸.

35: Numai vitele le-am luat ca pradă, precum și ceea ce se jefuise din cetățile pe care le cuceriserăm.

36: De la Aroer, care se află pe malul râului Arnon, și de la cetatea cea din vale până la muntele Galaad n-a fost cetate care să ne fi scăpat; Domnul Dumnezeu a dat totul în mâinile noastre.

37: Numai de pământul fiilor lui Amon nu ne-am apropiat: de malul întreg al râului Iaboc, de cetățile ce sunt pe munte și de nimic din ceea ce ne-a poruncit nouă Domnul, Dumnezeul nostru.

Evenimentele rememorate aici au fost descrise la Cartea Numerele. Moise nu le reia inutil, ci scopul său era acela de a întări pe cei ce urmau să cucerească Țara făgăduită, cu amintirea biruințelor trecute.

CAPITOLUL 3 – Biruința asupra lui Og, regele Vasanului.

1: Întorcându-ne acolo, ne-am suit pe calea ce duce spre Vasan. Iar Og, regele Vasanului, ne-a ieșit înainte la Edrei, el și tot poporul său, gata de luptă.

„Regatul Vasan se întindea la nord de râul Iarmuc și la est de lacul Ghenizaret. Localitatea Edrei era situată în partea sudică a Vasanului”³⁹.

2: Dar Domnul mi-a zis: Nu te teme de el, că-n mâinile tale l-am dat, pe el și tot poporul lui și toată țara lui; vei face cu el ce-ai făcut cu Sihon, regele Amoreilor, cel ce locuia

³⁶ SEP 1, p. 539

³⁷ SEP 1, p. 539

³⁸ SEP 1, p. 540

³⁹ DEUT, p. 223

în Heşbon.

3: **Domnul, Dumnezeul nostru, l-a dat în mâinile noastre și pe Og, regele Vasanului, cu tot poporul lui, și l-am bătut până n-a mai rămas în el sămânță.**

„Victoria împotriva lui Og (cu sensul etimologic *obstacol*) [Origen] o interpretează ca o înfrângere a moleșelii (sensul etimologic al numelui Vasan)”⁴⁰.

4: **Atunci, la vremea aceea, i-am luat noi toate cetățile; n-a fost cetate pe care noi să n-o fi luat de la ei: șaizeci de cetăți, tot ținutul din preajma Argobului, (ce se ținea) de regele Og al Vasanului,**

„Regiunea Argob făcea parte inițial din regatul Vasan; aici, ca și în versetul 13, pare a desemna o confederație, identică cu regatul lui Og”⁴¹.

5: **toate, cetăți întărite, cu ziduri înalte, cu porți și zăvoare; nu punem la socoteală și cetățile neîntărite, care erau foarte multe.**

Cetățile neîntărite: „literal: *cetățile Ferezeilor*: ale celor ce locuiau la țară, în așezări lipsite de fortificații”⁴².

6: **Le-am nimicit așa cum făcuserăm și cu Sihon, regele Heşbonului; fiecare cetate am nimicit-o: bărbați, femei și copii.**

7: **Iar toate vitele și ceea ce se jefuise de prin cetăți ni le-am luat ca pradă.**

8: **Atunci, la vremea aceea, am luat noi din mâinile celor doi regi ai Amoreilor țara de dincoace de Iordan, de la râul Arnonului până la muntele Hermon.**

„Hermon, vârf de munte din masivul Antiliban, situat la nord de Israel, la granița actuală dintre Liban și Siria. În Deuteronom, el constituia granița de nord a regatului Vasan”⁴³.

9: **(Sidonienii numesc Hermonul Sirion, iar Amoreii îl numesc Senir),**

10: **toate cetățile din șes, tot Galaadul și tot Vasanul, până la Salca și Edrei, cetăți în țara lui Og al Vasanului.**

11: **Căci numai Og, regele Vasanului, doar el mai rămăsese din Refaimi. Iată patul lui, pat de fier, încă se mai află în Rabatul fiilor lui Amon: de nouă coți în lungime și de patru coți în lățime, coți bărbătești.**

Salca (= coșul tău) era situată la 56 km est de Edrei. Refaimii, neam de o statură impunătoare, pare să se fi stins odată cu Og, ultimul său reprezentant. Cât despre *patul* acestuia, „este vorba probabil de unul din numeroasele monumente funerare megalitice de la est de Iordan, construit din bazalt, lung de aproximativ 4,5 m și lat de 2 m”⁴⁴.

12: **Atunci, la vremea aceea, am luat noi în stăpânire ținutul acesta. De la Aroer care este lângă râul Arnon, precum și jumătate din muntele Galaadului cu cetățile lui l-am dat (semințiilor) lui Ruben și Gad;**

13: **iar ceea ce a rămas din Galaad, precum și tot Vasanul, țara lui Og, le-am dat la jumătate din seminția lui Manase (tot ținutul Argob și tot Vasanul acela se socotea a fi țara Refaimilor;**

14: **Iair, fiul lui Manase, a luat tot ținutul Argob până la hotarele Gheşuriților și Maacatiților; iar [sălaşurile] Vasanului le-a numit după numele său: sălaşurile lui Iair, așa cum sunt până astăzi).**

„*Gheşuriții* și *maacatiții*: triburi aramaice organizate în mici formațiuni statale în estul lacului Ghenizaret și pe cursul superior al Iordanului”⁴⁵.

15: **Lui Machir i-am dat Galaadul;**

16: **iar [semințiilor] lui Ruben și Gad le-am dat de la Galaad până la râul Arnon (hotarul e pe la mijlocul râului) și până la râul Iaboc (râul este hotarul fiilor lui Amon),**

⁴⁰ SEP 1, p. 539

⁴¹ DEUT, p. 223

⁴² BBVA, p. 203

⁴³ DEUT, p. 223

⁴⁴ DEUT, p. 223

⁴⁵ DEUT, p. 223

17: precum și Arabah, cu Iordanul drept hotar, de la Chineret până la Marea Arabahului, Marea Sărată, la poalele Muntelui Fazga, spre soare-răsare.

Machir este unul dintre fiii lui Manase. „Pârâul Arnon constituia granița de sud a seminției lui Ruben. Cursul superior al pârâului Iaboc forma granița de est, dincolo de care se întindeau teritoriile amoniților⁴⁶. Muntele Fasga (cum e în *Septuaginta*) sau *Pisga* (= stânca împărțită) e situat în nord-estul Mării Moarte (Marea Sărată). „Împărțirea pământului între Ruben, Gad și Machir este obscură (deopotrivă în greacă și în ebraică) din pricina dublei lor menționări (12-13 și 15-16) și a intercalării unei notițe referitoare la Iair (14)⁴⁷.

18: În acea vreme v-am poruncit eu vouă zicând: Domnul, Dumnezeul vostru, v-a dat pământul acesta ca să-l stăpâniți; voi toți, cei destoinici, înarmați-vă și mergeți înaintea fraților voștri, fiii lui Israel.

„Versetul 18 deschide o nouă secțiune în șirul narațiunii, revenind la sentința din 1, 37-39, privind stabilirea triburilor israelite în țara făgăduită, la vest de Iordan. Moise organizează cucerirea acestui pământ, îl numește pe Iosua conducător în locul său, care va împlini această făgăduință. Moise însuși nu va trece dincolo de Iordan⁴⁸.

19: Numai femeile voastre, copiii voștri și vitele voastre (știu că aveți vite multe) să rămână în cetățile voastre pe care vi le-am dat,

20: până când Domnul Dumnezeu le va da fraților voștri odihnă așa ca și vouă, și până când își vor lua și ei în stăpânire pământul pe care Domnul, Dumnezeul vostru, li-l dă peste Iordan; atunci vă veți întoarce fiecare la moșia sa pe care eu v-am dat-o.

21: Și tot în vremea aceea i-am poruncit lui Iosua zicând: Cu ochii voștri ați văzut tot ceea ce Domnul, Dumnezeul nostru, a făcut cu acești doi regi; tot așa va face Domnul, Dumnezeul nostru, și cu toate regatele prin care vei trece.

22: Nu vă temeți de ele, fiindcă Domnul, Dumnezeul vostru, Însuși El se va lupta pentru voi.

23: În vremea aceea m-am rugat Domnului zicând:

24: Doamne, Doamne, Tu ești Cel Ce ai început să-i arăți robului Tău tăria Ta și puterea Ta, mâna cea tare și brațul cel înalt; cine este oare Dumnezeu, în cer sau pe pământ, care să facă așa cum Tu ai făcut și așa cum Tu ai întărit?

25: Ajută-mă dar să trec și să văd pământul cel bun care este peste Iordan, muntele acela frumos și Libanul.

26: Din pricina voastră însă Domnul nu m-a luat în seamă și nu m-a ascultat; și mi-a zis Domnul: Ajunge!; de-acum să nu mai vorbești de lucrul acesta!

27: Suie-te pe vârful Fazgăi și uită-te cu ochii tăi spre apus și spre miazănoapte și spre miazăzi și spre răsărit și vezi cu ochii tăi; căci tu nu vei trece Iordanul acesta.

28: Dă-i porunci lui Iosua: întărește-l și îmbărbătează-l, căci el va merge înaintea acestui popor și el va da în stăpânire tot pământul pe care l-ai văzut.

29: Așa că noi am rămas în vale, aproape de așezământul lui Bet-Peor.

Lui Moise i se va arăta Canaanul de pe muntele Pisga (în fapt, sunt mai multe vârfuri, la răsărit de Iordan, cunoscute sub acest nume). Evreii au rămas în apropiere de *Bet-Peor* (= casa deschisă), așezare „situată în Moab, la poalele muntelui Pisga. În acest loc triburile israelite vin în contact cu adepți ai cultului zeului Baal-Peor⁴⁹.

CAPITOLUL 4 – Supunerea față de Lege.

⁴⁶ DEUT, p. 223

⁴⁷ SEP 1, p. 541

⁴⁸ DEUT, p. 223

⁴⁹ DEUT, p. 224

„Capitolul 4, 1-40 este asemănător unui codice de legi, precum Codicele Hammurapi, foarte apreciat în epoca respectivă: prolog (1-8), fondul de legi (9-31), epilog (32-40). Pe de altă parte, secțiunea centrală (9-31) conține elemente ale unui tratat de vasalitate: antecedente (10-14), prevederile esențiale (15-19; 23-24), blestem și binecuvântare (25-31). Acest amestec de codice de legi și contract corespunde unei duble funcțiuni: aprofundarea valabilității juridice a legilor și actualizarea comandamentelor esențiale din legământul cu Dumnezeu”⁵⁰. Introducem aici observația că, în pofida asemănărilor, între textul mozaic și Codul Hammurabi sunt și mari deosebiri. Foarte posibil ca Moise să fi avut cunoștință de acel cod, dar apropierea între cele două texte nu poate fi făcută decât într-un plan foarte limitat.

1: Și acum, Israele, ascultă hotărârile și rânduielile pe care vă învăț eu astăzi să le pliniți, pentru ca voi să trăiți și să vă înmulțiți și, intrând, să moșteniți pământul pe care vi-l dă vouă Domnul, Dumnezeul părinților voștri.

„Introducere concluzivă: Moise a încheiat expunerea unor evenimente istorice și trece acum la înfățișarea actelor normative care vor alcătui *a doua Lege*”⁵¹. „Formula [*și acum*] (**και νυν**, ebr. **we attah**) este caracteristică textelor juridice și liturgice; aici marchează articulația dintre rememorarea trecutului și prezentarea legii”⁵².

E aici și un îndemn să nu amânăm, să nu lăsăm nici un moment să treacă nefolosit spre împlinirea voinței dumnezeiești: „Moise zice: *Și acum Israile*. Ține deci și tu pe *acum*”⁵³.

2: Să nu adăugați nimic la cuvântul pe care vi-l poruncesc eu, nici să lăsați ceva din el; păziți poruncile Domnului, Dumnezeului vostru, pe care vi le poruncesc eu astăzi.

„Formula canonică *nu adăugați nimic, nu înlăturați nimic* protejează, în întreg Vechiul Orient, textele codicelor de legi și ale tratatelor de modificări arbitrare”⁵⁴. „Interdicția de a adăuga sau de a scoate ceva din textul sacru va dobândi importanță în creștinism pentru a exprima integralitatea Scripturilor. Irineu (*Adv. haer.* IV, 33, 8) citează această regulă pentru a defini una din condițiile păstrării imuabile a Scripturilor. Ea va fi folosită în polemica împotriva ereticilor”⁵⁵.

3: Ochii voștri au văzut toate câte a făcut Domnul, Dumnezeul nostru, cu Baal-Peor: Domnul, Dumnezeul vostru, a nimicuit dintre voi pe tot omul care i-a urmat lui Baal-Peor;

4: dar voi, cei ce v-ați lipit de Domnul, Dumnezeul vostru, toți sunteți vii până în ziua de astăzi.

Parte dintre evrei au urmat cultului lui Baal-Peor, atrăgându-și astfel asupra lor pedeapsa divină. „Este vorba de Baal, zeul fertilității, al cărui cult cuprindea, între altele, prostituția sacră în numele acestei zeități, pedepsită în Israel cu moartea (Numeri 25, 1-5)”⁵⁶.

5: Iată, v-am învățat rânduieli și legi după cum mi-a poruncit mie Domnul, pentru ca voi așa să le pliniți în țara-n care mergeți s-o moșteniți.

6: Le veți păzi și le veți plini, că aceasta este înțelepciunea voastră și priceperea înaintea tuturor neamurilor care vor auzi vorbindu-se de toate legiurile acestea și vor zice: Iată popor înțelept și iscusit, neamul acesta mare!

7: Într-adevăr, care este oare marele neam căruia să-i fie dumnezeii atât de aproape așa cum întru toate ne este nouă Domnul, Dumnezeul nostru, ori de câte ori Îl chemăm?

„Dumnezeu care stă aproape (**εγγύζων**): noțiunea de Dumnezeu apropiat este o creație

⁵⁰ DEUT, p. 224

⁵¹ BBVA, p. 204

⁵² SEP 1, p. 542

⁵³ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 21

⁵⁴ DEUT, p. 224

⁵⁵ SEP 1, p. 543

⁵⁶ DEUT, p. 224

biblică (cf. Psalmi 118, 151; 144, 18; Isaia 50, 8; 55, 6; 58, 2; Ieremia 23, 23); textul grecesc redă sensul de singular al pluralului ebraic **elohim qerobhim**⁵⁷.

8: Sau care este marele neam căruia să i se fi dat rânduiești și hotărâri drepte așa cum este toată Legea aceasta pe care o pun eu astăzi în fața voastră?

9: Bagă de seamă asupra-ți și păzește-ți cu putere sufletul; să nu uiți nimic din lucrurile pe care le-au văzut ochii tăi și să nu-ți iasă ele de la inimă în toate zilele vieții tale; și să-i înveți pe fiii tăi și pe fiii fiilor tăi

Acestea sunt spuse „în sensul: să povestești urmașilor tăi despre toate lucrurile pe care le-ai văzut; principiul predaniei orale, din generație în generație”⁵⁸. *Bagă de seamă asupra-ți*: SEP 1 are: *ia seama la tine*: „(πρόσεχε σεαυτω) – este o expresie care apare frecvent în Deuteronom, ca și în alte cărți ale Pentateuhului (Facerea 24, 6; Ieșirea 10, 28; 23, 21; 34, 12), dar care nu se regăsește în restul Bibliei. Formula a fost interpretată ca un precept moral (*îngrijește-te de tine însuși*), sens care lipsește în textul ebraic. Philon o apropie de preceptul delfic *cunoaște-te pe tine însuși* (*Somn. I, 58-60*)”⁵⁹.

10:– ziua în care ați stătut înaintea Domnului, Dumnezeului vostru, la Horeb, ziua adunării când mi-a zis mie Domnul: Adună la Mine poporul ca să asculte cuvintele Mele și să învețe a se teme de Mine în toate zilele pe care le vor trăi ei pe pământ, și să-i învețe și pe fiii lor!

„Legea, ca nedesăvârșită, zice: *Ia aminte la tine însuși*. Iar Domnul (Hristos), ca mai presus de desăvârșire, a poruncit să îndreptăm și pe fratele nostru zicând: *De-ți va greși fratele tău și cele următoare* (Matei 18, 15). Dacă muștrarea ta, mai bine zis, aducerea aminte îndreptată spre el, e curată și smerită, să nu ocolești să împlinești porunca Domnului. Dacă nu ai ajuns la această stare, împlinește încă slujirea legii”⁶⁰. O scolie la acest loc completează: „Sfântul socotește aici, cred, că slujirea legii constă în a lua aminte cineva la sine însuși, adică a căuta de ale sale. Iar slujirea Domnului constă în a privi și la ale aproapelui și a-l îndrepta”.

11: Atunci v-ați apropiat și ați stat la poalele muntelui; iar muntele ardea cu foc până-n cer; întuneric, beznă, vifor, vuiet mare!

Până-n cer: ebraică: *până-n inima cerului*⁶¹. *Întuneric*: „compară cu Ieșirea 20, 21: *iar Moise a intrat în întunericul unde era Dumnezeu*”⁶². *Vuiet mare*: „Versiunea Ebraică omite *vuiet mare*. De altfel, Textul Ebraic cunoaște mai multe variante de traducere: *întuneric, nori și întunecime* (KJV); *întuneric, nor și întunecime* (RSV); *Întunericul norilor și al nopții-ntunecoase* (TOB); *ceru-ntunecat de nori negri* (BJ); *întuneric, nor și strat noros de-ntuneric* (OSTY); *cer înconjurat de întuneric, de nori și de beznă* (GALA). Septuaginta întregește vizualul cu auditivul, dincolo de care se consumă experiența mistică a lui Moise”⁶³.

12: Iar Domnul v-a grăit din mijlocul focului: glasul cuvintelor Lui l-ați auzit, dar vreo asemănare n-ați văzut; nimic, în afară de glas.

„Philon folosește acest verset ca argument pentru superioritatea auzului asupra văzului (*Migr. 48; Decal. 33*)”⁶⁴.

Se vorbește aici despre un *glas* al lui Dumnezeu, perceput doar ca vuiet de către cei de jos. „Iată, glasul Domnului este Cuvânt fără de formă, pentru că puterea Cuvântului este cuvântul luminos al Domnului, este adevărul pogorât de sus din cer peste adunarea Bisericii și lucrează prin o slujire directă și plină de lumină”⁶⁵. Clement vede în cele petrecute pe Sinai o anticipare a

⁵⁷ SEP 1, p. 543

⁵⁸ BBVA, p. 204

⁵⁹ SEP 1, p. 543

⁶⁰ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, XXVI, II, 16

⁶¹ BBVA, p. 205

⁶² BBVA, p. 205

⁶³ BBVA, p. 205

⁶⁴ SEP 1, p. 544

⁶⁵ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 34, 3

Întrupării și a Pogorării Duhului Sfânt.

Tot aici se face pomenire despre *asemănare (omíoma)*, adică „ceea ce seamănă cu cineva sau ceva; imagine. Deseori tradus prin *formă, chip*”⁶⁶.

Dumnezeu „S-a pogorât în chip de foc pe muntele Sinai. Dar că acelea erau chip (tip) și altceva nimic, ne încredințează Hristos Însuși. Mulțimea Iudeilor socotea că vede cu adevărat firea negrăită, prin mijlocirea lui Moise și prin conducerea lor în Horeb și prin strângerea lor în adunare (în biserică) sub muntele Sinai. Și fiindcă cutremura pe ascultători și sunetul pătrunzător al trâmbițelor ce se auzea sus, socoteau că s-au făcut auzitori ai glasului dumnezeiesc. Dar că acestea le cugetau copilărește, îi încredințează lămurit Dumnezeu”⁶⁷.

13: Atunci v-a vestit El legământul Său pe care v-a poruncit să-l pliniți, adică cele zece porunci pe care le-a scris pe două table de piatră.

„Ca orice contract, acest legământ a fost scris pentru amândoi partenerii, deci în două exemplare, fiecare pe câte o placă de piatră. Amândouă exemplarele, atât cel pentru Iahve, cât și cel pentru Israel, vor fi păstrate (ulterior – *n. n.*) în Templul Sfânt din Ierusalim”⁶⁸.

14: În vremea aceea mi-a poruncit Domnul să vă învăț rânduielile și legile pe care voi să le pliniți în țara în care intrați ca s-o moșteniți.

15: - Păziți-vă cu strășnicie sufletele; de vreme ce n-ați văzut vreo asemănare atunci când Domnul v-a grăit la Horeb, în munte, din mijlocul focului,

16: să nu cădeți în nelegiuirea de a vă face vreun chip cioplit, nici vreo înfățișare, nici vreo asemănare, fie ea bărbătească sau femeiască,

17: nici asemănarea vreunei fiare din cele ce sunt pe pământ, nici asemănarea vreunei păsări înaripate care zboară sub cer,

18: nici asemănarea vreunei viețuitoare ce se târăște pe pământ, nici asemănarea vreunui pește din apele de sub pământ.

„Dacă deci este cu neputință să ne facem o idee despre asemănarea lui Dumnezeu, cum oare mintea noastră va putea să se apropie de ființa Sa?”⁶⁹. Desigur, după Întruparea Fiului știm mult mai multe despre Dumnezeu, dar El ne rămâne inaccesibil în ființa Sa. Omul, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, va greși de va atribui divinității alte chipuri. „De vreme ce *Legea trebuie înțeleasă duhovnicește* (Romani 7, 14), fiecare să bage de seamă ce fac atunci când unii iau chip de bărbat, alții, chip de femeie, un altul și-a luat înfățișare de pasăre, iar un altul de târătoare sau de șerp, și în sfârșit un altul își realizează asemănarea cu Dumnezeu. Va înțelege tâlcul acestor cuvinte cine va citi cele scrise acolo”⁷⁰.

19: Sau, de vei privi la cer și vei vedea soarele și luna și stelele și toată podoaba cerului, să nu cumva să te-nșeli și să te închini lor, nici să le slujești, lor, celor pe care Domnul, Dumnezeuul tău, le-a împărțit tuturor neamurilor de sub cer.

„În afara interdicției de a se închina unor idoli în reprezentări sculpturale sau picturale antropomorfe sau animale, Israelul este avertizat împotriva cultului astrilor, larg practicat în vechiul Orient”⁷¹. „Elementele naturale sunt un bun comun al tuturor neamurilor, în timp ce Dumnezeu i Se descoperă numai poporului ales. Întregul episod reprezintă o puternică pledoarie pentru monoteism, un monoteism despovărat de orice urmă de idolatrie”⁷².

„Li le-a împărțit acestea nu ca să le fie zei, ci ca din lucrarea lor să cunoască, precum s-a spus, cei din neamuri pe Dumnezeu, Creatorul tuturor. Poporul de odinioară al iudeilor avea o învățătură mai deplină, pentru că avea cunoștința despre Dumnezeu nu numai din operele

⁶⁶ BBVA, p. 205

⁶⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Ieșire*, II

⁶⁸ DEUT, p. 224

⁶⁹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, VI, 7

⁷⁰ Origen, *Omilii la Evanghelia după Luca*, VIII, 3

⁷¹ DEUT, p. 224

⁷² BBVA, p. 205

creațiunii, ci și din dumnezeieștile Scripturi⁷³.

20: Pe voi însă v-a luat asupra-Și Dumnezeu și v-a scos din cuptorul cel de fier, din Egipt, ca să-I fiți Lui popor de moștenire așa cum sunteți acum.

„Cuptorul cel de fier, metaforă pentru groaznicele chinuri îndurate de Israel în Egipt. Dacă însă, potrivit unor filologi, se traduce *cuptorul cel pentru fier* (furnal), atunci exegeza implică ideea purificării poporului ales în urma trecerii lui prin probele de foc ale Egiptului⁷⁴.

21: Dar Domnul Dumnezeu S-a mâniat pe mine din pricina vorbelor voastre și S-a jurat că eu nu voi trece Iordanul acesta și nu voi intra în țara pe care Domnul Dumnezeu ți-o dă ție ca moștenire.

22: Da, eu voi muri în ținutul acesta; eu nu voi trece Iordanul acela, în timp ce voi veți trece și veți lua în stăpânire pământul acela bun.

23: Luați aminte asupra-vă, ca nu cumva să uitați legământul pe care Domnul, Dumnezeul vostru, l-a încheiat cu voi, și să nu vă faceți chip cioplit asemănător cu ceva din cele pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-a poruncit [să nu le asemeni].

„E vorba de animalele și elementele naturii enumerate în versetele 16-19, versete care, de altfel, nu sunt altceva decât detalierea poruncii a doua (Ieșirea 20, 4-5; Deuteronom 5, 8-10). Toate aceste animale și elemente făceau parte din cultele idolatre ale Egiptenilor, Asiro-Babilonienilor și ale popoarelor din Canaan⁷⁵.

24: Căci Domnul, Dumnezeul tău, este foc mistuitor; Dumnezeu gelos!

Prin *gelos* e redat grecescul *zilotis* (= plin de zel; gelos); în ce ne privește, preferăm prima variantă. „Versetul, care constituie unul din cele mai cunoscute locuri din Biblie, exprimă dragostea nemărginită a lui Dumnezeu față de oameni, dar și exclusivismul acestui legământ, care nu tolerează recunoașterea vreunei alte divinități⁷⁶.

Dar Dumnezeu e și *foc mistuitor*. „Sfinții teologi (prooroci) descriu de multe ori ființa mai presus de ființă și fără formă prin focul care redă multe din însușirile dumnezeirii începătoare, dacă putem spune așa, în formă văzută. Căci focul sensibil este, așa zicând, în toate și pătrunde prin toate în chip neamestecat și e mai presus de toate. Și fiind întreg luminos și în același timp ascuns, este necunoscut prin el însuși, când nu există o materie în care să-și arate lucrarea proprie. Căci fiind nestăpânit și nevăzut, le stăpânește pe toate și atrage la lucrarea sa pe toate cele în care se ivește. E neschimbat, se transmite pe sine tuturor celor ce se apropie într-un fel oarecare, înviorează prin căldura de viață făcătoare, luminează prin flăcările neacoperite. E de nereținut, neamestecat, desfăcător, e neschimbat, urcă în sus, e ascuțit în urcuș, e înalt, nu primește nici o cădere în jos, e pururi în mișcare, în aceeași mișcare atrăgător al altora, cuprinzător, dar necuprins, nu are nevoie de altceva, se mărește pe sine pe neobservate, își arată mărimea în materiile primite, e lucrător puternic, tuturor prezent în chip nevăzut. De e nesocotit, pare să nu existe, dar prin atingere se arată deodată potrivit cu ceea ce atinge și cu sine, ca printr-o căutare; și iarăși lucește fără întrerupere, nemicșorat, în toate răspândirile lui îmbelșugate. Și alte multe însușiri ale dumnezeirii ar putea afla cineva în însușirile focului ca în niște chipuri⁷⁷. Celor ce se apropie cu cuviință, Dumnezeu le e foc curățitor, nu unul nimicitor. Avem de luptat cu ispitele „până ce va intra în locul cel sfânt (altarul) al nostru focul lui Dumnezeu. Atunci nu vom mai sta sub sila unor gânduri ce intră în noi înainte de a băga de seamă (prejudicăți). *Căci Dumnezeul nostru este foc ce mistuie* toată aprinderea (necuverită) și mișcarea, gândurile de mai înainte (prejudicățile), împietrirea și întunecarea dinăuntru, văzută și gândită⁷⁸. „(Un) nume este *Dumnezeu (o Theós)*, care derivă de la *théin*, ce înseamnă a alergera și a înconjura toate, sau de la *éthin*, ce înseamnă a arde, căci Dumnezeu este foc

⁷³ Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva elinilor*, XLV

⁷⁴ BBVA, p. 205

⁷⁵ BBVA, p. 205

⁷⁶ DEUT, p. 225

⁷⁷ Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească*, XV, 2

⁷⁸ Sf. Ioan Scărarul, *Scara*, XXVI, 7

mistuitor a toată răutatea, sau de la **theásthe**, ce înseamnă a vedea totul, deoarece Lui nu i se poate ascunde nimic și observă toate⁷⁹. „Termenul **Theós** (Dumnezeu) are, după oamenii învățați, rădăcina etimologică fie în **théin** (a alerga), fie în **éthin** (a arde), pentru că pururi este în mișcare și pentru că mistuie deprinderile urâte. De aceea I se spune și foc mistuitor. Dar acesta e un nume arătând o relație cu ceva, nu e un nume în sine, dezlegat de orice⁸⁰. Cunoaștem și numim pe Dumnezeu după lucrările Sale, dar nu știm ce este El în Sine. „Ce s-ar mistui în Dumnezeu dacă-L concepem ca pe un foc? Să credem cumva că se mistuie ca o materie oarecare, de pildă ca lemnul, fânul sau paiul? Atunci ce lucru vrednic de laudă pentru Dumnezeu ar fi să mistuie El astfel de materii? Dacă într-adevăr vrem să nu-L închipuim pe Dumnezeu că mistuie și nimicește ceva, atunci să spunem că El mistuie gândurile rele ale cugetului, faptele de rușine, poftele păcătoase, atunci când intră în inima credincioșilor și când împreună cu Fiul Își face sălaș în sufletele care s-au învrednicit să primească Cuvântul Lui și Înțelepciunea Lui⁸¹. Dacă Dumnezeu e *foc mistuitor*, nu ne putem apropia de El oricum: „făcându-vă oglinzi ale lui Dumnezeu, numai atunci atingeți-vă cu frică de cele dumnezeiești, căci dacă nu, când Se va descoperi, atunci veți cunoaște că Dumnezeul nostru este foc mistuitor, care mistuie nu pe prieteni, nici pe cei care L-au iubit, ci pe cei care nu L-au primit, venind ca lumină⁸². Dacă-L respingem pe Dumnezeu ca lumină, ne vom lipsi de bunătatea luminii, însă Îl vom cunoaște totuși ca *foc*, având noi parte doar de firea arzătoare a focului.

25: Iar de ți se vor naște fii și nepoți și dacă, îmbătrânind voi în țară, veți săvârși fărădelege și vă veți face orice fel de chip cioplit și veți făptui ceea ce e rău în ochii Domnului, Dumnezeului vostru, ca să-L mâniați,

26: iau ca martori astăzi cerul și pământul împotriva voastră, că repede și de tot veți pieri din țara spre care treceți Iordanul ca s-o moșteniți; nu, multă vreme nu veți trăi într-însa, ci cu desăvârșire veți pieri.

„Invocarea cerului și a pământului ca martori ai judecății lui Dumnezeu constituie o formulă caracteristică contractelor încheiate în antichitate, în care se menționau zeii care garantau binecuvântarea, respectiv blestemul, pentru partenerii contractuali, în funcție de respectarea tratatului⁸³.

27: Domnul vă va împrăștia prin toate neamurile și nu veți rămâne decât puțini la număr în neamurile printre care Domnul vă va risipi.

28: Acolo veți sluji la dumnezei străini, la lucruri făcute de mâini omenești din lemn și din piatră, care nu văd și nici nu aud, care nu mănâncă și nici nu simt.

Lucruri făcute de mâini omenești: „(εργα χειρων ανθρωπων): această sintagmă, care definește stereotip idolii, se găsește de opt ori în Septuaginta, întotdeauna la plural și fără articol, adesea însoțită de indicări ale materialelor (ca lemnul și piatra). Incriminarea idolatriei este aici palidă în comparație cu alte pasaje (cum ar fi Ieremia 10, 5.15), idolatria fiind considerată în tradiția iudaică drept unul din cele trei păcate capitale. Noul Testament reia tema, cu același ton de respingere netă (Fapte 17, 24.29; Romani 1, 21-22)⁸⁴.

29: De acolo îl veți căuta pe Domnul, Dumnezeul vostru, și-L veți afla numai dacă-L vei căuta din toată inima ta și din tot sufletul tău într-un necazul tău,

„Principiul biblic după care omul îl găsește pe Dumnezeu dacă îl caută este exprimat în Isaia 55, 6; Ieremia 36, 13 și I Paralipomena 28, 9. ♦ Philon citează acest verset (*Fuga* 141-142) – fără ultimele cuvinte – pentru a afirma valoarea morală a căutării lui Dumnezeu⁸⁵.

30: atunci când în cele din urmă te vor ajunge toate cuvintele acestea și te vei

⁷⁹ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, I, 9

⁸⁰ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, IV, 18

⁸¹ Origen, *Despre principii*, I, 1, 2

⁸² Sf. Simeon Noul Teolog, *Discursuri etice*, III

⁸³ DEUT, p. 225

⁸⁴ SEP 1, p. 546

⁸⁵ SEP 1, p. 546

întoarce la Domnul, Dumnezeuul tău, și glasul Său îl vei auzi;

31: că Dumnezeu îndurat este Domnul, Dumnezeuul tău, Care nu te va părăsi și nu te va da pierzării și nici nu va uita legământul (încheiat) cu părinții tăi, acela pentru care li S-a jurat.

Preștiind războiul cel împotriva noastră și căderile noastre, Dumnezeu amenință mai cu seamă pentru ca noi să ne ferim de cufundarea în nefericire prin depărtarea de El: „orice război al demonilor împotriva noastră se face ca să înstrăineze pe cei ce ascultă de slava lui Dumnezeu și de harul Duhului Sfânt. Dar noi chiar înaintea luptei acelora împotriva noastră, precum văd, ne lipsim de un asemenea dar, părăsind poruncile lui Dumnezeu și nemairâvnind să-L căutăm din tot sufletul. Căci, dacă L-am căuta, n-am mai trăi în chip atât de trândav și nepăsător. Dacă ne-am gândi la cele cerești n-am mai avea atâta râvnă față de cele pământești. Dacă am cugeta la cele nesticăcioase, nu ne-am mai revărsa spre cele curgătoare și stricăcioase. Dacă am dori cele veșnice, n-am mai urmări atât cele vremelnice. Dacă L-am iubi pe Dumnezeu, nu ne-am mai întoarce așa de la cei care ne călăuzesc spre El. Dacă am căuta să dobândim virtuțile, nu ne-am scârbi atât de învățătorii virtuților. Dacă am îmbrățișa cu bucurie postul, n-am mai murmura nicicând din pricina lipsei mâncărilor sau a băuturilor. Dacă ne-am lupta să fim stăpâni asupra patimilor, nu ne-am mai deda în chip nestăpânit plăcerilor. Dacă am avea credința dreaptă și sigură, n-am mai făptui lucrurile necredincioșilor. Dacă am avea frica lui Dumnezeu în inimile noastre, nu ne-am mai împotrivi adevăraților robi ai Lui pentru orice virtute plăcută lui Dumnezeu. Dacă am avea smerenie, nu ne-am mai ridica împotriva robilor lui Dumnezeu. Dacă ne-am fi învrednicit să dobândim iubirea adevărată, L-am cunoaște și pe Dumnezeu și am voi nu numai să fim pedepsiți, dar și necinstiți, loviți, nedreptățiți și batjocoriți, și pentru Hristos am răbda orice încercare, orice necaz”⁸⁶.

32: Întrebați zilele care-au fost, cele de dinainte de voi, din ziua când a făcut Dumnezeu om pe pământ, întrebați de la o margine a cerului până la marginea cerului, întrebați dacă s-a mai petrecut un lucru tot atât de mare ca acesta și dacă s-a mai auzit ceva la fel,

33: dacă un neam oarecare a mai auzit vreodată glasul Dumnezeuului Celui viu grăind din mijlocul focului, așa cum l-ați auzit voi fără să fi murit;

Glasul Dumnezeuului Celui viu: „în Versiunea Ebraică: *glasul unui zeu sau glasul lui Dumnezeu*. Expresia *Dumnezeului celui viu* e specifică Septuagintei”⁸⁷.

34: sau dacă Dumnezeu a mai încercat vreodată să vină și să-Și ia poporul din mijlocul altui popor prin încercări și prin semne și prin minuni și prin război și prin mână tare și prin braț înalt și prin vedenii mari, așa cum Domnul, Dumnezeuul nostru, a făcut în Egipt în fața ochilor tăi,

Vedenii mari: „Ebraică: *prin mari îngroziri*. Aici *vedenii* în sensul de manifestări spectaculoase menite să uimească și să-nspăimânte”⁸⁸.

35: pentru ca tu să știi că Domnul, Dumnezeuul tău, doar El este Dumnezeu, și că-n afară de El un altul nu este.

„Versetul reprezintă prima afirmare în Deuteronom a monoteismului (cf. Ieșirea 20, 3), reluată în 4, 39 și 32, 39”⁸⁹. „Această ultimă parte a capitoului 4 începe prin îndemnul adresat Israelului de a realiza o comparație religioasă, împinsă până la limitele timpului și spațiului, pentru a evidenția măreția credinței în Dumnezeu”⁹⁰.

36: Din cer ți-a făcut auzit glasul Său ca să te învețe, pe pământ ți-a arătat focul Său cel mare, iar tu l-ai auzit cuvintele din mijlocul focului.

37: Pentru că El i-a iubit pe părinții tăi și v-a ales pe voi, urmașii lor de după ei, și

⁸⁶ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, 3

⁸⁷ BBVA, p. 206

⁸⁸ BBVA, p. 206

⁸⁹ SEP 1, p. 547

⁹⁰ DEUT, p. 225

El însuși cu puterea Lui cea mare te-a scos din Egipt

„Acest verset, printr-o sinteză doctrinară proprie Deuteronomului, leagă alegerea poporului lui Israel de promisiunea făcută lui Avraam și de intervenția lui Dumnezeu în ieșirea din Egipt”⁹¹.

38: ca să nimicească de dinainte-ți neamuri mai mari și mai tari decât tine și să te ducă-n țara lor și să ți-o dea ție moștenire, așa cum o ai astăzi.

39: Cunoaște dar astăzi și adu-ți aminte-n inima ta că Domnul, Dumnezeul tău, El este Dumnezeu sus în cer și jos pe pământ și că-n afară de El un altul nu este.

40: Să-I păzești hotărârile și rânduielile pe care ți le poruncesc eu astăzi, ca să-ți fie bine, ție și fiilor tăi de după tine, și să trăiți îndelungate zile pe pământul pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-l dă pentru totdeauna”.

Aici se încheie îndemnul adresat poporului de a păstra dreapta credință.

41: Atunci a ales Moise trei cetăți de dincolo de Iordan, spre soare-răsare,

„Apollinarius pune cele *trei orașe* în raport cu Treimea și opune azilul în orașe exilului în singurătate: refugiații puteau fi asistați de leviți”⁹².

42: pentru ca în ele să poată fugi ucigașul cel ce fără voie și-a ucis aproapele, adică fără să-i fi fost aceluia dușman cu o zi sau două înainte; dacă va fugi el în una din aceste cetăți, va scăpa cu viață:

43: Bețer, în pustia din șes, pentru cei din Ruben; Ramot, în Galaad, pentru cei din Gad; și Golan, în Vasan, pentru cei din Manase.

Triburile Ruben, Gad și jumătate din Manase au ales să locuiască la răsărit de Iordan, în afara Canaanului. Pentru aceștia sunt stabilite cetățile de scăpare, pentru cazurile de omor involuntar. Acestea erau: *Bețer* (= strălucire), *Ramot* (= înălțimi) și *Golan* (= bucurie).

44: Iată legea pe care Moise a pus-o în fața fiilor lui Israel.

„*Legea* (*νόμος*): este aici termenul generic prin care se face referire la diversele prescripții enumerate în versetele următoare”⁹³.

45: Și iată mărturiile, hotărârile și rânduielile pe care Moise le-a rostit fiilor lui Israel în pustie, când au ieșit din Egipt,

46: dincolo de Iordan, în vale, față-n față cu Bet-Peorul, în țara lui Sihon, regele Amoreilor, care a trăit în Heșbon, cel pe care-l bătuseră Moise și fiii lui Israel după ieșirea lor din Egipt

47: și s-au înstăpânit în țara lui, ca și în țara lui Og, regele Vasanului, cei doi regi ai Amoreilor ce se aflau dincolo de Iordan, spre soare-răsare,

48: de la Aroer, care este pe malul râului Arnon, până la muntele Sihon (adică Hermon),

49: cu tot Arabahul de dincolo de Iordan, spre soare-răsare, la poalele muntelui Fazga.

În adaosul care încheie prima cuvântare a lui Moise, se rememorează biruințele dobândite de evrei în luptele cu Amoreii, lupte purtate până la muntele Hermon. „Iar Ermon se tălmăcește prin *alungarea fiarelor*. Unii spun că de acolo izvorăște Iordanul. Prin acestea se indică harul sfântului Botez”⁹⁴.

Biblia 1982 traduce diferit versetul 45: *Și iată poruncile, legile și îndreptările pe care le-a rostit Moise...* „Prin aceasta s-a făcut dovada, chiar cu *Legea*, că există o deosebire între una și alta, ceea ce ne îndeamnă să dăm o și mai mare atenție cerințelor din *Lege*, pentru că acolo unde, de exemplu, se zice: *iată porunca*, acolo cuvântul *poruncă* nu se acoperă cu înțelesul cuvântului *Lege*, iar când se scrie: *iată îndreptările*, nu trebuie considerate ca *Lege* sau ca *poruncă*”⁹⁵.

⁹¹ SEP 1, p. 547

⁹² SEP 1, p. 548

⁹³ SEP 1, p. 548

⁹⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, 44

⁹⁵ Origen, *Omilia la Cartea Numerii*, XI, 1

CAPITOLUL 5 – Întărirea celor zece porunci. Purtarea lui Israel și cuvântarea lui Moise.

1: Moise a chemat tot Israelul și le-a zis:

„Ascultă, Israele, poruncile și rânduielile pe care le grăiesc eu astăzi în auzul urechilor voastre; le veți învăța și le veți păzi într-o faptă.

„A doua cuvântare a lui Moise (care se încheie la 28, 68) începe cu reluarea decalogului. ♦ Formula solemnă *ascultă, Israele* (ακουε, Ισραηλ) apare numai în Deuteronom, fie în context juridic, la începutul unui discurs important (5, 1; 6, 4; 27, 9), fie în ajunul unei lupte (9, 1; 20, 3)⁹⁶.

2: **Domnul, Dumnezeul vostru, a încheiat cu voi legământ în Horeb.**

3: **Nu cu părinții voștri a încheiat Domnul legământul acesta, ci cu voi, cu voi cei ce sunteți astăzi aici cu toții vii.**

„Idee înaltă asupra simultaneității generațiilor în fața lui Dumnezeu; prin eternitatea Lui și conviețuirea în El, oricare generație devine contemporană cu cele ce au precedat-o și cu cele ce-i urmează. Principiu reluat și dezvoltat de Părintele Stăniloae în teologia responsabilității solidare la Judecata de Apoi⁹⁷.

4: **Față către față a grăit Domnul cu voi, în munte, din mijlocul focului;**

5: **iar eu în acest timp stăteam între Domnul și voi ca să vă spun cuvântul Domnului, de vreme ce voi v-ați temut de fața focului și nu v-ați suit în munte. El a zis:**

Stăteam sau *am stat* (SEP 1): „verbul *ιστάμαι* înseamnă [*a te opri și*] *a sta drept* și indică o atitudine care, după Philon (*Somn.* II, 215-236), este proprie lui Dumnezeu sau apropiaților Săi⁹⁸.

Urmează (versetele 6-21) repetarea Decalogului (Ieșirea 20, 18-21), cu o serie de adaosuri și explicații:

6: **Eu sunt Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce te-am scos din țara Egiptului, din casa robiei.**

„Pentru Origen (*Hom. Ex.* 8, 1; *Hom. Lev.* 16,7 etc.), Egiptul este un simbol al lumii de aici, loc al captivității omului în păcat, în contrast cu paradisul libertății și cu Ierusalimul, *casa libertății*⁹⁹.

7: **Să nu ai alți dumnezei în afară de Mine.**

Dumnezeu pretinde un cult exclusiv, ca să nu slujim celor ce nu sunt. El e Cel ce ne-a eliberat, ca dintr-un Egipt, de robia păcatului și a morții. De aceea se cuvine să-I slujim doar Lui, și nu falșilor dumnezei, cum făceau cei mai mulți dintre cei vechi. „Nu-i împiedica pe ei să-i aibă pe aceia ca alți dumnezei pentru că ar exista alți dumnezei, ci pentru ca nu cumva, întorcându-se de la Dumnezeul cel adevărat, să înceapă să-și facă zei din cele ce nu sunt¹⁰⁰. *Au alți dumnezei* cei ce se alipesc de cele materiale, precum și ereticii care falsifică sfintele învățături ale Bisericii.

8: **Să nu-ți faci chip cioplit, nici vreo asemănare cu ceva din câte sunt în cer, acolo sus, ori din câte sunt pe pământ, aicea jos, ori din câte sunt în apele de sub pământ;**

„*Apele de sub pământ*: e vorba de apele subterane, dar și de acelea care, potrivit cosmologiei biblice, stă pământul¹⁰¹.

9: **să nu te închini lor, nici să le slujești; că Eu, Domnul, Dumnezeul tău, Eu sunt un Dumnezeu gelos, Cel ce vina părinților o dă pe seama copiilor pân-la al treilea și-al**

⁹⁶ SEP 1, p. 548

⁹⁷ BBVA, p. 206

⁹⁸ SEP 1, p. 548

⁹⁹ SEP 1, p. 549

¹⁰⁰ Sfântul Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva dinilor*, XLV

¹⁰¹ BBVA, p. 207

patrulea neam pentru cei ce Mă urăsc,

10: dar Mă milostivesc pân-la al miilea neam spre cei ce Mă iubesc și-Mi păzesc poruncile.

Nu e îngăduit să reprezentăm pe Dumnezeu în chipul creaturilor, pentru a nu confunda Creatorul cu creația. Cum vom vedea, interdicția nu a fost totală, dar, în general, s-a evitat de a da un chip văzut celor nevăzute, existând și pericolul căderii în idolatrie. Însă în nici un caz nu poate fi atacat, pornind de la această poruncă, cultul sfintelor icoane. Odată cu întruparea Fiului, Dumnezeu a luat un chip văzut, ce poate fi reprezentat. La rândul său, Sfânta Scriptură este icoană. Dar ea poate deveni și chip cioplit, sau idol fără viață, când e scoasă din Biserică și tâlcuită de către eretici.

Poate surprinde pedepsirea copiilor, *până la al treilea și al patrulea neam*, pentru păcatele părinților. „Dumnezeu nu vrea să spună aici că au să fie pedepsiți alții pentru păcatele altora, ci că vor suferi pe bună dreptate aceeași pedeapsă ca și înaintașii lor, pentru că nu s-au făcut mai buni, deși au avut înaintea lor pilde de păcătoși pedepsiți”¹⁰². Nu suntem străini de faptele strămoșilor, rămânând în sarcina noastră să îndreptăm greșelile acelora, pentru ca ele să nu mai sporească răul în lume și să se șteargă, astfel, în vederea Judecării de Apoi. Oricum, se arată aici lămurit că mila divină covârșește pedeapsa. În ce privește pedepsirea copiilor până la al patrulea neam, reluăm o tâlcuire mistică, prezentată și-n cel de-al doilea volum: „Primul neam socotesc că este sămânța răului, adică atacul (sau momeala). Al doilea e pofta. Al treilea, deprinderea (habitudinea) răului, adică consimțirea. Al patrulea, lucrarea, adică fapta. Deci se pedepsește până la al treilea și al patrulea neam. Căci atacul și pofta sunt nevinovate, întrucât răul n-a răzbit până la capăt”¹⁰³.

11: Să nu iei numele Domnului, Dumnezeului Tău, în deșert, că nu va lăsa Domnul nepedepsit pe cel ce ia în deșert numele Lui.

E repetată porunca a treia, ce oprește folosirea numelor divine în mod inutil ori necuviincios.

12: Păzește ziua odihnei, ca s-o sfințești, așa cum ți-a poruncit ție Domnul, Dumnezeul Tău.

13: Șase zile să lucrezi; în ele fă-ți toate treburile,

14: dar ziua a șaptea este odihna Domnului, Dumnezeul Tău; în ea să nu faci nici o muncă, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici robul tău, nici roaba ta, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău, nici străinul ce locuiește la tine, pentru ca robul tău și roaba ta să se odihnească întocmai ca și tine.

Străinul ce locuiește la tine: „ebraică: *străinul ce se află-n porțile tale* = ce se află-n cetățile (așezările) tale. *Poarta* cetății antice orientale domina o piață unde se țineau întrunirile, judecățile obștești și orice alte acțiuni de interes public”¹⁰⁴.

15 : Adu-ți aminte că slugă ai fost în țara Egiptului și că Domnul, Dumnezeul Tău, te-a scos de acolo cu mână tare și cu braț înalt; iată de ce ți-a poruncit ție Domnul, Dumnezeul Tău, să păzești ziua odihnei și s-o sfințești.

„Sărbătorirea zilei sabatului ocupă un loc central în decalogul deuteronomic, justificându-se printr-o motivație suplimentară față de același comandament din cele zece porunci din *Ieșirea* 20, 8-11: în *Deuteronom*, ziua de odihnă trebuie respectată în cinstea eliberării din sclavia egipteană, fiind prilej de bucurie pentru israeliți care trebuie să acorde și sclavilor lor dreptul de a se odihni în această zi”¹⁰⁵. „Spre deosebire de redactorul *Ieșirii*, care plasează sabatul în relație directă cu crearea lumii, cel al *Deuteronomului* îi dă un sens istoric: celebrarea

¹⁰² Sfântul Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXIV, 2

¹⁰³ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, 31

¹⁰⁴ BBVA, p. 207

¹⁰⁵ DEUT, p. 226

săptămânală a eliberării poporului lui Dumnezeu din Egipt¹⁰⁶.

Este aici, desigur, un înțeles mai înalt decât simpla reținere de la lucrări într-o anumită zi. „Mulți au trecut de la treapta lucrătoare la vedere și s-au odihnit de la toate, aflându-se într-o sâmbătă a legii duhovnicești¹⁰⁷. După ce am ostenit să ne însușim virtuțile, vom odihni în Dumnezeu prin fixarea în contemplație. „Sâmbăta, fiind ultima zi din săptămână, înseamnă timpul venirii Mântuitorului nostru, Care S-a arătat la sfârșitul și la apusul veacului prezent și ni S-a făcut nouă început și ușă și cale spre spălarea păcatelor, spre libertate și iertare, spre nestricăciune și viață și spre nădejdea viitoare¹⁰⁸. Dar cei ce urmează Domnului depășesc sâmbăta, intrând într-o nouă zi: „A șaptea zi este arătată, deci, ca zi de odihnă; ziua aceasta, prin îndepărtarea de fapte rele, pregătește ziua cea dintâi, care este cu adevărat ziua odihnei noastre¹⁰⁹. Sabatul avea un rol pregătitor: „Odinioară, în vremea sabatului celui prefigurativ, deși (oamenii) se odihneau cu trupul, sufletele lor erau încătușate în răutăți și păcate. Or acesta este sabbatul adevărat, odihna cea adevărată, când sufletul este curat și nu împlinește cugetele lui Satan, când se odihnește în liniștea și bucuria cea veșnică a Domnului¹¹⁰. Creștinii vor înlocui sabbatul cu Duminica, ziua Învierii Domnului și a Pogorârii Duhului Sfânt.

Cu toții, însă, ne-am aflat în robia păcatului, ca într-un Egipt, și am fost eliberați de Hristos, spre odihna zilei neînserate, de vom veghea să nu recădem în robie: „răpit puțin câte puțin de trândăvie și de nepăsare, am căzut din nou în relele dinainte, ba chiar în rele mai mari. Dar Tu, Împărate milostiv și îndelung-răbdătorule, nu Te-ai întors de la mine, ci [...] cu mâna Ta cea tare și cu brațul Tău cel înalt m-ai smuls din lumea cea amăgitoare și din lucrurile și din poftele lumii și, retrăgându-mă trupește și sufletește din toate, [...] m-ai așezat în ceata robilor tăi¹¹¹. „După cât cunosc eu neînvățatul, iată motivul pentru care se ține sâmbăta. Și voi începe de la cele mai de jos și de la cele mai grosolane. Dumnezeu, cunoscând grosolanăia, iubirea de plăcerile trupului și înclinarea completă spre materie a poporului israilitean, și cunoscând în același timp și lipsa lui de judecată, a poruncit să se țină sâmbăta, în primul loc *ca să se odihnească și robul și vita*, după cum este scris, deoarece *bărbatul drept are milă de sufletele vitelor lui* (Pilde 12, 10); în al doilea loc, ca să fie, prin despărțirea de grijile materiale, liber spre a se aduna către Dumnezeu ca să-și petreacă toată ziua a șaptea în psalmi, în imne, în cântări duhovnicești, în studiul dumnezeieștilor Scripturi și să se odihnească în Dumnezeu. Când nu era lege și nu era nici Scriptura inspirată de Dumnezeu, nici sâmbăta nu era afierosită lui. Când însă a fost dată prin Moise Scriptura inspirată de Dumnezeu, i s-a afierosit lui Dumnezeu sâmbăta, ca măcar în ea să se ocupe de studiul (Scripturii) cei care nu-și afierosesc întreaga lor viață lui Dumnezeu, cei care nu slujesc din dragoste Stăpânului ca unui Tată, ci să dea ca niște robi nerecunoscători măcar o mică și neînsemnată parte a vieții lor lui Dumnezeu, și aceasta de frica tragerii la răspundere și a pedepselor care urmează din călcarea poruncii¹¹².

16: Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta, așa cum ți-a poruncit Domnul, Dumnezeul Tău, ca să-ți fie ție bine și să trăiești ani mulți pe pământul pe care Domnul, Dumnezeul Tău, ți-l dă ție.

Suntem datori să aducem cinstire părinților noștri trupești și sufletești. Încalcă porunca mai ales cei ce se împotrivesc învățătorilor rânduiți de Hristos în Biserica Sa. E cuprins aici și un alt avertisment: „Nu te lăsa condus de porniri lipsite de judecată și nici nu te lua după deprinderile cele din lume¹¹³.

17: Să nu ucizi.

¹⁰⁶ SEP 1, pp. 549-550

¹⁰⁷ Sfântul Grigorie Sinaitul, *Despre felul cum trebuie să șadă la rugăciune cel ce se liniștește*, 5

¹⁰⁸ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

¹⁰⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 138, 1

¹¹⁰ Sfântul Macarie Egipteanul, *op. cit.*, XXXV, 1

¹¹¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, 35

¹¹² Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 23

¹¹³ Clement Alexandrinul, *Stromate*, III, 97, 3

Dumnezeu este Cel ce dă viața și Singurul în drept să o ia. E oprită astfel luarea cu voie a vieții aproapelui, precum și a propriei vieți. Dar cea mai gravă e uciderea sufletească (Matei 10, 28). „Cel ce vrea să nimicească învățătura cea adevărată despre Dumnezeu și despre veșnicia Lui, ca să pună în locul ei minciuna, spunând fie că universul este fără pronie, fie că lumea este necreată, fie că sunt minciuni temeiurile adevăratei învățături, acela este cel mai mare criminal”¹¹⁴. Astfel, ucigași sunt ereticii care caută să-i despartă pe credincioși de Biserică, după cum sunt și sinucigași, ca unii ce și-au ales osânda veșnică.

18: Să nu te desfrânezi.

Sunt oprite relațiile trupești nelegiuite, ca și desfrânarea sufletească, prin îndepărtarea de Dumnezeu. Relațiile trupești sunt îngăduite doar între cei uniți prin Taina Nunții. Dar e și un înțeles mai adânc: „Desfrânare este atunci când cineva părăsește gnoza cea bisericească și adevărată și înțelegerea despre Dumnezeu și se îndreaptă spre o învățătură falsă, care nu se cuvine, adică îndumnezeiește creaturile sau personifică ceva din cele ce nu există”¹¹⁵. Pe scurt, orice erezie este desfrânare.

19: Să nu furi.

E oprită însușirea oricărui bun străin. Tot fur este și cel ce vrea să răpească din Biserică sufletele credincioșilor, ademenindu-le la erezii. Mântuitorul ne-a avertizat că: „*Furul nu vine decât ca să fure și să junghie și să piardă*” (Ioan 10, 10), de aceea: *De omul eretic, după întâia și a doua mustrare, depărtează-te, știind că unul ca acesta s-a abătut și a căzut în păcat, fiind singur de sine osândit* (Tit 3, 10-11).

20: Să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău prin mărturie mincinoasă.

Porunca a noua vizează în special mărturia în tribunal, dar poate fi extinsă la toate împrejurările vieții. Porunca e limpede, dar mai ascunde și alte înțelesuri: „Să nu fii cu două gânduri, nici cu două feluri de vorbă, pentru că două feluri de vorbă înseamnă cursa morții”¹¹⁶. Pentru a tăia rădăcina păcatului, „să nu vorbești de rău, să nu ții minte răul”¹¹⁷. Mărturisire strâmbă e și defăimarea dreptcredincioșilor de către eretici.

21: Să nu râvnești la femeia aproapelui tău, să nu dorești casa aproapelui tău, nici țarina lui, nici robul lui, nici roaba lui, nici boul lui, nici asinul lui, nici orice dobitoc al lui, nici nimic din cele ce sunt ale aproapelui tău.

Legea pune stavilă chiar și gândurilor păcătoase, știind că de la acestea se ajunge lesne la păcatul cu fapta. Mai mult, „porunca îți spune să nu fii rob duhului trupesc, ci să-l stăpânești”¹¹⁸. „Dacă trebuie să ne înfrânăm pântecul și cele de sub pântec, atunci este lămurit că am primit dintru început de la Domnul prin lege porunca de a ne tăia poftele”¹¹⁹. Nu e oprită doar poftirea celor materiale: „După cum este pedepsit cel care pofteste cele ce nu i se cuvin, tot așa nu-i este îngăduit să poftască lucruri false”¹²⁰, adică să răstălmăcească sfintele învățături după urechile sale eretice. „Prin aceste cuvinte ne arată că nu numai cel ce face păcatul se desparte de Dumnezeu și se face vrăjmaș al lui, ci și cel ce iubește și pofteste ceva, adică are o afecțiune în inima sa față de ceva din cele de pe pământ; fiindcă acest lucru e prietenia lumii; astfel încât se arată limpede că și atunci când cineva este dezbrăcat de toate și nu face cu fapta nici un fel de păcat, ci numai îl iubește și îl îndrăgește și are o relație de afecțiune față de el, acela e vrăjmaș al lui Dumnezeu [...], astfel încât cine are în sufletul său o dispoziție de poftă și o afecțiune față de altceva este în afara acestei porunci”¹²¹.

22: Cuvintele acestea le-a grăit Domnul către toată adunarea voastră, în munte, din

¹¹⁴ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 147, 2

¹¹⁵ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 146, 3

¹¹⁶ *Didahia celor 12 Apostoli*, II, 3

¹¹⁷ *Didahia celor 12 Apostoli*, II, 3

¹¹⁸ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 136, 2

¹¹⁹ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 106, 2

¹²⁰ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 148, 4

¹²¹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, 5

mijlocul focului, al norului, al întunericului și-al furtunii, cu glas de tunet, și altceva n-a mai grăit; și le-a scris pe două table de piatră și mi le-a dat mie.

Dacă Domnul *altceva n-a mai grăit*, înseamnă că doar Decalogul este poruncă dumnezeiască, legiurile aparținând în mare parte lui Moise, iluminat, desigur, de Duhul Sfânt. Descoperirea de pe Sinai nu s-a rezumat, însă, doar la Decalog; înseamnă, atunci, că doar acesta are valoare de Legământ neschimbabil, celelalte prevederi fiind conjuncturale, adaptate situației lumii de atunci și unui spațiu geografic dat; este ascuns aici și motivul pentru care avem mereu nevoie de tâlcuirea Scripturii de către cei cărora Duhul le descoperă tainele dumnezeiești. „În Targumuri este evitată precizarea că nu a mai fost formulată nici o lege după decalog, cu formularea *și nu a încetat*: verbul ebraic este pus în legătură cu rădăcina **s-w-p** a *înceta*, nu cu **y-s-p** a *adăuga*. Rabinii au încercat să arate că întreaga Tora, legea scrisă și legea orală, vine direct de la Dumnezeu, nu numai decalogul. Pentru Irineu (*Adv. haer.* IV, 15, 1), decalogul amintește principiile naturale, iar Dumnezeu nu impune nimic altceva, chiar dacă au fost necesare unele prescripții de cult după episoadele de idolatrie”¹²².

23: Și a fost că după ce I-ați auzit glasul din mijlocul focului – și muntele ardea în pară de foc –, v-ați apropiat de mine toate căpeteniile semințiilor voastre, cu bătrânii voștri,

24: și ați zis: Iată, Domnul, Dumnezeul nostru, ne-a arătat slava Sa, iar noi I-am auzit glasul din mijlocul focului; azi am văzut cum va grăi Dumnezeu către om și acesta va rămâne viu.

25: Acum, însă, noi nu vrem să murim; că focul acesta mare ne va mistui; de vom mai auzi glasul Domnului, Dumnezeului nostru, vom muri.

26: Căci este oare vreun om care să audă glasul Dumnezeului Celui viu grăind din mijlocul focului, cum am auzit noi, și să rămână viu?

27: Apropie-te dar tu și ascultă câte-ți va spune ție Domnul, Dumnezeul nostru, și apoi ne vei spune tu nouă toate câte ți-a grăit Domnul, Dumnezeul nostru, și noi le vom asculta și le vom plini...

28: Iar Domnul a auzit glasul cuvintelor voastre grăind către mine și mi-a zis Domnul: Auzit-am glasul cuvintelor acestui popor, pe care l-au grăit către tine; tot ce-au grăit este bine.

29: Numai de-ar avea într-înșii aceeași inimă să se teamă de Mine și-n toată vremea să-mi păzească poruncile, ca să le fie bine, și lor, și fiilor lor în veac!

„*Teama de Dumnezeu* însemna în Vechiul Orient acea concepție fundamentală, pe care azi o denumim *credință* sau *religie*; întemeierea întregii vieți pe taina dumnezeiască. Această *teamă* nu stă în opoziție cu dragostea (vezi 10, 12), ci unește distanța plină de venerație cu apropierea bazată pe încredere”¹²³.

30: Du-te și spune-le: Întoarceți-vă la sălașele voastre!

31: Tu însă rămâi aici cu Mine, iar Eu îți voi spune toate poruncile, hotărârile și rânduielile pe care tu trebuie să-i înveți să le păzească în țara pe care Eu le-o dau s-o moștenească.

Biblia 1688 are: *Iar tu aicea stăi cu Mine*. „Nimeni nu stă, decât dacă stă în credință, decât dacă stă neclintit în cugetul inimii sale”¹²⁴. Cel depărtat de Dumnezeu nu *stă* vreodată, ci aleargă de la o patimă la alta, adâncindu-se în ele.

32: Așadar, aveți grijă să faceți așa cum v-a poruncit Domnul, Dumnezeul vostru, și să nu vă abateți nici la dreapta, nici la stânga!

33: Umblați în calea pe care v-a poruncit-o Domnul, Dumnezeul vostru, ca să vă

¹²² SEP 1, p. 550

¹²³ DEUT, p. 226

¹²⁴ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, LXII, 41

dea odihnă și să vă fie bine și s-aveți îndelungare de zile în țara pe care o veți moșteni.

Pentru *ca să vă dea odihnă*, textul ebraic are: *ca să trăiți (să fiți vii)*. Aici însă e vorba de calea lui Dumnezeu, cea care-l adună pe om de pe drumurile sale rătăcitoare, nesigure, în derivă, calea la capătul căruia îl așteaptă odihna¹²⁵.

CAPITOLUL 6 – Iubirea față de Dumnezeu și paza poruncilor Sale.

1: Iată poruncile, hotărârile și rânduielile pe care Domnul, Dumnezeul vostru, mi-a poruncit să vă învăț, pentru ca voi așa să faceți în țara spre care mergeți s-o moșteniți,

2: ca să vă temeți de Domnul, Dumnezeul vostru, și toate hotărârile Lui și poruncile Lui pe care ți le poruncesc eu astăzi să le păzești, tu și fiii tăi și fiii feciorilor tăi, în toate zilele vieții tale, ca să trăiți în îndelungare de zile.

3: Ascultă, Israele, și silește-te să le plinești, ca să-ți fie bine și să vă înmulțiți foarte, precum ți-a grăit Domnul, Dumnezeul părinților tăi, că-ți va da pământul unde curge lapte și miere.

„Hiperbola biblică a pământului unde curge lapte și miere este reluată de cinci ori în Deuteronom (11, 9; 26, 9; 27, 3; 31, 20), fiind însă rară în textele profetice; lipsește cu totul în Noul Testament¹²⁶. Urmează un fragment prezent numai în *Septuaginta*, inclus de unele ediții ale Bibliei la versetul 3:

4a: Acestea sunt hotărârile și rânduielile pe care Domnul Dumnezeu le-a poruncit fiilor lui Israel în pustie, după ieșirea lor din țara Egiptului:

Versetele ce urmează (4b-9) sunt cunoscute în tradiția iudaică sub numele *Șema* (*Șema Israel* = Ascultă, Israele); constituie pentru evrei una dintre cele mai importante rugăciuni, care trebuie rostită zilnic.

4b: Ascultă, Israele, Domnul, Dumnezeul nostru, este singurul Domn.

„Text important și (poate tocmai de aceea) cu mai multe variante de traduceri după textul ebraic: *Domnul, Dumnezeul nostru, este un Domn; Domnul, Dumnezeul nostru, Domnul este unul; Domnul este Dumnezeul nostru, Domnul este singur; Domnul este Dumnezeul nostru, Domnul El unul*. Preferința unor traducători pentru varianta (cu nuanțele ei): *Domnul, Dumnezeul nostru, este Domnul unul* pune accentul pe ideea că Dumnezeu este indivizibil, că adică El nu poate fi multiplicat în asemănările idolești ale popoarelor păgâne. Textul *Septuagintei* însă e citat aidoma, chiar de Domnul Iisus, în Marcu 12, 29, ceea ce-i conferă o autoritate indiscutabilă; el atestă, o dată mai mult, monoteismul pe care Dumnezeu Se străduiește să-l impună poporului ales¹²⁷.

Dar monoteismul nu contrazice învățătura despre Sfânta Treime: „Treimea ipostasurilor dumnezeirii celei una nu împarte Domnia cea una. Persoanele sunt cu adevărat trei, dar cu toate acestea Dumnezeu este Unul, în ființă, putere, voință, lucrare și în toate celelalte însușiri ființiale. Așadar, a sluji unității lui Dumnezeu, a privi și a te aduna cu toată puterea spre ea, ieșind din cele multe, este voie a lui Dumnezeu și îmbunătățire a minții, precum și cale de aflare a adevărului și rod al dragostei dumnezeiești și al îndumnezeirii¹²⁸. Spunând „aceasta, dumnezeirea Duhului are grijă să ridice mintea spre Unul cel mai presus de lume. Căci nu e îngăduit a propovădui pe Unul, iar întoarcerea și privirea minții spre El a nu o înfăptui. Ceea ce zice Duhul Sfânt, vrea să fie și înțeles. Iar a înțelege ceva presupune întoarcerea minții spre acel ceva. Căci, dacă lipsește întoarcerea minții spre ceea ce e de înțeles, lipsește și ceea ce ar avea mintea să înțeleagă. În cazul acesta, propovăduirea Celui Unul ar fi absurdă (fără rost), precum

¹²⁵ BBVA, p. 208

¹²⁶ SEP 1, p. 551

¹²⁷ BBVA, p. 208

¹²⁸ Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, 9

absurdă ar fi și credința în El. Iar dacă acestea ar fi absurde, atunci, a nu cugeta pe Unul prin întoarcerea și înălțarea minții spre El ar fi și mai absurd¹²⁹. „Deci Unul este cel vrednic de iubit: este Unitatea treimică. Iar Aceasta premerge minții în dragostea ei față de Ea. Deci, mintea trebuie să dorească să se întindă spre Unul cel mai presus de lume, ca prin aflarea și vederea Lui să i se aprindă dragostea față de El și omul să se poată face împlinitor al legii și al poruncii, iubind, potrivit cu cele spuse, pe Domnul Dumnezeu lui¹³⁰.

Scăpând noi din robie, trebuie să ne facem mintea ascultătoare vocii dumnezeiești: „cei ce, după surparea prigonitorilor, cercetează chipurile virtuților spre a le învăța cu recunoștință, trebuie să aibă numai deschisă urechea înțelegerii. Către aceștia zice: *Ascultă, Israele*”¹³¹. „Cuvântul lui Dumnezeu, ascuns în cele zece porunci ale Sale, Se face corp cu noi, coborându-Se cu noi în activitatea noastră morală, pe urmă iarăși ne ridică prin cunoștință, înălțându-ne până ce ne urcăm la cea mai înaltă dintre toate poruncile, care zice: *Domnul Dumnezeuul tău Domnul Unul este*”¹³². Tâlcuirea face aluzie la Întruparea Cuvântului și la Înălțarea Sa la Cer; prima corespunde lucrării virtuților, iar cea de a doua, contemplației, având ca finalitate îndumnezeirea.

5: Să-L iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, din toată inima ta, din tot sufletul tău și din toată puterea ta.

„Tema iubirii lui Israel față de Dumnezeu este caracteristică pentru Deuteronom (cf. 7, 9; 10, 12; 11, 1.13.22; 13, 4; 19, 9; 30, 6.16.20). În restul Pentateuhului nu mai este menționată decât în Ieșirea 20, 6. Iubirea pe care Israel i-o datorează lui Dumnezeu este întotdeauna explicată: înseamnă să Îi asculte glasul, să-L slujească, să se alipească de El, să se teamă de El (cf. 10, 12; 13, 4-5)”¹³³.

„Mintea și cugetul ce se înfățișează lui Dumnezeu printr-o simțire puternică și printr-o rugăciune fierbinte sunt urmate și de umilința sufletului. Iar dacă mintea, cuvântul și duhul aleargă și cad înaintea lui Dumnezeu, cea dintâi prin luare aminte, cel de-al doilea prin chemare, iar cel de-al treilea prin umilință și dragoste, întreg omul din lăuntru liturghisește Domnului”¹³⁴. Dar starea aceasta, de nu vom veghea, o putem pierde: „și după botez tâlharul poate să intre (în suflet) și să facă ceea ce vrea. S-a scris: *Să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău din toată inima ta*. Tu, însă, zici: Îl iubesc și am pe Duhul Sfânt. (Însă te întreb): Te gândești, Îl iubești și Îl dorești (mereu) pe Domnul? Ești preocupat (de aceste simțăminte) ziua și noaptea? (Numai) dacă ai o astfel de iubire ești curat. Dacă n-o ai, caută atunci când îți vin cugete pământești și viclene, dacă nu cumva înclini către ele; vezi ca totdeauna sufletul tău să fie preocupat de iubirea și darul lui Dumnezeu. Pentru că gândurile la cele lumești atrag mintea spre cele pământești și stricătioase și nu-i permit să iubească pe Dumnezeu sau să-și amintească de El”¹³⁵.

6: Cuvintele acestea pe care ți le spun eu astăzi să fie în inima ta și în sufletul tău;

7: să le sporești în ființa fiilor tăi și să le vorbești de ele când șezi acasă, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli.

„Când șezi acasă, când pleci și când călătorești, sau orice altceva de faci, întipărește-ți amintirea de curăție. Deci nu te împiedic să-L pomenești neîncetat, ci să convorbești despre El. Nu te împiedic nici să discuți despre Dumnezeu ca despre un lucru lipsit de evlavie, dar să nu o faci aceasta la vremea nepotrivită. Nu opresc nici învățătura despre El, ci lipsa de măsură”¹³⁶. Dacă e de folos să-L pomenești neîncetat cu mintea pe Dumnezeu și să cugetăm la poruncile Sale, este, în schimb, riscant să teologhisim fără pregătire, ori să discutăm despre cele

¹²⁹ Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, 11

¹³⁰ Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, 23

¹³¹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre cunoștința de Dumnezeu*, 30

¹³² Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, 61

¹³³ SEP 1, p. 552

¹³⁴ Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenele vieții călugărești*

¹³⁵ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, XV, 14-15

¹³⁶ Sf. Grigorie de Nazianz, *Cele cinci cuvântări teologice*, I, 4

dumnezeiești într-un timp sau loc nepotrivit. „Ai văzut că se cuvine ca niciodată să nu scoatem din suflet aducerea aminte de Dumnezeu, ci să ne fie strâns lipită de cugetul nostru. Ai văzut că se cuvine să fim totdeauna gata de luptă și să nu lăsăm nicicând armele din mână, ci, cunoscând furia celui care dezlănțuie război împotriva noastră, să fim treji, să priveghem, să-i închidem intrările și să nu uităm niciodată hrana cea duhovnicească”¹³⁷.

8: Să le legi ca semn la mână și neclintite să-ți fie înaintea ochilor.

„Cea de a doua jumătate a versetului, în versiunea ebraică: *și-ți vor fi ca o panglică-mprejurul frunții tale*. Interpretarea literală a acestui verset a creat mai târziu *filacteriile* (vezi Matei 23,5), adică punguțele de stofă în care erau cusute texte sacre scrise pe petice de pergament, purtate cu ostentație de farisei, ca și de alți iudei evlavioși, spre a-și arăta atașamentul față de Lege. Diferența de text poate indica faptul că la vremea redactării Septuagintei filacteriile nu existau”¹³⁸. „Prescripția de a purta la mână cuvintele divine și de a le avea în fața ochilor, în semn de iubire față de Dumnezeu, stă la baza obiceiului de a purta *filacterii*, numite în ebraică **totaphoth** și, mai târziu, **tefillin**. Textul grecesc folosește expresia *în fața ochilor*, cel ebraic: *între ochi* (cf. Aquila, Symmachus: **μεταξύ**). Aceste *filacterii* pe care evreii trebuie să le poarte asupra lor la rugăciunea de dimineață conțin patru pasaje din Tora: Ieșirea 13, 1-10; 13, 11-16; Deuteronom 6, 4-10; 11, 13-21. Pe cele descoperite la Qumran, printre alte pasaje din Tora, era înscris și decalogul (10QPhyl. 1-4)”¹³⁹.

„Ce sunt filacteriile și ciucurii? Pentru că iudeii uitau adesea binefacerile lui Dumnezeu, de aceea Dumnezeu a poruncit să scrie pe cărțuții mici minunile Sale și să și le atârne de mâinile lor. [...] Aceste cărțuții se numeau filacterii. [...] Apoi, ca să le aducă iarăși aminte de poruncile Lui, Dumnezeu a făcut cu ei ceea ce fac adeseori mulți oameni care își leagă degetul cu un petic sau cu un fir de lână ca să nu uite ceva. Tot așa și Dumnezeu a poruncit iudeilor, ca unor copii, să-și coasă de haine, la marginea de la picioare, o fâșie de pânză de culoare violetă, pentru ca uitându-se la ea să-și aducă aminte de poruncile Lui. Aceste fâșii de pânză se numeau ciucuri”¹⁴⁰.

9: Să le scrii pe ușorii casei tale și pe porțile tale.

„*Ușorii*: **φλῖα**, cuvânt homeric, mai apare și în 11, 20. termenul ebraic este **mezuzah**, folosit apoi metonimic cu referire la obiceiul de a atârna la intrarea caselor cutiuțe în care sunt scrise cuvintele divine din Deuteronom 6, 4-9 și 11, 13-21”¹⁴¹.

10: Iar când Domnul, Dumnezeul tău, te va duce în țara pentru care li s-a jurat părinților tăi – lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob – că ți-o va da: cetăți mari și frumoase pe care nu tu le-ai zidit,

11: case pline de toate bunătățile, pe care nu tu le-ai umplut, fântâni săpate pe care nu tu le-ai săpat, vii și măslini pe care nu tu i-ai sădit; când vei mânca și te vei sătura,

12: atunci ia seama să nu-L uiți pe Domnul Cel ce te-a scos din țara Egiptului, din casa robiei.

13: De Domnul, Dumnezeul tău, să te temi, numai Lui să-I slujești, de El să te lipești și doar pe numele Lui să te juri.

„Invocarea numelui lui Iahve într-un jurământ era nu numai o garanție asupra sincerității, ci și o mărturisire sinceră a credinței în singurul Dumnezeu adevărat ca supremă autoritate morală”¹⁴². „Pavel va relua expresia *a se alipi de Domnul* (I Corinteni 6, 17), care va fi mult folosită în limbajul spiritual al creștinilor: originea ei este așadar biblică, nu platoniciană, așa cum s-a afirmat adesea”¹⁴³.

„Mintea care se întinde spre El iese din toate în tot chipul din pricina privirii spre Cel

¹³⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, X, 8

¹³⁸ BBVA, p. 208

¹³⁹ SEP 1, p. 552

¹⁴⁰ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, LXXII, 2

¹⁴¹ SEP 1, p. 552

¹⁴² BBVA, p. 208

¹⁴³ SEP 1, p. 553

mai presus de bunătate și a dorinței după Cel mai presus de toate, mai bine zis după Cel din Care sunt toate și spre care tind toate în chip firesc. Iar aceasta întâmplându-se, cum se cuvine, mintea iese afară și din patimi. Căci mintea care s-a înălțat mai presus și decât cele mai presus de bunătate [atributele dumnezeiești – *n. n.*] greu mai poate rămâne în rușinea patimilor. De aceea, zice Legea: *Numai Lui să-I slujiți*, adică Celui ce e Unul. Deci, trebuie să tindem spre Unul din vârf dacă vrem să împlinim și legea lui Dumnezeu și să ne aflăm și deasupra patimilor¹⁴⁴.

14: Să nu mergeți pe urmele altor dumnezei, dintre dumnezeii neamurilor dimprejurul vostru,

15: că Dumnezeu gelos este Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce este-n mijlocul tău: nu cumva să se aprindă asupra-ți mânia Domnului, Dumnezeului tău, și să te piardă de pe fața pământului.

16: Să nu-L ispitești pe Domnul, Dumnezeul tău, așa cum L-ați ispitit la Masa.

În textul ebraic, „plural: *Să nu-L ispitiți pe Domnul, Dumnezeul vostru*. Domnul Iisus însă, în convorbirea Sa cu diavolul (Matei 4, 7; Luca 4, 12), va cita după *Septuaginta*. A nu-L ispiti pe Dumnezeu înseamnă a nu-L pune la încercare, a nu-L supune la probe, a nu-L cere dovezi asupra puterii Sale; altfel, ar însemna că te îndoiești de El¹⁴⁵. „Vezi episodul din Ieșirea 17, 2-7, când Israel s-a îndoit de prezența Domnului în mijlocul său¹⁴⁶.

17: Cu strășnicie să păzești poruncile Domnului, Dumnezeului tău, mărturiile și hotărârile Lui pe care ți le-a poruncit.

18: Să faci ceea ce este plăcut și bun în ochii Domnului, Dumnezeului tău, ca să-ți fie bine și să intri și să moștenești pământul cel bun pe care Domnul cu jurământ l-a făgăduit părinților voștri,

19: alungând de dinaintea feței tale pe toți vrăjmașii tăi, după cum a grăit Domnul.

20: Și va fi că de te va întreba mâine fiul tău zicând: Ce e cu aceste mărturii și hotărâri și rânduiri pe care Domnul, Dumnezeul nostru, ni le-a poruncit nouă?

21: Îi vei răspunde fiului tău: Robi îi eram lui Faraon în țara Egiptului, iar Domnul ne-a scos de acolo cu mână tare și cu braț înalt.

22: Acolo, sub ochii noștri, făcut-a Domnul semne și minuni mari și groaznice asupra Egiptului, asupra lui Faraon și a casei lui,

23: iar pe noi ne-a scos de acolo ca să ne aducă înăuntru spre a ne da pământul pe care cu jurământ le-a făgăduit părinților noștri că-l va da.

24: Atunci ne-a poruncit Domnul să plinim toate hotărârile acestea, să ne temem de Domnul, Dumnezeul nostru, ca să ne fie nouă bine în toate zilele și să rămânem în viață așa cum suntem azi.

25: Și milă va face cu noi dacă ne vom sili să plinim toate poruncile acestea în fața Domnului, Dumnezeului nostru, așa cum El ne-a poruncit.

În loc de *și milă va face cu noi*, textul ebraic are: *Și dreptatea noastră va fi*; sau: *Și dreptate va fi pentru noi*; sau: *Așa va fi dreptatea noastră*; sau: *Și noi vom fi drepte*; sau: *Și va fi pentru noi un fapt de dreptate...* Așadar, credințioșia față de Lege îi conferă omului un anume statut în fața lui Dumnezeu, acela de *drept*, adică vrednic de mântuire. Întemeindu-se însă pe textul *Septuagintei*, apostolul Pavel va demonstra că păzirea Legii, fiind imposibilă în totalitatea ei și amănuntele ei, nu-l poate face pe om *drept* (fără cusur) în fața lui Dumnezeu și că întotdeauna el Îi mai rămâne lui Dumnezeu dator cu ceva; această datorie este *radiată* nu prin *faptele Legii*, ci prin mila lui Dumnezeu. Așadar, în ultimă instanță, mântuirea e opera Harului (vezi îndeosebi Epistolele către Romani și Galateni)¹⁴⁷.

¹⁴⁴ Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, 15

¹⁴⁵ BBVA, p. 208

¹⁴⁶ BBVA, p. 208

¹⁴⁷ BBVA, p. 209

CAPITOLUL 7 – Israel trebuie să-i nimicească pe Canaaneeni și să le ardă idolii.

1: **Când Domnul, Dumnezeul tău, te va face să intri în țara-n care vei intra s-o moștenești și va șterge de dinaintea feței tale neamuri mari și numeroase: Heteii, Ghergheseii, Amoreii, Canaaneenii, Ferezeii, Heveii, Iebuseii - șapte neamuri mai numeroase și mai puternice decât voi -**

2: **și când Domnul, Dumnezeul tău, îi va da în mâinile tale și-i vei bate, atunci să-i stârpești de istov, să nu faci cu ei nici o înțelegere și nici să le arăți vreo milă.**

„Distrugerea dușmanilor și a idolilor lor constituie în *Deuteronom* o condiție absolută pentru a lua o țară în stăpânire”¹⁴⁸. Cât privește stârpirea acelor neamuri, textul ebraic are: „*să-i dai anatemei. A da anatemei* era expresia folosită pentru prăzile de război (oameni și bunuri) care-I erau oferite în întregime Domnului, ca semn de recunoștință, fără ca biruitorul să aibă dreptul de a se înfrupta din ele. Pentru ca însă el să nu fie cumva ispitit s-o facă, atunci ele erau totalmente distruse: robii, uciși; bunurile, arse. De aici, expresia *a da anatemei* a devenit echivalentă cu *a nimici, a stârpi, a da pierzării*; a anatematiza pe cineva = a-l blestema la piere”¹⁴⁹. Despre popoarele canaanite enumerate aici am vorbit în comentariul la *Facerea*.

3: **Să nu te încuscrești cu ei: pe fiica ta să n-o dai după fiul lui, iar pe fiica lui să nu o iei pentru feciorul tău,**

„Evitarea legăturilor familiale cu non-israeliți¹⁵⁰ constituie una dintre interdicțiile legii separării, formulată deja în Ieșirea 34, 12”¹⁵¹.

4: **că aceasta îl va face pe fiul tău să se-ndepărteze de Mine și să slujească altor dumnezei; atunci se va aprinde mânia Domnului asupra voastră și degrab te va pierde.**

E oprită înrudirea cu popoarele idolatre: „Fiindcă deci se putea întâmpla, fără îndoială, ca unii din israeliți, atrași de bogăție, să voiască a-și lua de femei pe fetele celor mai de frunte dintre păgâni, nemaidând nici o însemnătate apostaziei, hotărâște urgie și moarte pentru această îndrăzneală și supune vina aceasta celor mai grele pedepse. Căci în chip necesar cea dată străinului își va schimba și cugetul și va sluji dracilor. Deci pe pierzătorul propriului rod l-a supus unor pedepse egale. Așadar, pe când Scriptura Sfântă și nouă îndeamnă pe părinți să se străduiască să facă creșterea copiilor în sfaturile Domnului, legea zăbavnică la limbă merge pe ocolite și cu înconjururi pe aceeași cale. Căci după ce a poruncit părinților să nu lase pe fiice să se dedea la urâciune și desfrânare, le spune după aceea că trebuie să le păzească pe ele în cunoștința de Dumnezeu și să nu le lase să se piardă în spurcata slujire la idoli, însoțindu-se prin legea nunții cu bărbat bogat, dar străin”¹⁵². Dar și gândurile trebuie ferite de însoțirile cu cei de alt neam: „Căci se întâmplă celor ce nu prea au grijă să ia aminte la cugetul lor, după tăierea patimilor, că icoanele vechilor năluciri încep să răsără iarăși ca niște vlăstare. Dacă le va da cineva loc să pătrundă treptat în cugetare și nu le va împiedica intrarea, se vor sălășlui iarăși patimile în el, silindu-l să-și facă viețuirea o nouă luptă, după biruință. Căci se întâmplă ca unele dintre patimi, după ce au fost împlânzite și învățate să mănânce iarbă la fel cu boii, să se sălbăticească iarăși, din negrija celui ce le paște, și să-și recapete cruzimea fiarelor. Ca să nu se întâmple așadar aceasta, zice: *să nu cauți să urmezi lor, după ce au fost nimiciți de tine* (Biblia 1914), ca nu cumva sufletul, câștigând deprinderea de-a se îndulci cu asemenea năluciri, să se întoarcă la vechea răutate”¹⁵³.

5: **Dar iată cum să le faceți: capiștile lor să le dărâmați, stâlpii lor să-i zdrobiți, sfintele lor crânguri să le tăiați, chipurile cele cioplite ale dumnezeilor lor să le ardeți în**

¹⁴⁸ DEUT, p. 227

¹⁴⁹ BBVA, p. 209

¹⁵⁰ Mai exact, cu canaaniți, altfel existând și în Israel căsătorii cu cei de alte neamuri.

¹⁵¹ SEP I, p. 554

¹⁵² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, VII

¹⁵³ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, 37

foc;

6: că popor sfânt Îi ești tu Domnului, Dumnezeului tău, să-I fii poporul Său ales mai mult decât toate neamurile de pe fața pământului.

Se cere stârpirea locurilor consacrate slujirii idolești: *capiştile* (altare cu trepte); *stâlpii* (coloane de piatră simbolizând prezența unei divinități) și *crângurile*, „un trunchi de lemn, servind drept obiect de cult, reprezentând un copac înverzit, simbolul forței vitale și al fecundității, întruchipat în Canaan de zeița Așera (Astarte)”¹⁵⁴. Tot aici, „în textul grecesc, ca și în cel ebraic, în Deuteronom este descris pentru prima dată legământul dintre Dumnezeu și Israel în termenii unei alegeri”¹⁵⁵.

7: Și dacă Domnul v-a ales și v-a osebit, aceasta nu pentru că voi ați fi mai numeroși decât toate neamurile – căci voi sunteți mai puțini decât toate neamurile.

„Sunt numeroase versetele din Septuaginta care fac referire la numărul mic al evreilor (*ὀλιγοστός* sau *ὀλίγος αριθμῶ*). Philon vede aici o temă filozofică (sau de aplicație psihologică), de identificare a *răului* cu ceea ce este în număr mare și a *binelui* cu ceea ce este în număr mic”¹⁵⁶.

8: Dar pentru că Domnul vă iubește și pentru că El Își ține jurământul cu care li S-a jurat părinților voștri, de aceea v-a scos Domnul cu mână tare și cu braț înalt și te-a scăpat din casa robiei, din mâna lui Faraon, regele Egiptului.

„Aici este pentru prima dată menționată iubirea lui Dumnezeu pentru Israel; în 4, 37 și 10, 15 este vorba de iubirea lui Dumnezeu pentru părinții neamului, iar în 6, 5 – despre iubirea lui Israel pentru Dumnezeu. Textul grecesc (ca și cel ebraic) folosește același verb: *αγαπάω* (ebr. *ahabh*)”¹⁵⁷. Pentru *te-a scăpat* SEP 1 are *te-a răscumpărat*: „Sensul originar al verbului *λυτρόω* este *a elibera plătind o răscumpărare*. Noul Testament reia termenul pentru a indica actul de răscumpărare a omenirii prin moartea lui Iisus. Aici termenul trebuie luat în sens metaforic; nu este vorba de un preț cerut sau primit. La Pavel, învățătura despre răscumpărare este esențialmente biruința lui Hristos asupra morții și a diavolului, care țineau omenirea în robie”¹⁵⁸.

9: Și vei cunoaște că Domnul, Dumnezeul tău, El este Dumnezeu, Dumnezeu credincios, Cel ce păzește legământul și mila pân-la al miilea neam către cei ce-L iubesc și-I păzesc poruncile;

„*Dumnezeu credincios*: plin de credincioșie; leal; cel ce nu-și calcă niciodată cuvântul”¹⁵⁹.

10: dar celor ce-L urăsc le plătește fiecăruia; fără-ntârziere îi va nimici pe cei ce-L urăsc, fiecăruia-n parte îi va plăti.

Dumnezeu *le plătește fiecăruia*, „literal: *după față*. Grecesul *prósopon* înseamnă *față*, dar și *persoană* (limba română păstrează acest înțeles în expresia *față bisericească*). Așadar, pedeapsa dumnezeiască are în vedere răspunderea personală a fiecăruia din cei ce-L urăsc pe Dumnezeu, în timp ce versetul precedent atestă mila infinită și nediscriminatorie a lui Dumnezeu, cu efecte și asupra descendenților. Idee mult mai generoasă decât în *Ieșirea* 34, 7, unde pedeapsa divină îi poate lovi și pe urmași, dar numai până la al treilea și al patrulea neam (față de beneficiarii milei, care sunt mii și mii)”¹⁶⁰.

11: Păzește dar aceste porunci, hotărâri și rânduieli, cele pe care-ți poruncesc astăzi să le plinești.

12: Și va fi că dacă veți asculta rânduielile acestea și le veți ține și le veți plini, atunci și Domnul, Dumnezeul tău, Își va ține legământul și mila față de tine, așa cum li S-a

¹⁵⁴ DEUT, p. 227

¹⁵⁵ SEP 1, p. 555

¹⁵⁶ SEP 1, p. 555

¹⁵⁷ SEP 1, p. 555

¹⁵⁸ SEP 1, p. 555

¹⁵⁹ BBVA, p. 209

¹⁶⁰ BBVA, p. 209

jurat părinților tăi;

13: te va iubi, te va binecuvânta, te va înmulți; va binecuvânta rodul pântecelui tău și rodul pământului tău, pâinea ta, vinul tău, untdelemnul tău, cirezile vitelor tale și turmele oilor tale pe pământul acela pe care Domnul li S-a jurat părinților tăi că ți-l va da.

14: Și vei fi binecuvântat mai mult decât toate neamurile; nimeni nu va fi-ntru tine bărbat fără rod sau femeie stearpă, și nici între vitele tale.

15: Domnul va îndepărta de la tine toată neputința; nici una din bolile cele rele ale Egiptului, pe care tu le-ai văzut și le-ai cunoscut, nu le va pune asupra-ți, ci le va pune asupra celor ce te urăsc.

16: Vei mânca toate prăzile neamurilor pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți le va da; ochiul tău să nu le cruțe, iar tu să nu slujești dumnezeilor lor: aceasta-ți va fi ție piedică.

„Ochiul este prin excelență calea de manifestare a sentimentelor omenești, mai ales a celor de milă”¹⁶¹.

Sunt înfățișate binecuvântările cu care Domnul va milui pe israeliți, dacă aceștia vor rămâne statornici în dreapta credință.

17: Iar dacă vei zice-n cugetul tău: Neamul acesta-i mai numeros decât mine, cum voi putea să-i nimicesc?,

18: să nu te temi de ei, ci adu-ți aminte de ceea ce le-a făcut Domnul, Dumnezeul tău, lui Faraon și tuturor Egiptenilor;

19: de marile încercări pe care le-au văzut ochii tăi, de semnele acelea și de minunile cele mari, de mâna cea tare și de brațul cel înalt, de cele prin care Domnul, Dumnezeul tău, te-a scos afară; așa va face Domnul, Dumnezeul tău, cu toate neamurile în fața cărora te temi.

20: Chiar și viespile le va trimite Domnul, Dumnezeul tău, asupra lor până ce vor pieri cei ce-au rămas și s-au ascuns de tine.

21: Nu te teme-n fața lor, că Domnul, Dumnezeul tău, este-ntru tine, Dumnezeu mare și puternic.

22: Domnul, Dumnezeul tău, va potopi de dinaintea ta popoarele acestea puțin câte puțin; nu vei putea să le nimicești dintr-o dată, ca să nu se pustiască pământul și să se înmulțească împotriva ta fiarele sălbatice.

23: Domnul, Dumnezeul tău, ți le va pune-n mână, iar tu le vei da pierzării cu pierdere mare, până le vei stârpi.

24: Pe regii lor îi va da în mâinile voastre, iar numele lor va pieri din locul acela; nimeni în fața ta nu va putea să ți se-mpotrivească, până-i vei stârpi.

Și-n războiul duhovnicesc trebuie să ne punem încrederea în Dumnezeu, pentru a nu ne înfricoșa de mulțimea piedicilor. Dumnezeu va lupta pentru noi (dar vom depune și noi un efort, după puteri) și-i va birui pe vrăjmași; biruința nu vine dintr-o dată, căci nu ne-am exercita îndeajuns și s-ar ridica *fiarele sălbatice* asupra noastră; conlucrând, însă, cu harul, cu răbdare și credință, vom stârpi patimile și vom curăți *locul*, adică sufletele noastre. „Dacă nu ne lenevim și nu lăsăm loc gândurilor dezordonate ale răutății, ci cu voia împingem mintea și gândurile noastre către Domnul, atunci și Domnul, cu voia Sa, va veni spre noi și ne va aduna în jurul Lui. Pentru că toată plăcerea și slujirea ține de gânduri. De aceea, sârguiește-te să placi Domnului, așteaptă-L mereu înlăuntrul tău, caută-L cu gândurile tale, obligă și forțază-ți voința și hotărârea să tindă pururi către El. Și să vezi cum vine și-Și face sălaş în tine. Cu cât îți concentrezi mintea spre căutarea Lui, cu atât mai mult El (voiește), împins de îndurarea și bunătatea Sa, să vină la tine, să-ți dea odihnă; pentru că El stă și privește către gândul, cugetele și reflexiunile tale; El vede cum Îl cauți: fie din toată inima, fie în chip trândav și nepăsător. Și dacă vede că ai zel în căutarea Lui, numaidecât Se arată și Se lasă văzut de tine, îți dă ajutorul

¹⁶¹ SEP 1, p. 556

Lui, te face victorios și te izbăvește de dușmanii tăi”¹⁶².

25: Chipurile cele cioplite ale dumnezeilor lor să le ardeți cu foc; să nu poftești argintul și nici aurul de pe ele; să nu le iei pentru tine, ca să nu greșești din pricina lor: că urâciune este aceasta înaintea Domnului, Dumnezeului tău.

„Termenul βδέλυμα (*silă, greață, lucru urât, spurcăciune, urâciune*) apare frecvent în Deuteronom, mai ales în formula βδέλυμα κυρίω τω θεω σου, cu referire la obiectele de cult păgâne, idolatrice. În textul ebraic îi corespund doi termeni, folosiți cu o frecvență echivalentă: **tocbah** (cu sens preponderent moral, religios) și **șeqeț** (cu un sens concret, de indicare a unor acte sau acțiuni). Prin acest termen Părinții îl vor numi pe Antihrist (*urâciunea pustiirii*, expresie care apare în Cartea lui Daniel, fiind reluată în Evangheliile: Matei 24, 15)”¹⁶³.

26: Urâciune să nu duci în casa ta, ca nu cumva să cazi și tu sub blestemul care este ea; dimpotrivă, ca de-o scârbă să te scârbești și ca pe-o urâciune s-o urâști, că blestemată este.

„Idolii erau adesea statui din lemn, acoperite cu plăcuțe din aur sau argint. O asemenea *urâciune*, ebr. **tocbah**, gr. **to vdeligma**, (lat.) *abominatio*, poate să fie tot ce este incompatibil cu natura lui Iahve sau a lui Israel, ceea ce implică un pericol care trebuie eliminat”¹⁶⁴.

În Creștinism, cea mai mare urâciune este erezia: „Căci este cu adevărat un foc străin, nepăcut lui Dumnezeu, mișcarea fierbinte a minții, plină de înțelepciunea drăcească și arsă de Sfintele Scripturi. Și iarăși urâciune este idolul plăsmuit în chip de dumnezeu”¹⁶⁵.

CAPITOLUL 8 – Îndemn către popor să nu uite binefacerile lui Dumnezeu.

1: Siliți-vă să pliniți toate poruncile acestea pe care vi le poruncesc eu astăzi, ca să fiți vii și să vă înmulțiți și să intrați și să moșteniți pământul pe care Domnul, Dumnezeul vostru, cu jurământ l-a făgăduit părinților voștri.

2: Îți vei aduce aminte de toată calea pe care Domnul, Dumnezeul tău, te-a purtat prin pustie ca să te chinuie și să te încerce și pentru ca ascunsurile inimii tale să se cunoască: păzi-vei tu poruncile Sale, sau nu?

Ca să te chinuie e tradus de SEP 1 – *ca să te pedepsească*: „verbul **κακώω** este interpretat de Philon ca manifestare a iubirii părintești a lui Dumnezeu, care își educă în felul acesta poporul ales, corijându-l și punându-l la locul său (*Congr.* 170-175)”¹⁶⁶.

3: Te-a chinuit, te-a înfometat și te-a hrănit cu mana pe care părinții tăi n-o cunoscuseră, ca să-ți arate că nu numai cu pâine va trăi omul, ci că omul va trăi cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu.

„Ebr. : *ci cu tot ceea ce iese din gura Domnului*, omițându-se astfel *cuvântul*. Textul Septuagintei însă va fi citat aidoma de Însuși Iisus Hristos în convorbirea Sa cu diavolul (Matei 4, 4). Referința expresă la *cuvântul* lui Dumnezeu e o trimitere directă la puterea creatoare a Acestuia, Cel ce a făcut lumea (*cerul și pământul*) *prin cuvânt* (Evanghelistul Ioan, prin transferul semantic dintre **hréma** și **lógos**, va identifica în acest *cuvânt* pe Fiul lui Dumnezeu (*Cuvântul*), devenit, prin întrupare, Iisus Hristos (Ioan 1, 1-3). Puși în situația de a nu putea să-și procure hrana prin mijloace proprii (cultivarea pământului), evreii aveau să-și dea seama că Dumnezeu îi poate hrăni direct, cu mană, o mană însă pe care mai întâi a anunțat-o prin cuvânt (*Eu voi face să plouă pentru voi pâine din cer – Ieșirea 16, 4*). Cum la Dumnezeu nu există virtualitate

¹⁶² Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, XXXI, 3-4

¹⁶³ SEP 1, p. 557

¹⁶⁴ DEUT, p. 227

¹⁶⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, II

¹⁶⁶ SEP 1, p. 557

(pe cele ce nu sunt le cheamă ca și cum ar fi – Romani 4, 17), orice lucru ia ființă în chiar clipa când Dumnezeu l-a rostit. Așadar, prin succesiunea textuală: *nu numai...ci cu tot cuvântul* (iar nu: *ci și cu tot cuvântul...*) nu trebuie înțeles un paralelism între *pâine* și *cuvânt*, că adică omul s-ar hrăni cu cuvântul lui Dumnezeu *pe lângă* pâine, ci sensul integrator, prin care cuvântul lui Dumnezeu *devine* (sau *este*) pâine. Hrana materială se află *înăuntrul* celei duhovnicești (*căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui, și toate acestea vi se vor adăuga* – Matei 6, 33). În ultimă instanță, Iisus Se va identifica pe Sine Însuși ca atare: *Eu sunt pâinea vieții* (Ioan 6, 35), anunțând, de fapt, Pâinea euharistică. Sfinții Părinți acordă spații largi dimensiunii duhovnicești a acestui verset¹⁶⁷.

„Mana este tipul Pâinii celei vii, Care S-a coborât din cer”¹⁶⁸. Această pâine trebuie să o râvnească dreptcredinșii. „De ce, așadar, tragem la pământ viețuirea cea cerească, afundând-o în mizeriile materiale? De ce ne îngrămădim jur-împrejur gunoarie, noi, *cei ce ne hrăneam odinioară cu mâncări alese* (Plângeri 4, 5), cum a zis Ieremia despre unii, plângându-i? Căci când ne odihnim în cugetări strălucite și arzătoare, ne nutrim cu mâncări alese. Iar când părăsim această stare și suntem trași în lucrurile pământești, ne adunăm în jurul nostru gunoarie”¹⁶⁹.

4: Iată că-n patruzeci de ani hainele de pe tine nu s-au ros, picioarele nu ți s-au umflat.

„Metafora veșmintelor care nu s-au zdrențuit și a picioarelor care nu s-au bătătorit a fost luată în sens literal în tradiția ebraică și în cea creștină. Unii Părinți au văzut aici și o prefigurare a Învierii (Ambrozie, *De fide, libri quinque*, 2.2.23; Augustin, *Epistulae*, 205)”¹⁷⁰.

5: Și vei cunoaște cu inima ta că așa cum omul îl ceartă pe fiul său, tot astfel Domnul, Dumnezeul tău, te ceartă pe tine,

6: și [astfel] vei păzi poruncile Domnului, Dumnezeului tău, umblând în căile Lui și temându-te de El.

Îl ceartă traduce gr. *pedévse*: „Sensul prim al grecescului *pedévo* este acela de a crește un copil, de a-l forma, a-l instrui, a-l educa. Numai legat de acesta a derivat cel de al doilea: *a certa, a pedepsi, a-i da o lecție*; așadar, a certa pe cineva cu scopul de a-l îndrepta. Despre Dumnezeu ca educator, Clement Alexandrinul va scrie o carte anume: *Pedagogul*”¹⁷¹.

7: Că Domnul, Dumnezeul tău, te va face să intri într-o țară bună și cuprinsă, unde-s pâraie de apă și izvoare ale adâncurilor ce țâșnesc prin câmpuri și prin munți,

8: țară de grâu și de orz, țară de vii, de smochini și rodii, țară de măslini, untdelemn și miere,

„Cele șapte elemente enumerate aici (grâu, orz, viță, smochin, rodiu, măslin, miere) corespund exact produselor care se duceau la Templu pentru ceremonia roadelor de pârgă (cf. *infra* 26, 1-11)”¹⁷².

9: țară-n care nu-ți vei legumi pâinea și de nimic nu vei duce lipsă, țară-n care pietrele sunt fier și din ai cărei munți vei scoate aramă.

„Descrierea pământului făgăduit începe cu ceea ce este mai prețios pentru un popor care a petrecut patruzeci de ani străbătând pustiul: bogăția surselor de apă”¹⁷³. *Nu-ți vei legumi pâinea*: „...nu din sărăcie sau cu zgârcenie îți vei mânca pâinea; nu vei socoti și nici nu-ți vei micșora îmbucăturile, gândind să-ți mai rămână și pe mâine”¹⁷⁴. *Vei scoate*: „verbul *metallevo*, folosit numai aici în Vechiul Testament, își are sensurile legate de existența, săparea sau exploatarea unei mine. Poetul Vasile Voiculescu își va asemăna sufletul cu o mină în care

¹⁶⁷ BBVA, pp. 210-211

¹⁶⁸ Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, XIV

¹⁶⁹ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, 14

¹⁷⁰ SEP 1, p. 558

¹⁷¹ BBVA, p. 211

¹⁷² SEP 1, p. 558

¹⁷³ DEUT, p. 228

¹⁷⁴ BBVA, p. 211

Dumnezeu (*Minerul*) caută aur¹⁷⁵.

10: Vei mânca și te vei sătura și-L vei binecuvânta pe Domnul, Dumnezeul tău, pentru țara cea bună pe care ți-a dat-o.

Toate acestea sunt tipuri ale ospățului duhovnicesc din Împărăția cerească; dar, spre a le dobândi acestea, trebuie să ne pregătim încă de aici. „Vezi că se cuvine să întinzi masă duhovnicească și după ce ai stat la masă, ca nu cumva, trândăvindu-ți-se sufletul, să cazi în vreun păcat greu, dând loc uneltirilor diavolului, care caută orice împrejurare ca să ne dea lovitură de moarte?”¹⁷⁶.

11: Ia aminte să nu-L uiți pe Domnul, Dumnezeul tău, nepăzindu-I poruncile și rânduielele și hotărârile pe care ți le poruncesc eu astăzi,

12: ca nu cumva după ce vei mânca și te vei sătura și-ți vei zidi case frumoase și vei trăi în ele,

13: după ce turmele și cirezile tale se vor înmulți, după ce-ți va spori argintul și aurul, după ce toate ale tale-ți vor spori,

14: să nu ți se-nalțe inima și să-L uiți pe Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce te-a scos din țara Egiptului, din casa robiei,

15: Cel ce te-a purtat prin pustiul cel mare și înfricoșător, unde sunt șerpi veninoși, scorpioni și locuri arse de soare și fără de apă, Cel ce-a scos pentru tine izvor din stâncă de cremene,

16: Cel ce te-a hrănit în pustie cu o mană pe care tu n-o cunoșteai și nici părinții tăi n-o cunoscuseră, ca să te chinuie și să te-ncerce și-n cele din urmă să-ți facă bine.

„De aceea, sfinții trebuie admirați nu numai pentru că au fost așa de evlavioși și de filozofi în vremea când strămtorarea era în toată puterea ei, ci și pentru că au rămas tot așa de sânguitori și tot așa de vrednici și după trecerea furtunii, când s-au liniștit lucrurile”¹⁷⁷.

17: Să nu zici în inima ta: Tăria mea și vigoarea mâinii mele, ele mi-au făurit această putere mare...

18: Dimpotrivă, să-ți aduci aminte de Domnul, Dumnezeul tău, că El ți-a dat tărie să devii puternic spre a-Și întări legământul cu care li S-a jurat părinților tăi, așa cum [este el] acum.

19: Și va fi că dacă-L vei uita pe Domnul, Dumnezeul tău, și vei merge după alți dumnezei și lor le vei sluji și lor te vei închina, vă încredințez eu astăzi, pe cer și pe pământ, că-ntru totul veți pieri.

20: Precum acele neamuri pe care Domnul Dumnezeu le face să piară de dinaintea voastră, așa veți pieri, pentru că n-ați ascultat de glasul Domnului, Dumnezeului vostru.

Israel (*mintea văzătoare de Dumnezeu*) trebuie să fie egal în alipirea de Domnul, atât în necazuri, cât și în sărbătoare; el își va aminti pururi de binefacerile divine, știind că tot ce are îi este dat de sus. Altfel, de se va depărta de Dumnezeu, se va cufunda în moarte

CAPITOLUL 9 – Moise le amintește israeliților fărădelegile lor din trecut.

1: Ascultă, Israele: Tu treci astăzi Iordanul ca să intri și să iei în stăpânire neamuri mari și mult mai puternice decât tine, cetăți mari cu ziduri până la cer,

2: popor mare și numeros și înalt la statură, fiii lui Enac, pe care tu îi știi și despre care ai auzit spunându-se: Cine poate să li se-mpotrivescă fiibr lui Enac?

3: Astăzi vei cunoaște că Domnul, Dumnezeul tău, este Cel ce merge înaintea ta; foc

¹⁷⁵ BBVA, p. 211

¹⁷⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, X, 8

¹⁷⁷ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile despre pocăință*, IV

mistuitoar, El îi va surpa, El îi va pune pe fugă de dinainte-ți, El îi va nimici degrab, așa cum ți-a grăit ție Domnul

4: După ce Domnul, Dumnezeuul tău, va nimici aceste neamuri de dinaintea feței tale, tu să nu zici în inima ta: Din pricina dreptății mele m-a adus Domnul să moștenez acest pământ bun!, de vreme ce din pricina fărădelegilor lor va nimici Domnul aceste neamuri de dinaintea feței tale.

5: Nu din pricina dreptății tale și nu din pricina curăției tale vei intra tu să le moștenești pământul, ci din pricina păgânătății lor va nimici Domnul aceste neamuri de dinaintea feței tale, și pentru ca să-ntărească legământul cu care Domnul li S-a jurat părinților voștri, Avraam, Isaac și Iacob.

„Versetul înfățișează două motive pentru intrarea evreilor în țara Canaanului: nelegiuirea păgânilor și fidelitatea lui Dumnezeu față de făgăduința Sa. Este un avertisment împotriva ispitei, care l-ar putea încerca pe Israel, de a-și atribui vreun merit în aceasta. Gratuitatea alegerii divine va fi dezvoltată în Noul Testament, mai ales în Epistola către Romani, unde Pavel respinge ideea îndreptățirii omului prin faptele Legii. Origen comentează pe larg îndreptățirea lui Avraam prin credință. Tot despre gratuitatea darurilor divine, cf. Philon, *Sacrif. 57*¹⁷⁸.

6: Și vei cunoaște astăzi că nu din pricina dreptății tale îți dă Domnul, Dumnezeuul tău, pământul acesta bun să-l moștenești, de vreme ce tu ești un popor tare la cerbice.

Prin *cerbicie* înțelegem *îndărătnicie, încăpățănare*. La fel cu poporul Israel, suntem și noi avertizați să nu credem că binefacerile dumnezeiești s-ar datora dreptății noastre.

Sunt vestite viitoarele victorii ale israeliților, insistându-se aici asupra fiilor lui Enac (Anak). „Într-adevăr, Iosua și Caleb i-au respins și i-au nimicit pe mulți dintre anakei. Resturi ale lor s-au mai păstrat până târziu în cetățile de pe coasta filisteană: Gaza, Gat și Așdod¹⁷⁹”.

Următorul „verset marchează începutul unei noi secțiuni în *Deuteronom*, care se întinde până la 10, 11. Moise relatează, la persoana I, povestea vițelului de aur, a tablelor legământului și a intervenției sale. Genul literar al acestei secțiuni amintește de cel din capitolele 1-3. Sunt reluate în paralel evenimente cuprinse în *Ieșirea* 32, cu anumite diferențe. Relatarea nu este unitară, fiind inserate intercalări în mai multe capitole¹⁸⁰.

7: Adu-ți aminte și nu uita cât L-ai mâniat tu pe Domnul, Dumnezeuul tău, în pustie: din ziua când ai ieșit din Egipt și până-ce-ai poposit în locul acesta, voi n-ați conținut să nu vă-ncredeți în Domnul.

8: La Horeb L-ați mâniat pe Domnul, iar Domnul într-atât S-a întărâtat asupra-vă încât voia să vă dea pierzării.

9: Când m-am suit eu în munte să iau tablele de piatră, tablele legământului pe care Domnul l-a încheiat cu voi, am stat în munte patruzeci de zile și patruzeci de nopți; pâine n-am mâncat și apă n-am băut.

„Expresia *patruzeci de zile și patruzeci de nopți* apare de zece ori în Vechiul Testament: de cinci ori în *Deuteronom* (9, 9.11.18.25 și 10, 10), de trei ori în *Facerea*, în legătură cu Noe (7, 4.12.17), o dată în *Ieșirea* (24, 18) și o dată în *III Regi* 19, 8, în legătură cu călătoria lui Ilie în deșert. Expresia este simbolul unei perioade de criză și vestește că Israel, sau omenirea, va regăsi calea mântuirii¹⁸¹.

10: Domnul mi-a dat două table de piatră scrise cu degetul lui Dumnezeu; pe ele erau scrise toate cuvintele pe care Domnul vi le-a grăit în munte, din mijlocul focului, în ziua adunării.

11: Și a fost că după patruzeci de zile și patruzeci de nopți mi-a dat Domnul cele

¹⁷⁸ SEP 1, p. 559

¹⁷⁹ AB, p. 105

¹⁸⁰ DEUT, p. 228

¹⁸¹ SEP 1, p. 560

două table de piatră, tablele legământului.

12: Și mi-a zis Domnul: Scoală-te și te pogoară repede de aici, că poporul tău s-a ticăloșit, cel pe care tu l-ai scos din țara Egiptului; repede s-au abătut de la calea pe care le-am poruncit-o: și-au făcut loruși chip turnat.

13: Și mi-a grăit Domnul: De mai multe ori ți-am grăit și am zis: Am văzut poporul acesta, și iată că-i popor tare la cerbice.

14: Lasă-Mă dar acum să-i nimicesc și numele să li-l sting de sub cer, iar pe tine te voi face neam mare și tare și mai numeros decât acesta...

15: Eu atunci m-am întors și m-am pogorât din munte, iar muntele ardea în foc, iar cele două table ale mărturiilor erau în amândouă mâinile mele.

16: Și văzând că voi păcătuiserăți înaintea Domnului, Dumnezeului vostru, că v-ați făcut un vițel turnat și că atât de repede v-ați abătut de la calea pe care Domnul vă poruncise s-o urmați,

17: am luat cele două table și le-am aruncat din mâinile mele și-n fața voastră le-am sfărâmat.

18: Și pentru a doua oară m-am rugat înaintea Domnului; ca și întâia oară, patruzeci de zile și patruzeci de nopți n-am mâncat pâine și n-am băut apă, din pricina păcatelor voastre cu care-ați păcătuțit făcând ceea ce e rău înaintea Domnului, Dumnezeului vostru, ca să-L mâniati.

19: Îngrozit eram de mânia și de urgia cu care Domnul Se mâniase pe voi într-atât încât voia să vă nimicească. Iar Domnul m-a ascultat și de data aceasta.

20: Chiar și pe Aaron Se mâniase Domnul foarte tare, încât și pe el voia să-l dea pierzării; atunci, în chiar vremea aceea, eu m-am rugat și pentru Aaron.

Moise mijlocește pentru popor și pentru arhiereul Aaron. „Moisi, rugându-se pentru arhiereul care a păcătuțit, a înduplecat pe Domnul. Dar Iisus Unul-Născut nu înduplecă oare pe Dumnezeu când Se roagă pentru noi? Dumnezeu n-a oprit pe Aaron, din pricina păcatului său, să ajungă arhiereu. Pe tine, însă, care vii dintre neamuri, te va opri să vii la mântuire? Pocăiește-te, deci, omule, și tu, și nu-ți este oprit harul! Ai pe viitor o viață fără de prihană! Cu adevărat Dumnezeu este iubitor de oameni și nici un om nu va putea să spună după vrednicie iubirea de oameni a lui Dumnezeu”¹⁸².

21: Iar în păcatul vostru, vițelul pe care-l făcuserăți, l-am luat, l-am ars cu foc, l-am zdrobit și l-am pisat bine până ce s-a făcut mărunț și arăta ca praful, iar praful l-am aruncat în pârâul ce cobora din munte.

„Operațiunile de distrugere a vițelului din metal turnat corespund unei simbolici larg răspândite în Vechiul Orient, de anihilare totală a obiectelor de cult nedorite”¹⁸³.

22: Și la Taberah, și la Masa, și la Chibrot-Hataava L-ați mâniat pe Domnul, Dumnezeul vostru.

Septuaginta traduce aici toponimele: *Taberah* (= vâlvătaia), *Masa* (= încercarea) și *Chibrot-Hataava* (= mormintele poștei).

23: Când Domnul v-a trimis din Cadeș-Barnea zicând: Suiți-vă și moșteniți pământul pe care Eu vi l-am dat..., voi v-ați împotrivit poruncii Domnului, Dumnezeului vostru, și nu l-ați dat crezare și n-ați ascultat de glasul Său.

24: Neascultători de Domnul ați fost din ziua-n care El vi S-a făcut cunoscut.

„Ebr.: *din ziua-n care eu v-am cunoscut*; formulare ce exprimă o constatare a lui Moise și limitată la durata relației dintre acesta și poporul ales. *Septuaginta* pune constatarea pe seama lui Dumnezeu Înșuși și, într-o interpretare mai largă, o împinge până la începutul neamului omenesc, știut fiind că Dumnezeu I S-a descoperit (S-a făcut cunoscut) omului încă din epoca paradisiacă, atunci când s-a manifestat întâia și marea neascultare a acestuia față de Creatorul

¹⁸² Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, II, 10

¹⁸³ DEUT, p. 228

său”¹⁸⁴.

25: Patruzeci de zile și patruzeci de nopți m-am rugat eu înaintea Domnului, atât m-am rugat – căci Domnul Se rostise să vă nimicească -

„Ebr.: *m-am prosternat, am căzut cu fața la pământ*. Septuaginta folosește verbul *déo* = *a se ruga*, din care derivă substantivul *déisis* = *rugăciune*, dar cu particularitatea că e o rugăciune pentru cei ce sunt în nevoie și au trebuință de mijlocire”¹⁸⁵.

26: și m-am rugat lui Dumnezeu zicând: Doamne, Doamne, Împărat al dumnezeilor, nu-l da pierzării pe poporul Tău - moștenirea Ta - pe care l-ai eliberat cu puterea Ta cea mare, pe cei ce Tu i-ai scos din țara Egiptului cu marea Ta putere, cu mâna Ta cea tare și cu brațul Tău cel înalt!

Expresia *Împărat al dumnezeilor (vasilev ton theon)*, „proprie Septuagintei, nu se află în textul masoretic [...]. Ea nu vrea să însemne că Domnul ar fi mai-marele zeilor, într-o ierarhie pseudo-religioasă, ci că Dumnezeu Unicul și Atotputernicul dispune de dumnezeii cei mincinoși în mod discreționar. De altfel, în numele Unicului Dumnezeu sfărâmasse Moise vițelul de aur, falsul dumnezeu al Israelitilor”¹⁸⁶.

27: Adu-ți aminte de Avraam, Isaac și Iacob, robii Tăi, cărora Te-ai jurat pe Tine Însuți; nu Te uita la cerbicia acestui popor, la reaua lui credință, la păcatele lui,

28: ca nu cumva cei ce trăiesc în țara din care Tu ne-ai scos să zică: Pentru că Domnul n-a fost în stare să-i ducă-n țara pe care le-o spusese și pentru că (astfel) i-a urât, de aceea i-a scos, ca să-i omoare-n pustie...

29: Ei sunt poporul Tău – moștenirea Ta – pe care i-ai scos din țara Egiptului cu marea Ta putere, cu mâna Ta cea tare și cu brațul Tău cel înalt.

Cum am arătat și în volumele precedente, este de mare folos mijlocirea Sfinților pentru noi. A nu recunoaște aceasta, cum se petrece în Protestantism, înseamnă nu doar orbire din pricina orgoliului, ci și împotrivirea fățișă la adevărul Scripturii!

CAPITOLUL 10 – Alte table ale Legii și chivotul lor. Alegerea leviților. Credințioșia față de Dumnezeu. Tăierea-mprejur a inimii.

1: În vremea aceea mi-a zis Domnul: Cioplește-ți două table de piatră cum au fost cele dintâi și suie-te la Mine în munte; apoi îți vei face un chivot de lemn.

„Termenul *chivot* este transpunerea tradițională în română a grecescului *κιβωτός*, *cutie de lemn, cutar*. În Ieșirea, chivotul era locul prezenței divine, în schimb în Deuteronom are unica funcție de a adăposti cele zece porunci”¹⁸⁷.

2: Eu voi scrie pe table cuvintele care-au fost pe tablele cele dintâi, pe care tu le-ai sfărâmat, iar tu le vei pune în chivot...

3: Eu am făcut un chivot din lemn de salcâm, am cioplit două table de piatră cum fuseseră cele dintâi și m-am suit în munte, iar cele două table erau în mâinile mele.

„În acest pasaj din Deuteronom, atât în Textul Masoretic, cât și în Septuaginta, construirea chivotului îi este atribuită lui Moise; în pasajul corespunzător din Ieșirea este indicat [Bețaleel] (38, 1)”¹⁸⁸.

4: El a scris pe table întocmai după cum fusese scris pe cele dintâi, cele zece porunci pe care vi le spusese Domnul în munte, din mijlocul focului, iar Domnul mi le-a dat mie.

„*A scris (εγραψεν)*: subiectul nu este exprimat nici în greacă, nici în ebraică. Pasajul

¹⁸⁴ BBVA, p. 212

¹⁸⁵ BBVA, p. 212

¹⁸⁶ BBVA, p. 213

¹⁸⁷ SEP 1, p. 562

¹⁸⁸ SEP 1, p. 562

sugerează mai degrabă că cel care a scris este Dumnezeu, nu Moise (ca în Ieșirea 34, 28)¹⁸⁹.

5: Și întorcându-mă eu, m-am pogorât din munte și am pus tablele în chivotul pe care-l făcusem – acolo unde se află – așa cum îmi poruncise Domnul.

Scrierea altor table e o anticipare a venirii Legii celei Noi.

„Următoarele patru versete (6-9) reprezintă o digresiune asupra unui itinerar preluat dintr-o tradiție ușor diferită față de cea consemnată în *Numerii* 33, 30-38 (acolo, de pildă, se relatează că moartea lui Aaron a avut loc în muntele Hor). Pentru o mai bună explicitare am pus textul în paranteză¹⁹⁰:

(6: Fiii lui Israel au plecat din Beerot-Bene-Iaacan la Mosera. Acolo a murit Aaron și acolo a fost îngropat; iar Eleazar, fiul său, a devenit preot în locul lui.

7: De acolo au plecat la Gudgod, și din Gudgod la Iotbata, pământ cu ape curgătoare.

8: În vremea aceea a pus Domnul de-o parte seminția lui Levi, ca să poarte chivotul legământului Domnului, să stea înaintea Domnului ca să slujească, să se roage și să binecuvinteze întru numele Lui; aceasta, până-n ziua de astăzi.

„Prima mențiune a leviților în Deuteronom. Cele patru funcții ale leviților sunt exprimate prin patru verbe: *a duce chivotul*; *a sta înaintea lui Dumnezeu*; *a sluji* (a se ocupa de cult); *a se ruga/mulțumi lui Dumnezeu*”¹⁹¹.

9: De aceea nu au leviții parte și nici moștenire cu frații lor; moștenirea lor este Însuși Domnul, așa cum El Însuși le-a spus-o.)

„În versetele 6-9 se introduc două digresiuni: moartea lui Aaron și alegerea leviților ca purtători ai chivotului legământului”¹⁹². Conform acestui loc, Aaron a murit la *Mosera* (= legătură; piedică); despre acest loc se știe doar că era situat în preajma muntelui Hor. În ce-i privește pe leviți, care *nu au parte și nici moștenire cu frații lor*, aceasta se referă la faptul că ei, ca trib sacerdotal, nu aveau un teritoriu propriu, urmând să trăiască împreună în întregul Israel. Despre acestea am vorbit pe larg în comentariul la *Numerele*.

10: Am stat eu în munte patruzeci de zile și patruzeci de nopți; iar Domnul m-a ascultat și de data aceasta: Domnul n-a vrut să vă nimicească.

Din nou e subliniat rolul de mijlocitor al lui Moise; decizia ultimă aparține, desigur, lui Dumnezeu.

„Ultima parte a discursului (10, 11 – 11, 32) reia exigențele legământului cu Dumnezeu, Cel ce dăruiește fertilitate pământului. Descrierea pământului făgăduit, mănos și prosper, este urmată de formulele de binecuvântare și blestem. Deschiderea unei noi secțiuni în discurs este marcată de formula de introducere *Și acum*”¹⁹³.

11: Mi-a zis Domnul: Scoală-te și mergi înaintea poporului acestuia, ca să între și să moștenească țara pe care M-am jurat părinților lor că le-o voi da.

12: Și acum, Israele, ce anume cere de la tine Domnul, Dumnezeul tău, fără numai să te temi de Domnul, Dumnezeul tău, să umbli în toate căile Lui, să-L iubești, să slujești Domnului, Dumnezeului tău, din toată inima ta și din tot sufletul tău,

„Întrebarea: *Ce-ți cere Domnul Dumnezeul tău?* se regăsește în Miheia 6, 8 într-un context similar. Philon (*Spec. I*, 299-300) spune că cererea adresată de Dumnezeu omului este foarte simplă: să-l iubească pe Dumnezeu ca pe un binefăcător și să se teamă de El ca de un stăpân: iubirea față de Dumnezeu este ultima etapă a inițierii spirituale, pe când teama, începutul înțelepciunii, este accesibilă tuturor. Irineu, citând acest verset, spune că omul are nevoie de prietenia lui Dumnezeu, pe când *lui Dumnezeu aceasta nu-i aduce nimic în plus* (*Adv. Haer. IV*, 16, 4). Origen adaugă că Dumnezeu cere ceva omului nu pentru că *are nevoie de darurile*

¹⁸⁹ SEP 1, p. 562

¹⁹⁰ BBVA, p. 213

¹⁹¹ SEP 1, p. 562

¹⁹² DEUT, p. 228

¹⁹³ DEUT, p. 229

noastre, ci pentru a ne da înapoi, spre mântuire, ceea ce i-am dat (Hom. Luc. 39, 6-7)¹⁹⁴.

13: să păzești poruncile Domnului, Dumnezeului tău, și hotărârile Lui pe care ți le spun eu astăzi ca să-ți fie ție bine?

„Dumnezeu ne pune o întrebare. Ce ne întreabă? Citiți la Moise: *Așadar, ce cere de la tine Domnul Dumnezeu?* Dumnezeu ne pune o întrebare și ne cere, nu pentru că El ar avea nevoie de noi, ci pentru a-I da ceea ce trebuie să-I dăm pentru mântuirea noastră¹⁹⁵.

14: Iată, al Domnului, Dumnezeului tău, este cerul și cerul cerului, pământul și toate câte sunt într-însul;

„*Cerul cerului (ο ουρανος το ουρανου)*: sintagma transpune (la singular) superlativul ebraic; cele două ceruri distincte (*ο ουρανος και ο ουρανος το ουρανου*) se regăsesc în III Regi 8, 27. Philon (*Spec. I*, 302) interpretează această distincție ca opoziția dintre cerul inteligibil (*ο νοετός*), divin, și cerul perceptibil (*ο αισθητός*), terestru¹⁹⁶.

15: dar numai pe părinții voștri i-a ales Domnul ca să-i iubească, și pe urmașii lor de după ei, pe voi v-a ales El mai mult decât toate neamurile, așa (cum este) în ziua de azi.

16: Tăiați-vă-mprejur învârtoșarea inimii voastre, și cerbicea voastră n-o mai întăriți.

„Ebraică: *Tăiați-vă-mprejur inima voastră*. Diferență de nuanță, în care *Septuaginta* oferă metafora întregă. Tăierea-mprejur era semnul exterior, corporal, care atesta apartenența la poporul lui Dumnezeu (Facerea 17, 10). Mai importantă însă decât aceasta trebuie să fie circumcizia spirituală, aceea care desprinde și aruncă învârtoșarea inimii (inima considerată ca sediu al minții, voinței și sensibilității), adică acea coajă grosolană care-l separă pe Dumnezeu de miezul ființei omenești. Circumcizia învârtoșării inimii este prezentată aici ca lucrare a omului; circumcizia inimii este prezentată în 30, 6 ca lucrare a lui Dumnezeu; luate împreună, cele două lucrări realizează **synergia**, adică împreună-lucrarea din relația Dumnezeu-om. Apelul la lepădarea învârtoșării inimii va fi făcut și de proorocul Ieremia (4, 4) și reluat, cu accente definitive, de către Pavel (Romani 2, 29); Apostolul va merge până într-acolo încât va declara inutilitatea circumciziei fizice și înlocuirea acesteia cu circumcizia duhovnicească, botezul, singura poartă de intrare în Biserica lui Hristos¹⁹⁷.

17: Căci Domnul, Dumnezeul vostru, El este Dumnezeul dumnezeilor și Domnul domnilor, Dumnezeul cel mare și puternic și temut, Cel ce nu caută la față și nici nu primește daruri,

18: Cel ce face dreptate străinului și orfanului și văduvei, Cel ce iubește pe străin dându-i pâine și haină.

Străin: „în înțelesul de rezident; venetic; cel de alt neam care a cerut azil și a fost acceptat într-o comunitate (familie, trib, națiune)¹⁹⁸.

19: Să-l iubiți pe cel străin, pentru că și voi ați fost străini în țara Egiptului.

După enumerarea unor atribute divine precum unicitatea, atotputernicia, imparțialitatea ori incoruptibilitatea, se dă porunca iubirii străinilor. E vorba despre străinii ce se așează în Israel, primind și credința acestuia; la fel, în Biserică e primit oricine dorește să accepte dreapta credință. În schimb, e oprită legătura cu popoarele idolatre, respectiv cu ereticii, atâta vreme cât aceia resping adevărata învățătură dumnezeiască.

20: De Domnul, Dumnezeul tău, să te temi, Lui să-I slujești, de El să te lipești și pe numele Lui să te juri.

„Dacă stai în rugăciune înaintea lui Dumnezeu Atotțiitorul, Făcătorul și Proniatorul tuturor, de ce I te înfățișezi atât de lipsit de judecată, încât îți uiți de frica Lui cea neîntrecută și

¹⁹⁴ SEP 1, p. 563

¹⁹⁵ Origen, *Omilii la Evanghelia după Luca*, XXXIX, 6

¹⁹⁶ SEP 1, p. 563

¹⁹⁷ BBVA, pp. 213-214

¹⁹⁸ BBVA, p. 214

tremuri de niște țânțari și gândaci? Sau n-ai auzit pe cel ce zice: *De Domnul Dumnezeuul tău să te temi?*¹⁹⁹.

21: **El e fala ta și El e Dumnezeuul tău, El, Cel ce-n mijlocul tău a făcut acele lucruri mari și slăvite pe care le-au văzut ochii tăi.**

22: **Cu numai șaptezeci și cinci de suflete s-au coborât părinții tăi în Egipt, iar acum Domnul, Dumnezeuul tău, te-a făcut numeros ca stelele cerului.**

Versiunea ebraică vorbește despre 70 de suflete. *Septuaginta* adaugă pe cei doi fii și pe nepotul lui Efraim și pe fiul și nepotul lui Manase, totalizând astfel 75 de suflete.

CAPITOLUL 11 – Îndemnuri la paza poruncilor Domnului.

1: **Să-L iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, și-n toate zilele să păzești ceea ce ți-a spus El să păzești, hotărârile Lui și judecățile Lui.**

2: **Voi cunoașteți astăzi (căci nu e vorba de copiii voștri, care nu cunosc pentru că n-au văzut), voi cunoașteți certarea Domnului, Dumnezeuului tău, slava Lui, mâna cea tare și brațul cel înalt,**

3: **precum și semnele Lui și minunile pe care le-a făcut în mijlocul Egiptului împotriva lui Faraon, regele Egiptului, și asupra țării lui întregi,**

4: **ce a făcut El cu oastea Egiptenilor, cu carele lor și călărimea lor, cum a învăluit peste ei apele Mării Roșii atunci când alergau în urmărirea voastră, și cum i-a nimicit Domnul Dumnezeu până-n ziua de astăzi;**

5: **ce a făcut El pentru voi în pustie până la sosirea voastră în locul acesta;**

6: **ce a făcut El cu Datan și Abiron, fiii lui Eliab, fiul lui Ruben, când pământul și-a deschis gura și i-a-nghițit în mijlocul a tot Israelul, pe ei, familiile lor, corturile lor și toată ființa ce se ținea de ei,**

7: **căci ochii voștri sunt cei ce au văzut toate lucrurile Domnului cele mari pe care El le-a făcut astăzi întru voi.**

8: **Să păziți toate poruncile Lui pe care vi le poruncesc eu astăzi, ca să fiți vii și să vă înmulțiți și să intrați și să moșteniți pământul spre care veți trece Iordanul, acolo!, să-l moșteniți,**

9: **ca să dăinuți îndelung în țara pe care Domnul li S-a jurat părinților voștri să le-o dea, lor și urmașilor lor de după ei, țara-n care curge lapte și miere.**

„*Acolo!* pare a indica gestul prin care Moise arată Țara Făgăduinței, în care el, totuși, nu va ajunge. Amănunt specific *Septuagintei*”²⁰⁰.

10: **Căci pământul la care mergi tu ca să-l stăpânești nu este ca pământul Egiptului din care ați ieșit, acolo unde, după ce semănai sămânța, îl adăpai cu picioarele, ca pe o grădină de legume;**

„Aluzie la tehnica irigațiilor egiptene: fie o roată hidraulică acționată prin pedalare, fie șanțuri scobite și astupate cu picioarele”²⁰¹.

11: **ci pământul la care mergi tu să-l moștenești e pământ cu munți și văi, care se adapă din ploaia cerului,**

12: **un pământ asupra căruia Domnul, Dumnezeuul tău, veghează pururi; ochii Domnului, Dumnezeuului tău, sunt asupra-i de la-nceputul anului până la sfârșitul anului.**

13: **Și va fi că dacă veți asculta cu luare-aminte toate poruncile pe care ți le poruncesc eu astăzi: să-L iubești pe Domnul, Dumnezeuul tău, și să-I slujești din toată**

¹⁹⁹ Evagrie Monahul, *Cuvânt despre rugăciune*, 100

²⁰⁰ BBVA, p. 214

²⁰¹ BBVA, p. 214

inima și din tot sufletul tău,

14: El îi va da pământului tău ploaie la vreme, timpurie și târzie, și tu îți vei aduna grâul și vinul și untdelemnul tău,

15a: și-n țarinile tale va da iarbă pentru animalele tale.

„Așadar, cugetarea la lege aduce sufletelor noastre înțelepciunea și echilibrul pentru a putea împlini cele ce le vrea Dumnezeu. Iar dorul după cele făgăduite face ușor de purtat osteneala pentru virtuți”²⁰².

15b: Dar dacă vei mânca și te vei sătura,

16: ia aminte la tine însuși ca nu cumva să te-apuice mărnimia, să călcați pe-alături, să slujiți pe la dumnezei străini și să vă închinați lor,

17: să-L aprindeți pe Domnul asupra-vă cu mânie și să vă-nchidă cerul ca să nu fie ploaie, și pământul să nu-și dea roadele, iar voi să pieriți degrab de pe pământul cel bun pe care vi l-a dat vouă Domnul.

Nu cumva să te-apuice mărnimia: „Literal: *să nu ți se lățească inima*. Expresie ironică la adresa celui ce se îndestulează, uitându-L pe Cel ce i-a dat belșugul și arătându-și disponibilitatea pentru un fel de ecumenism *avant la lettre*. Textul Masoretic, pe lângă faptul că izolează fraza precedentă, legând-o conclusiv de prima parte a versetului 15, folosește o expresie mai directă: *ia seama ca nu cumva să-ți fie inima înșelată*”²⁰³.

18: Puneți dar aceste cuvinte în inima voastră și-n sufletul vostru; legați-le ca semn la mână și neclintite să le aveți înaintea ochilor.

19: Dați-le ca învățătură fiilor voștri; vorbește-le de ele când șezi acasă, când mergi pe cale, când te culci și când te scoli.

20: Să le scrieți pe ușorii caselor voastre și pe porțile voastre,

21: pentru ca zilele voastre și zilele copiilor voștri în țara pe care Domnul li s-a jurat părinților voștri că le-o va da să sporească precum zilele cerului deasupra pământului.

22: Și va fi că dacă-ntru auz veți auzi toate poruncile acestea pe care vă poruncesc eu astăzi să le pliniți: să-L iubiți pe Domnul, Dumnezeul vostru, să umblați în toate căile Lui și să vă lipiți de El,

23: atunci Domnul va alunga toate popoarele acestea de la fața voastră și veți stăpâni popoare mai mari și mai puternice decât voi.

24: Tot locul pe care va călca talpa piciorului vostru, al vostru va fi: de la pustie și de la Liban, de la râul cel mare, râul Eufratului, și pân-la marea cea dinspre apus vor fi hotarele voastre.

25: Nimeni nu va putea să vă stea-mpotrivă; frica de voi și tremurul de voi le va pune Domnul, Dumnezeul vostru, pe fața-ntregului ținut pe care veți călca, așa cum El, Domnul, v-a grăit.

Mutând acestea la războiul cel nevăzut, „Domnul poruncește să întâmpinăm pe diavolul fără frică și răceală [...]. Căci de nu vei muri de moartea cu trupul de bunăvoie pentru bunătatea lui Dumnezeu, vei muri fără de voie cu sufletul, despărțindu-te de Dumnezeu. Deci cât te privește pe tine, nu te îngreua să primești de bunăvoie pătimirile vremelnice pentru Dumnezeu, ca să intri în slava Lui”²⁰⁴. Prin *moartea cu trupul de bunăvoie* înțelegem mortificarea ascetică (omorârea poftelor), dar și moartea fizică, ce trebuie acceptată în lupta cu vrăjmașii dreptei credințe, atunci când împrejurările o impun.

26: Iată, eu vă pun astăzi înaintea binecuvântare și blestem:

27: Binecuvântare, dacă veți asculta de poruncile Domnului, Dumnezeului vostru, pe care vi le poruncesc eu astăzi;

28: blestem, dacă nu veți asculta de poruncile Domnului, Dumnezeului vostru, pe

²⁰² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

²⁰³ BBVA, p. 215

²⁰⁴ Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre nevoiță*, LI

care vi le poruncesc eu astăzi, ci vă veți abate de la calea pe care v-o poruncesc eu astăzi și veți merge să slujiți la dumnezei străini, pe care nu-i știți.

„Binecuvântarea și blestemul devin efective nu prin ele însele, ci prin opțiunea omului față de bine sau rău. Ca și în cazul primilor oameni în rai, călcarea poruncii lui Dumnezeu atrage după sine blestemul”²⁰⁵.

29: Când Domnul, Dumnezeul tău, te va duce în țara spre care te îndrepti ca s-o iei în stăpânire, binecuvântarea o vei pune în muntele Garizim și blestemul în muntele Ebal.

„Acest verset anunță instaurarea ceremoniilor rituale prezentate în capitolul 27”²⁰⁶.
„Funcția pe care o îndeplinesc cei doi munți în ceremonie este justificată de orientarea lor: Garizim spre miazăzi, [Ebal] spre miazănoapte”²⁰⁷.

30: (Iată, nu sunt aceștia dincolo de Iordan, înapoia drumului dinspre soare-apune, în țara Canaaneenilor care locuiesc la apus de Ghilgal, aproape de stejarul Mamvri?).

31: Și pentru că voi treceți Iordanul spre a intra să moșteniți țara pe care Domnul, Dumnezeul vostru, v-o dă ca moștenire veșnică, s-o stăpâniți și să trăiți într-însa,

32: dați-vă silința să pliniți toate poruncile Lui și toate hotărârile acestea pe care vi le pun eu astăzi înaintea.

Cu aceste îndemnuri se încheie cea de-a doua cuvântare a lui Moise.

CAPITOLUL 12 – Locul adevăratei slujiri lui Dumnezeu.

„În fapt, aici începe cea de a doua *Lege*. Prin conținutul lor, capitolele 12-26 poartă și numele de *Codul Deuteronomic*. Acest Cod este, în mare măsură, o reluare a Legii mai vechi, cu o seamă de amănunte, precizări și adaosuri la măsura evoluției pe care societatea israelită o va cunoaște în Țara Făgăduinței”²⁰⁸.

1: Iată poruncile și hotărârile pe care vă veți strădui să le pliniți în țara pe care Domnul, Dumnezeul părinților voștri, v-o dă spre moștenire pe toată durata zilelor câte le veți trăi voi pe pământ.

2: Să pustiiți toate locurile unde popoarele pe care le veți stăpâni au slujit dumnezeilor lor, cele din munții înalți, cele de pe dealuri și cele de sub copac umbros.

3: Să le dărâmați altarele; să le zdrobiți stâlpii; sfintele lor crânguri să le tăiați; chipurile cele cioplite ale dumnezeilor lor să le mistuiți în foc, iar numele lor să-l stârpiți din locul acela.

Prima obligație a credinciosului este îndepărtarea de la orice fel de idolatrie. La credința adevărată ajungem după ce ne-am curățit *locul* lăuntric de orice gânduri înrudite cu erezia.

4: Nu tot așa însă Îi veți face Domnului, Dumnezeului vostru,

5: ci în tot locul pe care Domnul, Dumnezeul vostru, îl va alege în una din cetățile voastre spre a I se rosti numele și a fi chemat, acolo Îl veți căuta, acolo veți intra,

„Pasajul este comparabil cu III Regi 8, 26-30 (sfințirea templului lui Solomon)”²⁰⁹.

6: acolo vă veți aduce arderile-de-tot și jertfele și pârga și făgăduințele și darurile cele de bunăvoie și pe întâii-născuți din cirezile voastre și din turmele voastre;

7: acolo veți mânca în fața Domnului, Dumnezeului vostru, acolo vă veți bucura, voi și casnicii voștri, de tot ce-nseamnă lucrul mâinilor voastre, așa cum te-a binecuvântat pe tine Domnul, Dumnezeul tău.

²⁰⁵ BBVA, p. 215

²⁰⁶ BBVA, p. 215

²⁰⁷ SEP 1, p. 566

²⁰⁸ BBVA, p. 215

²⁰⁹ SEP 1, p. 566

E anticipată ridicarea Templului și se subliniază unicitatea acestuia; acolo se vor aduce jertfele și se va bucura poporul. De aici, un sfat pentru credincioși: „Trezindu-te și laudând pe Dumnezeu și chemându-L iarăși în ajutor, începe întâi primul lucru, adică să te rogi în inimă fără împrăștiere și în chip curat până la un ceas. Căci în acest timp mintea se află în starea cea mai liniștită și mai netulburată. De aceea, ni s-a poruncit să jertfim lui Dumnezeu cele întâi născute și cele mai alese ale noastre, adică să-I înălțăm în chip neclintit cel dintâi gând, prin rugăciunea curată către Domnul nostru Iisus Hristos”²¹⁰.

8: Acolo nu veți face nimic din ceea ce faceți voi acum aici, fiecare după cum îi place lui;

9: căci pân-acum încă n-ați intrat în odihna și-n moștenirea pe care v-o dă Domnul, Dumnezeul vostru.

10: După ce veți trece Iordanul și vă veți așeza în țara pe care v-o dă vouă ca moștenire Domnul, Dumnezeul vostru, când El vă va odihni dinspre partea tuturor vrăjmașilor care vă-mpresoară și când veți locui la adăpost de spaime,

11: atunci, în locul pe care Domnul, Dumnezeul vostru, îl va alege spre a I se chema numele, acolo veți aduce tot ceea ce vă poruncesc eu astăzi: arderile-voastre-de-tot, jertfele voastre, zeciuielele voastre, pârga ridicată de mâinile voastre, și toate cele alese din darurile pe care I le veți făgădui Domnului, Dumnezeului vostru.

12: Să vă veseliți în fața Domnului, Dumnezeului vostru, voi și fiii voștri și fiicele voastre și robii voștri și roabele voastre, precum și levitul cel din porțile voastre, de vreme ce el n-are parte și moștenire cu voi.

13: Ferește-te ca nu cumva să-ți aduci arderile-de-tot în orice loc pe care-ți cad ochii,

14: ci numai în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege în una din cetățile tale; acolo-ți vei aduce arderile-de-tot și acolo vei plini tot ceea ce-ți poruncesc eu astăzi.

Prin *loc* înțelegem aici fie sufletul curățit de patimi, fie Biserica (desigur, anticipând): „Deci e o greșală și o vină a unui suflet lipsit de orice evlavie să îndrăznească a jertfi în orice loc și să nu îndeplinească în casa lui Dumnezeu taina lui Hristos”²¹¹. „Prin cuvântul *loc* ce altceva se înțelege decât contemplarea în Duhul, (stare) în care aflându-se Moise, a putut să vadă pe Dumnezeu, Care i se înfățișa în măsura în care putea fi cunoscut? Acesta este locul propriu pentru o veritabilă adorare”²¹².

15: Totuși, ori de câte ori îți va fi pofta, poți să înjunghii și să mănânci carne în orice cetate, după binecuvântarea pe care ți-a dat-o Domnul, Dumnezeul tău; atât cel necurat cât și cel curat va putea să mănânce din ea, așa cum [se mănâncă] cea de căprioară și cea de cerb.

„Centralizarea cultului atrage după sine desacralizarea unor ritualuri: tăierea profană a animalelor poate fi făcută oriunde, sacrificarea lor religioasă numai în sanctuarul ales. Carnea care nu este destinată jertfelor în Ierusalim poate fi consumată oriunde, fără a fi necesară purificarea rituală. Această carne este socotită la fel ca și carnea de vânat, care nu poate fi întrebuințată la jertfe”²¹³. „Vânatul constituia o *hrană profană*; carnea nu era supusă nici unei interdicții sau restricții rituale, putând fi consumată oricând și oriunde”²¹⁴.

16: Numai sângele să nu-l mâncați, ci să-l vărsați pe pământ precum apa.

Despre această interdicție am vorbit în volumele anterioare.

17: Nu-ți va fi îngăduit să mănânci în cetățile tale zeciuiala din grâul tău, din vinul tău și din untdelemnul tău, nici întâi-născuții cirezilor tale și pe ai turmelor tale, nici

²¹⁰ Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de capete*, 26

²¹¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, X

²¹² Sf. Vasile cel Mare, *Despre Sfântul Duh*, XXVI

²¹³ DEUT, p. 230

²¹⁴ BBVA, p. 216

prinoasele voastre de făgăduință, câte le veți făgădui, nici darurile voastre cele de bunăvoie, nici pârga-n ridicarea mâinilor voastre,

18: **ci-n locul acela pe care-l va alege Domnul, Dumnezeuul tău, acolo le vei mânca în fața Domnului, Dumnezeuului tău, tu și fiul tău și fiica ta și robul tău și roaba ta, levitul și străinul care este-n cetățile tale; și-n fața Domnului, Dumnezeuului tău, te vei veseli de toate câte-au făcut mâinile tale.**

19: **Ia seama să nu-l părăsești pe levit, în toată vremea cât vei trăi pe pământ.**

Nu e primită jertfa adusă în afara Bisericii și fără preot (levit). „Căci nu te poți apropia de Dumnezeu și nu e primită jertfa fără Levit. Pentru că mijlocesc, imitând pe Mijlocitorul între Dumnezeu și oameni, adică pe Hristos. Iar spunând legea că nu trebuie să se săvârșească jertfele în afară de cortul sfânt, a arătat clar că una este Biserica și una taina lui Hristos, și că nu e legiuită, ba chiar respinsă și nu poate plăcea lui Dumnezeu jertfa ce nu se săvârșește în Biserică”²¹⁵.

20: **Iar dacă Domnul, Dumnezeuul tău, îți va lărgi hotarele, așa cum ți-a spus, și dacă tu vei zice: Am să mănânc carne..., [și aceasta] pentru că sufletul tău dorește să mănânce carne, mănâncă-ntr-adevăr carne după pofta sufletului tău.**

21: **Dacă locul pe care Domnul, Dumnezeuul tău, l-a ales să I se cheme-ntr-însul numele va fi departe de tine, atunci să-njunghii din cirezile tale și din turmele pe care ți le-a dat Dumnezeuul tău, așa cum ți-am poruncit eu, și-n cetățile tale să mănânci după pofta sufletului tău.**

22: **Cum se mănâncă cerbul și căprioara, așa le vei mânca; și cel necurat din mijlocul tău, și cel curat, deopotrivă vor mânca.**

23: **Dar ia bine seama să nu mănânci sânge, pentru că sângele lui este suflet; să nu mănânci sufletul laolaltă cu carnea;**

„Interdicția de a bea sânge (cf. Facerea 9, 4; Levitic 3, 17; 7, 25-26; 17, 10-14) este întemeiată pe identificarea sângelui cu ebraicul **nepheș**, *ființă vie*, tradus în greacă cu **ψυχή**, pe care creștinii l-au înțeles ca *suflet* – ceea ce a pus probleme exegeților (dacă *sufletul* = sângele, atunci mai este nemuritor?). Origen a reunit formulele din Levitic 17, 11 și Deuteronom 12, 23, făcând distincția între *omul exterior* și *omul interior* (*Dialogus Her. 11*)”²¹⁶.

24: **să nu-l mâncați, ci să-l vărsați pe pământ precum apa;**

25: **să nu-l mănânci, ca să-ți fie bine, ție și copiilor tăi de după tine, de vei face [astfel] ce e bun și plăcut în fața Domnului, Dumnezeuului tău.**

26: **Numai sfintele tale prinoase, de le vei avea, și darurile tale de făgăduință, pe acelea le vei lua și vei veni la locul pe care Domnul, Dumnezeuul tău, Și l-a ales ca într-însul să I se cheme numele.**

27: **Îți vei face arderile-de-tot; cărnurile le vei aduce pe jertfelnicul Domnului, Dumnezeuului tău; sângele jertfelor tale îl vei vărsa la temelia jertfelnicului Domnului, Dumnezeuului tău, iar cărnurile le vei mânca.**

„Cei ce slujeau odinioară lui Dumnezeu în umbra legii închipuiesc pe începătorii în evlavie. Căci și aceștia de abia pot să înțeleagă dispozițiile văzute ale simboalelor cu înțeles de tipuri. Dat fiind așadar că nu acelora li s-a dat în primul rând legea, ci nouă, căci prin noi se desăvârșește duhovnicește, care viețuim după pilda lui Hristos, să cercetăm cu evlavie rațiunea jertfelor de atunci. Începătorul în evlavie, învățând să cunoască faptele dreptății, se îndeletnicește numai cu făptuirea întru toată ascultarea și credința, mâncând cele văzute ale virtuților ca pe niște trupuri. Rațiunile poruncilor, care alcătuiesc cunoștința celor desăvârșiți, el le lasă lui Dumnezeu prin credință, neputându-se întinde cât ține lungimea cunoștinței. Căci

²¹⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIII

²¹⁶ SEP 1, p. 568

altarul este simbolul lui Dumnezeu, Căruia toți îi jertfim duhovnicește și Căruia îi lăsăm cunoștința celor mai presus de puterea noastră, ca să trăim. Iar temelia altarului e chipul credinței în El, căci credința e temelia (Evrei 11, 1) care poartă toată zidirea faptelor și înțelesurilor dumnezeiești. Tot cel ce nu se poate împărtăși cu sobrietate de beția vinului înțelepciunii dumnezeiești prin cunoștință, face bine să verse rațiunile cunoștințelor pe care nu le înțelege lângă această temelie, adică să lase credinței cunoștința rațiunilor care sunt mai presus de puterea lui. Deci drept chip al celor începători în evlavie, poporul vechi mânca trupurile jertfelor, iar sângele îl vărsa la temelia altarului, întrucât, din pricina cugetului copilăresc, nu se putea ridica la cunoștința celor ce se săvârșeau tainic. Hristos însă, făcându-ni-Se arhieru al bunurilor viitoare (Evrei 9, 11) și jertfindu-Se pe Sine ca jertfă tainică, Își dă împreună cu trupul și sângele celor ce și-au deprins simțurile sufletului în vederea desăvârșirii, ca să poată distinge binele și răul (Evrei 5, 14). Căci cel desăvârșit a trecut nu numai de treapta începătorilor, ci și de a înaintaților, și de aceea nu ignoră rațiunile celor săvârșite de el după poruncă, ci bându-le întâi pe acelea (rațiunile) cu duhul, mănâncă prin fapte toată carnea virtuților, ridicându-și înțelegerea celor săvârșite prin simțuri la nivelul cunoașterii cu mintea”²¹⁷.

28: Păzește și ascultă, și vei plini tot ceea ce-ți poruncesc eu ție astăzi, ca să-ți fie bine, ție și copiilor tăi în veac, de vei face (astfel) ce e bun și plăcut în fața Domnului, Dumnezeului tău.

29: Când Domnul, Dumnezeul tău, va pierde de la fața ta neamurile la care tu mergi să le iei pământu-n stăpânire, după ce te vei înstăpâni asupra-le și le vei locui țara,

30: atunci ia seama asupra-ți ca, după ce ele vor pieri de dinainte-ți, nu cumva să te ispitești a călca pe urmele lor; să nu te ispitești spre dumnezeii lor zicând: - Cum oare le-au slujit neamurile acestea dumnezeilor lor? Și eu voi face la fel!...

31: Să nu-I faci așa Domnului, Dumnezeului tău; căci urâciunile pe care Domnul le-a urât, pe acelea le-au făcut ele dumnezeilor lor: că chiar și pe fiii lor și pe fiicele lor le-au ars cu foc dumnezeilor lor.

„Avertisment împotriva preluării, în cultul față de Iahve, a unor ritualuri de la popoarele din Canaan, cum ar fi practica de a oferi jertfe omenești”²¹⁸.

32: Tot cuvântul pe care ți-l poruncesc eu astăzi, pe acela să-l păzești întru faptă; nimic să nu-i adaugi și de nimic să nu-l lipsești.

„În versiunea ebraică, acest verset este primul din capitolul următor (care va avea, deci, 19 versete). Tot așa e situat în *Septuaginta* ediția Rahlfs. Versiunea de față păstrează însă ordinea din alte versiuni, mai vechi, ale *Septuagintei*, așa cum se află ele în edițiile românești ale *Bibliei* (București 1688, Blaj 1795, Sibiu 1858, București 1914 și 1936), dar și în versiunile engleze King James și Revised Standard (nu însă și în Today’s)”²¹⁹.

CAPITOLUL 13 – Pedepsirea celor ce îndeamnă la idolatrie.

1: De se va ridica în mijlocul tău prooroc sau visător de vise și-ți va da semn sau minune,

2: iar semnul sau minunea de care el ți-a vorbit va veni într-adevăr, dacă atunci el îți va zice: – Să mergem și să slujim la alți dumnezei..., pe care voi nu-i știți,

3: să nu ascultați de cuvintele aceluia prooroc sau de ale celui ce a visat visul acela; că (prin aceasta) vă-ncercă Domnul, Dumnezeul vostru, ca să afle dacă pe Domnul, Dumnezeul vostru, Îl iubiți din toată inima voastră și din tot sufletul vostru.

²¹⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 36

²¹⁸ DEUT, p. 230

²¹⁹ BBVA, p. 217

„În Orientul antic visele erau considerate ca un mijloc de comunicare divină către un profet sau către puținii aleși care, având vise și vedenii, le transmiteau celorlalți (Numeri 12, 6; 22, 20; I Regi 3, 15; 28, 6; Ieremia 23, 25). Nu este deci vorba de un tâlcuitor de vise care interpreta visele altor persoane. Termenul tehnic folosit pentru a desemna pe cel care posedă această calitate era *visător* sau *văzător* de vise”²²⁰. „De obicei, spusele unui profet sunt întărite, spre mai multă crezare, de semne și minuni cu care el le asociază, așa cum a făcut, de pildă, Moise (vezi Ieșirea 4, 30-31). Dar de la același Moise știm că și vrăjitorii lui Faraon au fost în stare să facă aceleași semne (Ieșirea 7, 11). Dacă deci proorocii mincinoși au puterea de a-și asocia profețiile cu anumite semne, nu semnele sau minunile constituie principalul criteriu al credibilității, ci conținutul profețiilor, dacă ele adică sunt în acord cu autentică învățătură descoperită de Dumnezeu. În asemenea cazuri, credinciosului i se cere un foarte puternic simț al discernământului (facultatea *deosebirii duhurilor* - I Corinteni 12, 10), spre a nu se lăsa înșelat”²²¹.

Pentru a nu greși, vom cere sfat celor îmbunătățiți: „suntem datori să ne îndreptăm cu toată puterea pe noi înșine spre voia lui Dumnezeu și să nu credem inimii noastre, ci chiar de ar fi un lucru bun (ceea ce gândim), să auzim și de la vreun sfânt că e bun. Să nu ne încredem în noi înșine, chiar dacă am început să lucrăm bine și socotim că trebuie să iasă cum e drept. Ci trebuie să facem tot ce stă în puterea noastră, iar pe de altă parte să spunem altuia cum am lucrat și să aflăm de am lucrat bine. Dar nici după aceea să nu fim fără grijă, ci să așteptăm și judecata lui Dumnezeu”²²².

4: Pe urmele Domnului, Dumnezeului vostru, să umblați și de El să vă temeți; poruncile Lui să le păziți și de glasul Său să ascultați; Lui să-I slujiți și de El să vă lipiți.

Urmăm lui Dumnezeu în duh, un urcuș spre redobândirea *asemănării* cu El. „Niciodată n-ar trebui să ne întrebăm: dacă Dumnezeu ar fi legat de un anumit loc, atunci pe ce cale să ajungem la El? Putem spune aceasta pentru că Dumnezeu e mai presus de orice loc, iar în mâna Lui stau toate câte există și nimeni nu-L poate cuprinde. De aceea apropierea de El nu trebuie înțeleasă în sens spațial”²²³. „Legea numește asemănarea urmare; iar o urmare ca aceasta te face asemenea atât cât este cu puțință”²²⁴.

5: Iar pe proorocul acela sau pe cel ce a visat visul să-l dați morții, pentru că el ți-a vorbit cu scopul de a te abate de la Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce te-a scos din țara Egiptului și te-a eliberat din casa robiei, dorind să te scoată din calea pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-a poruncit să mergi; să-l faceți pe cel rău să piară dintre voi.

„Cât de sfântă și de potrivită cu Dumnezeu e legea! Căci dacă ucigașii de trupuri trebuie numaidecât să moară, după lege, cum nu se va primejdui, pe drept cuvânt, cel ce pricinuieste o rătăcire pierzătoare sufletului și-l aruncă pe acesta, care, după cuvântul Mântuitorului, e mai bun decât trupul, în gropile pieirii? De aceea a legiuit Dumnezeu ca amăgitorul și batjocoritorul celor sfinte să fie supus la pedeapsa ucigașului”²²⁵.

6: Dacă fratele tău dinspre tată sau fratele tău dinspre mamă sau fiul tău sau fiica ta sau femeia de la sânul tău sau prietenul tău care-i una cu sufletul tău te va ruga în taină zicând: - Să mergem și să slujim altor dumnezei..., pe care tu nu i-ai știut, nici tu și nici părinții tăi,

7: unora dintre dumnezeii neamurilor din preajma voastră, aproape de tine sau departe de tine, de la o margine a pământului până la marginea pământului,

8: să nu te învoiești cu el, nici să ascuți de el; ochiului tău să nu i se facă milă de el,

²²⁰ DEUT, p. 230

²²¹ BBVA, p. 217

²²² Ava Dorotei, *Învățătură de suflet folositoare*, V, 8

²²³ Origen, *Contra lui Celsus*, VII, 34

²²⁴ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 100, 4

²²⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VI

să nu te-nduri de el și nici să-l tănuiești;

9: ci dă-l cu totul pe față; mâna ta să fie cea dintâi asupra-i ca să-l omoare, și apoi mâinile poporului întreg.

Dă-l cu totul pe față: „în sensul: denunță-l în fața tuturor (secvență absentă din Textul Ebraic)”²²⁶.

10: Cu pietre-l vor ucide și va muri, pentru că a-ncercat să te abată de la Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce te-a scos din țara Egiptului, din casa robiei.

Obligativitatea uciderii celui depărtat de Dumnezeu rămâne și în Creștinism, dar capătă un alt sens: „când a poruncit să fie ucis păcătosul voia, adică, să-l mute de la moarte la viață, la lipsa de patimi, ce se dobândește prin (dreapta) credință. Învățătorii de lege, însă, n-au înțeles lucrul acesta; interpretau legea căutând să se biruie unii pe alții și dădeau astfel prilejuri celor ce voiau să hulească în zadar legea”²²⁷.

11: Și dacă-ntregul Israel va auzi, se va teme, și o altă asemenea faptă rea nu se va mai face-n mijlocul vostru.

12: Iar dacă-n vreuna din cetățile pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți le dă ca să le locuiești vei auzi spunându-se

13: că dintre voi au ieșit oameni nelegiuiți care-i stârnesc pe locuitorii cetății lor zicând: - Să mergem și să slujim altor dumnezei..., pe care voi nu i-ați știut,

14: caută, cercetează și întreabă bine, și de va fi adevărat lucrul acela, cum că-ntre voi s-a petrecut acea urâciune,

15: de tot să-i ucizi pe locuitorii acelei cetăți cu lovire de sabie, și s-o stârpești de istov, pe ea și tot ce este în ea.

„Textul Ebraic adaugă: *chiar și vitele ei să le treci prin ascuțișul săbiei*”²²⁸.

16: Prăzile ei adună-le pe toate în mijlocul pieței, iar cetatea arde-o în întregime cu foc, pe ea și toată prada ei, înaintea Domnului, Dumnezeului tău: nelocuită fie-n veci, și a doua oară să nu se mai zidească.

17: Nimic din cele blestemate să nu se lipească de mâna ta, ca să-Și potolească Domnul iușimea mâniei Sale și să-ți dea milă și să Se-ndure de tine și să te înmulțească, așa cum li S-a jurat părinților tăi,

Din cele blestemate: „din cele date anatemei, sortite pieirii”²²⁹.

18: de vei asculta glasul Domnului, Dumnezeului tău, și de vei păzi toate poruncile Lui câte ți le poruncesc eu astăzi, făcând ce este bun și plăcut înaintea Domnului, Dumnezeului tău.

„Nespus de gravă era apreciată situația în care o cetate întreagă ar fi căzut în idolatrie. În acest caz, Legea prevedea, ca pedeapsă, dărâmarea acesteia până în temelii și uciderea a tot ce era suflare de viață, de la om și până la dobitoc, în această cetate”²³⁰. Oricum, nicăieri în Vechiul Testament nu se relatează ca vreo cetate să fi fost pedepsită astfel, exceptând cetatea Ghibea (Judecători, cap. 19-20), pedepsită cu nimicirea, însă nu pe motiv de idolatrie.

CAPITOLUL 14 – *Jelanii oprite. Mâncăruri curate și necurate.*

1: Fii sunteți ai Domnului, Dumnezeului vostru; să nu vă curățiți deasupra mortului, nici să vă radeți între ochi.

²²⁶ BBVA, p. 217

²²⁷ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VII, 14, 3-4

²²⁸ BBVA, p. 218

²²⁹ BBVA, p. 218

²³⁰ AB, p. 175

„Întregul verset se referă la unele rituri funerare practicate de neamurile Canaanului, rituri pe care Legea lui Dumnezeu le interzice. În legătură cu primul (rit) versiunea ebraică denunță practicarea unor incizii corporale, practică la care se face aluzie și în Levitic 19,28. *Septuaginta* însă folosește verbul **fivao** (de altfel, singura dată în întreg Vechiul Testament) = a purifica, a deveni strălucitor (prin purificare), ceva asemănător cu expresia *a străluci de curățenie*, ceea ce n-ar exclude ritualul unei purificări prin incizare”²³¹. Cât privește *raderea între ochi*, „poate fi vorba de raderea smocului de păr dintre sprâncene. Traducătorii din ebraică, deși pornesc de la textualitatea expresiei *între ochi*, glosează pe ideea tunderii părului de pe frunte (cum am zice azi, tundera *bretionului*), sau pe cea a raderii părului din porțiunea frontală a capului”²³².

2: Că popor sfânt îi ești tu Domnului, Dumnezeului tău, și pe tine te-a oșebit Domnul, Dumnezeul tău, să-I fii popor ales între toate neamurile câte se află pe fața pământului.

3: Nimic spurcat să nu mâncați.

„*Spurcat* e mai puternic decât *necurat* și are aici un conținut religios-moral: ceea ce este *urâciune* în fața Domnului, termen care condamnă orice formă de idolatrie”²³³.

4: Iată animalele pe care le puteți mânca: vițelul din vaci,

5: mielul din oi și iedul din capre; cerbul, gazela, antilopa, bivolul, țapul sălbatic, bourul și girafa.

Girafa: „literal: *cămila-panteră*. Acest fel de interdicții alimentare, enumerate mai jos, sunt mai explicite în Levitic 11; unele sunt reluate aici, dar nu toate vietățile pot fi identificate foarte precis”²³⁴.

6: Orice animal care are copita despicață, cu copita adică despărțită-n două unghii, și care face parte dintre rumegătoare, îl puteți mânca.

„În tradiția iudaică, și apoi în cea creștină, verbul **διχηλειν** a fost interpretat alegoric: despicarea copitei a fost văzută ca un indiciu al capacității de discernământ”²³⁵.

Puteau fi mâncate cornutele mari și mici, atât cele domestice, cât și cele sălbatice. „acestea, dat fiind că merg repede pe drum cu aceste două unghii, simbolizează pe cei ce merg corect pe calea Legii”²³⁶. Poate fi vorba și despre o depășire a egoismului: „piciorul e simbolul mersului prin fapte. Iar despicațura copitei e chipul clar a puținței de-a merge, de-a păși drept și fără vină în amândouă direcțiile: spre noi și spre alții”²³⁷. „Cu copita despicață înseamnă că cel drept merge și în lumea aceasta și așteaptă și veacul cel sfânt”²³⁸. „Animalul cu copita despicață în două arată dreptatea; că dreptatea are talerele egale; acest animal apoi rumegă propria sa mâncare, mâncarea dreptății, adică Cuvântul; Cuvântul intră în noi din afară prin cateheză, așa cum intră mâncarea; iar dinăuntru, ca din stomac, este trimis minții spre a fi păstrat în memorie. Omul drept rumegă hrana cea spirituală când are în gura sa Cuvântul; dreptatea o desparte în două: sfințește și aici pe pământ pe omul drept, dar îl trimite și în veacul ce va să fie”²³⁹.

7: Dintre cele ce rumegă și dintre cele cu copita despicață și din cele cu unghiile despărțite să nu mâncați: cămila, iepurele și ariciul, cele ce rumegă fără să aibă copita despicață; acestea pentru voi sunt necurate;

Cămila: este vorba despre dromader, cămila cu o cocoasă, cămila cu două cocoase fiind foarte rară în Orientul Apropiat.

²³¹ BBVA, p. 218

²³² BBVA, p. 218

²³³ BBVA, p. 218

²³⁴ BBVA, p. 218

²³⁵ SEP 1, p. 570

²³⁶ Sf. Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești*, XXXII, 4

²³⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

²³⁸ Barnaba, *Epistola*, X, 11

²³⁹ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, III, 76, 1-2

Prin *iepure* s-a tradus ebraicul **arnebet**, care desemna toate speciile acestei familii cunoscute în Orient. Simbolic, iepurele reprezintă desfrâul și lipsa de măsură. Este oprit consumul iepurelui „ca să nu fi sodomit, nici să te amesteci cu unii ca aceștia; că iepurele își schimbă în fiecare an culcușul, câți ani trăiește, atâtea culcușuri are”²⁴⁰.

8: și porcul, pentru că, deși are copita despăcată și despărțită-n două unghii, nu rumegă; necurat e pentru voi. Din cărnurile acestora să nu mâncați, de stârvurile lor să nu vă atingeți.

Ebraicul **kaziir** desemna o specie de porc semisălbatic. În general, orientalii evită porcul, acesta fiind în vechime principalul purtător al leprei. Porcul simbolizează ignoranța, lăcomia, desfrâul și egoismul. „Despre porc a vrut să spună aceasta: Să nu te lipești de astfel de oameni, care sunt asemenea porcilor! Cu alte cuvinte: oamenii, când trăiesc în belșug, uită de Domnul; dar când sunt în nevoi, își aduc aminte de Domnul; că și porcul, când mănâncă, nu știe de stăpânul său; dar când e flămând guiță; iar dacă primește mâncare iarăși tace”²⁴¹. „Legea oprește să se mănânce animalele care prin natura lor sunt grase, de pildă porcii, că de felul lor au multă carne grasă. O carne ca aceasta folosesc cei cărora le place să trăiască în desfătări. Se spune că un filosof, făcând etimologia cuvântului **is** (= porc; gr.), a arătat că acest cuvânt vine de la cuvântul **this** (= jertfă), pentru că porcul este un animal propriu pentru jertfă (**thisis**) și pentru junghiere”²⁴². În plus, „porcul este simbol al desfrânării, pentru că-i iubitor de plăceri, pofcios, murdar, are patimă necurată după mâncări și împreunări, îi place să fie scărpinat și să stea în mocirlă și pune carne pe el pentru tăiere și pieire”²⁴³.

9: Din toate [vietățile] care sunt în apă le puteți mânca pe acelea care au aripi și solzi; pe acestea le puteți mânca,

10: dar pe nici una din cele ce nu au aripi și solzi să n-o mâncați; acestea pentru voi sunt necurate.

Dintre viețuitoarele acvatice, Legea îngăduie doar consumul peștilor. Sunt oprite moluștele, crustaceele, caracatița etc. „Să nu te asemenea, lipindu-te de niște oameni ca aceștia, care până la sfârșit sunt nelegiuți și osândiți la moarte, după cum și aceste viețuitoare ale mării sunt singurele blestemate să înoate în adânc, că nu înoată ca celelalte, ci locuiesc pe pământul de jos din adânc”²⁴⁴.

11: Orice pasăre curată o puteți mânca.

12: Dar dintre zburătoare să nu le mâncați pe acestea: vulturul, zgriptorul și vulturul-de-mare;

Prin *vultur* (ebr. **neșer**) se înțeleg toate speciile acestuia. *Zgriptorul* (ebr. **peres**) pare a desemna o specie de vultur ce se hrănește mai ales cu pești, *Gypaetus barbatus*. Ar putea fi aceeași pasăre cu *vulturul de mare* (ebr. **azuaiah**).

13: șoimul și eretele cu soiurile lor;

Șoimul (ebr. **daah**) este cunoscutul răpitor diurn, din familia falconidelor. *Eretele* (ebr. **aiah**) pare a fi o specie înrudită.

14: corbul cu soiurile lui;

Prin *corb* sunt înțeleși toți reprezentanții acestei familii.

15: struțul, cucuveaua, precum și pescărușul cu soiurile lui,

Struțul (ebr. **bat haiaanah** = fiica strigătului) este interzis evreilor, deși popoarele din zonă consumă carnea acestuia. Prin *cucuvea* e tradus ebraicul **takmas**, despre care nu se știe cu exactitate ce specie denumeste. *Pescărușul* (ebr. **șalaq**) pare a fi, în fapt, comoranul.

16: bătlanul, cocorul și ibisul;

Bătlanul sau *huhurezul* (Biblia 1982) traduce ebraicul **kos**, desemnând fie o specie de

²⁴⁰ Barnaba, *Epistola*, X, 6

²⁴¹ Barnaba, *Epistola*, X, 3

²⁴² Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 105, 1-2

²⁴³ Clement Alexandrinul, *Stromate*, V, 51, 3

²⁴⁴ Barnaba, *Epistola*, X, 5

bufnițe, fie, mai probabil, pelicanul sau cormoranul. *Cocorul* (ebr. **iansuq**) ar putea desemna lebăda, aici.

17: huhurezul, vultanul cu soiurile lui, pupăza, bufnița,

Huhurezul redă ebraicul **qaat**, fiind vorba despre pelican. *Vultanul* traduce ebraicul **rakhama** (= cel tandru), desemnând o specie de vultur caracterizată prin afecțiunea arătată puilor. În finalul versetului apare din nou **šalaq**, echivalat de Biblia 1982 cu *șoimul de mare*. *Pupăza* e pasărea cunoscută și de noi.

18: pelicanul, cormoranul cu soiurile lui, lebăda și liliacul.

Pelicanul încearcă echivalarea ebraicului **kasiidah**, cuvânt ce s-ar traduce prin *milostiva* și desemnând probabil barza, cunoscută pentru afecțiunea sa față de pui. *Cormoranul* apare unde textul ebraic are **anafah**, care ar însemna *pasăre supărată*; posibil să fie vorba despre papagal. *Lebăda* echivalează ebraicul **dukifat**, care ar corespunde pupezei. În sfârșit, *liliacul* (ebr. **atalaf**), deși mamifer, e socotit până azi între păsări în Orientul Apropiat; el a devenit simbolul idolatriei.

Sunt, în general, oprite consumului păsările răpitoare. „Căci acestea zboară la înălțime și se bucură de locurile înalte și urăsc pe cele de jos. Iar așa este cel fudul și îngâmfat, care are în sine cugetul trufaș și e obișnuit să disprețuiască pe omul cuviincios și modest și nu-i place să consimtă cu cei smeriți”²⁴⁵. „Să nu te lipești, nici să nu te asemeni cu astfel de oameni, care nu știu să-și câștige hrana lor cu osteneală și sudoare; ci, cu fărădelegea lor, răpesc averi străine; și mergând, cu înfățișare nevinovată, pândesc și se uită de jur-împrejur pe cine să despoaie din pricina lăcomiei lor, ca și păsările acestea, care nu-și câștigă singure hrana, ci stau trândave și caută cum să mănânce cărnuri străine; sunt o ciumă, prin răutatea lor”²⁴⁶. Critica nu e, desigur, la adresa păsărilor, ci a oamenilor ce se aseamănă păsărilor de pradă.

19: Toate insectele înaripate sunt necurate pentru voi; să nu mâncați din ele.

Insectele erau oprite israeliților, o excepție constituind lăcusta, din care orientalii mănâncă, până azi, patru soiuri, *arbeh*, *solam*, *kargol* și *kagab*.

20: Orice zburătoare curată o puteți mânca.

21: Să nu mâncați nici o mortăciune; dă-o străinului ce se află în cetățile tale, s-o mănânce el; sau dă-o celui de alt neam; că popor sfânt Îi ești tu Domnului, Dumnezeului tău.

Miel să nu fierbi în laptele mamei sale.

Miel: „ca și la Ieșirea 23, 19; 34, 26, Textul Masoretic preferă *ied*”²⁴⁷. „Ultima recomandare este, probabil, o aluzie la un obicei al vechilor populații canaaneene, de care evreii trebuia să se distingă”²⁴⁸. Toate aceste prescripții alimentare au fost prezentate și la capitoul 11 al Cărții Levitic, unde apăreau și animale în plus oprite consumului. Deosebirea poate proveni de acolo că, îndepărtându-se de Egipt, anumite soiuri nu mai erau întâlnite de evrei în noua lor țară (de exemplu, crocodilul, de care aici nu se mai face pomenire). Între animalele oprite intrau și acelea divinizate în alte părți, în special în Egipt, sau acelea socotite respingătoare.

22: Să pui de-o parte zeciuială din toată roada semințelor tale, roada țarinei tale de la an la an,

23: și s-o mănânci în fața Domnului, Dumnezeului tău, în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege pentru ca-n-trânsul să I se cheme numele; adu zeciuiele din grâul tău, din vinul tău, din untdelemnul tău, și pe întâi-născuții cirezilor tale și ai turmelor tale, ca să înveți a te teme de Domnul, Dumnezeul tău, în toate zilele.

24: Dar dacă drumul va fi prea lung pentru tine și dacă nu le vei putea duce pentru că locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, l-a ales spre a I se chema într-însul numele îți e

²⁴⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

²⁴⁶ Barnaba, *Epistola*, X, 4

²⁴⁷ BBVA, p. 218

²⁴⁸ SEP 1, p. 571

departe, atunci, pentru că Domnul, Dumnezeul tău, te-a binecuvântat,

25: vinde-le pe argint, ia argintul în mâinile tale și mergi la locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege,

26: și cu argintul acela cumpără tot ce va pofti sufletul tău: și din boi, și din oi, și din vin, și din sicheră, și din tot ce-ți va pofti sufletul tău, și mănâncă acolo, în fața Domnului, Dumnezeului tău, și te veselește, tu și familia ta,

27: dar și levitul care este-n cetățile tale, pentru că el nu are parte și nici moștenire împreună cu tine.

„Centralizarea cultului are drept consecință renunțarea la una din ideile, până atunci fundamentale, ale aducerii jertfei: nu mai era obligatoriu ca produsele vegetale și animale consumate în cadrul unui ritual, înaintea lui Dumnezeu, să provină din propria jertfă²⁴⁹. În plus, se vorbește despre veniturile preoților și leviților, care „constau nu numai din primii și primogenituri, ci mai ales din zeciuiala care se percepea de două ori pe an aducând mari resurse de întreținere a slujitorilor la altar. Prima zeciuială consta din îndatorirea fiecărui israelit de a da leviților dijma din roadele pământului (cereale și fructe) și din animale. Cel ce voia să-și răscumpere dijma trebuia să adauge la prețul ei a 5-a parte (Levitic 27, 30-32). Zeciuiala a doua revenea tot leviților, deoarece la împărțirea Țării Sfinte nu primiseră nici o parte de moștenire și ea era de fapt dijma celor ce erau prea departe de locașul sfânt și nu puteau veni la el cu produsele agricole și cu animalele. În acest caz Legea mozaică prevedea aducerea arginților necesari locașului sfânt pentru a putea cumpăra cu ei cele pentru pregătirea ospățului sacrificial. La un interval de trei ani se adunau veniturile din zeciuiele primite în anul acela și se pregătea un mare ospăț sacrificial la care participau și străinii, sclavii și văduvele, pe lângă preoți și leviți²⁵⁰.

28: După trei ani să scoți toate zeciuielele roadelor tale din anul acela și să le pui în cetățile tale;

29: atunci să vină levitul - căci el nu are parte și moștenire împreună cu tine – și străinul și orfanul și văduva, cei ce se află în cetățile tale, și să mănânce și să se sature, pentru ca Domnul, Dumnezeul tău, să te binecuvinteze în tot lucrul pe care-l vei face.

„Zeciuiala din fiecare al treilea an trebuia folosită în scopul ajutorării leviților, săracilor, văduvelor și orfanilor²⁵¹.

CAPITOLUL 15 – Anul iertării. Întâii-născuți.

1: În anul al șaptelea vei face iertare.

„Legea privind anularea datoriilor în cel de al șaptelea an pornește de la vechiul obicei de a lăsa terenurile agricole nelucrate, pentru refacerea lor, la fiecare șapte ani (Ieșirea 23, 10; Levitic 25, 4). În acest an creditorii trebuiau să renunțe la împrumuturile acordate debitorilor. Un asemenea contract putea să stipuleze că, în cazul nerambursării datoriei, debitorul sau un membru al familiei sale erau pasibili de a deveni sclavi sau să fie constrânși să muncească pentru creditor. Aceste clauze își pierd valabilitatea după proclamarea anului sabatic, în care prevala *iertarea Domnului* în favoarea celor săraci²⁵². O remarcă asupra comentariului de mai sus: Anul sabatic a fost proclamat îndată după ieșirea din Egipt! Mai mult, hotărârea lăsării odihnei țărinilor s-a dat deodată cu cea a iertării datoriilor în anul al șaptelea.

2: Iată care este rânduiala iertării: Vei ierta întreaga datorie pe care ți-o datorează aproapele tău și fratele tău; să nu o ceri înapoi, pentru că iertare I s-a chemat Domnului, Dumnezeului tău.

²⁴⁹ DEUT, p. 231

²⁵⁰ AB, p. 289

²⁵¹ AB, p. 164

²⁵² DEUT, p. 231

„Întrucât în anul sabatic nu se lucra pământul și nu erau nici venituri, Legea poruncește ca datoriile să fie amânate și nu iertate, așa cum susțin talmudiștii. Toți cei ce dădeau împrumut oamenilor lor săraci trebuiau în acest an să-i ierte de datorii, de aceea și anul sabatic a primit numele de *iertare* (*șemittah* -15, 1) sau de *iertarea Domnului* (*șemittah laiahve* - 15, 2)”²⁵³.

3: De la cel străin cere ceea ce-i al tău asupra-i; dar fratelui să-i ierți datoria pe care el o are către tine.

4: Că-n mijlocul tău nu va fi sărman (pentru că Domnul, Dumnezeul tău, te va binecuvânta în țara pe care ți-o dă s-o stăpânești ca moștenire),

5: numai dacă veți asculta cu luare-aminte glasul Domnului, Dumnezeului vostru, ca să păziți și să pliniți toate poruncile acestea pe care ți le poruncesc eu astăzi.

„Vezi adevărul fulgerând în umbre? Căci arată și aici cât se poate de învederat iconomia Mântuitorului nostru privitoare la noi. Pentru că celor ce au venit lângă El prin credință și s-au făcut casnici și frați ai Lui prin aceea că s-au împărtășit de Sfântul Duh și s-au făcut părtași de firea dumnezeiască, le-a iertat datoriile și n-au trebuit să plătească nimic. Căci n-a cerut de la ei suferirea pedepselor pentru neascultare, măcar că erau datori să dea socoteală pentru viața lor dinainte. Iar pe cei încă străini și de alt neam i-a lăsat sub povara datoriilor, pentru necredința lor și pentru faptul că s-au ținut cât mai departe de familiaritatea cu El, și i-a supus osândeii și trebuinței de-a fi pedepsiți, ca pe unii ce au păcatul încă neșters”²⁵⁴.

6: Căci Domnul, Dumnezeul tău, te va binecuvânta după cum ți-a spus: tu vei împrumuta neamuri multe, dar tu nu te vei împrumuta; și peste multe neamuri vei fi stăpân, dar ele pe tine nu te vor stăpâni.

Septuaginta „folosește verbul *danízo* = a împrumuta bani cu dobândă, așa cum e folosit aici, ca și în versetele 8 și 10, precum și în cap. 28 versetele 12 și 14. Traducerile Textului Masoretic însă introduc și ideea unui amanet (gaj, garanție, zălog) pe care creditorul îl deține de la debitor și care trebuie restituit odată cu iertarea datoriei. După unii interpreți, amanetul putea fi chiar unul din copiii debitorului, care trebuia să muncească în contul datoriei neachitate. În altă ordine de idei, versetele 1-11 cunosc două variante de interpretare, în funcție de formularea traducerii după Textul Masoretic: pe de-o parte, aceea a rabinilor talmudiști, care văd o iertare radicală și definitivă a datoriilor și, pe de alta, aceea a moderaților, care cred că iertarea era doar temporară, pe durata anului sabatic, așa cum pare a sugera versetul 9”²⁵⁵.

Conform unei tâlcuiri patristice: „Evreul a dat cu împrumut popoarelor, dar el n-a primit de la ele învățătura, ci ele au luat-o de la el, căruia i-a deschis Dumnezeu comoara Sa, pentru ca ploaia cuvântului Său să dea roade popoarelor, să fie el mai mare peste popoare și să nu aibă pe cineva mai mare peste el”²⁵⁶. Fără a contrazice cuvântul de mai sus, arătăm că a sosit timpul în care Evreul să-și ceară împrumutul înapoi de la neamuri, adică să redescopere învățătura mântuitoare, pornită oarecând de la el și reprimată azi cu mare dobândă.

7: Iar dacă-n țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă, dacă-n vreuna din cetățile tale va fi-n mijlocul tău cineva sărac, să nu-ți învărtozezi inima, nici să-ți închizi mâna de dinaintea fratelui tău celui lipsit;

8: dimpotrivă, deschide-ți mâinile-amândouă și împrumută-l cu oricât îi va trebui și pentru orice are lipsă.

9: Ia aminte asupra-ți, ca nu cumva-n ascunzișul inimii tale să fie gând nelegiuit care să zică: - Se apropie anul al șaptelea, anul iertării..., și să cați cu ochi rău asupra fratelui tău celui lipsit și să nu-i dai; că el va striga-mpotriva ta către Domnul, și mare păcat va fi întru tine.

Legea veghează până și asupra *ascunzișului inimii*: „Noi oamenii păcătuim ușor cu

²⁵³ AB, p. 308

²⁵⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

²⁵⁵ BBVA, p. 219

²⁵⁶ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XXXVII, 14

gândul. De aceea Cel Care a zidit una câte una inimile noastre, știind că cele mai multe păcate le săvârșim din imboldul gândurilor noastre, a poruncit ca în primul loc mintea să ne fie curată. Și pentru că păcătuim ușor cu mintea, Dumnezeu ne cere să avem de ea mai multă purtare de grijă și pază²⁵⁷.

10: Dă-i, dă-i și împrumută-l cu cât îți cere și după cum are trebuință; iar când îi dai, să nu ți se strângă inima; că pentru aceasta te va binecuvânta Domnul, Dumnezeul tău, întru toate faptele tale și-ntru totul, oriunde mâinile tale vor lucra.

„Poruncind deci să se dea împrumuturi și tăind lăcomia și făgăduind celor ce voiesc să facă această binecuvântare, le cere ca, după ce se scurg șapte ani peste datorii, să le ierte, cinstind timpul iertării tuturor, adică cel al venirii lui Hristos, în care am fost îndreptați toți prin credință. Căci atunci am dobândit amnistia vechilor păcate prin aceea că El a pironit pe crucea Sa zapisul cel împotriva noastră și a înlăturat pedepsele ce le datoram Judecătorului. [...] E un obicei al dumnezeieștii Scripturi să asemene tot răstimpul veacului de față și de acum cu o săptămână, din pricina întoarcerii zilelor la început. Căci sfârșitul săptămânii e Sâmbăta. Iar vecină nemijlocită este ziua a opta, care aduce un nou început al veacului prin învierea lui Hristos. [...] Deci Hristos a venit, după Scriptură, la sfârșitul veacului de față și oarecum Sâmbăta, când i-a și eliberat pe toți cei legați în lanțurile păcatelor lor și îndatorați Lui cu pedepsele pentru neascultare. [...] Deci legea ne-a arătat indirect și ca prin ghicitură taina dumnezeiască, poruncind să se facă iertare în anul al șaptelea. Și introduce pe cărările bunătății, învățând să se pună iubirea de frați mai presus de bani și îndemnând pe Israeliti să fie darnici și să împărtășească ale lor altora. Ea poruncește bunătate față de frate și vecini, ca pe o deprindere în purtarea de grijă mai iubitoare față de toți²⁵⁸.

11: Că săraci nu vor lipsi de pe pământ; de aceea-ți poruncesc eu ție să faci această faptă și-ți spun: Deschide, deschide-ți mâna către fratele tău, către săracul tău și către sârmanul tău din țara ta!

12: De ți se va vinde ție fratele tău, evreu sau evreică, șase ani îți va sluji, iar în al șaptelea îl vei lăsa să plece de la tine liber.

„Aceste obiceiuri erau simboluri ale veacului, care-și face revoluția în cicluri de câte șapte zile ale săptămânii în drumul căruia suntem cuprinși și noi: în acest an păcatele se iertau după binevoitoarea înțelegere a Domnului nostru, ca să nu fim dați pedepsei fără de sfârșit a veacului viitor. Așadar cuvântul *de șapte ori* se folosește din pricina înrudirii lui șapte cu lumea aceasta, pentru că oamenii îndrăgostiți de această lume trebuie să-și afle pedeapsa, mai ales obiectele care i-au făcut să-și aleagă o viață păcătoasă²⁵⁹. „Iar Domnul nostru Iisus Hristos la sfârșitul veacurilor, ca după șapte ani, a iertat datoriile și a eliberat pe cei ce au păcătuit [...]. Și vremea iertării s-a arătat în timpul sărbătorii Corturilor, care închipuiește taina învierii, când cortul, sau trupul din pământ al fiecăruia, se preschimbă²⁶⁰.

13: Iar când îl vei lăsa să plece de la tine liber, nu-l lăsa să plece cu mâna goală,

14: ci dă-i cu darnicie din turmele tale și din grâul tău și de la teascul tău; după cum te-a binecuvântat pe tine Domnul, Dumnezeul tău, așa dă-i și lui.

„Aceasta însemna că toată vremea, dinainte de venirea Mântuitorului nostru, Israil era strâmtorat de duhul robiei, înjugat sub legea care pedepsea. Dar, când în timpurile din urmă ale veacului (căci sâmbăta ni s-a dat și drept chip al acestora) a răsărit Emanuil, a fost alungat duhul robiei. Și nedând nimic Stăpânului, au fost chemați la libertate și răscumpărare, la slava înfierii. Căci cei ce au crezut s-au îndreptat, după Scripturi, nu din faptele legii, ci din credință. [...] Iar lăsându-ne liberi, adică izbăvindu-ne de păcate și înfrumusețându-ne cu harul înfierii, ni s-a adăugat, ca merinde bună, pe Sine Însuși, ca jertfă neprihănită și ca oaie dusă spre

²⁵⁷ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii și cuvântări*, III, 1

²⁵⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

²⁵⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Epistolele*, 260, 3

²⁶⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la A doua Lege*, V

junghiere pentru noi, dăruindu-ne puțința să ne împărtășim de binecuvântarea de-viață-făcătoare, adică de sfântul Lui trup și sânge. Aceasta socotesc că înseamnă trebuința de-a da merinde din oi, din pâine și vin, în anul al șaptelea, adică în Sâmbăta spirituală (inteligibilă) celor chemați la libertate din bunătatea Stăpânului²⁶¹.

15: Adu-ți aminte că și tu ai fost rob în țara Egiptului și că Domnul, Dumnezeul tău, te-a scos de acolo; iată de ce-ți poruncesc eu ție să faci fapta aceasta.

16: Iar dacă acela îți va zice: - Nu mă duc de la tine!..., pentru că te-a-ndrăgit, pe tine și casa ta, de vreme ce-i este bine la tine,

17: să iei undreaua și să-i găurești urechea lipită de canatul ușii, și-ți va fi el rob în veci. Tot așa vei face și cu slujnica ta.

„Fiind așa de înrădăcinată în societatea antică, Moise nu a putut să desființeze sclavia din viața israeliților, ci numai a îngrădit-o prin anumite prescripții descoperite de Dumnezeu. Prin normele Legii a căutat numai să îmbunătățească viața sclavilor, pe care-i socotește ca pe niște oameni angajați să muncească sub ascultarea stăpânilor lor. Astfel, sclavului evreu i se dă posibilitatea de răscumpărare, în urma căreia stăpânul era obligat să-i dea libertatea (Levitic 25, 49). Un sclav evreu trebuia să lucreze doar 6 ani, iar în al 7-lea, stăpânul îl elibera dându-i daruri. Dobândirea libertății implica și pe soția acestuia, exceptând cazul că sclava fusese primită de la stăpân și ea rămânea în continuare în această stare împreună cu fiii săi, până la începutul anului al 7-lea al sclaviei sale. Dacă sclavul era mulțumit de felul cum fusese tratat de stăpânul său, Legea prevede că robul poate să rămână și după cei 7 ani în slujba acestuia, însă trebuia să se prezinte în fața judecătorului ca să dea o declarație că vrea să rămână pe mai departe în casa stăpânului. În această situație, sclavului i se găurea urechea, ca simbol că rămâne rob pe vecie cu familia sa²⁶².

„Robul care-și iubește stăpânul, femeia și copiii, renunțând la libertatea adevărată pentru legătura cu cele trupesti, se face rob veșnic. De aceea i-a fost găurită urechea cu sula, ca nu cumva, auzind prin deschizătura firească a auzului, să primească vreun gând de libertate, ci să rămână neconținut rob, iubind cele de aici²⁶³. Despre acest aspect am mai vorbit în comentariul la *Ieșirea*.

18: Să nu-ți vină greu când îl vei lăsa să plece liber de la tine, fiindcă-n șase ani el ți-a slujit pentru simbria pe un an a unui simbriaș; și te va binecuvânta Domnul, Dumnezeul tău, în toate câte vei face.

Putem vedea în *rob* pe acel păcătos care, prin căință, întrece nevoințele *simbriașului*, adică ale aceluia ce, nedespărțindu-se vreodată de Dumnezeu, așteaptă răsplata pentru faptele sale.

19: Tot întâi-născutul de parte bărbătească ce se va naște în cirezile tale și-n turmele tale îl vei închina Domnului, Dumnezeului tău; cu boul tău cel întâi-născut să nu lucrezi, și pe întâi-născutul oilor tale să nu-l tunzi.

Acestea sunt fie tipuri ale lui Hristos, fie ale celor născuți din nou prin Taina Botezului, după cum s-a arătat în numeroase locuri din volumele anterioare.

20: Îl vei mânca, tu și familia ta, an de an, în fața Domnului, Dumnezeului tău, în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege.

Referire la jertfa din animale pe care fiecare credincios trebuia s-o aducă, cel puțin odată într-un an, la sanctuar. Parte din această jertfă revenea aceluia și familiei sale.

21: Dacă însă are-n el o meteahnă, dacă-i șchiop sau orb sau rău vătămat, să nu-l jertfești Domnului, Dumnezeului tău,

22: ci să-l mănânci în cetățile tale; atât cel necurat cât și cel curat pot să-l mănânce, ca pe o căprioară sau ca pe un cerb.

²⁶¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

²⁶² AB, p. 133

²⁶³ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, 53

23: Numai sânge să nu mănânci, ci să-l versi pe pământ precum apa.

Despre animalele cu meteahnă am vorbit pe larg în comentariul la *Levitic*, cap. 22.

CAPITOLUL 16 – Cele trei sărbători: a Paștilor, a Săptămânilor, a Corturilor.

1: Să păzești luna Spicului și să-I faci Domnului, Dumnezeului tău, Paștile, pentru că în luna Spicului te-a scos Domnul, Dumnezeul tău, din Egipt, noaptea.

În luna *Abib* (= spic), numită ulterior *Nisan* (= început; primăvară), prima lună din calendarul religios al evreilor, corespunzătoare lunilor martie-aprilie, sunt prăznuite două mari sărbători iudaice: Paștile, legat de Sărbătoarea Azimilor, amintită în versetele 3, 4 și 8. Despre sărbătorile mozaice am vorbit în volumele anterioare (II-IV).

2: Paștile să I le jertfești Domnului, Dumnezeului tău, din turme și din cirezi, în locul pe care Domnul îl va alege pentru ca-ntr-însul să I se cheme numele.

3: Împreună cu ele să nu mănânci dospitură; timp de șapte zile să mănânci cu ele azimă, pâinea durerii – că-n mare grabă ați ieșit voi din Egipt, noaptea, – așa încât de-a lungul vieții voastre-ntregi să vă aduceți aminte de ziua când ați ieșit din țara Egiptului.

Pâinea durerii e redată de SEP 1 ca *pâinea înjosirii*: „(αρον κακόσως): sintagma apare numai aici și se referă la soarta lor în Egipt (Ieșirea 3, 7.17; Deuteronom 8, 2; 26, 6). Termenul *κἀκωσις* a primit în literatura creștină sensul de *mortificare*²⁶⁴.

„Aici s-ar putea vorbi mult despre motivul pentru care legea lui Dumnezeu poruncește să mâncăm în zilele de sărbătoare *pâinea durerii* sau *azima cu ierburi amare* [...]. Aceasta a făcut-o din pricină că omului, fiind ființă compusă, nu i-a fost cu puțință, câtă vreme *trupul pofteste împotriva duhului* (Galateni 5, 17), să respecte cu întreaga ființă sfințenia praznicului, pentru că dacă ții sărbătoarea numai în duh atunci chinul trupului cel neputincios, care din pricina *dorinței cărnii* nu-i în stare să serbeze și cu duhul; în schimb, dacă sărbătorim numai trupește, atunci nu mai putem face loc serbării în duh²⁶⁵. „Chiar și sărbătoarea Paștelui și cea a Azimilor cuprind, zicem noi, *pâinea durerii* și nimeni nu poate prăznuir o sărbătoare fără a mânca *pâinea durerii* și fără a lua Paștele *cu tristețe* sau *ierburi amare*. Înțelegi deci că ele sunt sărbători ale lui Dumnezeu, ele nu sunt compatibile cu plăcerile trupului, ele nu îngăduie nici o nepăsare, nici o desfătare, nici o voluptate, ele cer mahnirea inimii, tristețe și smerenie²⁶⁶.

4: Timp de șapte zile să nu se afle la tine dospitură-n tot ținutul tău, iar din cărnurile pe care le-ai jertfit seara, în ziua cea dintâi, să nu rămână până dimineața.

5: Nu-ți va fi îngăduit să jertfești Paștile în oricare dintre cetățile tale pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți le dă,

6: ci numai în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege pentru ca-ntr-însul să I se cheme numele, acolo să jertfești Paștile, seara, în asfințitul soarelui, la vremea când ai ieșit tu din țara Egiptului.

7: Acolo vei fierbe și vei frige și vei mânca, în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege, iar dimineața te vei întoarce și vei merge la sălașurile tale.

Am vorbit, în comentariile la *Ieșirea*, despre mielul pascal; aici sunt două noutăți: se pare că e îngăduită și fierberea mielului, iar aducerea jertfei urmează să se facă la sanctuarul unic: „Cu toate că era plină țara iudeilor de zeci de mii de cetăți și sate, Dumnezeu a poruncit să se plinească cele sfinte și legea cu privire la Paști numai în sfânta cetate, litera legii închipuind, socotesc, prin aceasta, că nu e îngăduit și nu se îngăduie cuiva să împlinească taina lui Hristos în orice mod ar vrea, adică în orice loc. Căci singurul loc convenit ei și cu adevărat potrivit este sfânta cetate, adică Biserica în care este și preotul legiuit. Și prin mâini sfințite se săvârșesc cele sfinte și se aduce

²⁶⁴ SEP 1, p. 574

²⁶⁵ Origen, *Contra lui Celsus*, VIII, 23

²⁶⁶ Origen, *Omiliile la Cartea Numerii*, XXIII, 10

tămâie lui Dumnezeu, Celui ce ține toate, și jertfă curată [...]. Așadar, ereticii care strâmbă cele drepte disprețuiesc legea cu privire la aceasta, căci jertfesc mielul nu în sfânta cetate, nici prin mâinile celor aleși prin Duhul pentru sfânta slujbă, ci [...] răpindu-și loruși cinstea și jertfind în tot locul. Căci, ca niște tauri batjocoritori și îngâmfați, se pornesc fără judecată numai spre cele ce le place lor²⁶⁷.

8: Șase zile vei mânca azime, iar ziua a șaptea, ca încheiere, e sărbătoarea [închinată] Domnului, Dumnezeului tău; să nu faci în ea nici o lucrare, în afară de cele ce i se fac sufletului.

Încheiere: „literal: ieșire (din sărbătoarea Azimelor). Ebraică: *adunare solemnă*. În toate relatările, sărbătoarea Azimelor este strâns legată de aceea a Paștilor²⁶⁸. „Mențiunea: *în afară de cele ce i se fac sufletului* lipsește din Textul Masoretic. Pe această excepție însă se vor rezema toate minunile pe care Iisus le va face în zi de Sâmbătă, toate îndreptate mai întâi spre vindecarea sufletului²⁶⁹.

9: Să-ți numeri șapte săptămâni întregi; de când începe secera să secere, de atunci vei începe să numeri șapte săptămâni.

10: Îi vei sărbători Domnului, Dumnezeului tău, sărbătoarea Săptămânilor, după cum îți dă mâna, din cele ce-ți vor fi date prin binecuvântarea Domnului, Dumnezeului tău;

11: și te vei veseli în fața Domnului, Dumnezeului tău, tu, fiul tău și fiica ta, robul tău și roaba ta, levitul din cetățile tale, străinul, orfanul și văduva, cei care vor fi în mijlocul vostru, în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege pentru ca-ntr-însul să I se cheme numele.

12: Adu-ți aminte că ai fost rob în țara Egiptului; păzește și plinește poruncile acestea.

După ce era adus un snop cu cele dintâi roade ale orzului, se numărau 7 săptămâni și apoi se ținea, în ziua întâi a săptămânii (Duminică), Sărbătoarea Săptămânilor sau Cincizecimea sau Sărbătoarea Secerișului. După Pogorârea Duhului Sfânt, în ziua Cincizecimii anului 30, sărbătoarea a căpătat, pentru creștini, o nouă semnificație.

13: Sărbătoarea Corturilor s-o serbezi în șapte zile, când vei fi adunat strânsura din aria ta și din teascul tău.

14: Și te vei veseli în sărbătoarea ta, tu, fiul tău și fiica ta, robul tău și roaba ta, levitul și străinul, orfanul și văduva, cei ce sunt în cetățile tale.

15: Șapte zile îi vei sărbători Domnului, Dumnezeului tău, în locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege pentru ca-ntr-însul să I se cheme numele; dacă Domnul, Dumnezeul tău, te va binecuvânta în toate roadele tale și-n tot lucrul mâinilor tale, tu vei fi veselindu-te.

„Sărbătoarea corturilor sau, mai exact, a colibelor, are loc toamna, după ce s-au încheiat toate lucrările în agricultură. Este o sărbătoare a bucuriei, a recunoștinței față de Dumnezeu, care a binecuvântat poporul și i-a dat o recoltă bogată. Denumirea *colibelor* provine probabil din faptul că, în timpul culesului strugurilor, israeliții se adăposteau în colibe din ramuri, ridicate în podgorii²⁷⁰.

16: De trei ori pe an, toți ai tăi de parte bărbătească se vor înfățișa înaintea Domnului, Dumnezeului tău, în locul pe care-l va alege El: la sărbătoarea Azimelor, la sărbătoarea Săptămânilor și la sărbătoarea Corturilor. În fața Domnului, Dumnezeului tău, să nu te înfățișezi cu mâinile goale,

17: ci fiecare după cum îi dă mâna, după cum ți s-a dat și ție prin binecuvântarea Domnului, Dumnezeului tău.

²⁶⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVII

²⁶⁸ BBVA, p. 220

²⁶⁹ BBVA, p. 220

²⁷⁰ DEUT, pp. 231-232

Acestea sunt cele trei mari sărbători anuale ale israeliților, stabilite în perioada mozaică. Dacă Legea cerea tuturor să fie prezenți la sanctuarul central în fiecare din aceste sărbători, ulterior, din pricina distanțelor mari, s-a rânduit ca fiecare credincios să meargă la Templu cel puțin odată într-un an, la una dintre marile sărbători.

18: În toate cetățile tale, pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți le dă, îți vei pune judecători și condeieri, după seminții, ca să judece poporul cu judecată dreaptă.

Condeieri: „ca și la 1, 15, e vorba de grefierii care-i asistau pe judecători; ei însă puteau fi și persoane instruite cu rol de sfetnici pe lângă cârmuitorii, judecători și căpetenii militare”²⁷¹.

19: Ei nu vor face abateri de la judecată, nu vor căuta la fața omului și nici nu vor primi daruri, căci darurile orbesc ochii înțelepților și strâmbă pricinile dreptilor.

20: Pe cel drept cu dreptatea să-l urmărești, pentru ca voi să trăiți și să intrați și să moșteniți țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă.

„Legea a socotit cu multă dreptate că cei rânduiți să judece se cuvine să se arate mai presus de iubirea de câștig și nu se abat, din cinstire față de vreunii, de la ceea ce e drept și fără pată, ci să ajungă să respingă ca pe un lucru necinstit înclinarea în vreo parte, cântărind după lege toate lucrurile, imitând pe Judecătorul tuturor, adică pe Hristos, pe Care însăși legea l-a prevestit clar că va fi, ca Dumnezeu, Judecător drept”²⁷².

21: Să nu-ți sădești ție crâng, și nici ceva de lemn, lângă jertfelnicul pe care I-l vei face Domnului, Dumnezeului tău.

22: Și nici stâlp să nu-ți întărești, cel pe care Domnul, Dumnezeul tău, l-a urât.

„Privește cum desparte pe închinătorul adevărului de orice rătăcire idolească, neîngăduindu-i să se folosească de legile păgânilor, ci îndemnându-l să lepede obiceiurile aceluia, chiar dacă n-ar fi spre nici o pagubă, dacă s-ar păstra. [...] Păgânii alegând arborii cei mai stufoși și orice dumbravă cu desigur bogat, clădeau acolo altare și aduceau jertfe dracilor. Căci la altarele dracilor se adaugă rătăcirea minții și dezmierdări trupești. Pentru că minciuna e prin sine neputincioasă și de aceea se înfrumusețează adeseori prin sulimanuri din afară, precum fac și femeile urâte. Dar altarul dumnezeiesc, care strălucește de frumusețea adevărului, ce trebuință are de proptele din afară, adică de podoabe deșarte? Căci nu prin dezmierdări trupești ne putem apropia de Dumnezeu, nici printr-o minte moleșită și alipită de cele trupești, ci cu o cugetare trează și care privește întins spre cele de sus și din ceruri”²⁷³. Cât privește interdicția de a sădi crâng în preajma jertfelnicului, „chiar dacă un asemenea crâng e sădit pentru trebuințele proprii, simplul fapt că el se află în vecinătatea altarului sacru i-ar putea conferi o aură de sacralitate, ceea ce ar fi un pas către idolatrie”²⁷⁴.

CAPITOLUL 17 – Idolatrii. Judecătorii. Regii.

1: Domnului, Dumnezeului tău, să nu-I jertfești vițel sau oaie cu meteahnă, sau cu oarecare beteșug, că urâciune este aceasta înaintea Domnului, Dumnezeului tău.

Meteahnă: „textul grecesc recurge la substantivul **πημα**, după modelul ebraic, unde este folosit **dabhar**, *cuvânt, lucru*. Origen (*Exh. Mart.* 7) sprijinindu-se pe ambiguitatea acestui termen, vede aici interdicția de a pronunța cuvinte nepotrivite”²⁷⁵.

2: Dacă în vreuna din cetățile tale pe care ți le dă Domnul, Dumnezeul tău, se va afla bărbat sau femeie făcând ceea ce e rău în ochii Domnului, Dumnezeului tău, călcând legământul Lui,

3: și mergând să slujească altor dumnezei și să se închine lor, soarelui sau lunii sau

²⁷¹ BBVA, p. 221

²⁷² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

²⁷³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, X

²⁷⁴ BBVA, p. 221

²⁷⁵ SEP 1, p. 576

la orice (lucru) din cele ce alcătuiesc podoaba cerului – adică la ceea ce nu ți-am poruncit Eu –,

„Aici *Eu* se referă la Domnul, care vorbește prin gura lui Moise”²⁷⁶.

4: când ți se va spune aceasta și vei auzi, să cercetezi cu toată grija și, dacă lucrul acesta se adevărește, anume că o astfel de urâciune s-a petrecut în Israel,

5: atunci pe bărbatul acela, sau pe femeia aceea, pe cei ce au făcut acest lucru rău, scoate-i în fața porților tale și ucide-i cu pietre și ei vor muri.

În fața porților, „adică în afara cetății, pentru ca aceasta să nu fie întinată de cadavrul celui ucis. De altfel, în piața de lângă poartă se făceau și judecățile publice”²⁷⁷. „Dată fiind organizarea teocratică a statului iudaic, cele mai grave abateri și delictate erau socotite cele care constituiau o ofensă adusă lui Dumnezeu, respectiv cele prin care se încălcau primele patru porunci din Decalog. Idolatria era pusă în fruntea unor astfel de abateri întrucât se considera a fi nu numai o rătăcire dogmatică sau o cădere de la credință, cu consecințe grave pe planul moralității, ci și o crimă de înaltă trădare față de Dumnezeu, conducătorul suprem al poporului evreu. O astfel de fărâdelege se pedepsea cu moartea”²⁷⁸.

6: Cel osândit la moarte va fi ucis pe temeiul a doi sau trei martori; pe temeiul unui singur martor nu va fi ucis.

Dacă înțelesul acestora e clar, iată o interesantă mutare a problemei într-un alt plan: „Cuvântul Cel închinat de toată zidirea ne învață dumnezeieștile taine prin credință; folosindu-Se de asemănarea omului și de chipul trupului, El ne descoperă înțelesurile Legii spunând că cei doi oameni, a căror mărturie este adevărată, sunt El (Fiul) și Tatăl (cf. Ioan, cap. 17-18)”²⁷⁹.

7: Mâna martorilor va fi cea dintâi asupra-i ca să-l ucidă, și numai după aceea mâna-ntregului popor; și [astfel] voi înșivă veți azvârli răul din voi.

În cazul execuțiilor prin lapidare, martorii acuzării trebuia să arunce primii piatra; aceasta avea ca scop sensibilizarea conștiințelor, presupunându-se că martorii ar șovăi în cazul în care au mărturisit strâmb. „Când Dumnezeu Însuși e batjocorit în slujirea ce I se cuvine, nu e lucru cuminte a te milostivi. Și e cu totul păgubitor a te lăsa moleșit la vreme nepotrivită, pe motiv că o cere iubirea întreolaltă. [...] Să se dea la o parte atunci legea milei și să se dea în lături puterea dragostei naturale și tot ce ține de iubirea de oameni și, ca să zic așa, să fie slujit Dumnezeu printr-o binecredincioasă asprime. Sau oare nu vei recunoaște că e un lucru cuvenit ca cei ce au îmbrățișat apostazia fără motive să fie pedepsiți fără milă, ca unii ce au nesocotit slava mai presus de toate și nu s-au ferit să necinstească fără grijă pe Cel pe Care era mai bine să-L bucure prin silințele spre statornicie?”²⁸⁰.

8: Iar dacă-ntr-o judecată va fi o pricină pe care să n-o poți lesne dezlega - ceva între sânge și sânge, între judecată și judecată, între rană și rană, între-nfruntare și-nfruntare - lucruri de judecat în cetățile tale, atunci scoală-te și du-te la locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege pentru ca-ntr-însul să I se cheme numele,

9: și mergi la preoții leviți și la judecătorul care va fi în zilele acelea, iar ei vor cerceta și-ți vor spune ce a hotărât judecata.

Prin *preoții leviți* înțelegem „clerul de la sanctuarul central, spre deosebire de leviții răspândiți în toată țara. Judecătorul putea fi unul dintre acești preoți sau un magistrat laic. Acest tribunal suprem avea menirea de a judeca și a pronunța sentința în procesele mai dificile, care depășeau competența judecătorilor locali”²⁸¹. „Acest for nu sugerează criterii de judecată pentru cel indecis, ci pronunță el însuși o sentință”²⁸².

²⁷⁶ BBVA, p. 221

²⁷⁷ BBVA, p. 221

²⁷⁸ AB, pp. 174-175

²⁷⁹ Sf. Grigorie de Nyssa, *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor*, Cuvânt înainte

²⁸⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VI

²⁸¹ DEUT, p. 232

²⁸² BBVA, p. 221

10: **Și vei face după cuvântul pe care ei ți-l vor spune în chiar locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege pentru ca-ntr-însul să I se cheme numele, și te vei sili să plinești toate câte-ți vor rându-i ei.**

11: **După legea și după hotărârea rostită de ei vei face; nu te vei abate, nici la dreapta și nici la stânga, de la cuvântul pe care ți-l vor spune ei.**

12: **Iar omul ce se va semeți pân-acolo încât să nu asculte de preotul care pururi slujește numelui Domnului, Dumnezeului tău, sau de judecătorul care va fi în zilele acelea, omul acela va muri, și [astfel] vei azvârli răul din Israel.**

13: **Și dacă-ntregul popor va auzi, se va teme și nu se va mai păgâni.**

„Vezi cum poruncește legea limpede celor ce voiesc să pârască pentru orice pricină pe cineva, să ia ca judecător și cunoscător pe preot. Dar să iei seama să faci după toate câte îți va legiui ție. [...] Căci nu legiuiește el, ci aduce la cale dreaptă, interpretând fără părtinire ceea ce vrea Legiuitorul. Și fiind cel mai bun susținător al dreptății, cântărește cu grijă judecata de fiecare dată. De aceea pe cei ce nu vor să asculte îi ajunge osânda sălbăticiiei și mândriei și se hotărăște împotriva lor ceea ce întrece toate relele, adică moartea. Căci va muri, zice, cel ce va disprețui pe preotul care stă de față să slujească întru numele Domnului Dumnezeu. Deci mare și minunat lucru este, cu adevărat, a sta înaintea lui Dumnezeu. Deci și a-I sluji. Iar cel ce a necinstit pe slujitorul lui Dumnezeu va fi sub osândă și chinuri, și cel ce disprețuiește această demnitate dumnezeiască va suporta pedeapsa amară a mândriei. [...] Drept aceea nimeni să nu judece pe preot, chiar dacă s-ar arăta neglijent și chiar dacă ar fi cu nepăsare față de viața cea după lege, să i se dea ascultare când tâlcuiește legea. Căci pătimește în cele ale voinței lui, dar explică cele ale lui Dumnezeu. Și nu trebuie disprețuite cele ale lui Dumnezeu pentru cele omenești”²⁸³.

14: **Când vei intra în țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă de moștenire, când o vei lua în stăpânire și vei locui într-însa și vei zice: - Îmi voi pune peste mine rege, ca și celelalte neamuri dimprejurul meu...**

15: **atunci să-ți pui rege peste tine pe acela pe care-l va alege Domnul, Dumnezeul tău: dintre frații tăi să-ți pui rege peste tine; să nu pui peste tine rege de alt neam, că acela nu este fratele tău.**

„Adică înaintând și aplecându-ne noi cât mai înlăuntrul cuvintelor dumnezeiești și intrând în pământul sfânt, adică în făgăduința lui Dumnezeu prin credință în Hristos, nu trebuie să mai slujim zidirii în locul Ziditorului Dumnezeu. Ci să punem peste noi Stăpânitor și Judecător pe Fiul Cel născut din Dumnezeu, chiar dacă se înțelege cu trupul. [...] Deci pe altul peste El nu vom primi nicidecum și grumazul nu ni-l vom pleca sub jugurile străine. Pentru că unul ne este conducător, Hristos”²⁸⁴.

16: **Numai să nu țină mulți cai, nici să-ntoarcă poporul în Egipt, pentru ca să-și înmulțească el caii, căci Domnul a zis: - Pe calea aceasta nu vă veți mai întoarce!**

„Un rege cu o armată (în special cavalerie) prea puternică e expus îngâmării și, ca urmare, neascultării față de Dumnezeu”²⁸⁵.

17: **Să nu țină multe femei, ca nu cumva să-i devină inima schimbătoare, nici argint și aur să-și înmulțească peste măsură.**

18: **Și de-ndată ce va șede pe tronul regatului său, el să-și scrie pentru sine această A Doua Lege din cartea ce se află la preoții-leviți.**

„Ebr.: *va scrie pentru sine, într-o carte, o copie de pe această Lege*. Expresia *A Doua Lege (Devteronomion)* e specifică Septuagintei și a devenit titlul întregii cărți”²⁸⁶.

19: **S-o aibă cu sine și s-o citească în toate zilele vieții sale, spre a învăța să se teamă**

²⁸³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIII

²⁸⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

²⁸⁵ BBVA, p. 222

²⁸⁶ BBVA, p. 222

se Domnul, Dumnezeul său, să păzească toate poruncile acestea și să plinească aceste hotărâri,

20: așa încât inima lui să nu se înalțe pe deasupra fraților săi, să nu se abată el de la porunci, nici la dreapta și nici la stânga, și să fie-ntru ani îndelungați, el și fiii săi întru fiii lui Israel.

„Instituția regalității, potrivit Legii mozaice, trebuia să fie condusă de un rege israelit, căruia i se înmâna, la urcarea sa pe tron, un volum din Tora, ca să conducă pe supușii săi, care îl respectau ca pe un *uns* al Domnului pe drumul legământului și al poruncilor divine. El era ajutat în exercitarea funcțiilor sale de funcționarii de la curte și de stat”²⁸⁷.

CAPITOLUL 18 – Veniturile preoților. Despre vrăjile de orice fel. Vestire mesianică.

1: **Preoții, leviții și toată seminția lui Levi nu vor avea parte și nici moștenire cu Israel; moștenirea lor sunt jertfele Domnului: cu acelea se vor hrăni.**

2: [Levi] nu va avea moștenire între frații săi; moștenirea lui este Domnul, așa cum i s-a spus.

3: **Iată care e dreptul preoților din partea poporului, din partea celor ce aduc jertfe, fie bou, fie oaie: preotului îi vei da șoldul, falcile și stomacul.**

Stomacul: „(enystron): al patrulea stomac al rumegătoarelor, în care se termină digestia, considerat în bucătărie ca o delicatessă; nuanță specificată numai în acest loc”²⁸⁸.

4: **De asemenea, pârga grâului tău și pe a vinului tău și pe a untdelemnului tău, precum și pârga de la tunderea oilor tale i le vei da lui,**

5: **că pe el l-a ales Domnul, Dumnezeul tău, din toate semințiile tale, să stea înaintea Domnului, Dumnezeului tău, ca să slujească și să binecuvinteze întru numele Domnului, el și fiii săi întru fiii lui Israel de-a pururi.**

6: **Dacă un levit va veni din vreuna din cetățile voastre, de oriunde s-ar afla fiii lui Israel, de acolo unde locuiește el, și-i pofteste sufletul să vină în locul pe care-l va alege Domnul,**

7: **el va sluji numelui Domnului, Dumnezeului tău, întocmai ca și toți frații săi, leviții, care stau acolo înaintea Domnului;**

8: **el va avea ca hrană parte egală, pe lângă ceea ce vinde din moștenirea părintească.**

Sunt repetate drepturile leviților, cât și datoria lor de a-I sluji lui Dumnezeu; leviții sunt, desigur, chip al preoției Noului Testament. „Fraților și părinților, nu vedeți cum cei ce stau înaintea împăratului pământesc socotesc ei înșiși acest lucru o slavă mare și se fălesc cu el și sunt invidiați pentru aceasta de oamenii din lume? Deci dacă așa stau lucrurile cu cele stricătioase și deșarte, cu atât mai mult noi [preoții - n. n.], care suntem soldați în oștirea Împăratului ceresc și am primit slujirea Lui, nu trebuie oare să ne bucurăm și să ne veselim că ne-am învrednicit să fim luați în slujba Lui și am fost chemați la slujirea numelui Său?”²⁸⁹. „Căci unul fiind Dumnezeu al tuturor preoților de pretutindeni, trebuie să fie uniți cei ridicați la această stare și aleși prin hotărârea de sus. Aceasta s-a păstrat și acum în biserici și legea e cinstită de noi. Căci deși fiecare din cei aleși pentru preoție are o cetate și o parte a lui, totuși de va merge dintr-o cetate sau localitate în alta, va mânca împreună cu preoții și se cinstește cu legile iubirii. Dar legea pare să indice și ceva tainic, precum socotesc. Sunt pe tot pământul zeci de mii de localități și cetăți în care suflete sfinte și evlavioase ale oamenilor slujesc lui Dumnezeu, prin aceea că trăiesc după

²⁸⁷ AB, p. 148

²⁸⁸ BBVA, p. 222

²⁸⁹ Sf. Simeon Noul Teolog, *Cateheze*, 10

lege și viețuiesc evanghelic și oferă Lui ca jertfă spre bună mireasmă, se înțelege duhovnicească: credință, nădejde, iubire, răbdare, blândețe, iubire de săraci. [...] Dar toți aceștia aleargă spre o maică, cea una și comună, Ierusalimul ceresc, Biserica celor întâi născuți, frumoasa cetate de sus, cortul cel adevărat, pe care l-a fixat Domnul și nu un om. Acolo vom sluji mai curat, după ce a fost scos păcatul din noi cu totul, după ce a încetat lucrarea leului și a balaurului, a vasiliscului și a aspidei²⁹⁰.

9: Iar după ce vei intra tu în țara pe care ți-o dă ție Domnul, Dumnezeul tău, să nu te înveți a face aceleași urâciuni pe care le fac acele neamuri.

10: Întru tine să nu se afle nimeni care să-și treacă fiul sau fiica prin foc, nici unul care vestește prevestind, nici un prezicător sau ghicitor sau vrăjitor

Unul care vestește prevestind: „se pare că e vorba (cel puțin după termenul ebraic) de categoria astrologilor²⁹¹. *Ghicitor:* termenul grecesc „se referă la cel ce ghicește interpretând zborul sau strigătul păsărilor [*ioonizomenos*]; la Romani se numea **augur** (care însă îl desemna și pe cel ce prezicea prin tâlcuirea viselor)²⁹². *Vrăjitor:* „practicant al magiei negre, de orice fel²⁹³.

11: sau vreunul care descântă farmece sau care cheamă spirite sau care citește minunățiile sau care vorbește cu morții.

Care cheamă spirite: „categoria spiritiștilor de orice fel²⁹⁴. *Citește minunățiile:* „cel ce interpretează evenimentele sau întâmplările extraordinare²⁹⁵. *Care vorbește cu morții:* „practica necromanției²⁹⁶.

12: Căci urâciune este înaintea Domnului tot cel ce face acestea, și din pricina unor astfel de urâciuni îi va nimici Domnul, Dumnezeul tău, de la fața ta.

13: Tu însă fii desăvârșit în fața Domnului, Dumnezeului tău.

14: Că neamurile acestea, pe care tu le vei moșteni, ascultă de vrăjitori și de prevestitori; dar ție Domnul, Dumnezeul tău, nu ți le îngăduie.

Sunt oprite practicile magice de orice fel.

15: Prooroc ca mine îți va ridica Domnul, Dumnezeul tău, dintre frații tăi; de El să ascultați.

„Textul Masoretic adaugă: *din mijlocul vostru*. Text profetic fundamental prin care se anunță venirea lui Mesia. Pe el se vor întemeia Sfinții Apostoli, mai întâi prin predica lui Petru (Fapte 3,12-26), în a argumenta că Iisus Hristos ca Mântuitor a fost vestit chiar de Moise. Reținem și faptul că Petru, prin Evanghelistul Luca, citează după *Septuaginta*²⁹⁷. Iar dacă s-ar obiecta că lui Moise i-a urmat la conducerea poporului Iosua, sau Isus al lui Navi, și acela „arată acoperit pe Iisus, Fiul lui Dumnezeu; că numele de Iisus, care a fost vestit mai dinainte de lege, este umbra Domnului Iisus²⁹⁸. „Deci nu vom urma tâlcuitorilor de semne și celor ce întrebă morții, precum nu vom primi nici zborurile păsărilor ca vreun lucru care ne spune ceva din viitor, fie că se mișcă spre dreapta, fie spre stânga, fie că se fac spre seară, fie dimineața. Căci acestea țin de cea mai de pe urmă nebulă. Ci, luând conducător în toate pe Hristos, Cel Care pentru noi S-a făcut prooroc și om ca noi, de la El vom primi cunoștința celor trebuincioase și lângă El vom rămâne, aruncând departe de noi proorociile mincinoase ale dracilor și disprețuindu-le. Căci precum numai lui Dumnezeu Îi aparține prin fire și în mod propriu să dea viață și să stăpânească peste toate, la fel, socotesc numai El are cunoștința

²⁹⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIII

²⁹¹ BBVA, p. 222

²⁹² BBVA, p. 222

²⁹³ BBVA, p. 222

²⁹⁴ BBVA, p. 222

²⁹⁵ BBVA, p. 222

²⁹⁶ BBVA, p. 222

²⁹⁷ BBVA, p. 223

²⁹⁸ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, 60, 3

tuturor. Iar propriu firii Lui e să știe limpede cele ce vor fi și să aibă adunată în Sine cunoștința tuturor. [...] Deci Lui îi vom greși și față de slava Lui supremă ne vom face vinovați, de vom crede că se află în duhurile spurcate și necurate cele care alcătuiesc bunătatea și măreția Lui²⁹⁹.

16: - **Este-ntocmai ceea ce tu ai cerut în Horeb de la Domnul, Dumnezeuul tău, în ziua adunării, zicând: Mai mult să nu mai auzim glasul Domnului, Dumnezeuului nostru, iar focul acesta mare să nu-l mai vedem, ca să nu murim.**

17: **Și a zis Domnul către mine: Bine-au zis ce-au zis.**

18: **Prooroc asemenea ție le voi ridica din frații lor și voi pune cuvintele Mele în gura Lui și El le va grăi după cum Îi voi porunci Eu.**

„Ebr.: *El le va grăi tot ceea ce-I voi porunci Eu.* Textul Septuagintei se referă nu la cantitățile, ci la domeniul și modalitatea în care Iisus preia și predă cuvintele Tatălui: *Cuvântul pe care îl auziți nu este al Meu, ci al Tatălui Care M-a trimis* (Ioan 14, 24); *Încă multe am a vă spune, dar nu le puteți purta acum* (Ioan 16, 12); *dar Mângâietorul, Duhul Sfânt, pe care Tatăl Îl va trimite întru numele Meu, Acela vă va învăța toate.* Așadar, textul Septuagintei nu face din predica lui Iisus o operă închisă, ci deschide perspectiva pnevmatologică pe care se întemeiază predica Apostolilor și întreaga Sfântă Tradiție a Bisericii³⁰⁰.

19: **Iar omul care nu va asculta de cuvântul Lui, de oricâte va grăi Proorocul acela întru numele Meu, Eu sunt Cel ce-i va cere socoteală.**

„Deci cele ce s-au lucrat prin Moise și puterea mijlocirii lui sunt chip (tip) și icoană. Căci cu mult mai negrăit e felul mijlocirii lui Hristos. Acela era slujitor al legii și al umbrei și vestitorul unei pedagogii de sus. Hristos însă e Stăpânul legii și al proorocilor. El legiuiește cele ce le voiește, și a fost Mijlocitor în înțelesul că în El s-au întâlnit și s-au adunat într-o unitate Dumnezeuirea și omenitatea. Căci prin Hristos se înțeleg acestea amândouă deodată³⁰¹.

20: **Iar proorocul care va îndrăzni să grăiască în numele Meu cuvânt pe care nu Eu i-am poruncit să-l grăiască, și care va grăi în numele altor dumnezei, acel prooroc va muri.**

21: **Iar dacă vei zice-ntru inima ta: Cum vom cunoaște cuvântul pe care nu Domnul l-a grăit?**

22: **Când proorocul a grăit în numele Domnului, dar ceea ce a spus el nu se va plini și nu se va-ntâmpla, atunci nu Domnul a grăit cuvântul acela; din duh păgân a vorbit acel prooroc; să nu vă țineți de el.**

„*Duh păgân* încearcă să-l traducă pe *asevía* = impietate; sacrilegiu; lipsă de evlavie; impostură; cutezanța (obraznicia) de a te da drept ceea ce nu ești, de a vorbi în numele altuia fără să ai mandat³⁰².

CAPITOLUL 19 – *Cetățile de scăpare. Pedepsirea martorilor mincinoși.*

1: **Când Domnul, Dumnezeuul tău, va nimici neamurile al căror pământ ți-l dă ție Domnul, Dumnezeuul tău, când le vei moșteni și vei locui în cetățile și-n casele lor,**

2: **atunci în mijlocul țării pe care Domnul, Dumnezeuul tău, ți-o dă ție, îți vei alege trei cetăți.**

3: **Calea [cea mai bună] tu s-o socotești; împarte-în trei părți pământul țării pe care ți-o împarte ție Domnul, Dumnezeuul tău; acolo va fi scăpare pentru tot ucigașul.**

Calea cea mai bună tu s-o socotești: „Traducerile după Textul Masoretic oscilează între: *Să-ți pregătești o cale; Vei pregăti drumurile; Vei ține-n stare bună calea lor de acces; Vei*

²⁹⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VI

³⁰⁰ BBVA, p. 223

³⁰¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, II

³⁰² BBVA, p. 223

*stabili un plan al drumurilor; Vei ține drumurile-n stare bună; Să-ți faci drum, toate convergând către ideea unui sistem rutier prin care fugarii să aibă acces la cetățile de azil. Septuaginta folosește verbul **stohazome** (de altfel, numai aici în tot Vechiul Testament) = a socoti, a chibzui, a judeca asupra a ceea ce poate fi mai bun, ceea ce înseamnă că termenul *calea* are sens metaforic: modalitate, fel de a lucra. Cu alte cuvinte, dacă Moise primește de la Domnul porunci precise și deseori foarte amănunțite, el se bucură și de propriul său liber arbitru³⁰³.*

4: Iată acum rânduiala privitoare la ucigașul care va fugi acolo și va trăi: tot cel ce fără voie îl va lovi pe aproapele său, fără să fi avut mai înainte vreo ură asupra-i;

5: cel ce va intra cu aproapele său în pădure să taie lemne și, dacă cel ce taie lemne ridică mâna cu securea, iar securea sare din coadă și-l lovește pe aproapele lui și acela moare, cestălalt va putea să fugă în una din aceste cetăți și va scăpa cu viață;

6: aceasta, ca nu cumva ruda celui ucis să alerge cu inima-nfierbântată pe urmele ucigașului și, dacă drumul va fi mai lung, să-l ajungă și să-l omoare, măcar că acesta nu e vinovat de moarte, pentru că nu avusese mai-nainte vreo ură asupra-i.

7: Iată, prin urmare, de ce-ți dau eu ție această poruncă: - Alege-ți trei cetăți.

8: Iar când Domnul, Dumnezeul tău, îți va lărgi hotarele, așa cum li S-a jurat părinților tăi, și când El, Domnul, îți va da toată țara pe care a zis că le-o va da părinților tăi,

9: dacă te vei sili să plinești toate poruncile acestea pe care ți le poruncesc eu astăzi, iubindu-L pe Domnul, Dumnezeul tău, și umblând în toate căile Lui în toate zilele, atunci la aceste trei cetăți îți vei mai adăuga încă trei,

10: și astfel nu se va vărsa sânge nevinovat în țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă s-o moștenești, și-n mijlocul tău nu va fi (nimeni) vinovat de sânge.

Am vorbit despre cetățile de scăpare pentru ucigașul fără voie la Cărțile Ieșirea și Numerii.

11: Iar dacă-n mijlocul tău va fi vreun om care-și urăște aproapele și-l pândește, și dacă va sări asupra-i și-l va lovi și acela moare, și dacă apoi va fugi în vreuna din cetățile acestea,

12: atunci bătrânii cetății lui vor trimite și-l vor lua de acolo și-l vor da pe mâna rudelor mortului, iar acestea îl vor ucide.

13: Ochiului tău să nu-i fie milă de el; sângele nevinovat îl vei spăla astfel din Israel și bine-ți va fi.

Pentru cei ce săvârșeau asasinat nu exista loc de azil, iar pedeapsa pentru fapta lor era moartea.

14: Să nu muți pietrele de hotar ale aproapelui tău, cele pe care le-au pus părinții tăi în moșia pe care tu ai moștenit-o în țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă s-o moștenești.

E vorba despre borna ce marca hotarul dintre două proprietăți. „Legea respectării hotarelor este pentru prima dată enunțată aici; va fi reluată în Deuteronom 27, 17³⁰⁴.

15: Un singur martor nu e de-ajuns să depună mărturie împotriva unui om pentru o oarecare nedreptate sau oarecare greșală sau oarecare păcat pe care-l va fi făcut, ci prin spusa a doi martori sau prin spusa a trei martori se va statornici tot ce se spune.

„Depozițiile a doi sau trei martori nu constituie o sentință, ci doar elementele prin care se definește capul de acuzare; cu alte cuvinte, martorii nu li se substituie judecătorilor. Principiul va fi recomandat de Însuși Domnul Iisus pentru aplanarealitigiilor³⁰⁵.

„Martori ai învierii lui (Hristos) sunt doisprezece ucenici; n-au mărturisit folosindu-se de cuvinte, ci au suferit pentru adevărul învierii Lui până la chinuri și moarte. Apoi după Scriptură: *Prin gura a doi-trei martori se va statornici orice cuvânt*, pentru învierea lui Hristos

³⁰³ BBVA, p. 223

³⁰⁴ SEP 1, p. 580

³⁰⁵ BBVA, p. 224

mărturisesc doisprezece; mai pui încă la îndoială învierea?³⁰⁶.

16: **De se va ridica martor nedrept asupra cuiva, învinuindu-l de nelegiuire,**

17: **cei doi împricinați vor sta înaintea Domnului și înaintea preoților și înaintea judecătorilor ce vor fi în zilele acelea,**

18: **iar judecătorii vor cerceta cu de-amănuntul și, dacă vor găsi că acela a depus mărturie strâmbă și că-ntru nedreptate a stat împotriva frateluisău,**

19: **să-i faceți precum gândise el să-i facă rău fratelui său; și veți alunga răul dintre voi.**

20: **Iar ceilalți, auzind, se vor teme și nu se vor mai apuca să facă un astfel de rău în mijlocul vostru.**

21: **Ochiului tău să nu-i fie milă de el: suflet pentru suflet, ochi pentru ochi, dinte pentru dinte, mână pentru mână, picior pentru picior; precum cineva îl va da de răpă pe fratele său, așa să-l dați voi pe el.**

„Ultima frază lipsește din Textul Masoretic, ca și din unele ediții ale Septuagintei (inclusiv Rahlfs). Ea pecetluiește celebra lege a talionului, pe care Iisus, pornind chiar de la această frază, o va răsturna prin inversarea subiecților: *Pe toate câte voiți să vi le facă vouă oamenii, întocmai faceți-le și voi lor* (Matei 7, 12)³⁰⁷. „De remarcat că aici *legea talionului* are un sens exact după context: ea nu legitimează un act de răzbunare, ci definește un act reparatoriu (martorul mincinos trebuie să plătească pentru mărturia mincinoasă)³⁰⁸.

„Declarațiile martorilor trebuiau verificate de către judecători și, dacă s-ar fi dovedit că mărturia lor a fost mincinoasă, li se aplicau acestora pedepsele ce s-ar fi cuvenit acuzatului, în cazul în care s-ar fi făcut vinovat de acuza adusă. Din păcate, nici chiar această perspectivă n-a împiedicat apariția frecventă de martori mincinoși, dovadă cazurile binecunoscute al lui Nabat, al Suzanei și, cel mai flagrant, al Mântuitorului Hristos, împotriva căruia au depus mărturie mincinoasă doi martori plăți de Sinedriu³⁰⁹.

CAPITOLUL 20 – Regulile războiului și ale luptătorilor.

1: **Când vei ieși la război asupra dușmanilor tăi și vei vedea cai, care de luptă și gloată mai multă decât ai tu, să nu te temi de ei, căci cu tine este Domnul, Dumnezeuul tău, Cel ce te-a scos din țara Egiptului.**

2: **Iar când vei fi aproape de luptă, să vină preotul și să-i vorbească poporului spunându-i:**

3: **Ascultă, Israele, voi mergeți astăzi la război asupra dușmanilor voștri; inima să nu vă slăbească, nu vă temeți, nu vă speriați, nu șovăiți în fața lor:**

4: **Că Domnul, Dumnezeuul vostru, Cel ce-mpreună cu voi merge înaintea voastră, împreună cu voi îi va bate pe dușmanii voștri [și] vă va mântui.**

„Ebr.: (Domnul) *merge cu voi ca să Se lupte pentru voi*. În textul Septuagintei, Domnul nu i Se substituie omului (precum în cazul ieșirii lui Israel din Egipt, când Domnul, prin minuni, *Se luptă* în locul său, omul fiind neajutorat), ci i se alătură în semn de solidaritate, ceea ce, în fapt, prefigurează **synergia** = conlucrarea dintre Dumnezeu și om, indispensabilă în procesul mântuirii, așa cum va fi dezvoltată în teologia Sfinților Părinți ai Răsăritului³¹⁰.

5: **Cărturarii vor grăi și ei către popor, zicând: Cine e omul care și-a zidit casă nouă și n-a sfințit-o? să se ducă și să se-ntoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară-n bătălie și să i-o sfințească altul.**

³⁰⁶ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, IV,12

³⁰⁷ BBVA, p. 224

³⁰⁸ SEP 1, p. 581

³⁰⁹ AB, p. 191

³¹⁰ BBVA, p. 224

Cărturarii: „literal: *scribii*; grămăticii. Idem în Textul Masoretic. Versiunile engleză preferă să traducă: *ofițerii*. Contextul însă indică mai degrabă categoria acelor *condeieri* sau grefieri (vezi 1, 15) care erau familiari cu legile”³¹¹. *A sfinți*: „Termenul se referă și la mișcările din următoarele două versete și indică acțiunea de a inaugura ceva nou ca act sacramental. E singurul text asupra inaugurării sacramentale a unei case particulare; același verb (*kenízo*) e folosit la III Regi 8, 63(64) pentru sfințirea casei Domnului”³¹².

6: Cine e omul care și-a sădit vie și încă nu s-a bucurat de ea? să se ducă și să se-ntoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară-n bătălie și un altul să se bucure de ea.

7: Cine e omul care s-a logodit cu o femeie și n-a luat-o? să se ducă și să se-ntoarcă la casa lui, ca nu cumva să moară-n bătălie și s-o ia altul.

„Legea a gândit ca un general, pentru că nu putem sluji cu ardoare în război, când gândurile ne sunt împrăștiate spre alte dorințe - că cei care se aruncă fără ezitare în primejdii trebuie să nu fie stăpâniți de alte porniri și gânduri -; și a gândit cu iubire de oameni, pentru că a socotit că ar fi nedrept ca, odată ce nu se știe ce aduce un război, un om să nu se folosească de ostenele sale și altul să aibă parte pe nemuncite de munca lui”³¹³.

8: De asemenea, cărturarii vor mai grăi către popor, zicând: Cine e omul care se-nspăimântă și-i puțintel la inimă?: să se ducă și să se-ntoarcă la casa lui, ca nu cumva să-mpuțineze și inima fratelui său așa cum e a lui.

„Zice marele Vasile: Să nu porți război deodată cu toate patimile că, poate slăbind, te vei întoarce la cele dinapoi și nu te vei afla pregătit pentru Împărăția Cerurilor. Ci luptă-te cu fiecare din patimi, pe rând, începând de la răbdarea celor ce vin asupra-ți (*Epistola către Hilon*). Și pe drept cuvânt. Căci dacă nu o are cineva pe aceasta, niciodată nu va putea sta la războiul cel văzut, ci își va pricinui sieși și altora fuga și pierzarea, prin slăbire, după cuvântul pe care l-a spus Dumnezeu lui Moise: *Fricosul să nu iasă la război și celelalte*. Dar în războiul văzut poate să rămână cineva acasă și să nu iasă la război. Prin aceasta pierde darurile și cununile, rămânând poate numai cu sărăcia și cu necinstea. Dar în războiul nevăzut nu se poate afla un singur loc unde să nu fie război, chiar dacă ar străbate cineva toată creația. Și oriunde ar merge, află război. În pustie, fiare și draci și celelalte greutăți și spaime; în liniște, draci și ispite; în mijlocul oamenilor, draci și oameni care te ispitesc. Nu se află loc fără supărare. De aceea, fără răbdare nu poate avea odihnă”³¹⁴. „Oare nu învățăm din aceasta, cei ce ne lepădăm de lume, să ne lepădăm desăvârșit și așa să ieșim la război, ca nu cumva punând început slăbănog și stricat, să întoarcem și pe ceilalți de la desăvârșirea evanghelică, semănând temere într-înșii?”³¹⁵. „Oare nu ști că nu e prețuit la Dumnezeu, dar nici nu voiește să rabde ostenele pentru credința față de El, cel care nu socotește viața în această lume ca o trecere? [...] Dar cel ce și-a zidit casă și e ocupat cu muncile în legătură cu ea e tipul celui ce nu suportă să socotească viața de acum ca trecătoare. Iar cel ce și-a sădit vie e tipul iubitorului de avuție și de câștig. În sfârșit, cel ce s-a logodit cu femeie, închipuiește mintea stăpânită de gândul femeii, moleșită și predată poftelor trupului. De aceea, la glasul crainicului de război, ea se desparte de mulțimea sfântă și în stare de luptă. Căci cele ce se cuvenea să le cugete și să le spună cei stăpâniți de astfel de patimi, acelea le-a strigat crainicului. Sau nu e oare adevărat că celor obișnuiți să bolească de acestea le place să nu iubească chinurile prigonirilor și să nu stăruie în ostenele pentru iubirea de Dumnezeu, gândindu-se că dacă, luptând, li s-ar întâmpla să pătimească ceva, s-ar lipsi de case, de avuții și de poftele prețuite de ei? De aceea li se întâmplă că apar lipsiți de curaj și stăpâniți de frică”³¹⁶. „Celor ce spun că s-au lepădat de lume, dar biruiți din nou de necredință, se tem să se rupă de bunurile pământești [li se recomandă acestea]. [...] Oare Scriptura nu arată clar

³¹¹ BBVA, p. 224

³¹² BBVA, p. 224

³¹³ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 82, 2-3

³¹⁴ Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, II, 5

³¹⁵ Sf. Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, III

³¹⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

preferința ei, ca astfel de oameni nici să nu încerce a intra în această tagmă monahală, și nici să nu-și ia un nume nemeritat, ca nu cumva, prin îndemn și pildă ticăloasă, să abată și pe alții de la desăvârșirea evanghelică și să le aducă slăbire prin teama lor necredincioasă³¹⁷. Ușor de observat că ultimele tâlcuiri mută accentul, de pe războiul văzut, pe cel nevăzut; am face observația că, deși cei mai mulți autori citați în această secțiune se referă la monahi, nu sunt excluși nici cei din lume de la sfintele nevoițe.

9: Și va fi că după ce cărturarii vor înceta să-i vorbească poporului, atunci pe mairii oștirii îi vor pune-nainte să călăuzească poporul.

10: Când te vei apropia de o cetate să te bați cu ea, mai întâi s-o îmbii la pace.

11: Dacă-ți vor răspunde cu pace și-ți vor deschide, atunci tot poporul ce se află într-însa îți va plăti bir și-ți va fi supus.

12: Dar dacă nu te va asculta și va face război asupra-ți, atunci s-o împresori;

13: și când Domnul, Dumnezeul tău, o va da în mâinile tale, tot ce este-ntr-însa parte bărbătească s-o ucizi cu tăișul săbiei,

14: în afară de femei și de bunuri și de vitele toate și de tot ce este-n cetate; toate averile să ți le iei ca pradă, și tu vei mânca de la dușmanii tăi toată prada pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă ție.

15: Așa vei face cu toate cetățile care sunt foarte departe de tine și care nu sunt dintre cetățile acestor neamuri.

„Tratamentul aplicat în caz de război orașelor din afara Canaanului este diferit de cel aplicat popoarelor din Canaan, conlocuitoare cu triburile israelite. Atitudinea față de acestea (din urmă) este mult mai drastică, pentru a împiedica contaminarea cu religiile lor păgâne³¹⁸.

16: Dar în cetățile acestor neamuri pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți le dă să le moștenești pământul, să nu lași în viață nimic din tot ce suflă,

17: ci de istov să-i dai pieirii, pe Hetei și pe Amorei, pe Canaaneeni și pe Ferezei, pe Hevei, pe Iebusei și pe Gherghesei, așa cum ți-a poruncit ție Domnul, Dumnezeul tău,

18: ca nu cumva ei să vă învețe să faceți toate urâciunile pe care le-au făcut pentru dumnezeii lor, și să păcătuți astfel în fața Domnului, Dumnezeului vostru.

19: Dacă, luptându-te să cucerești o cetate, o vei ține împresurată mai multe zile, să nu-i strici pomii, nici să te pui pe ei cu securea; din pom să mănânci, dar de tăiat să nu-l tai; oare pomul ce stă-n pământ este el om să poată fugi de dinainte-ți la adăpost în țarc?

20: Numai copacul pe care-l știi că nu face roadă bună de mâncat, pe acela poți să-l strici și să-l tai, ca să-ți durezi întărituri de-mpresurare asupra cetății care se războiește cu tine, până ce ți se va preda.

„Pentru Philon (*Virt.* 150 s.; *Spec.* IV, 226-229), interdicția – menționată aici pentru prima dată – de a tăia copacii fructiferi din ținuturile cucerite este semnul moderației legilor mozaice; pe de altă parte, copacii sunt văzuți alegoric, sugerând activitățile intelectuale: trebuie distrus numai ceea ce este steril (*Agric.* 12 s.)³¹⁹.

Față de canaaniți se impune nimicirea, în vreme ce cu vrăjmașii mai depărtați se poate cădea la pace, dacă aceia se supun. La fel, avem să nimicim patimile înrădăcinate în noi, în vreme ce cu acelea exterioare nouă vom lupta după împrejurări, căutând să le supunem; oricum, suntem datori să-i stărpim pe vrăjmașii din inima noastră, *locul* dat nouă de Dumnezeu și a cărui curățire atârnă în bună măsură de noi, în conlucrare cu harul.

CAPITOLUL 21 – Ispășirea unui omor al cărui făptaș e necunoscut. Căsătoria cu femei aflate în robie. Dreptul întâiului-născut. Fiii nesupuși.

³¹⁷ Sf. Ioan Casian, *Așezămintele mănăstirești*, VII, 15

³¹⁸ DEUT, p. 234

³¹⁹ SEP 1, p. 582

1: Dacă pe pământul pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-l dă ție să-l moștenești se va găsi om ucis zăcând în câmp și nu se știe cine l-a ucis,

2: bătrânii tăi și judecătorii tăi vor ieși și vor măsura [depărtarea] până la cetățile dimprejurul celui ucis;

3: iar bătrânii cetății celei mai apropiate de cel ucis vor lua o junincă ce n-a fost pusă la muncă și n-a tras la jug;

4: și bătrânii acelei cetăți vor aduce juninca într-o râpă sălbatică, într-un loc care n-a fost lucrat, nici măcar semănat, și acolo-n râpă vor tăia gâtul junincii.

„Ritualul de purificare pentru o crimă anonimă, prin jertfirea unei juninci, nu mai apare în alt loc în Biblie”³²⁰.

5: Apoi să vină preoții, leviții, - că pe ei i-a ales Domnul, Dumnezeul tău, să-I stea înaintea și să binecuvinteze-ntru numele Lui; și prin cuvântul lor se va judeca toată-mpotrivirea și toată vătămarea -,

6: și toți bătrânii cetății celei mai apropiate de cel ucis își vor spăla mâinile pe capul junincii celei tăiate-n râpă.

„Gestul ritual al spălării mâinilor este amintit și în Psalmi 25, 6 și 72, 13; el simbolizează proclamarea nevinovăției sau dezvinovățirea. La acest gest ritual se face aluzie în relatarea scenei în care Pilat se spală pe mâini declarându-se nevinovat de sângele lui Iisus (Matei 27, 24)”³²¹.

7: Și răspunzând, vor zice: Mâinile noastre n-au vărsat sângele acesta, și ochii noștri n-au văzut;

8: fii milostiv poporului Tău, Israel, pe care Tu, Doamne, l-ai răscumpărat din țara Egiptului; ca să nu fie sânge nevinovat întru poporul tău, Israel!... Și li se va ierta lor păcatul sângelui.

9: Tu, așadar, vei ridica sângele nevinovat din mijlocul vostru dacă voi veți face ce este bun și plăcut înaintea ochilor Domnului, Dumnezeului tău.

„Fragmentul cuprins între (versetele) 1-9 prezintă un ritual străvechi (Levitic 14, 2-9; 16, 5-10; Numeri 19, 2-10), menit să înlăture răzbunarea de sânge în cazul unei crime al cărei autor nu putea fi identificat. Această răzbunare ar fi putut să se îndrepte împotriva oricărui locuitor al celei mai apropiate așezări. Prin acest ritual, localitatea respectivă era absolvită de orice învinuire, fiind ferită de o asemenea amenințare. Momentul culminant al ritualului, în timpul căruia nu se aducea nici o jertfă, îl constituie rugăciunea din versetul 8”³²².

„Prin acestea se închipuie gândul duhovnicesc al Scripturii, că nu numai pentru greșelile vădite trebuie să ne temem, ca unii ce vom avea să suferim pedepse pentru ele, ci și pentru cele săvârșite de noi în chip neștiut, dând mereu junca, adică trupul (gr. *sárx*, de genul feminin) nostru să fie junghiat în valea înfrânării și a nevoinței. De aceea se părăsea junca încă vie, ca să învățăm că nu trebuie să omorâm trupul, ci numai să junghiem și (să) îmblânzim plăcerile răsculate”³²³. O notă a traducătorului explică: „În Sfânta Scriptură, junca nu rămâne vie, e junghiată, dar Sfântul Maxim a înțeles prin verbul *nevrokopin* o lovire și o slăbire a juncii, nu o junghiere a ei”.

Junca e și tip al lui Hristos: „Deci a fost omorât pentru noi Emanuel; S-a slăbit pentru păcatele noastre [...]. S-a aflat pătimind aceasta în pământul Iudeilor și în afara cetății Ierusalim. Dar cum sau în ce fel nu s-a cunoscut cel ce a făcut acestea? Ce zice legea? Căci știm că cele îndrăznite împotriva lui Hristos sunt fapta lipsei de credință a Iudeilor. [...] Pentru ce deci spune legea că nu l-au cunoscut pe ucigaș? Cuvântul cuprinde o taină și nu le este

³²⁰ SEP 1, p. 582

³²¹ SEP 1, p. 583

³²² DEUT, p. 234

³²³ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, 63

descoperit tuturor în chip simplu. Li se face cunoscut numai celor ce înțeleg drept taina lui Hristos. Conducătorii iudeilor și cei ce se împărtășeau de gândurile lor nelegiuite cugetau că au învins pe Hristos fără voia Lui [...]. (Însă) Tatăl a dat pe Fiul Său și, ca să spunem așa, se zice că El L-a bătut pe El. [...] Să nu cugete deci mare lucru despre sine ucigătorul Domnului. Căci nu au pus stăpânire pe Hristos cel slăbit. Acest adevăr să-l afle prin Moise. Fiindcă nu știu pe ucigător³²⁴. „Vițeaua e [...] chipul lui Hristos. E vițea, ca Cel ce n-are experiența jugului, fiind Dumnezeu după fire. Pentru că Dumnezeu este liber și nu e sub jugul nici uneia dintre cele ce sunt (dintre creaturi). Ci mai degrabă stăpânește peste toate, având sub mâna Lui toată zidirea. Dar fiind Fiul ca Dumnezeu liber după fire, S-a făcut împreună cu noi om și sub jug. De aceea a numit pe Tatăl Său, împreună cu noi, Dumnezeu. Căci noi am fost puși sub jugul stăpânirii dumnezeirii. Deci e vițea întrucât S-a coborât sub jugul propriu firii, dar e în afara jugului pentru slava dumnezeirii și pentru că e cu totul liber. Dar ia seama că vițeaua e dusă în valea (prăpastia) aspră și nelucrată. Aceasta înseamnă că Hristos după cinstita cruce, când a suferit răni, a părăsit pământul iudeilor și S-a strămutat în ținuturile care n-au fost lucrate, nici semănate. Căci, înainte de a fi luminat Hristos neamurile, (ele) se aflau în lume, ca în pământ uscat și nelucrat și pustiu de buna rodire cea după Dumnezeu. [...] Țările neamurilor sau mulțimea lor sunt de asemănat deci cu un pământ răpos și nelucrat și cu totul neroditor. Acolo trebuia să se taie vițeaua prin slujitorii lui Dumnezeu. Căci prin noi se săvârșește taina lui Hristos, celor din neamuri. Și mărturisind patima Lui și învierea Lui din morți, ne împărtășim de *binecuvântările de taină* (de Taina Euharistiei). Aceasta socotesc că înseamnă tăierea vițelei. Căci, când săvârșim Sfânta Taină, vestim moartea și învierea Lui. Dar aceia dintre Iudei care s-au despărțit de necredința lor, părăsind cetatea în care Hristos a fost rănit și a pățimit, venind în valea răpoasă și nelucrată, își vor spăla acolo mâinile peste Hristos Însuși. Căci se vor spăla în moartea Lui, botezându-se. Aceasta socotesc că înseamnă: *Își vor spăla mâinile peste (capul junincii)*. Iar mărturisind că n-au fost părtași la necredința Iudeilor, vor primi iertarea. Căci iudeii, înfuriindu-se împotriva lui Hristos, iau asupra capetelor lor nelegiuirea, zicând: *Sângele Lui asupra noastră și asupra fiilor noștri* (Matei 27, 25). Iar cei ce așteaptă harul de la El și cer curățirea prin Sfântul Duh, prin care au început să-L cinstească, strigă, zicând: *Mâinile noastre n-au vărsat sângele acesta*. Deci în Hristos e curățirea. Și aceia dintre iudei care vor voi să cugete cele drepte - ceea ce au făcut, înaintea altora, dumnezeieștii ucenici și cei ce au crezut prin ei, care pot fi închipuiți de bătrâni - vor fi cinstiți și aleși, ca unii ce leapădă necredința lui Israel prin credința în Hristos³²⁵.

10: Când vei ieși la război în fața dușmanilor tăi și când Domnul, Dumnezeul tău, ți-i va da în mâinile tale și vei lua robi din ei ca pradă,

11: dacă printre robi vei vedea femeie frumoasă la chip și-ți va cădea dragă și vei vrea să ți-o iei de soție,

12: o vei aduce în casa ta, îi vei rade capul, îi vei tăia unghiile,

13: și vei lua de pe ea haina de robie. Ea va locui în casa ta și timp de o lună își va plânge pe tatăl ei și pe mama sa; după aceea vei intra la ea și vei locui cu ea și-ți va fi ție femeie.

14: Iar dacă după aceea n-o mai vrei, s-o lași liberă; dar să n-o vinzi pe bani: să nu faci din ea o sclavă, de vreme ce ai umilit-o.

„Simbolismul acestor acte, desigur, rituale (raderea capului, tăierea unghiilor și lepădarea hainei de sclavă) nu ne este cunoscut. (Potrivit textului ebraic, acestea sunt făcute de către femeia însăși)³²⁶. „Această lege, proprie Deuteronomului, s-a bucurat de numeroase interpretări în ambele tradiții, iudaică și creștină³²⁷.

³²⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la A doua Lege*, I

³²⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la A doua Lege*, I

³²⁶ BBVA, p. 225

³²⁷ SEP I, p. 583

„Legea nu-ți îngăduie să trăiești cu ea spre a o face de ocară, nici s-o plătești ca pe o desfrânată, ci-ți cere să ai legături cu ea numai pentru facerea de copii. Vezi iubire de oameni unită cu înfrânarea? Legea nu îngăduie stăpânului prinsei în război să-și satisfacă cu ea plăcerile dacă o iubește, ci-i taie pofta pentru o bucată de timp limitată; și, mai mult, îi pune să-i taie părul prinsei în război, ca să i se potolească dragostea nerușinată; iar dacă gândul lui îl îndeamnă s-o ia de soție, stăpânul o va lua chiar dacă e urâtă. Apoi dacă cineva și-a săturat pofta și nu mai vrea să trăiască cu cea prinsă în război, legea poruncește s-o lase slobodă, să n-o vândă, dar nici s-o țină ca slujnică. Legea vrea ca prinsa în război să fie liberă și lipsită de grijile de gospodărie, ca nu cumva stăpânul ei, aducându-și în casă altă femeie, ea să sufere cumplit din pricina geloziei”³²⁸.

„Care este, peste tot, războiul și împotriva cui? Și cine e femeia frumoasă la chip, prea impunătoare? Și ce înseamnă a o lipsi de părul capului ei? Ba și de unghiile ei și de veșmintele ei de femeie aflată în prinsoare? [...] Sinagoga (adunarea) Iudeilor slujea ca o roabă egiptenilor. Căci părinții s-au coborât la început în Egipt, siliți de foame. Dar deoarece, cu trecerea vremii, s-au întărit și s-au făcut foarte îndrăzneți și numeroși, egiptenii au început să se teamă ca nu cumva încrezându-se aceia în mulțimea proprie să se ridice împotriva lor și să pună sub stăpânirea proprie pe cei ce stăpâneau înainte. De aceea Israel a fost supus din greu muncii de facere a cărămizilor. Dar Dumnezeu s-a milostivit de ei. Și a pornit [...] război împotriva stăpânirii tiranice a egiptenilor. Și i-a eliberat de ea, biruind-o. Dar a văzut în cea robită cetatea prădată a Ierusalimului, sau mulțimea Iudeilor strălucind de frumusețea nobleții părintești [Iudeii sunt roaba capturată de Dumnezeu în războiul împotriva Egiptului; El e Stăpânul ce vrea să-și ia mireasă Sinagoga - n. n.]. Căci era frumoasă și vrednică de admirație din pricina părinților. Și văzând-o și poftind-o pe ea, sau socotind-o vrednică de iubit și voind să se căsătorească cu ea și s-o facă maica unor bune străduințe, a adus-o în casa Lui. Și ce înseamnă aceasta? I-a alcătuit în pustie cortul sfânt, ca pregătită prin jertfele după lege și prin slujirile preotești în chip (tip), să afle în scurt timp taina lui Hristos. [...] Pentru că, luând-o în casă, i-a ras părul și a scăpat-o de unghii și a eliberat-o de veșmintele robiei. Fiindcă e propriu Sfintei Scripturi să indice, prin *cap, mintea*. Iar perii sunt asemănați cu *înțeleșurile* greșite din ea. Deci raderea perilor înseamnă lepădarea înțeleșurilor greșite ceea ce s-a poruncit și vechiului Israel răscumpărat să facă. [...] Iar prin scăparea de unghiile lungi, se înțelege lepădarea de murdărie și necurăție. [...] Iar hainele celei ajunse în prinsoare aș spune că sunt și înfățișează forma robiei și chipurile viețuirii în răutate. Căci fiind supusă voilor diavolului (închipuit prin Egipt - n. n.) și având grumazul plecat sub tirania aceluia, a îmbrăcat ca o haină ruptă și iubirea murdară de trup. Dar după ce a fost eliberată prin lege și a fost învățată să cugete și să împlinească cele bune, s-a dezbrăcat de păcatele vechii răutăți și s-a îmbrăcat în viețuirea după lege ca într-o haină strălucitoare. [...] De fapt ne-am îmbrăcat în Sfântul Botez, lepădând, odată cu satana, (și) hainele robiei lui. Astfel, după ce am îmbrăcat pe Emanuil Însuși, ne predăm lui Dumnezeu și Tatăl [...]. Observă că dezbrăcându-ne de hainele trupului ca de o robie, ne folosim de Hristos, ca de un veșmânt strălucitor și dumnezeiesc. Căci El este cămașa veseliei și veșmântul mântuirii. Deci rasă de peri și eliberată de unghiile care o murdăresc și de hainele robiei, va locui în casa ta și se va sălășlui în ea ca soție căsătorită [e vorba aici despre firea înnoită prin Botez - n. n.]. Dar *va plânge pe tatăl și pe mama ei o lună de zile*, adică își va aminti de cei de acasă. Și după aceea vei intra la ea și-ți va fi ție femeie. Căci socotesc că cei chemați la unitate familiară cu Dumnezeu trebuie să-și elibereze mintea de gânduri necuvenite și de amintirile deșarte ale greșalelor de pe pământ și de toată întinarea [...] și să stăruiască neîmprăștiat în Dumnezeu care ne-a păstrat și ne-a primit în unirea familiară părintească. [...] Iar petrecerea statornică a minții în curțile dumnezeiești e semn că ea e foarte statornică și plină de dragostea față de Dumnezeu. Dar Făcătorul nu e lipsit de cunoștința măsurii înțelegerii omului. [...] Căci despărțindu-ne de viața în lume și desfăcându-ne mintea de patimile iubitoare de

³²⁸ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 88, 4 – 89, 1-2

trup, nu obișnuim să o facem aceasta în mod desăvârșit. Pentru că suntem slabi la început și mintea e atrasă de plăcerile rele. Și alunecă ușor la amintirea împrăstierilor în lume și îmbrățișează repede prietenia cu ea, chiar dacă o apasă legea și Dumnezeu ne trage oarecum înapoi și ne mută la o viață mai bună. Deoarece virtutea e suitoare, iar cărarea ce duce spre rău foarte coborâtore, respingând osteneala celei dintâi, pornim cu ușurință pe cealaltă. Deci ce zice legea? *Va plânge pe tatăl ei și pe mama ei o lună de zile*, adică nu se deprinde îndată să locuiască în casă nouă. Ci-și amintește scurtă vreme de cei de acasă. Se întâmplă aceasta celor căzuți în prinsoare. Aceștia chiar dacă se bucură de cinstire de la cei sub care ajung și chiar dacă li se dă puțința unor desfătări îmbelșugate, se doresc după casa și cetatea în care au trăit și-și amintesc de ele și uneori varsă lacrimi, durerea și întristarea umplându-le mintea, pentru că au fost lipsiți de țara lor. [...] *După ce a plâns, deci, pe tată și pe mamă, o lună de zile, va fi ție femeie*. Căci eliberați, cum am spus, de viața din lume, ne lipim de Dumnezeu, se înțelege într-o unire duhovnicească. [...] *Dar dacă nu o voiești pe ea, o vei slobozi pe ea liberă și nu o vei vinde pe arginți*. Căci, când Sinagoga iudeilor nu a crezut, și și-a pus mâinile pe Hristos, când s-a înfuriat împotriva Stăpânului ei, a fost urâtă și s-a făcut nedorită; ba a și fost scoasă din casa dumnezeiască și sfințită. Dar nu s-a predat robiei, nici nu s-a vândut satanei, supunându-se cu totul voilor lui. Pentru că n-a căzut Israel în slujirea idolilor, deși a căzut din familiaritatea cu Hristos. Ci a continuat să mărturisească pe Dumnezeu cel Unul și prin fire I s-a închinat Lui și a păstrat iubirea față de Moise și de lege. De aceea nu l-a respins cu totul pe Dumnezeu tuturor, odată ce s-a învrednicit odinioară de familiaritatea cu El. Aceasta ne-o spune, zicând: *N-o vei disprețui pe ea, pentru că ai umilit-o pe ea. Umilire* numește aici atingerea fecioriei ei, sau modul unirii duhovnicești, se înțelege cu Hristos³²⁹.

15: De va avea cineva două femei, una iubită și alta neiubită, și atât cea iubită cât și cea neiubită îi vor naște fii, iar întâiul-născut va fi al celei neiubite,

16: acela, în ziua când își va împărți averea către fiii săi, nu va putea să-l socotească pe fiul femeii iubite drept întâi-născut în dauna fiului celei neiubite, care este întâiul-născut,

17: ci-l va recunoaște drept întâi-născut pe fiul celei neiubite; acestuia îi va da parte îndoită din toate câte va avea, de vreme ce acesta este pârga fiilor lui, și lui i se cuvin cele ce se cuvin întâiului-născut.

Cum am arătat și la *Cartea Facerea*, întâiul-născut moștenea dublu față de frații săi, rămânea capul familiei după moartea tatălui și primea o binecuvântare paternă deosebită. Dar, precum în cazul Isav - Iacov, calitatea de întâi-născut se putea pierde, în favoarea fratelui mai vrednic, la fel cum Sinagoga, întâi-născută în credință, a pălit în fața Bisericii celei din neamuri. „Acela este cu adevărat întâiul-născut, care este născut sfânt, din mamă sfântă, după cum adevărată mamă este aceea de pânțele careia nu se îndepărtează adevărații fii, ci păcătoșii. Așadar, fiul acelei mame neadevărate nu este întâiul-născut, dar este cinstit ca și un întâi-născut, ajutat cu cheltuială, ca să nu ducă lipsă, nu ca să fie bogat. Acesta însă primește dublu din toate, ca să aibă de prisos³³⁰”.

18: De va avea cineva fiu neascultător și îndărătnic, care nu ascultă de vorba tatălui său și de vorba mamei sale, și dacă aceștia îl ceartă, dar el nu-i ascultă,

19: atunci tatăl său și mama sa îl vor prinde și-l vor duce la bătrânii cetății, la poarta aceluia loc,

20: și vor zice către bărbații cetății lor: - Acest fiu al nostru este neascultător și îndărătnic, nu ascultă de vorba noastră; e lacom și bețiv...

21: Atunci bărbații cetății lui îl vor ucide cu pietre, iar el va muri. Și vei stârpi pe cel rău din mijlocul vostru, iar ceilalți vor auzi și se vor teme.

Dacă pe moderni, obișnuți în mare măsură cu laxismul moral și cu indiferentismul religios, asemenea locuri îi pot șoca, e de observat că Legea pune stavilă puterii discreționare a

³²⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la A doua Lege*, II

³³⁰ Sf. Ambrozio al Milanului, *Scrisori*, XXXIII, 6

tatălui: judecata o va face un tribunal, iar mama joacă un rol activ. „Deci mai e îngăduit să ne îndoim că cinstirea tatălui și a mamei urmează îndată după cinstirea lui Dumnezeu? [...] Dar spune-mi, zicând că prin ei ne-am născut, nu arată limpede că sunt chip al Creatorului și al Celui ce cheamă cele ce nu sunt la existență? Iar zicând că trebuie să fie cinstiți cu frică din partea noastră, nu i-a îmbrăcat cu demnitatea Stăpânului?”³³¹.

22: De va fi-ntru cineva păcat vrednic de moarte și-l veți osândi să moară spânzurat de copac,

23: trupul său să nu rămână peste noapte pe copac, de vreme ce blestemat este de Dumnezeu tot cel spânzurat pe lemn; în felul acesta nu veți pângări pământul pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-l dă să-l moștenești.

„În numele acestei prescripții, Iosif din Arimateea îi cere lui Pilat trupul lui Iisus pentru a-l înmormânta seara (Matei 27, 57-58)”³³². „Versetele 22-23 sunt celebre la creștini pentru că dau în greacă terminologia care va fi aceea a osândirii la moarte a lui Iisus, *spânzurat pe lemn* (Fapte 10, 39), în care iudeii au văzut un blestem al lui Dumnezeu (vezi Galateni 3, 13)”³³³.

Spânzurarea pe lemn era precedată de execuție; expunerea cadavrului era considerată drept înjositoare, semn al unui profund dispreț față de cel în cauză, socotit a fi blestemat de Dumnezeu. O moarte asemănătoare a primit pentru noi Hristos, Cel ce *ne-a răscumpărat din blestemul Legii, făcându-Se pentru noi blestem; pentru că scris este: Blestemat este tot cel spânzurat pe lemn* (Galateni 3, 13).

CAPITOLUL 22 – *Alte porunci.*

1: Când vezi boul fratelui tău sau oaia lui rătăcind pe drum, să nu le treci cu vederea, ci întoarce-le din drum și du-i-le fratelui tău.

2: Dar dacă fratele tău nu este aproape de tine, sau nu-l cunoști, du-le la tine-n adăpost și să stea la tine până ce fratele tău le va căuta; atunci i le vei da.

3: Așa să faci și cu asinul său, așa să faci cu haina lui, așa să faci cu tot ce a pierdut fratele tău; din toate câte a pierdut el și vei găsi tu, nimic să nu treci cu vederea.

4: Când vei vedea asinul fratelui tău sau boul său căzuți în drum, să nu-i treci cu vederea, ci să-i ridici împreună cu el.

La *Ieșirea* 23, 4 se poruncește să grijim chiar și de vitele vrăjmașului nostru. „Vezi cu câtă simțire ne călăuzește spre binele cel mai înalt și mai desăvârșit, poruncind să facem din grija de vitele celui ce ne-a supărat un mijloc de deprindere a uitării răului. Ba îl încununează neconținut și cu numele de frate, împiedicându-ne, cred, pornirea spre mânie și sporirea în josnicie și înfățișându-ne legea firii ca susținătoare a iubirii. Căci de vei afla, zice, o vită rătăcitoare sau o haină pierdută, să le redai fratelui tău. Și de se va întâmpla ca vreuna din vitele care obișnuiesc să poarte povară să fi căzut la pământ și să fie turtită de greutate, să o ajuți și să o ridici. Iar aceasta nu e nimic altceva decât o folosire a stăpânilor lor, o deprindere în milostenie, o înaintare spre apropiere sufletească și o străduință de-a arunca departe supărarea, o ocolire a motivelor de supărare, ca să nu mai voim să jignim dragostea și legea iubirii de frați. Dar se pare că și altceva vrea să spună porunca. Dacă atâta grijă a avut legiuitorul, încât ne cere ca și unui animal necuvântător, dacă pătimește, să-i dăm ajutor, cum nu va avea cu mult mai mult grijă de oameni și de iubirea datorată celor de aceeași fire? Drept aceea, chiar dacă ne-ar fi dușman cel ce rătăcește, să-l ajutăm să afle de la noi calea cea dreaptă și să fie susținut să tindă spre ceea ce este de folos”³³⁴.

³³¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

³³² SEP 1, p. 584

³³³ SEP 1, p. 584

³³⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

5: Femeia să nu se îmbrace în haine bărbătești, nici bărbatul să nu se îmbrace cu haine femeiești; că tot cel ce face aceasta e urâciune-n ochii Domnului, Dumnezeului tău.

„Aluzie probabilă la ritualuri și culte păgâne, în care se simula schimbarea de sex, denaturându-se astfel credința că omul este creația lui Dumnezeu”³³⁵.

„Dar pentru ce legea oprește pe bărbat să se îmbrace cu haine femeiești? Pentru că vrea să ne purtăm ca bărbați, să n-o facem pe femeile nici cu trupul, nici cu fapta, nici cu gândul, nici cu cuvântul. Legea vrea ca cel ce se îndeletnicește cu adevărul să rămână bărbat și în răbdare și în înfrânare și în viață și în purtări și în cuvânt și în exerciții ascetice, noaptea și ziua, iar dacă va fi cândva nevoie, să dea mărturie cu sângele lui.”³³⁶ „Că sfinții trebuie să se arate în toate privințele într-un singur fel și nu cu cugetări de două feluri, opuse, se vede clar din porunca limpede a legii [...]. Căci tot așa de mult este urâciune și arătare neplăcută înaintea lui Dumnezeu a face pe viteazul în faptele de moliciune muierască (căci aceasta înseamnă a pune în hainele bărbatului pe femeie), cât și a boli în faptele bărbaților de moliciune (căci aceasta este asemenea cu îmbrăcarea bărbatului în haină muierască)”³³⁷.

6: Dacă-n fața ta se va ivi un cuib de pasăre, fie-n potecă, fie într-un copac, fie pe pământ, cu pui sau cu ouă și cu mama lor șezând pe pui sau pe ouă, să n-o prinzi pe mamă împreună cu puii;

7: mamei dă-i drumul; doar puii să-i iei pentru tine, ca să-ți fie bine și să trăiești zile multe.

Sunt numeroase locurile din Scriptură care îndeamnă la delicatețe față de natură, ori pun, cel puțin, stavilă cruzimii; aici chiar se condiționează lungimea vieții omenești în funcție de atitudinea față de creație. Dar e și un tâlc ascuns în acestea: „Fiecare virtute e ca o maică și ca o obârșie a bunătăților din ea, fie că numește cineva bunătatea, sau iubirea de săraci, sau blândețea, sau îndelunga răbdare. Căci e bun cineva nu cu sine, ci mai degrabă cu alții. Și se împărtășesc de iubirea lui de săraci cei ce au nevoie de ea; la fel, de blândețea și de îndelunga răbdare a aceluia. Deci fiecare virtute poate fi cugetată ca o maică și ca un izvor al bunătăților care sunt în ea și țâșnesc din ea. Iar cuiburile virtuților sunt sufletele care le cuprind și le ocrotesc. Deci legea poruncește ca cei ce se întâlnesc cu oamenii în care sălășluiesc, ca în niște cuiburi, virtuțile, să-și însușească câștigurile ce vin din ele, dar să nu caute să vatăme virtutea, adică maica faptelor preabune”³³⁸.

8: De vei zidi casă nouă, fă-i la streășină o apărătoare de jur-împrejur, ca să nu faci în casa ta omor dacă va cădea cineva de pe ea.

De regulă, casele orientale au acoperișul orizontal, servind drept terasă. „Îngrăditura este smerenia. Căci ea încununează și păzește toate virtuțile. Precum fiecare virtute trebuie să se întărească cu smerenie [...] așa și desăvârșirea virtuții are nevoie de smerenie”³³⁹. „Dar ce sunt copiii de care a spus Legea să avem grijă să nu cadă de pe acoperiș? Copiii sunt gândurile ce se nasc în suflet. Pe acestea trebuie să le păzim cu smerenie, ca să nu cadă de pe acoperiș, care [...] e desăvârșirea virtuților”³⁴⁰.

9: Via ta să nu ți-o semeni cu [semințe] de două feluri, ca nu cumva, la strânsură, sămânța pe care ai semănat-o să se afierosească împreună cu roadele viei tale.

Finalul versetului are sensul „nu cumva întreaga recoltă să-I fie închinată Domnului (să capete un caracter sacru) și să nu poată fi folosită pentru consumul obișnuit, profan”³⁴¹.

10: Să nu ari cu bou și cu asin la un loc.

11: Să nu te îmbraci cu haină țesută amestecat din lână și din in.

³³⁵ DEUT, p. 235

³³⁶ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 81, 3-4

³³⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

³³⁸ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

³³⁹ Ava Dorotei, *Învățăături de suflet folositoare*, XIV, 3

³⁴⁰ Ava Dorotei, *Învățăături de suflet folositoare*, XIV, 3

³⁴¹ BBVA, p. 226

Legea interzice cele eterogene, hibridizările de orice fel, văzând în aceasta un atentat la ordinea divină. „Pentru Philon (*Spec.* IV, 203-210), această întreită interdicție este justificată prin necesitatea de a păstra legea firii”³⁴².

„Legea oprește apoi să se înjuge un bou și un asin la aratul pământului; poate că legea s-a gândit că e nepotrivit să fie puse la același jug aceste animale; dar a arătat în același timp să nu facem nedreptate unuia de alt neam și să-l punem sub jug, când (nu) i se poate aduce altă vină decât că e de alt neam, pentru care n-are nici o vină; că a fi de alt neam nu-i un rău, nici consecința unui rău. Mi se pare, însă, că textul acesta se interpretează și alegoric: Nu trebuie dată cultivarea cuvântului, în chip egal, și celui curat și celui necurat, și celui credincios și celui necredincios, pentru că unul - boul - este socotit curat, iar celălalt - asinul - este din rândul animalelor necurate”³⁴³. „Prin aceasta arată că fapta trebuie să fie totdeauna curată. Dacă deci ceea ce se săvârșește are ceva din voia celui ce o săvârșește, fapta s-a întinat și nu este plăcută lui Dumnezeu”³⁴⁴. E vorba despre tăierea voii proprii; a pretinde că împlinești voia lui Dumnezeu amestecând și ceva din voia proprie e o *hibridizare* pe care Legea o oprește. „Fericitul Moise zice, lămurind prin pilde, că sufletul nu trebuie să dea urmare ambelor voci, celei rele și celei bune, ci numai celei bune, și să nu cultive două feluri de roade, cel bun și cel rău, ci numai pe cel bun. [...] Prin toate acestea ne dă în chip tainic să înțelegem, precum s-a spus, că nu trebuie să cultivăm în noi păcatul și virtutea, ci să se lase spre rodire numai semințele virtuții; și că sufletul să nu aibă părtășie (comuniune) cu două duhuri, cu Duhul lui Dumnezeu și cu duhul lumii, ci să se lase robit numai de Duhul lui Dumnezeu și să se producă numai rodirile Duhului”³⁴⁵. „Căci amăgirea și viclenia cu chip de bunătate e cu adevărat păcat foarte greu și mai mare decât toată prihana și un lucru din cele mai urâte lui Dumnezeu, având ca soră fața îndoită a sufletului și a gândurilor și schimbarea neîncetată, care stârnesc mânia dumnezeiască a minții preacurate. [...] Astfel legea îi interzice omului ca un lucru prea urât și necuvenit a umbla cu viclenii, adică a vieții fățarnic și a-și lua chipul dreptății și a păgubi pe frați, disprețuind legile iubirii. Dumnezeu nu ne lasă să avem haină țesută din două feluri, învățându-ne, ca printr-o ghicitură, să nu suferim a avea o minte cu două fețe, înțeleg două fețe launtrice și spirituale, blestemata poftă de-a plăcea oamenilor, împletită din două porniri ce se corup una pe alta. Căci care, sau cum e viața fățarnicilor? Oare nu aceea de-a se arăta vederii oamenilor și de-a părea că sunt buni, ei nefiind buni cu adevărat? [...] Deci fața îndoită a purtărilor e țesută din două voințe neasemenea”³⁴⁶. „Ce voiește să spună sfântul prin aceste ghicituri? Că nu trebuie să sădești în același suflet, împreună, patima și virtutea, nici să-ți împarți viața între cele potrivnice, ca să cultivi în același suflet mărcini și grâu, nici mireasa lui Hristos să nu preacurvească cu vrăjmașii lui Hristos și, pe de o parte, să zămislească lumina, pe de alta, să nască întunericul. Căci nu pot fi acelea împreună, precum nici laturile virtuții împreună cu laturile patimii. Căci ce prietenie poate fi între neprihănire și desfrânare? Și ce unitate de gând, între dreptate și nedreptate? Sau ce părtășie are lumina cu întunericul? Nu se retrage una din fața celuilalt și nu voiește să rămână fără cel ce-l războiește? Deci, plugarul înțelept trebuie să sloboadă, ca dintr-un izvor bun de băut, apele cele bune ale vieții, neamestecate cu noroi, și să cunoască numai rodirile lui Dumnezeu și cu ele să se ostenească, cu străduință, toată viața. Făcând așa, chiar dacă ar răsări vreun gând străin între rodirile virtuții, văzând în ascunsul tău ostenele tale Cel ce toate le vede, va smulge cu puterea Lui acea rădăcină vicleană și fățarnică a gândurilor înainte de odrăslire. Căci celui ce stăruie întru ostenele virtuții îi vine repede în ajutor harul Duhului, care nimicește semințele răutății și nu poate cădea acela din nădejde, nici nu poate fi trecut cu vederea și lăsat neizbăvit cel ce stăruie pururi lângă Dumnezeu”³⁴⁷.

³⁴² SEP I, p. 585

³⁴³ Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 94, 4

³⁴⁴ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 401

³⁴⁵ Sf. Simeon Metafrastul, *Parafrază la Macarie Egipteanul*, 4

³⁴⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

³⁴⁷ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre nevoiță*

12: **Fă-ți ciucuri la cele patru laturi ale hainelor tale cu care te îmbraci.**

Despre acești ciucuri am vorbit în comentariul la *Numerii* 15, 37-41.

13: **De-și va lua cineva femeie și va trăi cu ea, dar apoi o va urî**

14: **și va aduce asupra-i vorbe de învinuire și-i va scoate nume rău și va zice: - Am luat-o pe femeia aceasta și, intrând eu la ea, n-am găsit-o fecioară...,**

15: **atunci tatăl fetei și mama ei o vor lua și vor arăta semnele fecioriei fetei în fața bătrânilor, în poartă.**

„Veșmintele cu care mireasa a fost îmbrăcată în noaptea nunții serveau și de așternut. Acestea erau înmânate părinților miresei, care, pe baza urmelor de sânge, puteau dovedi într-un eventual proces castitatea fiicei”³⁴⁸.

16: **Iar tatăl fetei le va zice bătrânilor: - Pe această fiică a mea am dat-o de femeie acestui om, iar el a urât-o;**

17: **acum el aruncă asupra ei vorbe de-nvinuire zicând: Pe fata ta n-am găsit-o fecioară...; dar iată, acestea sunt semnele fecioriei fiicei mele! Și vor întinde veșmântul ei înaintea bătrânilor cetății.**

*Veșmântul ei: „cămașa nupțială”*³⁴⁹.

18: **Atunci bătrânii acelei cetăți îl vor lua pe omul acela și-l vor pedepsi;**

19: **îl vor îndatora să plătească o sută de sicli de argint pe care-i vor da tatălui fetei, pentru că a scos nume rău unei fecioare israelite; ea îi va deveni lui soție, iar el nu va putea s-o izgonească toată viața.**

„Vezi că a poruncit ca cel ce a disprețuit pe nedrept pe cea neosândită să nu fie lăsat cu totul nepăgubit de sinedriu? Căci socotesc că binele trebuie respectat și nu trebuie lăsat ca unii, săturându-se repede să îmbrățișeze ceea ce le place, să bârfească ceea ce e cinstit ca necinstit, ci mai degrabă făcut să se silească a avea grijă să se lipească de tot ce e bun și să iubească a petrece cu cele prea bune spre bunul lor nume. Căci cei ce nu se lasă abătuți de oboseală din continuarea săvârșirii unor lucruri, vor înfăptui bine scopul pe care îl urmăresc”³⁵⁰.

Urmează alte delictе cu caracter sexual, cele mai grave fiind pedepsite cu moartea:

20: **Dar dacă cele spuse vor fi adevărate și dacă asupra fetei nu s-au găsit semnele fecioriei,**

21: **atunci fata să fie scoasă la ușa casei tatălui ei; oamenii acelei cetăți o vor ucide cu pietre, iar ea va muri, pentru că a făcut întinare întru fiii lui Israel, desfrânându-se în casa tatălui ei. Și așa vei stârpi răul din mijlocul tău.**

De remarcat că fata nu era ucisă doar în cazul în care, vinovată fiind, nega aceasta, prin tatăl său.

22: **De se va găsi cineva dormind cu femeie măritată, pe amândoi să-i ucideți: și pe bărbatul care a dormit cu femeia, și pe femeie. Și așa vei stârpi răul din Israel.**

23: **De va fi vreo fată fecioară logodită cu bărbat, și cineva o va întâlni în cetate și se va culca cu ea,**

24: **pe amândoi îi veți scoate la poarta cetății lor și vor fi uciși cu pietre: pe fată o vor ucide pentru că n-a strigat în cetate, iar pe bărbat pentru că a umilit-o pe femeia aproapelui său. Și așa vei stârpi răul din mijlocul tău.**

25: **Dacă pe fata cea logodită o va afla bărbatul acela în câmp și, silind-o, se va culca cu ea, să-l ucideți numai pe cel ce s-a culcat cu ea;**

26: **iar fetei să nu-i faci nimic; asupra ei nu este vină de moarte, căci aceasta este ca și cum cineva s-ar ridica asupra aproapelui său și l-ar omorî;**

27: **pentru că el a aflat-o în câmp: fata cea logodită va fi strigat, dar n-a fost cine s-o ajute.**

³⁴⁸ DEUT, p. 235

³⁴⁹ BBVA, p. 227

³⁵⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

28: De va întâlni cineva o fată fecioară, dar care nu-i logodită, și, silind-o, se va culca cu ea și vor fi descoperiți,

29: atunci cel ce s-a culcat cu ea îi va da tatălui fetei cincizeci de sicli de argint, iar ea îi va deveni lui soție, pentru că el a umilit-o, și nu va putea s-o izgonească toată viața.

„Așadar, pe cel ce s-a însoțit cu cea logodită l-a declarat vinovat de preacurvie [și l-a condamnat la moarte - n. n.] [...]. Iar în înțeles duhovnicesc, dacă se constată, zice, că un suflet care n-a fost în unire și n-a fost făgăduit lui Hristos prin credință, ci a fost în chipul fecioarei, a fost întinat de cineva prin învățături contrare dreptei credințe și dus din rătăcire în rătăcire, ceea ce fac ereticii, răpind pe unii din păgâni și din iudei și convingându-i să le urmeze lor, fapta aceasta nu va fi fără vină. Ci unul ca acela va plăti tatălui sufletelor, adică lui Dumnezeu, pedeapsa păcatului, închipuită de-a plăti paguba în bani”³⁵¹. Dar Scriptura arată că acela o va lua de soție și-o va ține toată viața, ceea ce ar însemna că acel suflet e condamnat la cufundarea în rătăcirile eretice; dar, dacă siluitorul dă socoteală tatălui fetei, putem înțelege și întoarcerea amândurora la dreapta credință, de socotim pe tatăl fetei drept chip al lui Dumnezeu.

30: Un bărbat să n-o ia pe femeia tatălui său, și nici să ridice acoperământul tatălui său.

Era oprită însoțirea cu vreuna dintre soțiile ori concubinele tatălui, excluzând, desigur, pe mama celui în cauză, relație de neconceput. „*A ridica acoperământul*: expresie eufemistică; ea se referă la gestul unui bărbat de a-și ridica poala hainei asupra unei femei, ca semn că dorește s-o aibă (ca soție sau fiitoare). Simbol de posesie, dar și de protecție. Expresia e mai limpede, prin context, în Rut 3,9”³⁵². „Versiunea Ebraică așează acest ultim verset la începutul capitolului următor, el devenind astfel 23, 1. Totuși, prin conținut, el aparține capitolului 22; așa îl are Septuaginta (cu excepția ediției Rahlfs) și tot astfel îl numerotează versiunile engleze KJV și RSV”³⁵³.

CAPITOLUL 23 – Cei din adunarea Domnului.

1: Famenul și scopitul nu vor intra în adunarea Domnului.

„Comentatorii interpretează sterilitatea fiziologică drept semn al sterilității spirituale sau al ateismului”³⁵⁴.

Famen, „adică cel fără fruct și fără rod și în ce privește viețuirea și în ce privește învățătura”³⁵⁵. „Unii nu sunt cu cele bărbătești, (fiind acelea) tăiate și smulse; alții le poartă încă, dar rănite și bolnave și neîn stare de nici o treabă. [...] Iar cele bărbătești sunt simbol al bărbăției. Deci prin (famen) trebuie să înțelegem pe cel al cărui suflet și minte nu sunt smulse cu totul, ci păstrează în sine zdrobită bărbăția spre cele bune; iar prin cel scopit, pe cel ce le-a pierdut cu totul și e lipsit de cele ce sunt mai proprii bărbaților. Dar e același păcat a nu voi cineva să se poarte ca un bărbat și a nu voi să se poarte deplin ca un bărbat. [...] Unii au căzut în poftele trupești, lăsând toate frânele patimii și aruncând mintea putrezită și afemeiată în plăcerile nerușinate. Alții admiră înfrânarea și încearcă uneori să întreprindă faptele ei strălucite, dar se tem de împotrivire și, nesuportând atacul plăcerii, se încovoie spre moleșală. Deci nu vei numi oare, cu drept cuvânt, pe cel ce-a renunțat pentru totdeauna la faptele bărbăției, scopit? Iar pe cel ce are în minte voința de-a se purta bărbătește, dar nu poate să-și înfăptuiască virtutea, nu-l vei socoti bolnav (famen), strămutând cu inteligență bolile trupului la calitatea purtătorilor și luând cele sensibile ca icoană a celor spirituale și nevăzute?”³⁵⁶.

³⁵¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

³⁵² BBVA, p. 227

³⁵³ BBVA, p. 227

³⁵⁴ SEP I, p. 587

³⁵⁵ Clement Alexandrinul, *Stromate*, III, 99, 4

³⁵⁶ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIV

2: Cel născut din desfrânată nu va intra în adunarea Domnului.

Din desfrânată traduce grecescul *ek pórnis*. „Sensul echivalentului ebraic *mamzer* este obscur, desemnând probabil copilul născut în afara legii (vezi Levitic 18, 6-18, în care se condamnă legăturile incestuoase). Mai târziu, exegeza iudaică îl aplică și celor născuți dintr-un părinte evreu și unul străin”³⁵⁷.

3: Amonit și moabit nu va intra în adunarea Domnului; chiar după al zecelea neam și până-n veci, el nu va intra în adunarea Domnului,

4: pentru că ei nu v-au întâmpinat cu pâine și cu apă când erați pe drum venind din Egipt, și pentru că l-au plătit împotriva ta pe Balaam, fiul lui Beor, din Petorul Mesopotamiei, ca să te blesteme.

5: Dar Domnul, Dumnezeul tău, n-a voit să-l asculte pe Balaam; ci Domnul, Dumnezeul tău, a preschimbato blestemele în binecuvântare, pentru că Domnul, Dumnezeul tău, te-a iubit.

6: Cât vei trăi, în veci să nu le grăiești cuvinte de pace sau de folos.

„Moabit se talmăcește *intestinul tatălui*, iar amonit, *tatăl maicii*. Prin acestea se spune că cel ce ia pildă de răutate de la altul a descoperit intestinul tatălui; iar cel ce naște păcatul din sine este tatăl maicii, adică al păcatului său propriu. Deci aceștia nu vor intra în casa Domnului până la al treilea și al patrulea și al zecelea neam; și până în veac. Adică cel ce nu s-a apropiat de Dumnezeu prin dobândirea deprinderii binelui și prin făptuirea lui (căci acestea sunt al treilea și al patrulea neam al virtuților), apoi prin numele și prin credința Domnului Iisus și prin cele zece porunci ale Legii, nu va intra, prin renașterea viitoare din veacul cel netrecător, în casa lui Dumnezeu, adică în cetatea cerească în care e locuința tuturor celor ce se veselesc”³⁵⁸.

„Moaviții și amoniții, cărora nici nu le era îngăduit să treacă pe lângă Biserica Domnului, intră în locurile cele mai sfinte ale noastre, Am deschis tuturor, nu ușile dreptății (Psalm 117, 19), ci ușile ocării și obrăznicirii unora împotriva altora. La noi, cel mai bun preot nu-i acela care de frica lui Dumnezeu nu scoate din gură cuvânt de prisos, ci acela care bârfește cel mai mult pe aproapele său, pe față sau pe ocolite, care învârtește sub limba lui osteneală și durere (Psalm 9, 27), sau, ca să spun mai potrivit, venin de aspidă (Psalm 139, 3)”³⁵⁹. O scurtă descriere a stării clerului în secolul al IV-lea, stare ce nu credem a se fi schimbat până astăzi; cu atât mai minunată apare dănuirea Bisericii lui Hristos! „Erau scoși amoritul și moabitul ca lipsiți de credință și cu totul urâți, ca năvălind între sfinți și între cei obișnuiți să se poarte în chip vrednic de laudă, ca niște lei, și trimițându-și în ei săgețile pimei și bârfele. Amoriții sunt chipul ereticilor fără omenie, iar moabiții al celor aflați încă în rătăcirile idolești și supuși răutăților dracilor. Și unii și alții sunt urători de Dumnezeu și bolesc de aceeași obrăznicie împotriva sfinților”³⁶⁰.

7: Pe edomit să nu-l urăști, fiindcă el e fratele tău; să nu-l urăști pe egiptean, că străin ai fost în țara lui.

8: Fiii ce li se vor naște în cel de al treilea neam vor intra în adunarea Domnului.

Edom era fratele lui Iacov; astfel, evreii socoteau ca apropiați pe edomiți (deși s-au aflat, deseori, în conflict). Cât privește pe egipteni, „motivarea indică o atitudine mult mai binevoitoare a legiuitorului față de Egiptenii care, totuși, în ultimă instanță au fost un instrument al lui Dumnezeu în planul Său general. Textul nu mai folosește cuvântul *slugă (ikétes)*, ca în 5, 15, ci *străin (párikos)*, cu înțelesul: rezident; străin care locuiește temporar într-o țară, cetate sau familie; imigrant”³⁶¹.

„Da, legea a cinstit și pe păgâni și a poruncit să nu urâm pe cei care ne fac rău [...], numind prin *egiptean* pe cel de alt neam și pe orice om din lume. Chiar pe dușmani, când îi vezi

³⁵⁷ DEUT, p. 354

³⁵⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, 77

³⁵⁹ Sf. Grigorie de Nazianz, *Despre preoție*, LXXIX

³⁶⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XIV

³⁶¹ BBVA, p. 227

că sunt lângă ziduri și încearcă să ia cetatea, să nu-i socotești dușmani până nu le trimiți crainic ca să-i invite să facă pace”³⁶².

9: Când vei ieși cu oaste asupra dușmanilor tăi, ferește-te de tot lucrul rău.

Războiul, ca și cultul divin, implică o stare de puritate a participantului. „Precum ostașul, ieșind să lupte împotriva dușmanilor împăratului, nu poate să se împotrivească lor având ceva contrar armelor trebuincioase, așa îi este cu neputință omului să se împotrivească patimilor, având ceva contrar virtuților. Și precum o cetate înconjurată de zid, de are o mică parte din zid dărâmată, de voiesc dușmanii să intre, se folosesc de locul în care zidul e dărâmat ca să intre prin el și, chiar de se află apărători la porți, ei nu pot să se împotrivească dușmanilor de nu se reface partea dărâmată a zidului, la fel e cu neputință (nevoitorului) să se împotrivească vrăjmașilor de este stăpânit de vreo patimă, nici nu poate ajunge la măsurile desăvârșirii”³⁶³.

10: Dacă va fi la tine om care să nu fie curat de pe urma ispitirii lui în visul de noapte, acela să iasă afară din tabără, nu va intra în tabără,

11: ci spre seară să-și spele trupul cu apă, iar după asfințitul soarelui va intra în tabără.

12: Pentru nevoia de a ieși afară să ai un loc în afara taberei.

13: Să ai la brâu un țărnuș cu care să sapi atunci când ieși afară și cu care să-ți acoperi necurățiile;

14: că Domnul, Dumnezeul tău, umblă prin tabăra ta ca să te libereze și să ți-i dea pe dușmani la picioare; pentru aceea să fie tabăra ta sfântă, ca nu cumva, văzând El la tine ceva nerușinat, să-și întoarcă fața de la tine.

„Auzi că cei ce voiesc să biruiască pe vrăjmași și să fie bine văzuți de Dumnezeu trebuie să se elibereze de toată necurăția? [...] Trebuie deci să ne facem viețuirea nepătată și fără reproș, ca să nu fie supusă ispitelor de la aceia. Căci tatăl păcatului este și dușman și răzbunător. Cei ce sunt ridicăți în lumea aceasta prin legea războiului și a luptei împotriva vrăjmașilor, sau primesc rănile în trup, sau le pricinuiesc altora. Dar cu noi nu este așa: [...] Căci nu suntem loviți în trup, ci primim poftele în minte și în inimă și cădem în patimile iubirii de trup. Deci trebuie să ne învățăm cu toate armele duhovnicești și să ne îmbrăcăm cu harul de sus și să ne înălțăm mintea, pe cât se poate, dincolo de orice săgeată spirituală. Astfel vom birui pe toți potrivnicii și, ridicându-ne dincolo de orice patimă, ne vom păstra frumusețea sufletului neștirbită pentru Dumnezeu. De aceea zice legea: *Iar de vei ieși cu oastea la război împotriva vrăjmașilor tăi, să te păzești de orice cuvânt rău*, adică să te ții cât mai departe de orice învinuire. În acest caz nu va fi împotriva ta nici un cuvânt adevărat despre vreun lucru de rușine și de condamnat. [...] Iar că trebuie să ne despovăram de toate faptele necurăției trupesti, ne-a arătat-o prin ghicitură, poruncind că cel pătat de curgere trebuie să se spele în afara taberei cu apă, spre seară, și așa să se întoarcă acasă și dacă voiește și în tabără. [...] (Adică) de se va întâmpla cuiva vreo scurtă întinare omenească, din cauză că mintea va fi cuprinsă de o moleșeală și va admite intrarea unor poftes necuvenite, Dumnezeu a judecat că acela trebuie să se despartă de mulțimea sfinților și nu lasă pe cel curat să conlocuiască cu cei necurați. Căci nu lasă nicidecum nepedepsit păcatul din noi. Dar curăția o vom afla în Hristos, curățindu-ne prin apă [...]. Iar aceasta o face spre seară, adică în ultimele timpuri ale veacului, ceea ce o poate și vedea cineva făcându-se în grupările Sfinților [în parohii - n. trad.]. Căci cei spurcați de nebuneștile plăceri trupesti, cei ce au fost înainte în afara mulțimii și taberei sfinților, [...] îmbogățindu-se cu curățenia prin Sfântul Botez, s-au făcut aproape, arătându-se soți ai sfinților, concetățeni și împreună-părtași la nădejde în vremea venirii (Cuvântului), produsă oarecum seara și la apusul veacului prezent. Deci a spus că cei ce năzuiesc curăția în Hristos trebuie să respingă păcatele iubirii de trup. [...] Căci se cuvine ca cei ce doresc să biruiască pe vrăjmașii spirituali, să se ferească, precum am spus, cât mai mult de tot felul de necurătenie. Dar, fiindcă

³⁶² Clement Alexandrinul, *Stromate*, II, 88, 2-3

³⁶³ Isaia Pustnicul, *29 de cuvinte*, XXV, 12

e mult păcat, [...] de se va întâmpla să ne întinăm de vreuna din necurățiile ce se ivesc în mod firesc în noi, și să fim văzuți îmbolnăviți de cele contrare legii și unei vieți sfinte [...], în primul rând să nu stea descoperite și neascunse, în văzul multora, păcatele cele din neputință, ci oarecum în afară și neobservate și cât mai departe de tabără, apoi să se acopere (îngroape) prin îndreptarea lor. [...] Iar încetând să păcătuim și predând mintea într-un mod oarecare pornirilor spre bine și alegând ceea ce e de folos, după ce s-a înlăturat urâtenia greșalelor de mai înainte și am biruit păcatele urâte prin bunele miresme următoare, vom intra iarăși în tabăra sfinților, adică în Biserica celor întâi-născuți. [...] Trebuie apoi să ascundem în pământ necurățiile noastre, pentru că *Domnul Dumnezeu umblă în tabără*. Căci Hristos locuiește și umblă în noi și, de vede un lucru de rușine și urât în noi, Se depărtează îndată. [...] Iar de află pe unii curați și spălați și deasupra patimilor și necurățiilor, Se va sălășlui cu plăcere în ei și-i va scăpa din mâna vrăjmașilor”³⁶⁴.

15: Pe robul care a fugit de la stăpânul său la tine să nu-l dai [pe mâna] stăpânului său;

16: el va locui cu tine; între voi va locui, oriunde-i va plăcea lui; să nu-l necăjești.

Prevedere uimitoare în contextul lumii antice! Revenind la versetele 10-16, „aceste reguli au fost interpretate alegoric de Philon și de Părinți. Pentru Chiril al Alexandriei, spălarea cu apă la apropierea serii (v. 12) prefigurează botezul instituit prin venirea lui Iisus la *înserarea lumii (Glaphyra in Pentateuchum 661 C)*”³⁶⁵.

17: Dintre fiicele lui Israel să nu fie desfrânată, nici desfrânat dintre fiii lui Israel.

„Textul Masoretic lasă posibilitatea unei speculații lingvistice în virtutea căreia numeroase versiuni occidentale moderne traduc *prostituată sacră*, cu referire la prostituția de acest fel practică de popoarele Canaanului; speculația se extinde și asupra bărbatului. Din aceasta s-ar înțelege că interdicția se limitează numai la această categorie de desfrânate și desfrânați. *Septuaginta* nu face această separare, așa cum n-o face nici *Vulgata*, textele lor fiind în concordanță cu I Corinteni 6, 9”³⁶⁶.

18: Vrăjitoare să nu fie dintre fiicele lui Israel, nici descântător de vrajă dintre fiii lui Israel.

„Sintagma *descântător de vrajă* încearcă să-l traducă pe *teliskómenos* [...]; novice al unui cult esoteric, din categoria misterelor frigiene, novice care ajunge la capătul inițierii prin anumite incantații vrăjitorești”³⁶⁷. Versetul este propriu Septuagintei.

19: Plata desfrânatei și prețul câinelui să nu le aduci în casa Domnului, Dumnezeului tău, pentru vreo oarecare făgăduință, căci acestea amândouă sunt urâciune înaintea Domnului, Dumnezeului tău.

Prin *câine* se denumea prostituatul masculin, pervertitul sexual de orice fel.

20: De la fratele tău să nu iei camătă; nici camătă de la bani, nici camătă de la bucate, nici camătă de la orice lucru cu care-l împrumuți.

„Uită-te acum la iubirea de oameni a Stăpânului! Când e vorba de bani, ne oprește să luăm dobândă! De ce? Pentru că aduce pagubă și celui care dă bani cu dobândă și celui care ia bani cu dobândă. Cel care ia bani cu dobândă ajunge de sărăcește; iar cel care dă bani cu dobândă, odată cu înmulțirea banilor, adună pe capul lui și mulțime de păcate. [...] În cele duhovnicești, însă, Însuși Dumnezeu ne cere să dăm dobândă (Matei 25,14-30)”³⁶⁸.

21: De la cel străin, da, să iei camătă; dar de la fratele tău să nu iei camătă, pentru ca Domnul, Dumnezeul tău, să te binecuvinteze în tot ceea ce vei face tu în țara-n care intri s-o moștenești.

³⁶⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la A doua Lege*, III

³⁶⁵ SEP 1, p. 587

³⁶⁶ BBVA, p. 228

³⁶⁷ BBVA, p. 228

³⁶⁸ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, XLI, 2

Iată că străinul nu era tratat la fel cu evreul. Desigur, s-ar putea tâlcui și aceasta, în funcție de ce anume înțelegem prin *străin*. În cazul israeliților, însă, înțelesul era doar cel propriu.

22: Dacă te-ai legat față de Domnul, Dumnezeul tău, cu o făgăduință, să nu întârzi în a o plini, căci Domnul, Dumnezeul tău, nu va întârzia s-o ceară de la tine, și păcat vei avea întru tine.

„Regula este mai amplu prezentată în Numerele 30, 3-10.12-15, unde sunt folosiți trei termeni distincți (*făgăduințe, jurăminte, obligații*). Philon (*Sacrif.* 52-53) explică dublul sens al acestui termen: rugămintea adresată lui Dumnezeu și, după împlinirea ei, ofranda adusă; în același pasaj, insistă asupra promptitudinii cu care trebuie adusă ofranda”³⁶⁹.

„Adică ceea ce făgăduiești, grăbește-te să împlinești cât mai repede. Pentru că întârzierea în acestea nu e fără pagubă”³⁷⁰.

23: Dar dacă nu vei vrea să făgăduiești, întru tine păcat nu va fi.

24: Pe cele ce ies de pe buzele tale să le păzești și să le plinești întocmai cum te-ai făgăduit Domnului, Dumnezeului tău, ele fiind un dar rostit cu gura ta.

Tot despre făgăduințe, pe care Dumnezeu nu le impune, dar, odată depuse, împlinirea lor devine obligatorie.

25: Dacă vei intra în holda aproapelui tău, adună spice cu mâinile tale, dar secera să n-o pui în holda aproapelui tău.

26: Dacă vei intra în via aproapelui tău, poți mânca struguri după poftă, până te sature, dar în paner să nu pui.

„A strânge din holdă puține spice cu mâinile, sau a rupe din vie vreun ciorchine de poftă sau de mâncare, neaducând nici o pagubă, se va purta cu inima bună. Căci aceasta e legea iubirii și lucrul nu întrece măsura. Dar a introduce și fierul care seceră în cele ale aproapelui copleșește și trece dincolo de iubirea întreolaltă și ajunge la hotarul lăcomiei. Deci aceasta e o pildă clară că nu trebuie să abuzăm de iubirea fraților, ci să cinstim iubirea întreolaltă, mulțumindu-ne cu cele ale noastre”³⁷¹.

CAPITOLUL 24 – *Legiuri casnice.*

1: De-și va lua cineva femeie și va locui împreună cu dânsa și de se va întâmpla ca ea să nu afle bunăvoință-n ochii lui pentru că el a aflat într-însa ceva ce nu-i place, să-i scrie carte de despărțire, să i-o dea în mână și s-o scoată din casa lui.

E vorba aici despre legătura dintre soți. *Ceva ce nu-i place*: „termen ambiguu în ebraică, tradus foarte diferit, de la *ceva necurat* (KJV) până la *ceva scandalos* (OSTY) și tot atât de divers interpretat de școlile rabinice, de la a nu-i plăcea bărbatului cum i s-a gătit mâncarea și până la situația că o altă femeie îi place mai mult. Septuaginta folosește **ashemon** = *rău conformaț, diform* (fizic); *de neadmis, indecent, rușinos* (moral). Oricum, obiecția soțului constituie motiv de divorț. Iisus însă va stabili că singurul motiv de divorț e adulterul (Matei 19, 3-9); legea lui Moise era doar un pogorământ față de slăbiciunea firii omenești”³⁷². „Legea divorțului nu mai este formulată în altă parte din Pentateuh; o aluzie la această lege apare în întrebarea pe care fariseii i-o adresează lui Iisus (Matei 19, 7)”³⁷³.

Ca o femeie alungată e și persoana ori poporul care a călcat voia divină. „Într-adevăr, Dumnezeu a lepădat acest popor (pe iudei - *n. n.*) și i-a dat o carte de despărțenie, așa cum se întâmplă în viața oamenilor care au fost căsătoriți. Dacă o femeie nu mai era iubită de soț,

³⁶⁹ SEP 1, p. 588

³⁷⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, XVI

³⁷¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

³⁷² BBVA, p. 228

³⁷³ SEP 1, p. 589

primea din partea bărbatului, potrivit legii lui Moise, o carte de despărțenie, și femeia era repudiată, deci era slobozită din casa sa, întrucât nu se purtase bine, iar el putea să-și ia alta. Tot așa trebuie înțelese lucrurile și cu poporul de aici, din Scriptură, care, din pricină că a primit carte de despărțenie, a ajuns cu totul părăsit³⁷⁴. Mântuitorul aduce o corectură Legii mozaice, stabilind că singurul motiv de divorț este adulterul (Matei 19,3-9); desigur, în plan religios, acesta e cu mult mai grav.

2: Iar dacă ea, ducându-se, se va mărita cu un alt bărbat

3: și dacă acest al doilea bărbat o va urî și el, să-i scrie carte de despărțire și să i-o dea în mână și s-o scoată din casa lui; sau dacă acest al doilea bărbat care și-o luase de soție va muri,

4: atunci bărbatul ei dintâi, cel ce-i dăduse drumul, nu va putea să se răzgândească și să și-o ia din nou de soție după ce ea s-a pângărit; că urâciune este aceasta înaintea Domnului, Dumnezeului tău, și să nu pângărești pământul pe care Domnul, Dumnezeul vostru, vi-l dă ca moștenire.

Acestea s-au spus cu referire la divorț; Moise dăduse aceste legiuiri ca un pogorământ față de slăbiciunea firii omenești; de asemenea, și Biserica recurge uneori la pogorăminte, însă rămâne valabilă recomandarea (porunca, de fapt) lui Hristos, anume ca *ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă* (Matei 19, 6).

5: Dacă cineva și-a luat femeie de curând, să nu iasă la război, și nici vreă sarcină să i se pună; ci timp de un an să fie [de toate] scutit în familia sa, ca să-și bucure femeia pe care a luat-o.

„Oare iubitorul de virtute legiuitor îl leagă de casă pe războinic și nu-l lasă să câștige renume, ci îl obligă să rămână biruit de recile legături cu femeia și să socotească mai de folos iubirea de trup decât lucrurile cele mai de trebuință? [...] Bărbatul care s-a atins de virtute, dar încă nu și-a însușit-o bine, e ușor de dus spre contrariul. [...] Deci să ne facem familiare virtuțile, silindu-ne să rodim cât mai mult în ele. Unul, de pildă, rodește înțelepciunea întru cunoștință, altul câștigă blândețea și nemânierea, sau vreun alt lucru din acestea, pe care își propune să-l dobândească. Dar oare va fi mintea în stare să suporte probe și ispite îndată ce a început să se deprindă în buna cuviință a acestora? Și cel ce s-a căsătorit de curând cu înțelepciunea, ajungând între cei ce corup cele drepte, nu se va corupe mai degrabă, în loc să biruiască și să respingă vătămarile aceluia, dat fiind că încă nu e destul de fixat și de statornicit în înțelepciune? [...] Dar cel deprins în înțelepciune se va lupta cu înțelepții și se va opune cu forță vicleniilor aceluia [...]. Deci are dreptate legea când, zugrăvind cu finețe prin chipul femeii virtutea, ca soție a sfinților, [...] nu îngăduie să fie împovărat cu ostenele și cu prigoniri cel care e proaspăt sădit și se află de curând în sânguința pentru bine, ci-l lasă să petreacă fără griji și întru ale sale, ca încălzit de dezmiertările virtuții să se lege bine de ea”³⁷⁵.

6: Să nu iei drept zălog moara, nici măcar piatra ei de deasupra, că prin aceasta iei ca zălog însăși viața.

Prin oprirea acestora se lua datornicului un obiect indispensabil pentru pregătirea hranei, deci asigurării vieții. „Cele două părți componente ale morii, inseparabile, reprezintă pentru Origen (PG 12, *ad locum*) Vechiul și Noul Testament”³⁷⁶.

7: De se va afla că cineva dintre fiii lui Israel l-a răpit pe vreunul din frații săi și, supunându-l silniciei, l-a vândut, tâlharul acela să moară; și să stârpești răul din mijlocul vostru.

„Deci nu e îngăduit să se răpească neamul sfințit în Hristos și să fie dus într-o robie străină de cei ce obișnuiesc să facă aceasta. Căci precum cei ce, amăgind copiii, îi atrag din cetate și din case și, dezbrăcându-i de semnele libertății, le impun jugul robiei silnice, la fel se

³⁷⁴ Origen, *Omiliile la Cartea Proorocului Ieremia*, IV, 2

³⁷⁵ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

³⁷⁶ SEP 1, p. 589

socotesc cei ce atrag prin amăgiri meșteșugite ale ideilor pe cei ce s-au hotărât să cugete cele drepte și se nevoiesc în viața cuvenită celor liberi, la părerile lor nebunești, suferă osânda tâlharilor de suflete omenești; iar pedeapsa lor e moartea. [...] Deci, pentru ca să nu fie răpiți vreunii din Biserica lui Dumnezeu ca dintr-un cămin părintesc și să fie duși în capiștile celor vicleni, vânzându-li-se mintea prin perversitatea răutății, legea hotărăște pedeapsa cu moartea pentru cei ce îndrăznesc în chip cu totul necredincios să facă aceasta³⁷⁷. Sunt vizați aici ereticii, dar se pot înțelege și necredincioșii.

8: Asupra unei răni de lepră ia bine seama la ce faci, să păzești întocmai și să plinești totul după legea pe care v-o spun vouă preoții, leviții; aveți grijă: precum v-am poruncit eu, așa să faceți!

9: Adu-ți aminte ce i-a făcut Domnul, Dumnezeul tău, Mariamei când voi erați pe drum la ieșirea din Egipt.

Despre rânduiala pentru lepră am vorbit în comentariul la *Levitic*. Episodul cu Mariam, sora lui Moise, e relatat în *Numerii*, cap. 12.

10: Dacă l-ai îndatorat pe aproapele tău cu orice fel de datorie, în casa lui să nu intri ca să iei de la el zălog;

11: afară să stai, iar omul pe care l-ai îndatorat îți va aduce el zălog, acolo, afară.

12: Iar dacă omul va fi sărac, să nu te culci având zălogul lui asupra-ți,

13: ci să-i întorci zălogul la asfințitul soarelui, ca să doarmă el în haina sa și să te binecuvinteze și să-ți fie ție ca milostenie înaintea Domnului, Dumnezeului tău.

Ca și în alte locuri, Legea pune stavilă asprimii creditorilor, propovăduind mai degrabă milostenia.

14: Să nu oprești plata celui sărac și nevoiaș dintre frații tăi, nici pe aceea a străinului care trăiește în cetățile tale,

15: ci plata să i-o dai în aceeași zi, înainte de asfințitul soarelui, de vreme ce el este sărac și în ea îi e nădejdea; ca nu cumva să strige el către Domnul împotriva ta și să fie păcat întru tine.

Oprirea plății lucrătorilor e un păcat strigător la cer. „Nimeni să nu-l înșele pe un lucrător la plata datorată. Fiindcă suntem și noi lucrătorii Domnului Dumnezeului nostru și de la El așteptăm plata muncii noastre. Și tu, orice lucru ai de făcut, dacă tăgăduiești lucrătorului plata meritată, adică îl plătești prea puțin și prea ieftin, vei fi refuzat când vei cere plata făgăduințelor cerești³⁷⁸.”

16: Părinții să nu fie dați morții pentru vina copiilor, și nici copiii să nu fie dați morții pentru vina părinților: fiecare să moară pentru păcatul său.

E clar afirmată responsabilitatea individuală, chiar dacă alte locuri (precum 21, 1-9) dau de înțeles că și comunitatea e solidară în caz de vinovăție.

17: Să nu sucești dreptatea străinului, nici pe a orfanului și nici pe a văduvei; haina văduvei să n-o iei zălog;

18: adu-ți aminte că rob ai fost în țara Egiptului și că Domnul, Dumnezeul tău, te-a scos de acolo; iată de ce-ți poruncesc eu să faci lucrul acesta.

19: Când vei secera holda în țarina ta și vei uita vreun snop în țarină, să nu te întorci să-l iei; el va fi al săracului și al străinului și al orfanului și al văduvei, pentru ca Domnul, Dumnezeul tău, să te binecuvinteze întru toate lucrurile mâinilor tale.

20: Când vei culege măslinile, să nu te întorci să aduni pe cele ce ți-au rămas în urmă; ele vor fi ale străinului și ale orfanului și ale văduvei.

21: Când îți vei culege via, să nu culegi pe urmă și ceea ce ți-a scăpat; să-i fie străinului și orfanului și văduvei.

³⁷⁷ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

³⁷⁸ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XIX, 3

22: Adu-ți aminte că rob ai fost în țara Egiptului; iată de ce-ți poruncesc eu să faci lucrul acesta.

Legea protejează pe toți cei neajutorați, asupra acestora numărându-se între păcatele strigătoare la cer. Pornind de la imaginea viei și a măslinilor, o tâlcuire spune despre rugăciune: „Mintea nedesăvârșită nu e lăsată să intre în via plină de rod a rugăciunii, ci numai și de abia la sunetele simple ale psalmilor, ca un sărac la frunze”³⁷⁹. O notă a traducătorului arată că prin rugăciune se înțelege aici rugăciunea tăcută, de un singur gând; iar prin psalmi, rugăciunea citită sau cântată.

CAPITOLUL 25 – Măsuri de pază.

1: De se va întâmpla o neînțelegere între oameni și vor veni la judecată și se vor judeca, celui drept i se va da dreptate, iar cel vinovat va fi osândit.

2: Dacă celui vinovat i se va cuveni bătaie, judecătorii vor porunci să-l întindă jos și să fie bătut în fața lor, după măsura vinovăției lui.

3: Patruzeci de lovituri i se pot da, dar mai multe, nu; că dacă i se vor da mai multe, atunci fratele tău va fi schilodit în chiar fața ochilor tăi.

La vechii evrei, în cazul pedepselor prin bătaie, se folosea un bici cu trei plesne, fiecare lovitură fiind socotită întreit; astfel, se puteau aplica până la 13 lovituri, obținându-se 40-1 lovituri, fără a se împlini numărul de patruzeci. „La această limită se va referi Apostolul Pavel, căruia i se aplicase pedeapsa maximă (II Corinteni 11, 24)”³⁸⁰. „Flagelarea este considerată în tradiția iudaică pedeapsa cea mai înjositoare”³⁸¹.

La fel, în războiul cel nevăzut, nu va îngădui Dumnezeu să fim încercați peste puterile noastre. Facem această trecere deoarece Scriptura cere *să se dea dreptate celui drept*, însă aceasta se va petrece deplin numai la judecata divină. „În multe chipuri ni se desemnează taina lui Hristos prin porunca veche și ni se zugrăvește patima mântuitoare, în care și prin care am fost izbăviți de cel ce avea puterea să ne chinuiască și ne supunea unor lovituri cumplite. [...] Loviturile de bici până la numărul patruzeci, aprobate celor ce biciuiesc și celor biciuiți, preînchipuie timpul preadorit al venirii Unuia Născutului cu trupul, când noi toți cu rana Lui ne-am vindecat, iar El S-a rănit pentru păcatele noastre. Căci Israeliții s-au năpustit cu ocări asupra Lui, iar Pilat i-a aplicat lovituri peste spate, prin ceea ce noi am fost scoși de sub pedeapsă și chinuri. Căci multe erau odinioară bătăile păcătosului [...]. Dar Hristos a fost biciuit pentru noi. Căci precum pentru toți a murit, așa a fost și biciuit pentru toți, El Unul fiind de un preț egal cu toți. Iar numărul de patruzeci de zile tăindu-l în cinci opti, vei afla pe opt și pe cinci. Iar acest număr indică timpul lui Hristos. Pentru că Unul Născut a venit în timpul al cincilea, după parabola evanghelică (Matei 20, 1-16), în care se spune de un stăpân că a tocmii lucrători la vie, ieșind pe la ceasul întâi, al treilea, al șaselea, al nouălea și al unsprezecelea. Și S-a sculat în ziua a opta, surpând stăpânirea morții și nimicind împreună cu ea și pe tatăl stricăciunii ivite, adică păcatul, care fiind înlăturat, a trebuit să înceteze și bătăile și pedepsele și chinurile pentru el. Deci legea nu îngăduie bătăile să treacă peste numărul patruzeci, lăsând până la venirea lui Hristos chinurile și preînchipuind timpul iertării. [...] Dar trebuie știut și aceea că Israil, păcătuind, a rătăcit patruzeci de ani prin pustie. Căci cu jurământ S-a jurat Dumnezeu să nu-i ducă pe ei înainte în pământul făgăduinței. Acesta le era lor timpul mâniei. Iar trecând timpul, a încetat mânia și urmașii lor au trecut Iordanul și au intrat în țară. În aceasta s-a arătat că supărarea n-a trecut peste anul al patruzecilea. Deci și acesta a fost un chip clar al faptului de a

³⁷⁹ Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, 172

³⁸⁰ BBVA, p. 229

³⁸¹ SEP 1, p. 590

nu fi fost bătuți oamenii cu mai mult de patruzeci de lovituri. Căci după aceasta a venit timpul iertării, care ne-a adus trecerea tainică a Iordanului și cuțitele de piatră, adică tăierea împrejur în duh, sub conducerea lui Iisus. Căci după Moise și lege ni s-a făcut nouă conducător Iisus [preînchipuit prin Iosua sau Iisus Navi - n. n.]³⁸².

4: Să nu legi gura bouului care treieră.

În afara înțeleșului imediat, locul se referă la cei ce, depunând o muncă, nu trebuie lipsiți de cele necesare vieții. De văzut și *I Corinteni*, cap. 9; *I Timotei* 5, 17-18, locuri ce se referă la cele cuvenite preoților.

5: Dacă vor locui frați în același loc și unul din ei va muri fără ca din el să rămână urmaș, atunci femeia celui mort să nu se mărite cu bărbat din afară; fratele bărbatului ei va intra la ea și o va lua de femeie și va locui împreună cu ea.

6: Și va fi că pruncul ce se va naște va purta numele celui mort, și astfel numele acestuia nu se va stinge din Israel.

„Este vorba de o formă specială de căsătorie, cunoscută sub numele de levirat (cf. lat. *levir* = cumnat, care traduce ebr. **yabam**). Conform acestui obicei, văduva lipsită de copii urma să se căsătorească cu cel mai vârstnic dintre cumnați, pentru ca bărbatul mort să nu rămână fără urmași. Întâiul născut din această căsătorie era considerat fiu și moștenitor al defunctului. Obiceiul leviratului era răspândit la mai multe popoare din Vechiul Orient, dar putea fi respins de cei implicați³⁸³. „Femeia unui bărbat care murea fără copii trebuia să fie dată fratelui lui. Pentru că moartea era socotită un rău de nemângâiat și pentru că în legea veche se făcea totul în vederea vieții acesteia pământești, legea porunca ca fratele cel viu să se căsătorească cu soția fratelui răposat, ca să nu se stingă casa lui. Dacă se întâmpla ca răposatul să nu lase copii – cea mai mare mângâiere în fața morții –, atunci jalea era fără margini. Pentru aceasta legiuitorul a izvodit o mângâiere pentru cei lipsiți din fire de copii și a poruncit ca acela născut să fie socotit copilul răposatului. Când de pe urma unui bărbat răposat rămânea un copil, o astfel de căsătorie nu era îngăduită. Și de ce? – aș putea fi întrebat. Dacă un altul străin se putea căsători cu văduva, apoi cu atât mai mult fratele răposatului! Nicidecum! Legea voia ca înrudirea dintre oameni să se întindă cât mai mult și să existe multe prilejuri pentru întinderea acestei înrudiri între oameni. Dar atunci pentru ce nu avea voie să se mărite cu un străin soția celui răposat fără copii? Pentru că din o astfel de căsătorie copilul ce s-ar fi născut n-ar mai fi fost socotit al celui răposat. Așa însă, pentru că era odrasla fratelui celui răposat, putea fi socotit copilul acestuia. De altfel, un străin nu avea nici un interes să continue familia celui răposat. Fratele însă dobânda acest drept din pricina înrudirii³⁸⁴.

7: Dar dacă omul nu va voi s-o ia pe femeia fratelui său, să iasă femeia la poarta cetății, în fața bătrânilor, și să zică: Cumnatul meu nu vrea să înalțe numele fratelui său în Israel; fratele bărbatului meu nu m-a vrut.

8: Atunci bătrânii cetății lui îl vor chema și vor sta de vorbă cu el; și dacă el se va ridica și va zice: Nu vreau s-o iau!,

9: atunci cumnata lui va veni la el acolo, în fața bătrânilor, îi va scoate sandala de la un picior, îl va scuipa în obraz și va zice: Așa i se face omului care nu zidește casa fratelui său!...;

„Scoaterea încălțăminte este gestul prin care cineva renunță la un drept de proprietate; cf. Rut 4, 7³⁸⁵.

10: iar numele lui în Israel se va chema: «Casa celui c-un picior desculț...»

„Refuzul cumnatului de a se căsători, conform obiceiului, cu văduva fratelui decedat atrage după sine o reacție stabilită prin norme precise din partea văduvei. În cazul vânzării unei proprietăți, vânzătorul își scotea încălțăminte și o înmâna cumpărătorului, ca semn de

³⁸² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VIII

³⁸³ DEUT, p. 236

³⁸⁴ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XLVIII, 3

³⁸⁵ SEP 1, p. 591

renunțare la orice drepturi de proprietar (cf. Rut 4, 7). Când femeia îl descâlță pe cumnatul ei, îi neagă orice drept la proprietatea fratelui decedat, care i s-ar fi convenit lui, prin moștenire, în caz de căsătorie. Refuzul cumnatului este dezonorant pentru văduvă. Această dezonoare se răsfrânge asupra cumnatului atunci când ea îl scuipă³⁸⁶.

„Dacă te sârguiești pururi să-ți încălți picioarele tale spre gătitura Evangheliei păcii, vei zidi cu siguranță și casa ta și a aproapelui tău. Dar de te vei lenevi, vei fi scuipat în față în chip nevăzut și vei moșteni, după lege, numele celui ce și-a lepădat încălțăminte³⁸⁷.”

11: Dacă doi bărbați se iau undeva la hartă – om cu fratele său –, iar femeia unuia dintre ei va veni să-l scoată pe bărbatul ei din mâna celui ce-l bate și, întinzându-și mâna, îl va apuca pe acesta de părțile lui rușinoase,

12: să-i tai mâna; ochiului tău să nu-i fie milă de ea.

„Această măsură extrem de severă, care prevede mutilarea pentru a sancționa un delict, este unică în Vechiul Testament³⁸⁸. De altfel, nu avem nici o referire cum că această prevedere s-ar fi aplicat. Filon din Alexandria interpretează prescripția „alegoric, mâna tăiată reprezentând gândurile care trebuie alungate, pentru că ating însuși principiul generării³⁸⁹.”

„Din această pricină a poruncit și legea să fie tăiată mâna femeii care apucă de cele rușinoase pe un bărbat când se bate, că având loc o luptă între gânduri, pentru alegerea între bunurile lumești și cerești, aceea, înlăturând alegerea celor din urmă, a ales pe cele ale facerii și ale stricăciunii, deoarece prin mădularele care ajută la naștere a arătat lucrurile făcute³⁹⁰.”

13: În sacul tău să n-ai pentru cântar greutate și greutate, mari și mici.

14: În casa ta să nu fie măsură și măsură, mare și mică.

15: Pentru cântar să ai greutate adevărată și dreaptă, iar măsura ta să fie adevărată și dreaptă, ca să trăiești zile multe pe pământul pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-l dă ca moștenire;

16: că urâciune este înaintea Domnului, Dumnezeului tău, tot cel ce face acestea – cel ce face strâmbătate.

„Îi silea să caute egalitatea cât mai deplină în modurile dreptății. Și pe drept cuvânt. Căci mintea dreaptă și iubitoare de dreptate cântărește și măsoară firile lucrurilor și caută rațiunea egalității, mai subțire și mai exact decât i s-ar părea cuiva că fac cei ce cântăresc monezile în cumpănă și pe cântar. Și măsoară fiecăruia din cei priviți ceea ce i se cuvine cel mai mult, nesticând frumusețea egalității exacte prin prisosință și neîngăduind să se știrbească egalitatea prin aplecarea spre ceea ce-i prea puțin. Să fie deci, zice, măsurile și cumpenele drepte și măsura dreaptă. Iar acestea socotesc că sunt niște chipuri și pilde vădite care ne arată modurile în care trebuie să cercetăm rațiunea exactă a egalității și prin care apare cunoștința dreptății. Observă însă că cele din lege se măsoară întreolaltă și au ca hotar dreptatea. Dar cele ce ni s-au dat prin Hristos sunt mai bogate și se ridică mult dincolo de ele. Căci binele, adică slava vieții în Hristos, întrece dreptatea³⁹¹.”

17: Adu-ți aminte de câte ți-a făcut ție Amalec când erai pe drum la ieșirea din Egipt,

18: cum ți-a stat la drum și ți-a rețezat partea de dinapoi a oastei – pe cei slăbiți din spatele tău – în timp ce tu erai înfometat și sleit; și nu s-a temut de Dumnezeu.

19: Și va fi că atunci când Domnul, Dumnezeul tău, te va odihni dinspre partea tuturor vrăjmașilor tăi de primprejuru-ți, în țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă s-o moștenești, numele lui Amalec să-l stingi de sub cer. Și să nu uiți!

Lupta cu Amaleciții la care se face referire e descrisă la Ieșirea, cap. 17. Trebuie *stinși*

³⁸⁶ DEUT, p. 236

³⁸⁷ Ioan Carpatiu, *Una sută capete de mângâiere*, 99

³⁸⁸ DEUT, p. 236

³⁸⁹ SEP I, p. 591

³⁹⁰ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, VIII

³⁹¹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, VII

de sub cer cei ce nu se tem de Domnul, mai cu seamă în locurile consacrate Lui.

CAPITOLUL 26 – *Pârnga roadelor.*

1: După ce vei intra în țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă ca moștenire, când tu o vei stăpâni și vei locui într-însa,

2: să iei din pârnga roadelor pământului tău pe care ți-l dă ție Domnul, Dumnezeul tău, și s-o pui într-un paner și să mergi la locul pe care Domnul, Dumnezeul tău, îl va alege spre a I se chema numele.

3: Vei merge la preotul care va fi în zilele acelea și-i vei spune:

Astăzi mărturisesc înaintea Domnului, Dumnezeului meu, că am intrat în țara pe care Domnul li S-a jurat părinților noștri că ne-o va da nouă.

4: Preotul va lua panerul din mâinile tale și-l va pune înaintea jertfelnicului Domnului, Dumnezeului tău,

5: iar tu, cuvântând, vei zice în fața Domnului, Dumnezeului tău:

Tatăl meu a părăsit Siria, s-a coborât în Egipt cu puțini oameni și a pribegit acolo; și acolo a devenit neam mare, puternic și numeros.

„Ebr. : *Tatăl meu era un arameu pribeg.* Referire la Iacob, părintele celor douăsprezece seminții, ai cărui strămoși erau Aramei din Mesopotamia (vezi Facerea 25, 20; 28, 5). KJV traduce: *Tatăl meu era un Sirian gata să piară*, preluând adverbul ebraic nu numai în sensul de *pribeg, rățăcitor, nomad*, ci și în acela de *om pierdut*, deznădăjduit, răzlețit de ai săi. Oricum, e vorba de diferența dintre pribegul și oropsitul (în Egipt) de odinioară și proprietarul funciar de acum”³⁹². Capitolul 26 se referă la darurile din pârnga roadelor, însă ritualul aducerii acestora e unit cu rememorarea evenimentelor din trecutul poporului israelit.

6: Dar Egiptenii ne-au chinuit și ne-au umilit și au pus asupra-ne grele poveri.

7: Și am strigat către Domnul, Dumnezeul părinților noștri; iar Domnul ne-a auzit strigarea și ne-a văzut umilința și osteneala și necazul.

8: Și ne-a scos Domnul din Egipt, El Însuși cu puterea Lui cea mare, cu mână tare și cu braț înalt, cu vedenii mari, cu semne și minuni;

9: și ne-a adus în locul acesta și ne-a dat pământul acesta, țara-n care curge miere și lapte.

10: Acum, iată, am adus pârnga roadelor pământului pe care Tu, Doamne, mi l-ai dat, ale pământului din care curge miere și lapte...

Și o vei lăsa acolo, înaintea Domnului, Dumnezeului tău.

Fragmentul 5-10a: „Aceste versete formează o mărturisire de credință care se citește la celebrarea cinei pascale (*seder Haggadah șel Pessah*). Mișna precizează că textul trebuie neapărat recitat în ebraică. Philon prevede cazul în care cel care aduce ofranda nu cunoaște textul pe dinafară și îl ascultă pe preot recitând *această cântare măreață și minunată* (*Spec. II, 216*)”³⁹³.

11: Și să te veselești de toate bunătățile pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți le-a dat, ție și casei tale: tu și levitul și străinul care este cu tine.

12: Când vei fi isprăvit de dat toate zeciuielile din roadele pământului tău, în cel de al treilea an, a doua zeciuială o vei da levitului și străinului și orfanului și văduvei, și vor mânca ei în cetățile tale și se vor sătura.

13: Și să grăiești în fața Domnului, Dumnezeului tău: Pe cele afierosite le-am luat din casa mea și le-am dat levitului și străinului și orfanului și văduvei, după toate poruncile Tale pe care Tu mi le-ai poruncit; porunca Ta n-am călcat-o și nici n-am dat-o

³⁹² BBVA, p. 230

³⁹³ SEP 1, p. 592

uitării.

Pe cele afierosite: „literal: *Pe cele sfinte*. Odată închinată Domnului, darurile capătă dimensiunea sacralității, devin sfinte și-I aparțin lui Dumnezeu”³⁹⁴.

14: Din ele-n întristare n-am mâncat, din ele-ntru necurăție n-am cheltuit, din ele celui mort eu nu i-am dat; de glasul Domnului, Dumnezeului meu, am ascultat, după cum Tu mi-ai poruncit am făcut.

„Zeciuiala sfântă, având o destinație precisă, nu poate fi folosită în alte scopuri și cu alte prilejuri, ceea ce ar duce la profanarea ei: este interzisă folosirea ei ca ofrandă sau ca donație în caz de deces. Sensul celei de a doua afirmații este obscur în originale, putând fi tradusă și prin formularea: *n-am folosit-o pentru vreun lucru necurat*”³⁹⁵. *Celui mort eu nu i-am dat:* „Comentatorii precizează că referirea la morți este o aluzie la obiceiul – foarte răspândit în Egipt – de a așeza hrană lângă morminte sau la practica sacrificiilor propițiatorii”³⁹⁶.

15: Caută deci din casa Ta cea sfântă, din cer, și binecuvintează-I pe Israel, poporul Tău, și pământul pe care l-ai dat lor, după cum Te-ai jurat părinților noștri că ne vei da o țară în care curge lapte și miere.

Invocarea binecuvântării divine încheia textul ce era rostit de către aducătorul ofrandei din pârga roadelor.

16: În ziua aceasta ți-a poruncit Domnul, Dumnezeul tău, să plinești toate hotărârile acestea și rânduielele; să le păziți și să le pliniți din toată inima voastră și din tot sufletul vostru.

17: Tu astăzi L-ai ales pe Dumnezeu să fie Dumnezeul tău; să umbli în căile Lui, să-I păzești hotărârile și rânduielele, să ascuți de glasul Lui.

Tu astăzi L-ai ales pe Dumnezeu să fie Dumnezeul tău: „Ambiguitatea Textului Masoretic a provocat traduceri diferite: *Tu azi ai întărit (confirmat) că Domnul e Dumnezeul tău* (KJV); *Tu azi ai mărturisit că Domnul e Dumnezeul tău* (RSV); *Tu ai obținut azi de la Domnul această mărturisire, că El va fi Dumnezeul tău* (BJ); *Pe Domnul L-ai adus tu astăzi să declare că El devine Dumnezeul tău* (TOB); *Astăzi ai mărturisit tu Domnului că El va fi Dumnezeul tău* (ed. Rom. 1936); *Astăzi te-ai spovedit înaintea Domnului că El îți va fi Dumnezeu* (GALA). În formularea de față prevalează socotința că în nici o parte a Bibliei nu se spune că legământul dintre Iahve și Israel ar constitui un contract între doi parteneri egali. Nici Septuaginta nu spune aceasta, dar folosirea verbului *a alege* pune un accent special pe faptul că, deși Dumnezeu este inițiatorul, Cel ce alege primul, totuși El îi respectă omului libertatea de a opta între alegerea lui Dumnezeu și propria sa alegere. E drama căderii omului și, în continuare, drama lui Israel, dar și maiestatea omului de a avea dumnezeiasca însușire a libertății. Notăm și faptul că verbul **ereo**, folosit foarte rar (de numai 9 ori) în Vechiul Testament, înseamnă în primul rând *a prinde în mâini a apuca* (ceva sau pe cineva), și numai în al doilea rând *a alege*. De aici: a-L alege pe Dumnezeu înseamnă, de fapt, șansa de a-L avea în mână, de a-L păstra pentru tine. Este ceea ce exprimă [...] Vasile Voiculescu în poezia *Prizonierul: Oho, Te-am prins, Doamne, nu mai scapi, / Te țin prizonier... [...] O clipă inima mi se făcuse cer*. Evident, e vorba de o experiență mistică. În legătură cu aceasta însă vom reține și faptul că **ereo** e folosit aici în locul verbului **eklego** = *a alege*, dar înrudit cu acesta din urmă e substantivul **ekloghesis** = căutare. Așadar, opțiunea omului pentru Dumnezeu este, în fapt, rezultatul (deseori subconștient) al unei căutări. *A alege* devine sincron cu *a fi aflat*, și așa se explică încrâncenarea mistică prin care omul *Îl ține pe Dumnezeu în mână*”³⁹⁷.

18: Tot astăzi Domnul te-a ales pe tine să-I fii popor ales, așa cum ți-a spus, ca să păzești toate poruncile Lui;

³⁹⁴ BBVA, p. 230

³⁹⁵ DEUT, p. 237

³⁹⁶ SEP 1, p. 593

³⁹⁷ BBVA, p. 231

Domnul te-a ales: „a doua folosire a verbului **ereo**, de unde se vede că Dumnezeu și omul se aleg reciproc, un parteneriat pe care teologia creștină îl va defini drept **synergie** = conlucrarea dintre Dumnezeu și om”³⁹⁸. „Philon, în *Virt.* 184-185, admiră relația, de alegere reciprocă, stabilită între Dumnezeu și omul care se străduiește să-L slujească”³⁹⁹.

19: și să fii tu mai presus decât toate neamurile, așa cum te-a făcut El să fii: faimos și mândru și slăvit; ca să-I fii Domnului, Dumnezeului tău, popor sfânt, așa cum a grăit El”.

„Fragmentul cuprins în versetele 16-19 constituie partea finală a reglementărilor și a preceptelor expuse în capitolele 12-26 sub forma Codului deuteronomic. Acesta este documentul Legământului între Dumnezeu și Israel, prezentat ca un contract între doi parteneri, în care sunt specificate obligațiile fiecăruia”⁴⁰⁰.

CAPITOLUL 27 – Scrierea Legii pe pietre; cele douăsprezece blesteme asupra celor ce o calcă.

1: Moise și bătrânii lui Israel i-au poruncit poporului zicând: „Să păziți toate poruncile acestea pe care vi le poruncesc eu astăzi.

„Acesta e singurul loc în care *bătrânii lui Israel* îi sunt asociați lui Moise în rostirea poruncilor. În cele ce urmează se reia alternanța dintre pluralul și singularul verbelor”⁴⁰¹.

2: Și va fi că-n ziua când veți trece Iordanul în țara pe care Domnul, Dumnezeul tău, ți-o dă ție, îți vei așeza pietre mari și le vei vărui cu var;

3: și pe pietrele acestea să scrii toate cuvintele acestei Legi, atunci când vei trece Iordanul ca să intri în țara pe care Domnul, Dumnezeul părinților tăi, ți-o dă, țară-n care curge miere și lapte, așa cum a grăit Domnul, Dumnezeul părinților tăi.

4: După ce veți fi trecut Iordanul, să puneți pietrele acestea, pe care vi le poruncesc eu astăzi, pe muntele Ebal și să le văruiți cu var.

5: Să-I zidești acolo jertfelnic Domnului, Dumnezeului tău, jertfelnic făcut din pietre; deasupra lor să nu pui fier.

„A nu pune fier: a lăsa totul în stare naturală, fără intervenția forței și ciocanului”⁴⁰². Altarul acesta era menit să funcționeze până la construirea sanctuarului central. Pe muntele *Ebal* (= pleșuv) urmau să fie înălțate două pietre cuprinzând cuvintele Legii. Muntele era situat la nord de Sichem și la vest de Samaria, separat de muntele Garizim printr-o vale foarte strâmtă.

6: Din pietre întregi să-I zidești jertfelnic Domnului, Dumnezeului tău, și arderi-de-tot să-I aduci pe el Domnului, Dumnezeului tău.

7: Să jertfești acolo și jertfă de mântuire; și să mănânci și să te sature și să te veselești în fața Domnului, Dumnezeului tău.

8: Pe pietre să scrii toată Legea aceasta, în scriere foarte lămurită”.

„Pietrele mari și puse pe înălțime sunt chipul cetei Apostolilor noștri, care sunt mari și înalți și văzuți de mulți pentru adevărul făcut cunoscut de ei. Iar cât privește virtutea și viețuirea lor în Hristos plină de laudă, nimeni nu e pe măsura lor. Căci în înălțimea lor întrec pe toți cei asemenea nouă și sunt mult deasupra lor. [...] Mari sunt deci pietrele și ca într-un munte așezate. Căci strălucirea slavei și vestea măririi lor îi face să apară la mare înălțime și ca într-un munte. Dar cine sunt cei ce ridică pietrele? Iudeii care trec Iordanul. Cei ce cred în Hristos cel sfânt și se îmbogățesc cu harul Sfântului Botez. Aceștia au ridicat peste ei ca învățători și călăuze tainice pe ucenicii Mântuitorului nostru, pietrele cu adevărat sfinte și alese [...]. Iar pietrele văruiți sunt, pentru că au înscrisă în ei legea în mod foarte clar. Pentru că în Sfinții

³⁹⁸ BBVA, p. 231

³⁹⁹ SEP 1, p. 593

⁴⁰⁰ DEUT, p. 237

⁴⁰¹ BBVA, p. 231

⁴⁰² BBVA, p. 231

Apostoli vom afla înțelesurile legii înscrise alb și deschis, neumbrite mai departe de literă, nici având pusă peste ele o umbră întunecoasă, ci luminoase și curate. Căci învățătura sfinților (Apostoli) e duhovnicească. Ei grăiesc în chip luminat cele ale legii. Aceasta socotesc că înseamnă a fi legea înscrisă foarte clar pe pietrele văruite. După ridicarea pietrelor, în care era înscrisă legea, a spus că trebuie zidit jertfelnicul din alte pietre întregi, adică netăiate și nerănite de străpungerea fierului. Și ce înțeles are aceasta? *Piatra cea din capul unghiului este Hristos*, care s-a pus la temelia Sionului (I Petru 2,6). *Căci pentru El suntem așezați, avându-L ca pe o temelie sigură și neclintită. Și noi ca niște pietre vii suntem zidiți casă duhovnicească, spre templu sfânt, spre locaș al lui Dumnezeu în Duh* (I Petru 2,5). Dar suntem nu mai puțin ca un altar (jertfelnic), ridicați împreună într-o unire duhovnicească, ce înălțăm buna mireasmă a credinței în Hristos, aducând prin El lui Dumnezeu și Tatăl, ca pe niște tămâie prea bine mirositoare, lauda ce se ridică din virtuțile noastre. [...] Deci și noi suntem pietre, deși rămânem întregi și nerăniți. Căci cei ce Îl înalță pe El, cum am spus, întru miros de bună mireasmă, își sfințesc întreaga lor cugetare, nelăsându-se împărțiți spre cele din lume, nici purtând mai departe rănilor de pe urma păcatului întinat și urât, ci precum este Hristos neîmpărțit, așa suntem și noi și ne arătăm având un singur mod de purtare și simțire adevărată. Căci ne dăruim numai lui Dumnezeu, refuzând pornirea de a ne împărți spre cele ale trupului și ale lumii. [...] *Dar să mănânci și să te sature*, zice, *acolo, și să te veselești înaintea Domnului Dumnezeului tău*. Căci celor ajunși la atâta slavă, încât să poată răspândi pe Hristos ca bună mireasmă, le este foarte potrivit să se sature de sfințita și dumnezeiasca hrană și să se veselească spiritual în fața lui Dumnezeu. Se desăvârșesc și prin aceasta credincioșii care se folosesc în Biserică de *binecuvântările tainice* (de Euharistie) în Domnul nostru Iisus Hristos⁴⁰³.

9: Moise, împreună cu preoții, leviții, a grăit către tot Israelul zicând:

„Taci și-ascultă, Israele: în ziua aceasta ai devenit popor Domnului, Dumnezeului tău.

10: Ascultă glasul Domnului, Dumnezeului tău, și plinește toate poruncile și hotărârile Lui, câte ți le poruncesc eu astăzi”.

11: În ziua aceea i-a poruncit Moise poporului, zicând:

12: „După ce veți fi trecut Iordanul, următorii vor sta pe muntele Garizim, ca să binecuvînteze poporul: Simeon, Levi, Iuda, Isahar, Iosif și Veniamin;

13: iar Ruben, Gad, Așer, Zabulon, Dan și Neftali vor sta pe muntele Ebal ca să blesteme.

Cele 12 seminții, în fapt, vor citi, reamintindu-le, binecuvântările și blestemele, nu ei vor binecuvînta ori blestema. Binecuvântările se vor citi de pe Muntele *Garizim* (= locuri pustii), învecinat cu Ebalul. Tribul Iosif înlocuiește aici pe Efraim și Manase, iar Levi revine între frații săi, părăsind oarecum statutul de seminție aparte, spre a se plini numărul de 12 triburi. „Împărțirea în două a căpeteniilor de triburi este interpretată alegoric de Philon (*Fuga* 73-74): cei mai buni (cuprinzând tribul regal și cel sacerdotal⁴⁰⁴) sunt aleși pentru a binecuvînta, ceilalți șase (cei doi fii ai Liei și cei patru copii născuți din slujnice) sunt instrumente ale mâniei divine. Origen (*Hom. Ies. IX, 6-7*) dă o explicație spirituală, opunându-i pe cei care acționează din dorința de a fi binecuvîntați celor care se tem de blestem⁴⁰⁵.

Urmează 12 blesteme, întărite de popor prin formula *Amin* (= așa să fie!):

14: Și începând leviții, vor zice cu glas mare către tot Israelul:

15: Blestemat să fie omul care va face chip cioplit sau turnat – urâciune înaintea Domnului, lucru de mână de meșter – și-l va pune-n loc ascuns! Și, răspunzând întregul popor, va zice: Amin!

⁴⁰³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la A doua Lege*, IV

⁴⁰⁴ Iuda, respectiv, Levi.

⁴⁰⁵ SEP 1, p. 594

La *Facerea* 35, 4 Iacov ia dumnezeii cei străini, pe care *i-a ascuns sub stejarul de lângă Sichem, și pierduți i-a făcut până-n ziua de astăzi*. Să se refere cuvintele de mai sus și la patriarh?

„De fapt, nu este același lucru a ascunde ceva în pământ pentru totdeauna, și a-l ține în ascunziș. Căci ceea ce a fost ascuns în pământ și nu se mai arată vederii se șterge cu vremea din amintire. Dar ceea ce e ținut în ascunziș nu e cunoscut de cei dinafară, însă e văzut neconținut de cel ce l-a pus acolo. Acesta îl are mereu în amintire ca pe un chip cioplit pe care îl poartă în ascuns. Căci tot gândul urât, care ia formă în cugetare, este o sculptură ascunsă. De aceea este rușine a scoate la arătare asemenea gânduri, dar e primejdios și de-a ține în ascuns un chip cioplit, precum și mai primejdios este de-a căuta formele dispărute, cugetarea înclinând cu ușurință spre patima izgonită și împlântând în pământ bronzul idolului. Căci deprinderea virtuții este de așa fel că se cumpănește cu ușurință și într-o parte și într-alta, aplecându-se, dacă nu se poartă de grijă, spre cele potrivnice”⁴⁰⁶.

16: Blestemat să fie cel ce nu cinstește pe tatăl său și pe mama sa! Și-ntregul popor va zice: Amin!

17: Blestemat să fie cel ce mută hotarul aproapelui! Și-ntregul popor va zice: Amin!

18: Blestemat să fie cel care-l face pe orb să rățăcească-n cale! Și-ntregul popor va zice: Amin!

19: Blestemat să fie cel ce strâmbă judecata străinului și pe a orfanului și pe a văduvei! Și-ntregul popor va zice: Amin!

20: Blestemat să fie cel ce se culcă cu femeia tatălui său, pentru că a ridicat acoperământul tatălui său! Și-ntregul popor va zice: Amin!

21: Blestemat să fie cel ce se culcă cu orice fel de dobitoc! Și-ntregul popor va zice: Amin!

22: Blestemat să fie cel ce se culcă cu sora lui dinspre tată sau cu cea dinspre mamă! Și-ntregul popor va zice: Amin!

„Este vorba de sora după tată sau după mamă, având deci numai un părinte comun cu cel blestemat”⁴⁰⁷. La fel, prin *femeia tatălui* nu e înțeleasă mama celui în cauză, ci o altă soție sau țiitoare. Se pare că relațiile trupești cu mama ori sora bună erau de neconceput, ori poate că se evita până și rostirea lor.

23: Blestemat să fie cel ce se culcă cu soacra sa! Și-ntregul popor va zice: Amin! Blestemat să fie cel ce se culcă cu sora femeii sale! Și-ntregul popor va zice: Amin!

24: Blestemat să fie cel care-l lovește cu viclenie pe aproapele său! Și-ntregul popor va zice: Amin!

25: Blestemat să fie cel ce primește daruri ca să ucidă suflet din sânge nevinovat! Și-ntregul popor va zice: Amin!

26: Blestemat să fie tot omul care nu va fi statornic în toate cuvintele Legii acesteia, ca să le plinească! Și-ntregul popor va zice: Amin!

Cei dați blestemului sunt, în cele mai multe cazuri, săvârșitorii de păcate strigătoare la cer. Desigur, în capul listei se află idolatria. Blestemele vizează pe autorii rămași necunoscuți și are darul de a face să fie scoși la iveală, după care vor suporta pedeapsa prescrisă de Lege. Dar, cum vom vedea în capitolul următor, și asupra celor ce ar rămâne nesancționați de lege sunt invocate pedepse divine, mai eficiente.

CAPITOLUL 28 – Binecuvântări și blesteme pentru cei ce păzesc sau calcă Legea.

1: Și va fi că după ce veți fi trecut Iordanul în țara pe care v-o dă Domnul,

⁴⁰⁶ Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, 38

⁴⁰⁷ DEUT, p. 237

Dumnezeul vostru, dacă veți asculta cu luare-aminte glasul Domnului, Dumnezeului vostru, ca să păziți și să pliniți toate poruncile acestea pe care ți le poruncesc eu astăzi, atunci Domnul, Dumnezeul tău, te va înălța mai presus decât toate neamurile pământului.

„În acest capitol, Moise cheamă poporul israelit să facă alegerea între respectarea codului deuteronomic, care atrage după sine binecuvântările, și nerespectarea acestui legământ, însoțită de blesteme”⁴⁰⁸.

2: Dacă-ntru auz vei auzi glasul Domnului, Dumnezeului tău, asupra ta vor veni toate binecuvântările acestea și te vor afla:

3: Binecuvântat să fii în cetate și binecuvântat să fii în țarină!

4: Binecuvântate fie roadele pântecelui tău și roadele pământului tău și cirezile tale și turmele tale!

5: Binecuvântate fie hambarele tale și prisosurile tale!

6: Binecuvântat să fii când intri și binecuvântat să fii când ieși!

7: Pe vrăjmașii tăi ce stau împotriva-ți să ți-i dea Domnul, Dumnezeul tău, înfrânți la picioare; pe o cale să vină asupra-ți, pe șapte căi să fugă de tine!

8: Să-ți trimită Domnul binecuvântare în hambarele tale și-ntru tot ce lucrează mâinile tale asupra țării pe care ți-o dă ție Domnul, Dumnezeul tău!

9: Domnul Dumnezeu să te facă Sieși popor sfânt, așa cum li S-a jurat părinților tăi, dacă vei asculta de glasul Domnului, Dumnezeului tău, și vei umbla în căile Lui!

10: Toate neamurile pământului vor vedea că tu ești numit cu numele Domnului, Dumnezeului tău, și se vor teme de tine.

11: Domnul, Dumnezeul tău, te va umple de bunătați: roadele pântecelui tău, roadele vitelor tale și roadele pământului tău în țara pe care Domnul li S-a jurat părinților tăi să ți-o dea.

12: Să-ți deschidă Domnul vistieria Sa cea bună, cerul, ca să-i dea pământului tău ploaie la vreme, să binecuvinteze tot lucrul mâinilor tale; tu vei împrumuta neamuri multe, dar tu nu te vei împrumuta; și peste multe neamuri vei fi stăpân, dar ele pe tine nu te vor stăpâni.

13: Domnul, Dumnezeul tău, te va pune-n frunte, nu la coadă, și vei fi deasupra, iar nu dedesubt, dacă vei asculta de poruncile Domnului, Dumnezeului tău, pe care ți le poruncesc eu astăzi, ca să le ții și să le plinești,

14: și dacă nu te vei abate nici la dreapta și nici la stânga de la nici unul din cuvintele pe care ți le poruncesc eu astăzi, să mergi cumva după dumnezei străini ca să le slujești.

Acestea au fost binecuvântările, condiționate, desigur, de împlinirea poruncilor Legii.

15: Și va fi că dacă nu vei asculta de glasul Domnului, Dumnezeului tău, și nu vei păzi și nu vei plini toate poruncile Lui pe care ți le poruncesc eu astăzi, veni-vor peste tine toate blestemele acestea și te vor prinde:

16: Blestemat să fii în cetate și blestemat să fii în țarină!

17: Blestemate să fie hambarele tale și prisosurile tale!

18: Blestemate fie roadele pântecelui tău și roadele pământului tău, ale cirezilor tale și ale turmelor tale!

19: Blestemat să fii când intri și blestemat să fii când ieși!

20: Trimită Domnul asupra-ți lipsuri și foamete și sleire în toate și peste tot unde-ți vei pune mâna să facă ceva, până vei fi stârpit, până vei pieri degrab pentru răutatea faptelor tale, că M-ai părăsit.

21: Moartea s-o lipească Domnul de tine până te va topi din țara-n care intri s-o moștenești.

22: Bată-te Domnul cu sfârșeală și cu lingoare și cu friguri și cu fierbințeli și cu omor

⁴⁰⁸ DEUT, p. 237

și cu vătămare de vânt rău și cu tăciune, iar ele să te fugărească până vei pieri.

23: Cerul de deasupra-ți să fie aramă, pământul de sub tine să fie fier.

„Ce vor să spună aceste cuvinte (din urmă – *n. n.*)? Completa uscăciune și lipsa apei celei din văzduh, prin care face neroditor pământul”⁴⁰⁹.

24: Praf să-i dea Domnul pământului tău în loc de ploaie, pulbere din cer să cadă peste tine până ce degrab te va nimici.

25: Dea Domnul să fii sfârtecat în fața dușmanilor tăi; pe o cale să le ieși înainte, pe șapte căi să fugi de ei, și-mprăștiat să fii prin toate-mpărățiile pământului.

26: Morții voștri să fie hrană păsărilor cerului și fiarelor pământului, de care nimeni nu va fi să-i apere.

27: Bată-te Domnul cu bubă egipteană-n șezut și cu râie sălbatică și cu mâncărimi de care să nu te poți vindeca!

28: Bată-te Domnul cu minte bezmetică și cu orbire și cu ieșirea din minți!

„Cuvântul dumnezeiesc amenință pe păcătoși că-i va pedepsi cu oftică, cu friguri, cu aprinderi, spunându-le că-i va chinui cu orbire, cu pierderea minții, cu paralizie, cu îmbolnăvirea rinichilor. Dacă ar aduna cineva pe îndelete din întreaga Sfântă Scriptură locurile unde se amintește de relele cu care sunt amenințați păcătoșii prin numirile bolilor trupești, acela va afla indicate acolo în chip figurat și patmile și chinurile sufletelor”⁴¹⁰.

29: Ziua-n amiază să pipăi cum pipăie orbu-n întuneric; să n-ai noroc în drumurile tale; năpăstuit și jefuit să fii de-a lungul zilelor tale și nimeni să-ți fie spre ajutor.

30: Femeie să-ți iei, dar alt bărbat s-o țină; casă să zidești, dar în ea să nu trăiești; vie să sădești, dar de cules să n-o culegi.

31: Boul tău să fie-njunghiat sub ochii tăi, dar din el să nu mănânci; asinul cu de-a sila să-ți fie luat, dar înapoi să nu-ți fie adus; oile tale să fie date vrăjmașilor tăi, și nimeni să nu-ți fie într-ajutor.

32: Fiii tăi și fiucele tale să fie dați altui neam; ochii tăi să sece uitându-se la ei, dar brațul tău să nu aibă nici o putere.

33: Roadele pământului tău și toate ostenele tale să le mănânce un neam pe care tu nu-l cunoști; năpăstuit și asuprit să fii în toate zilele tale!

34: Mintea-ți va ieși din țâțâni din pricina priveliștilor la care ochii tăi vor privi.

Pentru ultimul verset, găsim o traducere surprinzătoare la Salvianus: *Acela care se atinge de voi, de pupila ochilor Mei se atinge*. Nicăieri n-am găsit ceva asemănător pentru acest loc, doar la 32, 10 fiind un text cu care se poate face apropierea. Apoi, textul de la Salvianus pare o binecuvântare, nu un blestem. Oricum, redăm comentariul acestuia, socotind a fi de folos: „Pentru a exprima delicatetea dragostei Sale, a comparat-o cu cea mai delicată parte a corpului omenesc, pentru ca să înțelegem destul de limpede că Dumnezeu, printr-o unică insultă față de servii Săi, este rănit El, precum lumina ochiului este rănită de o mică atingere”⁴¹¹.

35: Bată-te Domnul cu bubă rea peste genunchi și pulpe; din tălpile picioarelor tale și până-n creștetul capului să nu te poți vindeca!

36: Ducă-te Domnul, pe tine și pe regele tău pe care-l vei pune peste tine, ducă-te la neamul pe care nu l-ai cunoscut – nici tu, nici părinții tăi – și-acolo vei sluji la dumnezei străini, la lemne și la pietre;

37: și fi-vei acolo de răs și de arătat cu degetul și de pomină prin toate neamurile la care Domnul te va duce.

38: Sămânță multă vei semăna în țarină, dar puțină vei culege, pentru că o vor mânca lăcustele;

39: vie îți vei sădi și o vei lucra, dar vin dintr-însa nu vei bea și nici te vei veseli,

⁴⁰⁹ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Hexaimeron*, III, 8

⁴¹⁰ Origen, *Despre principii*, II, 10, 6

⁴¹¹ Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu*, VIII, III, 17

pentru că o va mânca viermele.

40: Măslini vei avea în toate hotarele tale, dar cu untdelemn nu te vei unge, pentru că măslinile tale vor cădea.

41: Fii și fiice vei naște, dar nu vor fi ai tăi, pentru că vor fi duși în robie.

42: Toți pomii tăi și roadele pământului se vor topi ofilindu-se.

43: Străinul cel ce este-n mijlocul tău se va ridica deasupra-ți foarte sus, iar tu vei coborî din ce în ce mai jos;

44: el te va împrumuta pe tine, dar tu pe el nu-l vei împrumuta; el va fi cap, iar tu vei fi coadă.

45: Veni-vor peste tine toate blestemele acestea și te vor fugări și te vor prinde pân-te vor surpa și pân-te vor stârpi, pentru că n-ai ascultat de glasul Domnului, Dumnezeului tău, ca să-I păzești poruncile și hotărârile pe care ți le-a poruncit.

46: Și vor fi-ntru tine semne și minuni, fi-vor ele-n neamul tău până în veac,

47: pentru că nu l-ai slujit Domnului, Dumnezeului tău, cu bucurie și cu inimă bună pentru toate-mbeșugările.

48: Ci vrăjmașilor tăi, pe care Domnul îi va trimite asupra-ți, lor le vei sluji în foame și-n sete și-n golătate și-n tot felul de lipsuri; și jug de fier vor pune pe grumazul tău, până ce te vor nimici.

49: Aduce-va Domnul asupra-ți un neam de departe, de la marginea pământului, ca pe un vultur ce se aruncă, neam a cărui limbă tu nu o vei înțelege,

50: neam neobrăzat, care nu se va sfii de obrazul bătrânului, iar de cel tânăr nu-i va fi milă.

51: El va mânca roadele vitelor tale și roadele pământului tău și nu-ți va lăsa nici grâu, nici vin, nici untdelemn, nici cirezile vacilor tale și nici turmele oilor tale, nimic pân-ce te va nimici.

52: În toate cetățile tale te va zdrobi până ce în toată țara ta se vor surpa zidurile tale cele înalte și tari în care ai nădăjduit; și te va împila în toate cetățile tale pe care ți le-a dat ție Domnul, Dumnezeul tău.

53: În strâmtorarea și-n necazul cu care te va chinui vrăjmașul tău vei mânca rodul pântecelui tău, carnea fiilor tăi și pe a fiicelor tale pe care ți i-a dat Domnul, Dumnezeul tău.

Versetele 49-53 par a anticipa războaiele purtate de iudei împotriva romanilor, primul între 66-70 d. Hr., iar cel de-al doilea între 132-135. În urma acestor războaie, statul iudeu este desființat, iar populația dusă în robie, între neamuri. Romanii numesc provincia Palestina, dar aceasta va rămâne, o perioadă, pustie. În timpul asedierii Ierusalimului, din anul 70, s-au întâlnit cazuri în care au fost mâncați propriii copii, după cum relatează Iosif Flaviu în *Istoria războiului iudeilor împotriva romanilor*. Totuși, parte dintre aceste blesteme s-au împlinit și cu alte ocazii, la fel cum, în epoci diferite, s-au împlinit binecuvântările.

54: Cel alintat și gingaș foarte-n mijlocul tău va căta cu ochi rău asupra fratelui său și asupra femeii de la sânul său și asupra celor din urmă fii care-i vor fi rămas,

55: ca nu cumva vreunui din ei să-i dea carne din copiii lui pe care el îi va mânca, fiindcă nimic nu i-a rămas de dat în strâmtorarea și-n necazul cu care te vor chinui vrăjmașii tăi în toate cetățile tale.

56: Cea alintată și gingașă foarte-n mijlocul vostru, al cărei alint și a cărei gingășie n-au cutezat să-i facă piciorul s-atingă pământul, va căta cu ochi rău asupra bărbatului de la sânul ei și asupra fiului ei și asupra fiicei sale,

57: ca nu cumva să le dea căița ieșită dintre coapsele ei și pruncul pe care l-a născut; că din pricina lipsei de toate îi va mânca pe ascuns în strâmtorarea ei și în necazul cu care te va chinui vrăjmașul tău în cetățile tale.

„Căița: placenta. Termen folosit și în Versiunea Ebraică, pe care, totuși, unii talmăcitori

români (Radu, Gala) îl traduc prin *fătul*. Septuaginta folosește termenul **horion** = *placentă*, care uneori e folosit în locul lui **korion** = *copilă* (Morrish). Având în vedere că **horion** este folosit numai aici în tot Vechiul Testament, faptul că succesiunea imediată este *pruncul*, că cei vechi ai noștri (ȘERBAN, BOB, ȘAGUNA, SINOD) l-au tradus prin *soartea* (casa sau cămașa copilului, placenta), optăm pentru *căiță*; textul exprimă teribila situație limită în care suferința (întru necredință) îl poate dezumaniza chiar pe omul cel mai pur, mai delicat, mai neprihănit⁴¹².

58: Dacă nu veți da ascultare, să pliniți toate cuvintele acestei Legi, cele ce sunt scrise în cartea aceasta, și dacă nu vă veți teme de numele acesta cinstit și minunat: Domnul, Dumnezeul tău,

59: atunci Domnul îți va face parte de rănilile tale și de rănilile urmașilor tăi, răni mari și nemaipomenite, de boli rele și statornice,

60: și va aduce asupra-ți toate plăgile cele rele ale Egiptului – în fața cărora tu te-ai temut – și se vor lipi de tine.

61: Mai mult, toate bolile și toate plăgile care nu sunt scrise în cartea acestei Legi le va aduce Domnul asupra ta, până te va nimici.

62: Și puțini veți rămâne la număr – voi, cei ce mai-nainte erați mulți ca stele cerului – pentru că tu n-ai ascultat de glasul Domnului, Dumnezeului tău.

63: În ce chip S-a bucurat Domnul de voi, ca să vă facă binele și să vă înmulțească, tot așa se va bucura Domnul de voi ca să vă nimicească; aruncați veți fi din țara în care mergeți s-o moșteniți.

64: Domnul, Dumnezeul tău, te va împrăștia prin toate neamurile, de la o margine a pământului până la cealaltă, și acolo vei sluji altor dumnezei – lemnelor și pietrelor – pe care nici tu și nici părinții tăi nu i-ați știut.

65: Dar nici între neamurile acestea nu vei avea odihnă, nici odihnă nu va fi pentru talpa piciorului tău, că-ți va da Domnul acolo inimă sperioasă și ochi sleiți și suflet istovit.

66: Fi-va viața ta spânzurată-n fața ochilor tăi și te vei teme ziua și noaptea, și vieții tale nu-i vei da crezare.

67: De frica inimii tale ce te va-nfrica și de vedeniile pe care cu ochii tăi le vei vedea, vei zice dimineața: O, de s-ar face seară!, iar seara vei zice: O, de s-ar face dimineață!...

68: Și te va întoarce Domnul în Egipt pe corăbii pe calea despre care ți-am spus: De-acum tu n-o vei mai vedea!... Și acolo vă veți vinde vrăjmașilor voștri, să le fiți robi și roabe; și nu va fi cine să vă cumpere”.

Versetele 64-68 (dar nu numai) par a se fi adevărit în timpul robiei babiloniene (597-538 î. Hr.); ca și în intervenția anterioară (v. 53), subliniem că, măcar în parte, cele descrise aici se potrivesc și altor momente (de pildă, Regatul de nord cade la 722 î. Hr. sub stăpânire asiriană, regele și bună parte a populației fiind duși în robie).

CAPITOLUL 29 – Înnoirea legământului.

1: Iată cuvintele legământului pe care Domnul i-a poruncit lui Moise să-l încheie cu fiii lui Israel în țara Moabului, pe lângă legământul pe care-l făcuse cu ei în Horeb.

Biblia Hebraica plasează acest verset, ca o concluzie, la sfârșitul capitolului 28, la fel ca și *Septuaginta*, ediția Rahlfs. *Vulgata* plasează versetul în deschiderea capitolului 29, la fel cu ediții mai vechi ale Septuagintei. Traducerile românești de care dispunem plasează, toate, versetul aici. „Versetul este de tranziție și poate fi interpretat fie ca o concluzie la a doua cuvântare a lui Moise, fie ca o anunțare a celei de-a treia. Editorii îl tratează diferit”⁴¹³.

⁴¹² BBVA, p. 234

⁴¹³ SEP 1, p. 599

- 2: Moise i-a chemat pe toți fiii lui Israel și le-a zis:
 „Voi ați văzut toate câte-n fața ochilor voștri a făcut Domnul în țara Egiptului cu Faraon și cu slugile lui și cu toată țara lui,
 3: marile-ncercări pe care le-au văzut ochii tăi: semnele și minunile cele mari, mâna cea tare și brațul cel înalt;
 4: dar până-n ziua de astăzi nu va dat Domnul Dumnezeu inimă să înțelegeți și ochi să vedeți și urechi să auziți.
 5: Patruzeci de ani v-a purtat prin pustie; hainele voastre nu s-au învechit, încălțămintele nu s-au stricat în picioarele voastre.
 6: Pâine n-ați mâncat, vin și sicheră n-ați băut, ca să știți că Acesta este Domnul, Dumnezeuul vostru.
 7: Când însă ați ajuns la locul acesta, au ieșit cu război împotriva voastră Sihon, regele Heșbonului, și Og, regele Vasanului.
 8: Dar noi i-am bătut și le-am luat țara și am dat-o de moștenire lui Ruben și lui Gad și la jumătate din neamul lui Manase.
 9: Păziți dar și pliniți toate cuvintele acestui legământ, ca să cunoașteți toate câte veți face.
 10: Voi stați astăzi cu toții înaintea feței Domnului, Dumnezeuului vostru: căpeteniile neamurilor voastre, bătrânii voștri, judecătorii voștri, condeierii voștri, toți bărbații lui Israel,
 11: femeile voastre, copiii voștri și străinul tău ce se află-n tabăra voastră, de la tăietorul de lemne până-la cărătorul de apă,
 12: ca să pătrundeți în legământul Domnului, Dumnezeuului vostru, și-n blestemele Lui, câte le pune Domnul, Dumnezeuul tău, astăzi asupra ta;

Ca să pătrundeți în legământul Domnului, Dumnezeuului vostru, și-n blestemele Lui: „Textul Masoretic e tradus diferit: *ca să poți tu intra în legământ cu Domnul, Dumnezeuul tău, și-n jurământul Lui* (KJV); *ca să poți tu intra în juratul legământ al Domnului...* (RSV); *să treci tu în legământul Domnului, Dumnezeuului tău, jurat cu blestem...* (BJ); *pentru ca tu să treci în legământul Domnului, Dumnezeuului tău, rostit cu blesteme...* (TOB); *pentru ca tu să treci în legământul Domnului, Dumnezeuului tău, [acest legământ însoțit de] blestem...* (OSTY); *ca să închei legământ cu Domnul, Dumnezeuul tău, și să ai parte de jurământul-legământ...* (RADU); *ca să intri în legământul cu Domnul Dumnezeuul tău și în jurământul pe care îl va întări...* (GALA). Cele mai multe comentarii pe marginea acestor versiuni se referă la străvechiul ritual prin care legământul (contractul) dintre doi parteneri era însoțit de blestemele pe care și le lua fiecare asupra-și pentru cazul când n-ar mai respecta înțelegerea. Din această perspectivă e imposibil de admis că Dumnezeu, ca partener al legământului, Și-ar asuma un astfel de blestem, deoarece El niciodată nu-Și calcă făgăduința. Mult mai limpede, Septuaginta se referă, în fapt, la cele două alternative ale omului: legământ însoțit de făgăduințe și binecuvântări în caz de credincioșie; legământ însoțit de blesteme în caz de trădare⁴¹⁴.

13: **ca să te întărească Sieși popor, și El să fie Dumnezeuul tău, așa cum ți-a spus El ție și cum li S-a jurat părinților tăi: lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob.**

Pentru ca să pătrundeți în legământul Domnului [...] și-n blestemele Lui: „Textul Masoretic e tradus diferit: *ca să poți tu intra în legământ cu Domnul, Dumnezeuul tău, și-n jurământul Lui; ca să poți tu intra în juratul legământ al Domnului...* Cele mai multe comentarii pe marginea acestor versiuni se referă la străvechiul ritual prin care legământul (contractul) dintre doi parteneri era însoțit de blestemele pe care și le lua fiecare asupra-și pentru cazul când n-ar mai respecta înțelegerea. Din această perspectivă e imposibil de admis că Dumnezeu, ca partener al legământului, Și-ar asuma un astfel de blestem, deoarece El niciodată nu-Și calcă făgăduința. Mult mai limpede, Septuaginta se referă, în fapt, la cele două alternative ale omului:

⁴¹⁴ BBVA, p. 235

legământ însoțit de blesteme în caz de trădare⁴¹⁵.

14: **Și numai vouă vă pun eu înaintea acestui legământ și blestemul acesta,**

15: **ci și celor ce sunt astăzi aici împreună cu voi înaintea Domnului, Dumnezeului vostru, precum și celor ce nu sunt astăzi aici împreună cu voi.**

„Caracterul de permanență a legământului reiese din includerea, în acest act de alianță, atât a celor care au participat la încheierea lui, cât și a celor care nu erau prezenți, adică generațiile viitoare⁴¹⁶.

16: **Că voi știți cum am trăit noi în țara Egiptului și cum am trecut prin neamurile cu care ne-am petrecut**

17: **și ați văzut urâciunile lor și idoli lor – lemn și piatră, argint și aur – care sunt la ele.**

18: **Printre voi să nu fie nimeni – bărbat sau femeie sau familie sau neam – care să cugete cumva să se abată de la Domnul, Dumnezeul vostru, și să meargă să slujească dumnezeilor acelor neamuri. Printre voi să nu fie vreo rădăcină care odrăștească deasupra-i fiere și amărăciune,**

19: **cineva care să audă cuvintele acestui blestem și să cugete-ntru inima sa, zicând: -Dreptatea-i de partea mea, de vreme ce eu întru rătăcirea inimii mele umblu..., pentru ca nu cumva păcătosul să-l nimicească pe cel nepăcătos;**

Eu întru rătăcirea inimii mele umblu. „cugetul celui ce crede că e măsura tuturor lucrurilor⁴¹⁷.

„În textul ebraic, ultima propoziție [...] este: *va dispărea atât ceea ce este udat, cât și ceea ce este uscat*. Se pare că este vorba de un proverb, a cărui semnificație este nesigură. Una din interpretări consideră că se dă un avertisment împotriva păcatului idolatriei, care atrage după sine distrugerea tuturor, atât a celor neatinși, cât și a celor atinși de acest păcat⁴¹⁸.

20: **spre unul ca acesta nu va vrea Dumnezeu să se milostivească; dimpotrivă, de abia atunci se va aprinde mânia Domnului și gelozia Lui, asupra acelu om, peste care vor cădea toate blestemele acestui legământ – cele ce sunt scrise în cartea aceasta – , căruia Domnul îi va șterge numele de sub cer**

21: **și pe care Domnul îl va însingura spre nenorociri – pe el, dintre toți fiii lui Israel – după toate blestemele legământului, cele ce sunt scrise în această carte a Legii.**

„Dumnezeu de fapt nici nu se mânie, nici nu urgisește, dar tu vei avea de suferit urmările mâniei și ale urgiei Sale, când vei cădea în dureri și suferințe, din cauza răutății tale, fiind pedepsit de așa-zisa *mânie a lui Dumnezeu*⁴¹⁹. Pentru a conduce omenirea pe calea dreptății, Dumnezeu Își atribuie adesea pasiuni omenești.

22: **Iar neamul de după voi, fiii voștri, cei ce se vor ridica în urma voastră, precum și străinul ce va veni din țară-ndepărtată, vor zice văzând plăgile acelei țări și bolile ei pe care Domnul le-a trimis asupra-i**

23: **– sare și pucioasă, tot pământul ars; pe el nu se va semăna, el nimic nu va rodi, nici va crește pe el verdeață, aidoma cu Sodoma și Gomora, cu Adma și Teboimul, pe care Domnul le-a stârpit întru aprindere și mânie –**

24: **da, toate neamurile vor zice: - De ce a făcut Domnul așa cu țara aceasta? Censeamnă oare această mare aprindere a mâniei?...**

25: **Și vor răspunde: - Pentru că au părăsit legământul Domnului, Dumnezeului părinților lor, pe care El l-a încheiat cu părinții lor când i-a scos din țara Egiptului,**

26: **și s-au dus de au slujit la dumnezei străini și li s-au închinat lor, pe care ei nu i-au cunoscut și care nu le-au fost dați ca parte.**

⁴¹⁵ BBVA, p. 235

⁴¹⁶ DEUT, p. 239

⁴¹⁷ BBVA, p. 235

⁴¹⁸ DEUT, p. 239

⁴¹⁹ Origen, *Omiliile la Cartea Proorocului Ieremia*, XVIII, 6

„Idolii nu se numără printre bunurile pe care Dumnezeu le-a împărțit oamenilor”⁴²⁰.

27: **De aceea cu aprindere S-a mâniat Domnul asupra țării aceleia, ca să aducă asupra-i toate blestemele scrise în cartea acestei Legi;**

28: **cu mânie și cu urgie și cu aprindere mare foarte i-a smuls pe ei Domnul din țara lor și i-a aruncat în altă țară, așa cum sunt acum.**

29: **Lucrurile ascunse sunt la Domnul, Dumnezeul nostru, dar cele descoperite sunt la noi și-n veac la fiii voștri, ca să plinim noi toate cuvintele acestei Legi.**

Cel ce se depărtează de dreapta credință ajunge *pământ ars*, simplu trup mistuit de patimi; în acela, chiar de semeni, nu rodește nimic, nici gând bun, nici virtute; mai mult, acela nici țară nu mai are.

CAPITOLUL 30 – Iertare celor ce se pocăiesc, osândă celor impietriți.

1: **Și va fi că, după ce vor veni asupra-ți toate cuvintele acestea – binecuvântarea și blestemul – pe care ți le-am pus înaintea și pe care le vei cugeta cu inima ta prin toate neamurile de oriunde te va împrăștia Domnul, Dumnezeul tău,**

2: **dacă te vei întoarce la Domnul, Dumnezeul tău, și dacă din toată inima ta și din tot sufletul tău vei asculta glasul Său întru toate câte-ți poruncesc eu ție astăzi,**

3: **atunci Domnul îți va vindeca păcatele și te va milui și iarăși te va aduna de prin toate neamurile-n care Domnul, Dumnezeul tău, te-a împrăștiat.**

4: **Dac-ai fi tu împrăștiat de la o margine a cerului pân-la cealaltă margine a cerului, chiar și de acolo te va lua;**

5: **și te va aduce Domnul, Dumnezeul tău, în țara pe care-au moștenit-o părinții tăi; tu o vei moșteni, iar El îți va da binele și te va înmulți mai mult decât pe părinții tăi.**

Celor ce se căiesc, Dumnezeu este gata să le vină în ajutor și să-i readune din împrăștierea părerilor și patimilor; îi va aduce iarăși în țara pe care-au moștenit-o părinții, adică în Biserica lui Hristos.

6: **Domnul va curăți-mprejur inima ta și inima urmașilor tăi, așa ca tu să-L iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, din toată inima și din tot sufletul tău, ca să trăiești.**

7: **Atunci Domnul, Dumnezeul tău, va întoarce blestemele acestea asupra vrăjmașilor tăi și asupra celor ce te-au urât și te-au prigonit.**

8: **Iar tu te vei întoarce și vei asculta glasul Domnului, Dumnezeului tău, și vei plini poruncile Lui pe care ți le poruncesc eu astăzi.**

9: **Domnul, Dumnezeul tău, îți va purta de grijă întru tot lucrul mâinilor tale, întru roadele pântecelui tău, întru prășila vitelor tale și-ntru roadele pământului tău; că Domnul, Dumnezeul tău, Se va întoarce și El, ca să se bucure de tine și să-ți facă binele, așa cum s-a bucurat de părinții tăi,**

10: **dacă tu vei asculta de glasul Domnului, Dumnezeului tău, și vei păzi și-I vei plini poruncile și hotărârile și rânduielile care sunt scrise în cartea acestei Legi și dacă te vei întoarce la Domnul, Dumnezeul tău, din toată inima ta și din tot sufletul tău.**

Omul, prin întoarcere, răspunde chemării lui Dumnezeu, dar, pentru a ajunge la iubirea de Dumnezeu, are trebuință de intervenția Aceluia; iubirea lui Dumnezeu e, astfel, tot un dar de sus. Versetele 1-10: „În ebraică, unitatea acestui pasaj este dată de ideea de *întoarcere*: întoarcere din robie, făgăduită de Dumnezeu, întoarcere la Dumnezeu (convertire) și, prin urmare, *întoarcerea* lui Dumnezeu spre poporul Său”⁴²¹.

11: **Căci porunca aceasta pe care ți-o poruncesc eu astăzi nu este mai sus de tine, și nici de tine departe.**

⁴²⁰ BBVA, p. 236

⁴²¹ SEP 1, pp. 601-602

„Cerințele legământului nu depășesc puterea de înțelegere a oamenilor; ele nu sunt inaccesibile, ci au fost revelate oamenilor prin Lege”⁴²².

12: **Ea nu este în cer, ca să zici: - Cine dintre noi se va sui în cer și ne-o va aduce, pentru ca noi s-o auzim și s-o plinim?...;**

13: **și nu este nici peste mare, ca să zici: - Cine dintre noi va trece marea și ne-o va aduce, pentru ca noi s-o auzim și s-o plinim?...**

14: **Ci cuvântul este foarte aproape de tine; el e-n gura ta și-n inima ta și-n mâinile tale: numai să-l plinești!**

Secțiunea 11-14: „Pavel folosește parțial aceste versete afirmând că pentru creștini ele se referă la *cuvântul credinței*, propovăduirea lui Hristos (Romani 10, 5-8). O expresie analogă este folosită de Iisus pentru a vorbi despre *Împărăția* (Luca 17, 21): *Împărăția lui Dumnezeu este εντος υμων* = *înlauntrul vostru/întru voi*”⁴²³.

„Calea adevărului ne va duce spre Dumnezeu cel cu adevărat existent. Și pentru cunoașterea și înțelegerea nerătăcită a ei nu avem trebuință de altceva decât de noi înșine. Căci calea spre Dumnezeu nu e așa de departe sau de străină de noi, precum nu e nici Dumnezeu, măcar că e mai presus de toate. Ci este în noi și e cu putință să-i aflăm începutul de la noi înșine”⁴²⁴. „Nu-i greu să te apropii de credința cea adevărată, de adevăr, și nici nu-i cu neputință de primit; este foarte aproape, locuiește în noi, că, după cum spune acoperit preînțeleptul Moise, adevărul locuiește în cele trei părți ale ființei noastre, *în mâini, în gură și în inimă*. Cuvintele acestea sunt adevărat simbol, că prin trei acțiuni se realizează adevărul: prin voință, prin faptă și prin cuvânt”⁴²⁵.

15: **Iată, eu astăzi ți-am pus înaintea viața și moartea, binele și răul.**

„Două entități opuse una alteia; pune-le în talerele balanței tale de judecată, cântărește-le exact, ca să vezi ce-ți este mai de folos: să alegi plăcerea cea trecătoare și prin ea să primești moarte veșnică sau să alegi osteneala pentru virtute, ca virtutea să-ți fie pricinuitoarea veșniciei desfătări!”⁴²⁶.

16: **Dacă vei asculta de poruncile Domnului, Dumnezeului tău, pe care ți le poruncesc eu astăzi: să-L iubești pe Domnul, Dumnezeul tău, să umbli în căile Lui, să-I păzești hotărârile și rânduielile, veți trăi și vă veți înmulți și Domnul, Dumnezeul tău, te va binecuvânta în întreaga țară-n care vei intra s-o moștenești.**

18: **Dar dacă inima ta se va schimba și dacă tu nu vei asculta, ci, lăsându-te înșelat, te vei închina la alți dumnezei și le vei sluji,**

19: **îți spun eu ție astăzi: Veți pieri de istov; zile multe nu veți trăi în țara pe care Domnul Dumnezeu ți-o dă, spre care treceți voi acum Iordanul ca s-o moșteniți. Cerul și pământul le iau astăzi ca martori împotriva voastră: v-am pus în față viața și moarte, binecuvântarea și blestemul. Alege viața, ca să trăiești, tu și urmașii tăi!**

„Dumnezeu a spus că le-a pus înaintea, prin comparație, să aleagă, nu ca să le facă pe amândouă”⁴²⁷. Oamenii „au primit cunoștința și muștrarea pedagogică: Cea dintâi, pentru că prin ea se dăruiește oamenilor știința binelui și a răului. *Dat-am*, zice, *înaintea feței tale viața și moartea*, pe una spre a o alege, pe alta spre a fi ocolită și spre a nu cădea, din neștiință, în rău ca în bine. Aceasta s-a arătat că a făcut-o Moise, preînchipuind în el simbolurile adevărului”⁴²⁸.

20: **Iubește-L pe Domnul, Dumnezeul tău, și ascultă-I glasul și lipește-te de El, că aceasta este viața ta și-ndelungarea zilelor tale, de a locui pe pământul pentru care Dom-**

⁴²² DEUT, p. 240

⁴²³ SEP 1, pp. 602-603

⁴²⁴ Sf. Atanasie cel Mare, *Cuvânt împotriva dinilor*, XXX

⁴²⁵ Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către Elini*, 109, 2-3

⁴²⁶ Sf. Vasile cel Mare, *Omilii la Psalmi*, XIII, 4

⁴²⁷ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VI, 48, 7

⁴²⁸ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 46

nul, Dumnezeul tău, li S-a jurat părinților tăi, lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob, să li-l dea”.

Versetele 15-20 „stau la originea temei *celor două căi*, foarte importantă în iudaismul elenistic și la primii creștini (cf. mai ales *Testamentul celor doisprezece patriarhi* și *Didahia*). La 30, 19 se accentuează libertatea omului de a alege între bine și rău⁴²⁹.

Cea de-a treia cuvântare a lui Moise se încheie cu îndemnul de a dobândi iubirea de Dumnezeu și alipirea de El, spre-ndelungarea zilelor sau, mai simplu, spre moștenirea zilei celei neînserate.

CAPITOLUL 31 – Moise îl rânduiește pe Iosua Navi ca urmaș al său.

1: Și dac-a sfârșit Moise de grăit cuvintele acestea către toți fiii lui Israel,

2: le-a zis: „Eu sunt acum de o sută douăzeci de ani; de-acum nu mai pot să intru și să ies, iar Domnul mi-a zis: - Tu nu vei trece Iordanul acesta.

3: Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce merge-n fața ta, El va nimici neamurile acestea de dinainte-ți, pentru ca tu să le moștenești; iar Iosua este cel ce va merge înaintea ta, precum a grăit Domnul.

4: Domnul va face cu ei precum a făcut cu Sihon și cu Og, cei doi regi ai Amoreilor, care erau dincolo de Iordan, precum și cu țara lor în care i-a nimicit.

5: Și după ce Domnul vi-i va da vouă, să faceți cu ei așa cum v-am poruncit.

6: Îmbărbătează-te și întărește-te, nu-ți fie teamă, nu te speria de ei și nici nu te-ngozi; că Domnul, Dumnezeul tău, Cel ce merge înaintea ta împreună cu tine, nu te va lăsa și nu te va părăsi”.

7: Și l-a chemat Moise pe Iosua și i-a zis în fața-ntregului Israel: „Îmbărbătează-te și întărește-te, că tu ești cel ce vei intra cu poporul acesta în țara pe care Domnul li S-a jurat părinților voștri să le-o dea; tu ești cel ce le-o vei da ca moștenire.

8: Domnul, Cel ce-mpreună cu tine merge-nainte, El este Cel ce nu te va lăsa și nu te va părăsi; nu te teme și nici nu te-ngozi!”

„Având prea bunul Moise să plece de la lucrurile de aici și să se mute în locașurile de sus, îl înlocuiește și îi urmează în conducere într-un fel oarecare dumnezeiescul Iosua. Aceasta înseamnă că ajungând [...] la sfârșit, sau retrăgându-se vechea literă și slujirea legii, a venit la noi din ceruri și *S-a făcut în chipul nostru* (Ioan 1, 14) Unul-Născut. Dumnezeul Care stăpânește peste toate, ca Cel ce are atotvechea și strălucitoarea demnitate în privința aceasta, Se pogoară astfel ca pentru asemănarea cu noi să apară ca Cel chemat, ca început al Împărăției. [...] Nimeni să nu ne mai aducă iarăși pe Moise, odată ce a cedat locul (său) slavei lui Hristos. Să nu mai stăpânească chipurile, nici să nu ne mai tulbure cineva cu umbra. [...] Sau dacă cineva ar voi să o facă aceasta, să știe că necinstește iconomia dumnezeiască și se împotrivesc voii lui Dumnezeu și face nelucrătoare preacinstita și marea taină. Cel ce rămâne încă alipit de chipuri, după arătarea lui Iisus, se va ține departe de cetele sfințite și se va dovedi cu totul nepărtaș de darurile lui Hristos. [...] Moise e credincios cu adevărat și vrednic de cea mai mare cinstire. Dar el era slujitor și aceasta era măsura (slujba) lui: să fie mijlocitor și slujitor al legii care judecă. Dar a venit Stăpânul lui și ne-a adus harul care îndreptează. A încetat deci slujba legii, care judeca păcatul, a încetat slujba osânditoare, prin care Dumnezeu a închis toate în păcat, ca pe toți să-i miluiască [...]. Dar ce a spus către Iosua marele Moise? *Îmbărbătează-te și fii tare. Căci tu vei intra înaintea feței poporului acesta în pământul pe care Domnul s-a jurat părinților noștri să-l dea lor și tu îl vei împărți lor.* Privește deci vestirea de mai înainte a legii. N-a fost Moise necunoscător al slavei neasemănate, mai presus de a oricărui sfânt, mai bine zis a întregii creații, a Mântuitorului. Cunoștea mâna de nebiruit, stăpânirea atotputernică și de neînfrânt; se minuna privind pe dușmani căzând, moartea fără putere, pe satana fugind,

⁴²⁹ SEP 1, p. 603

fiara odinioară de nebiruit și de neînfrânt învinsă, gura păcatului închisă, leproșii curățiți, demonii înfricați și marea înfuriată potolită cu un singur cuvânt. Cunoștea că legea cea prin el n-a îndreptat pe nimeni (Fapte 13, 38). Căci sângele taurilor și țapilor nu putea desființa păcatul (Evrei 9, 12). Dar știa că va elibera Domnul nostru Iisus Hristos lumea de vechile vini; și fiindcă El este adevărul și Sfântul prin fire, va sfinți pe cei ce vor crede prin sângele Lui, și se va arăta mai presus de moarte și de stricăciune; va conduce în Împărăția cerurilor, în țara minunată și cu adevărat sfântă, în frumoasa cetate din cer, în Biserica celor întâi-născuți al cărei Ziditor și Făcător e Dumnezeu. Iar că Dumnezeu și Tatăl va lupta și va conlucra în toate cu Fiul făcut ca noi, ne-o arată lămurit Moise, adăugând: *Și Domnul, Care va umbla împreună cu tine, nu te va lăsa, nici nu te va părăsi*. Fiul este atotputernic și stăpânirea Lui e de nebiruit, deoarece este Dumnezeu prin fire. Dar se spune că e ajutat de Tatăl pentru umanitatea Lui. Cuvântul și faptul acesta își are temeiul în chipul de rob și în modul iconomiei (al întrupării). De aceea Fiul, ca să se creadă făcut ca noi, și-a însușit și slăbiciunea cuvenită omului⁴³⁰.

9: Cuvintele acestei Legi le-a scris Moise într-o carte, pe care a dat-o preoților, fiii lui Levi, cei ce purtau chivotul legământului Domnului, precum și bătrânilor fiilor lui Israel.

10: În ziua aceea le-a poruncit Moise, zicând: După șapte ani, la vremea anului iertării, la sărbătoarea Corturilor,

11: când tot Israelul se va aduna să se înfățișeze înaintea Domnului, Dumnezeului tău, în locul pe care-l va alege Domnul, să citiți Legea aceasta înaintea întregului Israel, în auzul lor.

„În vechiul Orient, tratatele de alianță se citeau în public, cu glas tare. Perioada stabilită de *Deuteronom* pentru această lectură este anul sabatic, în timpul sărbătorii corturilor. În tradiția ulterioară, această ceremonie avea loc și în timpul sărbătorii săptămânilor⁴³¹.

12: Să aduni poporul, bărbații, femeile, copiii, precum și pe străinii ce se vor afla în cetățile voastre, ca să audă și să învețe a se teme de Domnul, Dumnezeul vostru, și, auzind, să plinească toate cuvintele acestei Legi.

13: Și fiii lor, care nu știu, vor auzi și vor învăța a se teme de Domnul, Dumnezeul vostru, în toate zilele câte vor trăi ei pe pământul spre care voi treceți Iordanul ca să-l moșteniți”.

„Auzi că a scris legea. Și că a poruncit preoților aleși și bătrânilor ca după trecerea anului al șaptelea, în vremea iertării în Sărbătoarea Corturilor, să adune pe toți, tineri și bătrâni, femei și copii, și fiind ei adunați, să le-o citească. Că aveau să se scurgă mulți ani și nu ușor de numărat până se va arăta luminând Hristos și va veni timpul întrupării o poate afla cineva din trebuința de-a se citi după șapte ani. Căci prin numele șapte, Scriptura dă de înțeles mulțimea. [...] Observă că în cei șapte ani dinainte de iertare, adică în timpurile dinainte de întrupare, legea nu se va citi. Căci a nu se citi ea deloc e una cu a nu se putea înțelege, chiar dacă o citește poate cineva. De aceea ea s-a făcut cunoscută, precum am spus, celor mici și mari, când a venit vremea iertării⁴³².

14: Și a zis Domnul către Moise: „Iată, zilele morții tale s-au apropiat; cheamă-l pe Iosua și stați la ușile cortului mărturiei, ca să-i dau porunci”. Și au venit Moise și Iosua la cortul mărturiei și au stat la ușile cortului mărturiei.

15: Și Domnul S-a pogorât într-un nor, și a stat la ușile cortului mărturiei; iar stâlpul de nor a stat la ușile cortului mărturiei.

S-au apropiat zilele morții lui Moise: Legea apune, spre a face loc lui Iosua-Iisus, Plinirea Legii (Matei 5, 17).

16: Și a zis Domnul către Moise: „Iată, tu vei adormi împreună cu părinții tăi, iar poporul acesta se va scula și se va desfrâna după dumnezeii străini ai țării în care intră, iar

⁴³⁰ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

⁴³¹ DEUT, p. 240

⁴³² Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

pe Mine Mă vor părăsi și vor călca legământul Meu pe care l-am încheiat cu ei.

17: **În ziua aceea Mă voi aprinde cu mânie-mpotriva-le și-i voi părăsi și-Mi voi întoarce fața de la ei, iar ei le vor fi altora spre hrană; și-l vor ajunge mulțime de rele și de necazuri și va zice-n ziua aceea: Pentru că Domnul, Dumnezeul meu, nu este-ntru mine, de aceea m-au ajuns relele acestea!...**

18: **Dar Eu Îmi voi întoarce, da, în ziua aceea Îmi voi întoarce fața de la ei, din pricina tuturor răutăților pe care le-au făcut, că s-au dus la dumnezei străini.**

Cuvintele s-ar putea aplica la multe momente din istoria evreilor, când căderile acestora au fost urmate de pedepse; deplin, însă, *întoarcerea feței Domnului* de la evrei, către neamuri, s-a petrecut după uciderea lui Hristos. S-ar putea obiecta că, în această situație, evreii (de fapt, nu toți, ci doar mare parte dintre ei) nu s-au dus după dumnezei străini, ci au păcătuit printr-un atașament rigid față de Lege, și aceasta văzută în litera ei. Dar, când respingem Treimea și lucrarea lui Hristos, mergem după un *alt* dumnezeu, nu după Cel ce ni S-a revelat. Atragem, în plus, atenția, că astfel de locuri nu se referă doar la poporul evreu, ci se pot aplica oricărui neam, chiar și celor creștinate!

19: **Iar acum, scrieți cuvintele acestei cântări și puneți-i pe fiii lui Israel s-o învețe; puneți-o în gura lor, pentru ca ea, cântarea aceasta, să-Mi fie spre mărturie întru fiii lui Israel.**

20: **Căci Eu îi voi duce la pământul cel bun, cel pentru care M-am jurat părinților lor să li-l dau, pământ din care curge lapte și miere; ei vor mânca și, săturându-se, se vor îmbuiba și se vor întoarce către dumnezei străini și le vor sluji, iar pe Mine Mă vor mânca și vor strica legământul Meu, cel pe care Eu l-am dat lor.**

21: **Și va fi că, după ce-i vor ajunge mulțime de rele și necazuri, cântarea aceasta va fi mărturie-mpotriva lor, căci ea nu va fi uitată din gura lor și din gura urmașilor lor; că Eu le cunosc răutatea, câte vor face ei aici și acum, mai-nainte chiar de a-i fi dus Eu la pământul cel bun pentru care M-am jurat părinților lor”.**

22: **Și a scris Moise cântarea aceasta în chiar ziua aceea și i-a pus pe fiii lui Israel s-o învețe.**

De remarcat că îmbuibarea premerge apostaziei; legătura e ușor de făcut, chiar dacă prima e un păcat trupesc, iar cea de-a doua unul sufletesc. Vedem, totodată, cum se transmiteau învățăturile religioase celor din vechime: prin memorarea de cântări, tehnică valabilă în bună măsură și astăzi.

23: **Iar Moise i-a poruncit lui Iosua, fiul lui Navi, zicând: „Îmbărbătează-te și întărește-te, că tu ești cel ce îi vei duce pe fiii lui Israel în țara pentru care Domnul li S-a jurat, iar El va fi cu tine”.**

„În Textul Masoretic acest verset e formulat astfel: *El* (adică Moise, preluat din versetul precedent) *i-a poruncit lui Iosua, fiul lui Navi: Fii tare și curajos, că tu îi vei duce pe fiii lui Israel în țara pe care Eu M-am jurat să le-o dau, și Eu voi fi cu tine*. Evident, personajul e Moise, dar cuvintele sunt ale lui Dumnezeu, rostite însă la persoana întâi. Spre a evita confuzia, unii traducători l-au înlocuit pe *El* (Moise) cu *Domnul*⁷⁴³³.

24: **După ce Moise a isprăvit de scris în carte până la capăt toate cuvintele acestei Legi,**

25: **le-a poruncit leviților care purtau chivotul legământului Domnului, zicând:**

26: **„Luați Cartea acestei Legi și puneți-o alături de chivotul legământului Domnului, Dumnezeului vostru, și va fi ea acolo spre mărturie-ntru tine.**

„Deci înțelegeți că a poruncit să se pună legea într-o parte a chivotului [lângă el – n. n.] și nu în mijlocul însuși, până ce vor veni poruncile cele noi și prin Hristos, cărora va trebui să le cedeze porunca mai veche, lăsându-le locul din mijloc, iar ea ieșind din slujire, ca să o preia acestea. Dar nu se scoate din sfințitul chivot. Căci e primită legea prin Moise în Biserică. Dar nu

⁴³³ BBVA, p. 238

s-a pus în locul prim. De aceea s-a retras și a rămas într-o latură, cedând, cum am spus, poruncilor neasemănat superioare, adică celor dumnezeiești și evanghelice prin care Hristos ne-a adus la toată cunoștința virtuților⁴³⁴. Cuvântul lui Moise continuă:

27: **Că Eu îți cunosc îndărătnicia și-nvârtoșarea cerbicei; că, dacă acum, când eu sunt cu voi încă viu, I-ați stat împotriva lui Dumnezeu, cum veți fi altfel după moartea mea?**

28: **Aduceți-i la mine pe mai-marii semințiilor voastre și pe bătrânii voștri și pe judecătorii voștri și pe condeierii voștri, pentru ca-n auzul lor să rostesc toate cuvintele acestea și să le pun înaintele ca martori cerul și pământul.**

29: **Că știu eu că după moartea mea veți face tot felul de nelegiuiri și vă veți abate de la calea pe care v-am poruncit-o; în zilele cele de apoi vă vor ajunge relele, pentru că voi veți face răul în fața Domnului și-L veți mânia cu lucrul mâinilor voastre”.**

„Unii cred că, atunci când a încetat (legea) cea dintâi, s-a înjghebat a doua Lege, pentru îndeplinirea căreia a fost încredințat de Moise în chip special ca urmaș Iisus (Navi), care, după câte cred, preînchipuie pe Mântuitorul nostru, adică poruncile Evangheliei, Care duce totul la desăvârșire”⁴³⁵.

30: **Și-n auzul întregii adunări a lui Israel a rostit Moise cuvintele cântării acesteia, până la sfârșit:**

Urmează, în capitolul următor, *Cântarea lui Moise*.

CAPITOLUL 32 – *Cântarea lui Moise*.

Cântarea lui Moise „e una dintre cele mai frumoase pagini poetice ale Vechiului Testament, intrată de timpuriu în cultul creștin. Ea cuprinde relația dramatică dintre Domnul (Iahve) și poporul său cel ales. În ciuda binefacerilor revărsate de Domnul asupra-i, Israel îi devine necredincios prin veșnica sa aplecare spre idolatrie. Mâniat, Domnul îl pedepsește, dar, bun, nu-l dă pierzării; până la urmă, puterea lui Dumnezeu este aceea care învinge. Comentatorii occidentali notează că textul Versiunii Ebraice e foarte deteriorat, ceea ce face ca traducerea să recurgă deseori la parafraze și aproximații; nu o dată ei recurg la limpezimea *Septuagintei*”⁴³⁶. „Acest poem (*cânt*: **ωδή**, **șirah**) fusese anunțat în 31, 19.21.22; e o *mărturie* împotriva lui Israel. Cântul este o evocare a istoriei poporului evreu și o pledoarie pentru fidelitate față de Dumnezeu. Textul ebraic este poetic prin sintaxă, lexic și imagini; traducerea grecească a păstrat în mare parte această caracteristică. Titlul *marele cânt* (**μεγάλη ωδή**) este atestat la Philon din Alexandria (*Leg.* III, 105; *Post.* 121, 167; *Plant.* 59; *Deter.* 114; *Sobr.* 10; *Mut.* 182; *Somn.* II, 191). În cultul mozaic are ca titlu primele cuvinte, **ha’azinu** (*ascultă*); lectura sa se face în șase secțiuni, împreună cu lectura profetică din Isaia (care începe exact la fel: 1, 2). Creștinismul îl preia ca una dintre odele (*cântările*) care au fost alăturate Psaltirii în manuscrisele Septuagintei, cel târziu începând cu sec. al IV-lea, probabil după modelul iudaic. Importanța sa este atestată de comunitatea de la Qumran, care l-a conservat în mod special, recopiat pe un sul separat. Pentru utilizarea sa frecventă stau mărturie numeroasele fragmente pe papirus din acest text; cel mai vechi dintre ele este papirusul Fuad 266, papirus ebraic de la jumătatea primului veac î. Hr. Textul grecesc al unor versete este confirmat de fragmentele ebraice descoperite la Qumran și care diferă de Textul Masoretic”⁴³⁷.

1: **„Ia aminte, cerule, și voi grăi,
graiuri din gura mea audă pământul!**

⁴³⁴ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre închinarea și slujirea în duh și adevăr*, V

⁴³⁵ Origen, *Despre principii*, IV, 3, 12

⁴³⁶ BBVA, p. 238

⁴³⁷ SEP I, pp. 605-606

**2: Rostirea să mi-o aștepte ca pe-o ploaie,
ca roua să mi se pogoare cuvintele,
ca ploaia răpăind pe pășune,
ca bruma pălind pe căpițe.**

„Puterea cuvântului și modalitățile lui (line, dulci, aspre sau pedepsitoare) de a rosti”⁴³⁸.

„Cuvântul lui Dumnezeu se numește și este și *rouă* și *apă*, și *izvor* și *râu*, precum s-a scris, fiind și făcându-se acestea după puterea ce se află în cei ce-L primesc. Unora le este rouă, întrucât le stinge fierbințeala și lucrarea patimilor, care le încinge trupul de din afară. Celor ce sunt scuturați în adânc de frigurile veninului răutății le este apă, nu numai întrucât nimiceste printr-o însușire contrară ceea ce este opus, ci și întrucât le dăruiește putere de viață pentru o existență fericită. Iar izvor le este celor ce au în ei ca o țâsnire neconținută deprinderea contemplației, întrucât le dăruiește înțelepciune. În sfârșit, râu le este celor ce varsă ca un râu învățătura cucernică, dreaptă și mântuitoare, întrucât adapă din belșug oameni, dobitoace, fiare și plante. Și o face aceasta ca oamenii să se îndumnezeiască, înălțându-se prin înțelesurile celor grăite; cei îndobitociți de patimi să-și primească din nou puterea rațiunii naturale, redobândindu-și omenia prin arătarea sânguincioasă a chipurilor virtuții; cei însălbatociți prin deprinderile și faptele lor ticăloase să se înmoaie prin îndemnurile dulci și line și să revină la blândețea firii; iar cei deveniți nesimțitori față de cele bune, asemenea plantelor, subțiindu-se prin străbaterea cuvântului în adâncime, să dobândească simțirea spre aducere de roade, iar puterea cuvântului să le fie ca o sevă care-i nutrește”⁴³⁹.

**3: Că numele Domnului l-am chemat,
dați slavă Dumnezeului nostru!**

**4: Dumnezeu: adevărate-s lucrurile Sale,
toate căile Lui sunt drepte.**

**Credincios e Dumnezeu, nedreptate nu se află-ntru El;
drept și sfânt este Domnul.**

„Dar spunând sfinții acestea, n-au cugetat cele omenești despre Dumnezeu, ci au cunoscut că cuvântul *credincios* are în Scriptură un îndoit înțeles: unul arătând pe cel ce crede, altul pe cel vrednic de crezare. Primul se potrivește oamenilor, al doilea lui Dumnezeu”⁴⁴⁰. La fel se va întâmpla cu orice atribut: când se referă la Dumnezeu, el capătă un alt înțeles decât pus în legătură cu oamenii.

**5: Greșit-au: nu sunt ai Săi fiii cei cu prihană
– neam îndărătnic și răzvrătit.**

**6: Cu acestea-I răsplățiți voi Domnului,
popor nebun și nemintos?**

**Oare nu e El, Tatăl tău, Cel ce te-a agonisit,
Cel ce te-a făcut și te-a zidit?**

„Dacă cineva vrea să știe în ce chip numim pe Dumnezeu Tată, să asculte pe bunul pedagog Moisi, care zice: *Nu însuși Tatăl tău te-a dobândit și te-a făcut și te-a zidit?* [...] Harul profetic a arătat foarte clar că nu-L numim Tată prin fire, ci prin har și poziție”⁴⁴¹.

**7: Aduceți-vă aminte de zilele veacului,
socotiți anii-ndărăt din neam în neam;
întreabă-l pe tatăl tău și-ți va povesti,
întreabă-i pe bătrânii tăi și-ți vor spune:**

„Deci dacă nu voiești să te amăgești [...], ține smerenia de care ai folos, nefăcând nimic fără să întrebi pe Părinții duhovnicești. Și, cu harul lui Dumnezeu, nu vei rătăci”⁴⁴². „Nicăieri

⁴³⁸ BBVA, p. 238

⁴³⁹ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre cunoștința de Dumnezeu*, 167

⁴⁴⁰ Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, II, 6

⁴⁴¹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele*, VII, 8

⁴⁴² Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 344

nu vei afla Scriptura poruncind cuiva să facă ceva de la sine. Căci a nu cere sfat e mândrie. Și unul ca acesta este dușman al lui Dumnezeu⁴⁴³. E și un alt îndemn cuprins aici, acela de a stăruii în cercetarea Scripturii: „Dacă citim o dată, de două ori, și nu înțelegem ceea ce citim, să nu ne trândăvim, ci să stăruim, să medităm, să întrebăm. [...] Cunoștința nu e a tuturor. Să scoatem din izvorul paradisului apă veșnic curgătoare și prea curată, care saltă spre viața veșnică. Să ne veselim, să ne desfătăm fără de saț, căci are un har nesfârșit⁴⁴⁴.”

**8: Atunci când Cel-Preaînalt a împărțit neamurile,
când i-a semănat pe fiii lui Adam,
a pus hotarele neamurilor după numărul îngerilor lui Dumnezeu;**

După numărul îngerilor lui Dumnezeu: „În Textul Masoretic: *după numărul fiilor lui Israel*. Toți exegeții însă (inclusiv Ernest Wright) sunt de acord că textul Septuagintei *reflectă, în mod aproape sigur, textul original ebraic*. El se află în consonanță nu numai cu contextul imediat, dar și cu texte mai îndepărtate cum ar fi Psalmi 81; 88, 7; Daniel 10, 13, din care reiese că Dumnezeu i-a rânduit fiecărui neam un înger păzitor și că toate entitățile cerești, oricare le-ar fi numele și rangul, se află în subordinea lui Dumnezeu. Apostolul Pavel va folosi această temă în Epistola către Evrei, capitolele 1 și 2, spre a demonstra că, în calitatea Sa de Fiul al lui Dumnezeu (și, deci, El Însuși Dumnezeu), Iisus Hristos e mai presus de toate entitățile cerești. De notat că numeroși traducători din ebraică (RSV, BJ, RADU, GALA) au preferat textul Septuagintei, în timp ce alții (KJV, TOB, OSTY) au rămas pe Textul Masoretic⁴⁴⁵.”

**9: partea Domnului a devenit poporul lui Iacob,
partea lui de moștenire, Israel.**

„Printr-o poruncă dumnezeiască și veche îngerii sunt împărțiți pentru purtarea de grijă a fiecărui neam. Dar *partea Domnului* este slava celor credincioși. Că Domnul sau nu se îngrijește de toți oamenii – și s-ar explica aceasta, fie că nu poate, lucru care nu-i îngăduit de gândit, pentru că ar fi un semn de slăbiciune; fie că nu vrea, deși poate, dar și această idee nu se împacă cu bunătatea Lui; că nu se poate spune că desfătarea L-a făcut nepăsător pe El, Care pentru noi a luat trupul cel pătimitor – sau se îngrijește de toți, idee care I se cuvine, pentru că este Domnul tuturor. Nu este Mântuitor numai pentru unii, iar pentru alții nu; dar a împărțit fiecăruia, după aptitudinea pe care fiecare o avea, binefacerea Lui⁴⁴⁶. „Îngerii buni au fost rânduiți de Atotțiitorul să supravegheze cele de pe pământ după căderea noastră din această stăpânire și din pricina ei, deși aceasta nu ni s-a luat deplin, din pricina iubirii de oameni a lui Dumnezeu. Căci hotarele îngerilor, cum zice Moise în cântarea lui, le-a așezat Dumnezeu după ce a împărțit neamurile. [...] Iar mie mi se pare că de atunci s-a ales numele și s-a prevestit neamul din care avea să ia trup Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu⁴⁴⁷.”

**10: Îndestulatu-l-a pe el în pustie,
în arzătoare sete, în loc fără apă,
împrejmuitu-l-a și l-a călăuzit
și l-a păzit ca pe lumina ochiului Său.**

**11: Ca un vultur ce-și umbrește cuibul
întinzându-și dorul aripelor spre pui,
așa i-a luat ducându-i pe grumajii Săi.**

„Imaginea grandioasă a vulturului care-și învață puii să zboare⁴⁴⁸.”

„Dar ce face cu credincioșii? Un lucru foarte minunat, în chip covârșitor mai presus de ceea ce s-a spus mai înainte. Căci Dumnezeu nu se așează numai pe noi, dându-ne viața,

⁴⁴³ Sf. Varsanufie, *Scrisori duhovnicești*, 535

⁴⁴⁴ Sf. Ioan Damaschin, *Dogmatica*, IV, 17

⁴⁴⁵ BBVA, p. 238

⁴⁴⁶ Clement Alexandrinul, *Stromate*, VII, 6, 4-6, 62

⁴⁴⁷ Sf. Grigorie Palama, *150 Capete despre cunoștința naturală, despre cunoașterea lui Dumnezeu, despre viața morală și despre făptuire*, 62

⁴⁴⁸ BBVA, p. 239

încălzindu-ne, păzindu-ne și veselindu-ne în chip minunat, cum face pasărea cu puii ei. Ci, o, minune a dragostei dumnezeiești!, ne așează pe Sine însuși și se face pe Sine ca o căruță nouă a noastră, mai presus de înțelegere, prin prisosința nesfârșită a dragostei Sale, păzindu-ne în siguranță și purtându-ne în chip nespus la bunătățile negrăite și supralumesti ale vieții mai presus de ceruri și pregătindu-ne astfel să ne desfășăm de cele mai presus de fire și să ne umplem de pace și să ne odihnim în cele de netălmăcit și să ne bucurăm și să gustăm în chip dumnezeiesc și duhovnicesc și să ne îndulcim, precum se cuvine, de ele⁴⁴⁹.

**12: Domnul singuri-a povățuit,
dumnezeu străin nu s-a aflat cu ei.**

„Vezi puterea celui Unul și singur? Nu era cu ei dumnezeu străin, pentru că Domnul singur îi conducea pe ei. Dar Domnul nu călăuzește pe cei ce se întorc de la El. Când cineva îi urmează cuiva, înseamnă că s-a întors spre acela. Nevoind, deci, să avem cu noi alt dumnezeu, pe dracul, sau vreo patimă, trebuie să urmăm Celui ce e Unul și singur, printr-o întoarcere cu mintea spre El⁴⁵⁰.

**13: Urcatu-i-a pe ei la tăria pământului,
cu roada țarinilor i-a hrănit;
miere din piatră supt-au
și untdelemn din stâncă vârtoasă,**

„Mierea albinelor sălbatice, cu fagurii adăpostiți în clonțani (vezi și Psalmi 80, 16); untdelemn din măslinii ce cresc în locuri pietroase⁴⁵¹.

„Iar stâncă este trupul lui Hristos, Care a răscumpărat cerul și toată lumea⁴⁵². Astfel, prin miere și untdelemn, ca și prin elementele din versetul următor, vom înțelege *hrana* euharistică sau pe cea spirituală.

**14: unt de vacă și lapte de oaie
cu grăsimea mieilor și-a berbecilor,
a vițelilor și-a iezilor,
cu grăsime din măduva grâului;
și sânge de strugure-au băut: vin.**

Vom socoti acestea bunuri duhovnicești, izvorâte din Stâncă Hristos, de care s-au scârbit (mare parte dintre) urmașii lui Iacov:

**15: A mâncat Iacob și s-a săturat
și s-a lepădat de Cel-Iubit,
s-a îngroșat, s-a îngrășat și s-a lăbărțat
și L-a părăsit pe Dumnezeu Cel ce l-a făcut
și s-a ndepărtat de la Dumnezeu, mântuitorul său.**

**16: Mântuitu-M-a-ntru [dumnezei] străini,
întru urâciunile lor M-a amărât;**

**17: el nu lui Dumnezeu l-a adus jertfe, ci diavolilor le-a adus,
dumnezeilor pe care ei nu i-au știut,
cei noi și de curând veniți,
pe care părinții lor nu i-au știut.**

**18: Pe Dumnezeul Cel ce te-a născut L-ai părăsit
și L-ai uitat pe Dumnezeul Care te hrănește.**

**19: Văzut-a Domnul și S-a stârnit
și prin mânie S-a-ntărâtat asupra fiilor și fiicelor Sale.**

20: Și a zis: - Întoarce-voi fața Mea de la ei

⁴⁴⁹ Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, 75

⁴⁵⁰ Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, 16

⁴⁵¹ BBVA, p. 239

⁴⁵² Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XLIII, 9

**și le voi arăta cum va fi la urmă;
că neam îndărătnic e acesta,
fii lipsiți de credincioșie.**

„Acolo unde Domnul privește e pace și veselie, iar acolo de unde Domnul își întoarce fața Sa, acolo intră răutatea. Dumnezeu nu vrea să vadă răul, pentru că este bun. Iar dacă Dumnezeu în chip voit își întoarce ochii Săi, atunci răutatea se naște cu putere din pricina necredinței ome-nești”⁴⁵³.

**21: Ei Mi-au întărâtat gelozia prin cei ce nu sunt Dumnezeu,
mânia Mi-au aprins-o prin idolii lor;
le voi întărâta și Eu gelozia prin cei ce nu-s popor,
printr-un popor nerod îi voi obijdui.**

„Versetul va fi citat parțial, din memorie, de Apostolul Pavel în Romani 10, 19”⁴⁵⁴.

**22: Că foc s-a aprins din mânia Mea;
arde-va pân-la iadul cel mai de jos,
va mistui pământul și roadele lui,
temeliile munților le va pârzoli.**

**23: Rele voi aduna asupra-le
și-ntru ei Îmi voi sfârși săgețile toate.**

**24: Sleți vor fi de foame și de păsări hulpave
și de nevindecată gârbovire;
dinți de fiară voi trimite-mpotriva lor,
cu mânia târâtoarelor pământului.**

**25: Din afară-i va stârpi sabia,
din lăuntru cărărilor, frica:
pe tânăr și pe fecioară,
pe sugar și pe bătrânul de-alături.**

„Dumnezeu nu se mânie, așa precum gândesc unii; dimpotrivă, de cele mai multe ori amenință, dar totdeauna sfătuiește omenirea și-i arată ce trebuie să facă. Metoda aceasta este bună; ne înfricoșează, ca să nu păcătuim”⁴⁵⁵.

**26: Zis-am: Îi voi împrăștia
și voi face să piară amintirea lor dintre oameni...**

În pofida numeroaselor amenințări, oamenii nu au, adeseori, voința ori hotărârea de-a urma voinței divine. „Fiindcă nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor noștri. Ne-am făcut groapa tuturor răutăților și de aceea am disprețuit ca pe-o simplă vorbă pedeapsa înfricoșată a lui Dumnezeu”⁴⁵⁶.

**27: Aceasta, dacă n-ar fi mânia vrăjmașilor,
ca nu cumva aceștia să dăinuie prea mult,
ca nu cumva potrivnicii să sară-asupralor
și să zică: - Mâna noastră-naltă este
și nu Domnul a făcut acestea toate...**

**28: Că-i neam ce și-a pierdut capul,
în ei nu e știință;**

**29: ei n-au gândit ca să-nțeleagă:
cum să le ia pe toate din veac ce va să vină.**

Dumnezeu ne lasă uneori pe mâna vrăjmașilor, însă, spre a nu se trufi aceia cu puterea lor, îi va lovi și pe ei. „A rănit boala, a tămăduit credința. A văzut că simțământul tău lăuntric nu

⁴⁵³ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, 70, 1-2

⁴⁵⁴ BBVA, p. 239

⁴⁵⁵ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, 68, 3

⁴⁵⁶ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cuvânt ascetic*, 27

este lipsit de dorințe evlavioase, dar este bântuit de amânări, și de aceea a socotit că e mai bine să te dojenească, să nu-ți vatăme mântuirea, ci să-ți grăbească supunerea față de Dumnezeu⁴⁵⁷. Sfârșitul versetului 29 îndeamnă oamenii să cugete la cele ce vor veni, înțelegând și viața de aici, dar, mai cu seamă, pe cea viitoare.

**30: Cum oare va fugări unul o mie
și doi vor goni zece mii,
dacă Dumnezeu nu și-ar fi luat mâna de pe ei,
dacă Domnul nu i-ar fi lăsat?**

**31: Că dumnezeii lor nu sunt ca Dumnezeul nostru,
iată ceea ce dușmanii noștri nu pot să priceapă.**

**32: Că via lor este din via Sodomei,
vița lor, din vița Gomorei;
strugurele lor, strugure de fiere,
poamă le e de amărăciune;**

**33: vinul lor, suflare de balaur,
suflare de aspidă ne-mblânzită.**

Vița „cea sălbatică și ucigătoare este diavolul. De la el picură turbare, venin și mânie [...]. Din această vie au cules roade locuitorii Sodomei și înnebuniți de patimi s-au unit bărbați cu bărbați, împotriva firii. Ei se datorește faptul că cei contemporani lui Noe, alunecând în necredință, au fost înghițiți de potop; din rodul ei a sorbit Cain, care și-a înroșit mâinile și a mânjit pământul cu sângele unuia dintre frații săi⁴⁵⁸. Din această vie beau și ereticii; aceștia „ca îmbătați de vorbării mincinoase, nu știu de unde nascocite, vomează din comoara rea a inimii lor cele rele⁴⁵⁹. „*Mânia dracilor este vinul lor și mânia aspidelor fără vindecare.* (Scriptura) numește fierberea plăcerilor trupești *vinul dracilor*, iar neascultarea îngâmfată și disprețuitoare, *vinul aspidelor*⁴⁶⁰.

**34: Oare nu sunt acestea, iată, adunate la Mine,
pecetluite-n vistierile Mele?**

**35: În ziua răzbunării voi plăti,
la vremea când piciorul lor va luneca;
fiindcă aproape-i ziua pieirii lor,
ceea ce vi s-a pregătit e de față.**

**36: Că Domnul îl va judeca pe poporul Său
și Se va pleca spre robii Săi
văzându-i vlăguiți
și părăsiți în primejdii
și neputincioși.**

„Primele două versuri se regăsesc întocmai în Psalmi 134, 14⁴⁶¹.

**37: Atunci a zis Domnul: - Unde sunt dumnezeii lor
spre care au nădăjduit,**

**38: din ale căror jertfe voi mâncați grăsimea
și din ale căror turnări beți vinul?**

**Scoală-se și să vă ajute
și să vă fie paveze!**

„*Turnări* = libații; acte rituale prin care se vărsa pe pământ sau pe carnea jertfelor vin (sau alte lichide aduse în cinstea zeilor)⁴⁶².

⁴⁵⁷ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, LXXIX, 1

⁴⁵⁸ Metodiul de Olimp, *Banchetul*, V, 5

⁴⁵⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Despre Sfânta Treime*, III

⁴⁶⁰ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Răspunsuri către Talasie*, 54

⁴⁶¹ SEP 1, p. 610

⁴⁶² BBVA, p. 240

**39: Vedeti, vedeti ca Eu sunt
si ca-n afara de Mine nu este un alt Dumnezeu;
Eu voi ucide si voi face viu,
Eu voi rani si voi vindeca
si nu-i nimeni care sa scoata din mainile Mele.**

„Bine se zice, căci unul este Dumnezeu și Singurul și Întâiul. Dar acestea nu se zic spre desființarea Fiului. Să nu fie! Căci și El este în Cel unul și Întâiul și Singurul, ca Cel ce e singur Cuvântul și Înțelepciunea și strălucirea Celui unul și singurul și întâiul. Căci este și El întâiul, fiind plinătatea dumnezeirii Celui dintâi și singurul, adică fiind Dumnezeu întreg și deplin. Deci nu s-a spus pentru El (pentru desființarea Lui), ci spre a se arăta că nu este altul cum e Tatăl și Fiul Lui. Acesta este gândul proorocului arătat și vădit tuturor⁴⁶³. „Deși ar putea zice cineva că acestea se referă la Tatăl, se potrivesc să se spună și despre Fiul, deoarece, chiar făcându-Se om, Își arată identitatea și neschimbarea Sa celor ce socotesc că S-a schimbat din pricina trupului și a devenit altceva⁴⁶⁴. Pe scurt, mărturisim un Dumnezeu, în trei Ipostasuri. „Fiindcă nici asupra altor neamuri (dintre care și noi ne-am înălțat la oceanul nemărginit și îmbelșugat și la poziția tuturor al luminii dumnezeiești începătoare, revărsată prin dăruire) n-au stăpânit zei străini. Ci unul era Stăpânul tuturor. Și spre El i-a înălțat pe cei ce l-au urmat prin îngerii care împlinesc slujirea ierarhică pentru fiecare neam⁴⁶⁵. Iar Dumnezeu Cel unul *va ucide și va face viu, va rani și va vindeca*: „Abia după ce trupul a murit și păcatul a fost smuls din rădăcină, trupul va fi refăcut, întocmai cum este renovat un templu din toate aceleași părți, însă nemuritor și prosper. Pentru că, înainte de a muri, trăia în mod necesar cu trupul și păcatul, avându-și înfipte rădăcinile înlăuntrul acestuia, deși era oarecum îngrădit de cugetul înțelept și de dojană. După ce am fost luminați prin botez, ar fi trebuit să nu mai săvârșim ceea ce nu este drept, să fie îndepărtat cu totul păcatul de la noi. Dar și după ce am crezut și ne-am apropiat de apa sfințirii, adesea ne aflăm în păcate. Nimeni nu se poate mândri că este fără păcat, că nici chiar cu gândul nu păcătuiește. Prin credință s-a ajuns să se împruțineze și să se îmblânzească păcatul, să nu mai facă roade vătămătoare, dar n-a fost smuls din rădăcini. Acum reprimăm mlădițele lui, adică gândurile cele rele, ca nu cumva o rădăcină a amărăciunii să dea rod și să ne aducă necaz, nu permitem să crească și să se dezvolte bobocii lui, pentru a nu da rod, îi tăiem cu cuvântul, ca și cu o secure, de lângă rădăcină. Numai în viața viitoare chiar și gândul cel rău va dispărea⁴⁶⁶. „Dacă ceea ce este mai bun trebuie să învingă, atunci negreșit că dușmanul va fi ucis. Virtutea va avea biruință împotriva răutății numai atunci când vrăjmașul ei, prin ajutorul pe care îl vor da acesteia gândurile cele mai bune, va dispărea pentru totdeauna în neființă; iar atunci se va împlini și ceea ce s-a zis de Dumnezeu prin profeția care zice: *Eu voi ucide și Eu voi face să fie cineva viu*, și aceasta pe bună dreptate, fiindcă ceea ce este bun nu poate să trăiască în mine decât numai când este învingător, și deci viu, prin moartea vrăjmașului⁴⁶⁷. „Într-adevăr e un dar al lui Dumnezeu să mori păcatului și să vezi în duh. Căci cuvântul sfânt ne făgăduiește că abia prin moarte dobândim viață. [...] (Iar) dacă nu rănesc relele din noi înșine, atunci nu voi putea vindeca nici dispoziția iubitoare, otrăvită și ea din pricina urii. Și tot așa și toate celelalte care mocnesc în noi din pricina răutății, mă gândesc îndeosebi la lupta rea a patimilor și la războiul cel crunt care se dă între oameni din pricina plăcerilor pătimașe și care ne robesc legii păcatului⁴⁶⁸.

**40: Că mâna Mea Mi-o voi ridica în cer
și pe dreapta Mea Mă voi jura
și voi zice: - Viu sunt Eu în veac!**

⁴⁶³ Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, III, 6

⁴⁶⁴ Sf. Atanasie cel Mare, *Trei cuvinte împotriva arienilor*, I, 36

⁴⁶⁵ Sf. Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia cerească*, IX, 3

⁴⁶⁶ Metodiul de Olimp, *Aglaofon*, XLI

⁴⁶⁷ Sf. Grigorie de Nyssa, *Despre desăvârșire*

⁴⁶⁸ Sf. Grigorie de Nyssa, *Omilii la Ecclesiast*, VI

„Iar dreapta lui Dumnezeu și Tatăl este Fiul, prin care ține toate, poruncește tuturor și lucrează dumnezeiește, chemând cele ce nu sunt să se facă și celor făcute dăruindu-le buna existență. Așadar taina Mântuitorului nostru a fost primită printr-un jurământ care trebuia să întărească în credință pe moștenitorii făgăduinței”⁴⁶⁹.

**41: Că sabia ca pe un fulger Mi-o voi ascuți
și mâna Mea va prinde-ntr-însa judecata
și cu pedeapsă voi plăti vrăjmașilor Mei,
și celor ce Mă urăsc le voi plăti.**

**42: Săgețile Mi le voi îmbăta de sânge
și sabia Mea carne va mânca
și sânge de răniți și de robiți,
din capetele capilor dușmani.**

„Este lămurit din cele spuse că cei care nu sunt dușmani declarați ai adevărului și nici nu urăsc Cuvântul, nu-și vor urî propria lor mântuire; dimpotrivă, vor scăpa de pedepsele pe care le aduce ura”⁴⁷⁰. Altfel, cei răniți de patimi și robiți păcatului și falselor credințe vor sângera de sabia lui Dumnezeu, sabie ce desparte pentru totdeauna pe vrăjmașii credinței de fericirea cea veșnică.

**43: Veseliți-vă, voi, ceruri, împreună cu El,
Lui să I se-închine toți fiii lui Dumnezeu!
Veseliți-vă, voi, neamuri, împreună cu poporul Său,
întărească-se pentru El toți îngerii lui Dumnezeu!
Că El va răzbuna sângele fiilor Săi
și cu răzbunare le va plăti vrăjmașilor Săi,
și celor ce-L urăsc le va plăti
și va curăți Domnul pământul poporului Său”.**

„Acest verset e formulat astfel în Versiunea Ebraică:

*Voi, neamuri, laudați-l pe poporul Său,
căci El va răzbuna sângele servilor Săi,
răzbunarea o va-ntoarce asupra potrivnicilor Săi
și va curăța pământul poporului Său.*

*Versiunea Septuagintei este atestată de manuscrisele de la Qumran, ceea ce i-a făcut, probabil, pe traducătorii BJ s-o adopte ca atare*⁴⁷¹.

Cântarea lui Moise se încheie cu o doxologie; de remarcat că și neamurile sunt chemate la bucuria preamării lui Dumnezeu. Finalul, însă, e în tonul întregii Cântări, făgăduind nimicirea vrăjmașilor lui Dumnezeu.

44: Moise a scris această cântare în chiar ziua aceea și i-a pus pe fiii lui Israel s-o învețe. Și a venit Moise și a grăit toate cuvintele acestei Legi în auzul poporului, el și Iosua, fiul lui Navi.

45: Iar după ce Moise a sfârșit de spus toate cuvintele acestea în fața-ntregului Israel, le-a zis:

46: „Puneți la inimă toate cuvintele pe care vi le mărturisesc eu astăzi și poruncițile fiilor voștri să păzească și să plinească toate cuvintele acestei Legi;

47: că ea nu-i pentru voi doar o vorbă goală, ci e însăși viața voastră, și prin cuvântul acesta vă veți îndelunga zilele pe pământul spre care treceți Iordanul ca să-l moșteniți”.

„Fragmentul cuprins în versetele 45-47 constituie o continuare a textului din capitolul 31, 27. El se referă la cuvintele legii, nu ale cântării. După această paranteză, versetul 48 reia

⁴⁶⁹ Sf. Chiril al Alexandriei, *Glafire la Facere*, III

⁴⁷⁰ Clement Alexandrinul, *Pedagogul*, I, 69, 2

⁴⁷¹ BBVA, p. 240

cursul narațiunii de la versetul 44⁴⁷².

48: **Tot în ziua aceea a grăit Domnul cu Moise, zicând:**

49: „**Suie-te în muntele acesta Abarim, muntele Nebo, care este în țara Moabului, față-n față cu Ierihonul, și vezi țara Canaanului, pe care-o dau Eu moștenire fiilor lui Israel,**

50: **și mori acolo, în muntele pe care te sui, și te adaugă la poporul tău, în același chip în care Aaron, fratele tău, a murit în muntele Hor și s-a adăugat la poporul său,**

51: **pentru că n-ai ascultat de cuvântul Meu în mijlocul fiilor lui Israel, la apa Meribei, la Cadeș, în pustia Sin, pentru că nu M-ai arătat pe Mine sfânt întru fiii lui Israel;**

52: **că vei vedea țara cum îți stă-nainte, dar într-înșa nu vei intra”.**

„Textul Masoretic adaugă: *în țara pe care Eu le-o dau fiilor lui Israel*”⁴⁷³.

Evenimentele reamintite aici sunt descrise la *Cartea Numerii*. Moise va sui pe *Abarim* (= garduri; colțuri), pe muntele *Nebo* (= înălțime; proorocie; contemplare), de unde va privi Canaanul și unde avea să moară. Pare o pedeapsă faptul că el n-a intrat în pământul făgăduinței. Înclinăm, totuși, să credem că nu avea nevoie de Canaanul cel văzut acela care s-a învrednicit de contemplarea celor negrăite.

Textul se întrerupe din nou și va fi reluat în capitolul 34, spre a face loc aici binecuvântării lui Moise. „Prin această binecuvântare, Moise își ia rămas bun, înainte de moarte, de la poporul său. Muribunzilor le erau atribuite calități neobișnuite de previziune a viitorului, de aceea binecuvântarea sa capătă o forță deosebită”⁴⁷⁴.

CAPITOLUL 33 – Moise binecuvintează poporul și proorocește.

1: Și iată binecuvântarea cu care Moise, omul lui Dumnezeu, i-a binecuvântat pe fiii lui Israel înainte ca el să fi murit.

„Această binecuvântare a lui Moise este oarecum asemănătoare cu aceea a lui Iacov (Facerea 49), și totuși diferită, în sensul că în *destinele* unor triburi au survenit schimbări. Fiecare seminție este numită, ca și acolo, cu numele strămoșului”⁴⁷⁵. „*Omul lui Dumnezeu*: denumire pentru prooroci (I Regi 2, 27; 9, 6) sau pentru trimișii Domnului (Judecători 13, 6, 8)”⁴⁷⁶.

2: Și a zis:

„Din Sinai venit-a Domnul

și din Seir ni S-a arătat;

din muntele Paran și din Cadeș S-a sârguit

cu zeci de mii de îngeri:

de-a dreapta Sa,

împreună cu El.

„Ascetul încercat prin răbdarea necazurilor, curățit prin disciplinarea și strunirea trupului și desăvârșit prin îndeletnicirea cu vederile (contemplațiile) înalte, se învrednicește de mângâierea dumnezeiască. Căci *venit-a Domnul*, zice Moise, *din Sinai*, adică din încercări, *și s-a arătat nouă din Seir*, adică din osteneli trupești; *și s-a grăbit din muntele Faran, împreună cu zeci de mii de sfinți*, adică din muntele credinței, cu zeci de mii de sfinte cunoștințe”⁴⁷⁷. Pentru a fi mai limpezi acestea, reamintim traduceriile numelor proprii de aici: *Sinai* (= munte colțuros; mărăcini); *Seir* (= pârșos; ispită); *Paran* (= frumusețe; podoabă).

⁴⁷² DEUT, p. 242

⁴⁷³ BBVA, p. 240

⁴⁷⁴ DEUT, p. 242

⁴⁷⁵ BBVA, p. 241

⁴⁷⁶ BBVA, p. 241

⁴⁷⁷ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre cunoștința de Dumnezeu*, 74

**3: El Și-a cruțat poporul:
toți cei sfințiți, sub mâinile Tale,
sub Tine se află.**

Din cuvintele Lui au primit Legea

Toți cei sfințiți: „fiii lui Israel; totalitatea poporului ales”⁴⁷⁸.

**4: pe care ne-a poruncit-o nouă Moise,
moștenire adunărilor lui Iacob.**

**5: Rege va fi întru cel-iubit,
că s-au adunat mai-marî neamurilor
împreună cu semințiile lui Israel.**

Prin *toți cei sfințiți* înțelegem pe fiii lui Israel sau, mai ales, pe fiii Bisericii, adevăratul *Israel* (= mintea văzătoare de Dumnezeu).

**6: Să trăiască Ruben și să nu moară;
și Simeon să fie mult la număr!”**

Iacob avusese cuvinte aspre, la timpul său, pentru Ruben și Simeon (Facerea 49,3-7). Simeon e pomenit, în acel loc, împreună cu Levi, devenit, din vremea lui Moise, trib sacerdotal.

7: Și iată pentru Iuda:

**„Ascultă, Doamne, glasul lui Iuda,
și fă-l să vină la poporul său;
mâinile sale-l vor face osebit,
Tu îi vei fi ajutor împotriva vrăjmașilor lui”.**

Reamintim că din tribul Iuda avea să Se nască Hristos.

8: Iar lui Levi i-a zis:

**„Lui Levi dați-i Urimul său
și Tumimul său, bărbatului celui cuvios
pe care [Domnul] l-a-ncercat la Masa
și l-a certat la apa Meribei;**

9: celui ce-i zice tatălui său și mamei sale:

- Nu te-am văzut!...

și pe frații săi nu i-a cunoscut

și pe fiii săi nu i-a știut.

Că ei au păzit cuvintele Tale

și au ținut legământul Tău;

„Nu ne poruncește să-i urâm fără pricină – asta ar fi o mare nelegiuire! – ci: Când tatăl tău, mama ta, femeia ta, copiii tăi – spune Domnul – vor să-i iubești mai mult decât pe Mine, atunci, tocmai pentru aceasta, urăște-i; că o dragoste ca aceasta pierde și pe cel iubit și pe cel ce iubește”⁴⁷⁹. „Astfel Domnul ne învață în Evanghelia Sa să nu invocăm pe tatăl de pe pământ, pentru că avem un singur Tată, Care este în ceruri (Matei 23,9)”⁴⁸⁰. Continuă cuvântul pentru Levi:

**10: îi vor arăta lui Iacob hotărârile Tale
și Legea Ta lui Israel;
de teama mâniei Tale pune-vor de-a pururi
tămâie pe jertfelnicul Tău.**

**11: Binecuvintează, Doamne, puterea lui
și primește lucrurile mâinilor lui;
frânge șalele vrăjmașilor săi
ce se ridică împotriva lui**

⁴⁷⁸ BBVA, p. 241

⁴⁷⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Matei*, XXXV, 1

⁴⁸⁰ Sf. Ciprian al Cartaginei, *Despre rugăciunea domnească*, VIII

și pe ale celor ce-l urăsc: să nu se mai ridice!”

„Spre deosebire de binecuvântarea rostită de Iacov pentru Levi, care se referă la însușirile de războinici ale acestui trib, Moise subliniază prerogativele de preoți ale membrilor tribului lui Levi, în tripla ipostază de cercetători ai oracolului divin, de învățători și de slujitori la altar”⁴⁸¹.

12: Iar lui Veniamin i-a zis:

„Iubit de Domnul, fără de frică va locui:

**Dumnezeu în toată ziua umbrește deasupra-i,
între umerii săi S-a odihnit”.**

„Verbul *skiázo* = *a umbri* (figurativ: *a ocroti*) are în limbajul biblic și o semnificație duhovnicească: prezența sau acțiunea prin care harul sau puterea lui Dumnezeu lucrează asupra oamenilor. Norul care *umbrea* deasupra cortului mărturie reprezenta una dintre lucrările Domnului asupra Israelitilor (Numeri 9, 18, 22; 10, 36). Aceeași lucrare se manifestă în Noul Testament: asupra Fecioarei Maria (Luca 1, 35), asupra Sfinților Apostoli pe muntele Tabor (Matei 17, 5; Marcu 9, 7), asupra suferinzilor prin Apostolul Petru (Fapte 5, 15)”⁴⁸². „*Umerii* = metaforă pentru munții sau colinele ce mărginesc o vale în care se afla un sanctuar al seminției lui Veniamin (după unii comentatori, chiar templul din Ierusalim). Metafora însă poate prefigura și locul anatomic, pe corpul uman, unde se concentrează rugăciunea inimii: acela pe care se odihnește șoldul lăutei, sub bărbie, sub ochii plecați ai celui ce se roagă, așa cum va sugera Evagrie Ponticul”⁴⁸³. Iacov îi prevestește lui Veniamin un viitor războinic (Facerea 49, 27), mai apropiat de ceea ce s-a petrecut cu acest trib, aproape nimic de israeliți (Judecători, cap. 20).

13: Lui Iosif i-a zis:

„Din binecuvântarea Domnului pământul lui,

din roadele cerului și din rouă

și din adâncurile izvoarelor de jos;

14: din roadele pe care soarele

și luna le fac să odrăslească,

15: din ce-i mai bun al munților bătrâni,

din ce-i mai bun al dealurilor veșnice,

16: din roadele îmbelșugatului pământ.

[Darurile] plăcute Celui ce S-a arătat în rug

să vină peste capul lui Iosif,

pe creștetul celui mărit între frați.

„Aluzie la Domnul Cel ce i S-a arătat lui Moise în rugul care ardea fără să se mistuie (Ieșirea 3, 2)”⁴⁸⁴.

17: Cel întâi-născut al taurului, lui fie-i frumusețea;

și coarnele inorogului, coarnele lui

- cu ele va împunge neamurile

pân-la marginea pământului.

Acestea sunt zecile de mii ale lui Efraim,

acestea sunt miile lui Manase”.

„Lui Iosif i se atribuie rangul deosebit de întâi născut (deși acela e Ruben – *n. n.*), comparabil cu un taur ce emană forță și vigoare. În Vechiul Testament coarnele sunt deseori un simbol al forței. Efraim și Manase formează împreună casa lui Iosif, care domină triburile din nordul și din centrul Israelului”⁴⁸⁵. *Inorogul*: „este neclar motivul care a dus la traducerea prin *inorog* (μινόκερος) a cuvântului ce pare să indice pur și simplu un bivol, numit în mod obișnuit

⁴⁸¹ DEUT, p. 242

⁴⁸² BBVA, p. 241

⁴⁸³ BBVA, p. 241

⁴⁸⁴ BBVA, p. 241

⁴⁸⁵ DEUT, p. 243

în greacă *bou sălbatic*, și care are două coarne. Alegerea poate fi explicată printr-o imposibilitate de identificare a animalului sau prin recurgerea la un termen care desemna o specie anume de bivoli (poate în Egipt) sau prin dorința de a face aluzie la un animal fabulos. Denumirea apare în Septuaginta în pasaje poetice: poemul lui Balaam (Numerele 23, 22), în Psalmi (28, 6; 91, 10 etc.)⁴⁸⁶.

18: Iar lui Zabulon i-a zis:

**„Veseleşte-te, Zabulon, în ieșirea ta,
și tu, Isahar, în corturile tale!**

**19: Neamuri vor surpa și [numele Domnului] acolo-l veți chema
și veți jertfi jertfele dreptății;
că vei suga bogăția mării
și mărfurile celor ce locuiesc pe țărmuri”.**

„Triburile lui Zabulon și Isahar erau vecine și frecventau probabil același sanctuar de pe Muntele Tabor, așezat la granița dintre ele. Prosperitatea lor se datorează, între altele, resurselor Mării Mediterane și Mării Galileii”⁴⁸⁷.

20: Lui Gad i-a zis:

**„Binecuvântat este Cel ce lărgeste hotarele lui Gad;
ca un leu s-a odihnit,
sfărâmând brațul și capul.**

**21: El și-a văzut pârga,
fiindcă acolo li s-a mpărțit moșie căpeteniilor
celor ce s-au adunat împreună cu mai-marii popoarelor.
Dreptate a făcut Domnul,
și judecata Sa cu Israel”.**

„Gad a ocupat podișul mănos de la est de Iordan, ajutând celelalte triburi să cucerească ținutul Canaanului. Moise a murit la est de Iordan, în teritoriile care aparțineau lui Gad. Versetul 20 elogiază succesele militare ale lui Gad, vezi Numeri 32”⁴⁸⁸.

22: Iar lui Dan i-a zis:

**„Dan, pui de leu
care se aruncă din Vasan”.**

„Dan, care inițial s-a stabilit la vest de Beniamin și la nord de Iuda, a emigrat din acest teritoriu și s-a așezat în nordul Israelului, la poalele muntelui Hermon, la marginea Vasanelui, vezi Iosua 19, 47; Judecători 18”⁴⁸⁹.

23: Lui Neftali i-a zis:

**„Neftali, sațul roadelor celor bineprimite,
sățul de binecuvântarea Domnului,
Marea și Miazăziua va moșteni”.**

„Neftali ocupa teritoriile muntoase de la nord-vest de Marea Galileii. Versetul se referă la expansiunea spre sud a acestui trib”⁴⁹⁰.

„Neftali în talmăcire înseamnă belșug, îndeustulare. Acolo este, așadar, belșugul, unde este sațul. Acolo, însă, unde există foamea poftelor, dorința niciodată sătulă, acolo este sărăcie”⁴⁹¹.

24: Lui Așer i-a zis:

**„Binecuvântat fie Așer între fii;
bineprimit va fi de frații săi,**

⁴⁸⁶ SEP 1, p. 614

⁴⁸⁷ DEUT, p. 243

⁴⁸⁸ DEUT, p. 243

⁴⁸⁹ DEUT, p. 243

⁴⁹⁰ DEUT, p. 243

⁴⁹¹ Sf. Ambrozie al Milanului, *Scrisori*, XXXVIII, 10

picioarul său în untdelemn și-l va întinge:

25: fier și aramă-i vor fi încălțările;

tăria ta, cât zilele tale!

Despre Așer a avut și Iacov cuvinte ce-i prevesteau belșugul (Facerea 49, 20). Restul binecuvântării se referă la întregul Israel:

26: Nimeni nu-i ca Dumnezeu celui-iubit,

Cel ce merge pe ceruri ca să-ți vină-n ajutor,

Cel ce-ntru tărie-i plin de strălucire.

„Tărie: (aici ca la Facerea 1, 6): firmament; bolta cerului”⁴⁹².

27: Puterea lui Dumnezeu te va acoperi;

jos, sub tăria brațelor veșnice

îl va izgoni de la fața ta pe vrăjmaș,

zicând: - Piei!...

28: Și va locui Israel fără frică

singur pe moșia lui Iacob,

moșie cu grâu și cu vin

și cu cerul doldora de rouă.

29: Ferice de tine, Israele!

Care popor este asemenea ție, mântuit de Domnul?:

cu pavăză te va ocroti Cel ce te ajută;

sabia ta, lauda ta!

Vrăjmașii tăi te vor înșela,

dar tu vei călca peste grumajii lor!”

Încheiere plină de bune făgăduinți pentru poporul statornic în dreapta credință, cel *mântuit de Domnul*. Desigur, ne gândim la Israel cel adevărat, adică la alcătuitoarea Bisericii lui Hristos.

CAPITOLUL 34 – Moartea lui Moise.

1: Și s-a suit Moise din șesurile Moabului în muntele Nebo, pe vârful Fazga, care este față-n față cu Ierihonul. Și Domnul i-a arătat tot ținutul Galaad, până la Dan,

2: și tot ținutul lui Neftali și tot ținutul lui Efraim și al lui Manase și tot ținutul lui Iuda, până la marea de dincolo de zare,

3: și Neghebul și împrejurimile Ierihonului, cetatea Palmierilor, până la Țoar.

„Conducătorul norodului lui Israil nu poate vedea pământul făgăduinții, care este nepătimirea, după fuga din Egipt, care este păcatul cu lucrul, nici după trecerea mării, adică a robiei prin poftă și afecțiune, ci numai după petrecerea în pustie, așezată între faptele și mișcările păcatului, trimițând înainte puterea sa văzătoare și cercetătoare”⁴⁹³. „Modul bazat pe pronie e indicat prin Moise, căci acesta scoate cu iubire de oameni, din rătăcire, pe cei stăpâniți de răutate și le arată cu înțelepciune oamenilor căile variate ale ieșirii din cele materiale, stricăcioase și trupesti, spre cele dumnezeiești și nematerialnice și netrupesti, și-i întărește înțelepțește cu legile dumnezeiești”⁴⁹⁴.

4: Și a zis Domnul către Moise: „Iată țara pe care M-am jurat lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob, zicând: Seminției tale o voi da... Iată, le-am arătat-o ochilor tăi; dar tu înțînă nu vei intra!”

5: Și a murit Moise, robul lui Dumnezeu, acolo, în ținutul Moabului, după cum îi

⁴⁹² BBVA, p. 242

⁴⁹³ Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, 123

⁴⁹⁴ Sf. Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, 50

spusese Domnul.

6: Și l-au îngropat în vale, în ținutul Moabului, aproape de templul lui Peor, dar mormântul său nimeni nu-l știe, nici până-n ziua de astăzi.

„Mormântul lui Moise rămâne o taină pe seama căreia tradițiile rabinice au făcut numeroase speculații. În general, creștinii admit punctul de vedere că această taină făcea parte din planul lui Dumnezeu, ca nu cumva Evreii, atât de aplecați spre idolatrie, să facă din trupul lui Moise un obiect de adorație, divinizându-l”⁴⁹⁵.

„Chiar Moise, conducătorul unui popor atât de mare, nu și-a putut ajuta luiși, ci, după nenumărate oboseli și necazuri, după ce a condus poporul patruzeci de ani, a fost oprit să intre în pământul pentru care primise atâtea făgăduințe și juruințe. Care era pricina? Harul acesta nu i-ar fi fost folositor, ci i-ar fi adus multă pagubă și ar fi smintit pe mulți iudei. Când Moise i-a scăpat din robia Egiptului, iudeii, părăsind pe Dumnezeu, se uitau numai la Moise și socoteau că toată scăparea se datorează lui Moise. Până unde credeți că n-ar fi mers cu necredința lor, dacă l-ar fi văzut că-i mai duce și în pământul făgăduinței? De aceea nici locul mormântului lui Moise nu se cunoaște”⁴⁹⁶.

7: Și era Moise de o sută douăzeci de ani când a murit; vederea nu i se înnegurase, nici gura nu i se zbârcise.

„Cei o sută douăzeci de ani ai lui Moise corespund duratei vieții omenești anunțate în Facerea 6, 3”⁴⁹⁷.

8: Și l-au plâns fiii lui Israel pe Moise, în șesurile Moabului, la Iordan, aproape de Ierihon, timp de treizeci de zile, până s-au sfârșit zilele jelitului în plângerea după Moise.

9: Iar Iosua, fiul lui Navi, s-a umplut de duhul înțelepciunii, pentru că Moise își pusese mâinile peste el. Iar fiii lui Israel i s-au supus și au făcut așa cum Domnul poruncise prin Moise.

„Pentru investirea lui Iosua ca urmaș al lui Moise vezi Numerele 27, 18- 23”⁴⁹⁸.

„Vezi că pretutindeni, și în Vechiul Testament și în Noul Testament, este același simbol? Pe timpul lui Moisi, Duhul se da prin punerea mâinilor; și Petru tot prin punerea mâinilor da Duhul (Fapte 8, 17). Și peste tine, care ai să te botezi, are să vină darul”⁴⁹⁹.

10: Și nu s-a mai ridicat în Israel prooroc ca Moise, pe care Domnul să-l fi cunoscut față către față,

„Să-l fi cunoscut față către față: să fi vorbit cu el direct, fără mijlocitori, limpede și cu urmări”⁵⁰⁰.

11: Întru toate semnele și minunile pe care Domnul l-a trimis să le facă în țara Egiptului, lui Faraon și slugilor lui și țării lui întregi,

12: precum și-ntru minunile cele mari și-ntru mâna cea tare pe care Moise le-a săvârșit în fața-ntregului Israel.

„Relatarea sobră a morții lui Moise a fost îndelung dezvoltată în tradiția iudaică, precum și în cea creștină. În tradiția iudaică, ea corespunde unei teme prezente în literatura intertestamentară: Dumnezeu îi răpește la Sine pe cei dreپți, ca ei să nu fie pradă sorții comune a oamenilor. Moise dispăre așa cum a dispărut Enoh, fără a lăsa vreo urmă vizibilă despre ei. De aceea Părinții vor face din ei profeți eshatologici, martori ai lui Hristos în confruntarea cu Antihristul (pe lângă Moise și Enoh apare invocat și Ieremia, la Victorin din Poetovio). Tot la creștini, unele expresii din acest text vor sluji de model în istorisirile morții unor sfinți: trupul nu putrezește, mormântul rămâne necunoscut (cf. *Vita Antonii* a lui Atanasie). ♦ Figura lui Moise a făcut obiectul mai multor *monografii* spirituale în Antichitatea iudeo-elenistică și

⁴⁹⁵ BBVA, p. 243

⁴⁹⁶ Sf. Ioan Gură de Aur, *Omilii la Facere*, V, 4

⁴⁹⁷ SEP 1, p. 617

⁴⁹⁸ BBVA, p. 243

⁴⁹⁹ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catehezele.*, XVI, 26

⁵⁰⁰ BBVA, p. 243

creștină, cele mai importante aparținând lui Filon și lui Grigorie al Nyssei⁵⁰¹.

Se presupune că ultima parte a Deuteronomului a fost adăugată de Iosua. Tip al lui Hristos, acesta va duce poporul în Țara Făgăduinței. Dar, despre faptele acestuia se va vorbi în Comentariul la Cartea Iosua.

Listă de abrevieri

AB - Dumitru Abrudan și Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*

⁵⁰¹ SEP 1, p. 616

Adv. haer. – *Adversus haereses*
Agric. – *De agricultura*
 BBVA - *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania
 BJ – La Bible de Jerusalem
 BOB – Biblia de la Blaj 1795
C. Cels. – *Contra Celsum*
Com. Io. – *Commentarii in evangelium Ioannis*
Congr. – *De congressu*
Decal. – *De decalogo*
Deter. – *Quod deterius potiori insidiari soleat*
 DEUT - *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*, pars V, *Deuteronomium*
Dialogus Her. – *Dialogus cum Heraclide*
 Ebr. – ebraică
 EIB – Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române
Ep. Serap. – *Epistula ad Serapionem*
Exh. Mart. – *Exhortatio ad martyrium*
 F – Filocalia
Fuga – *De fuga et inventione*
 GALA – Biblia de la București 1938
 GN – *Die Bibel im heutigen Deutsche. Die Gute Nachricht des Alten und Neuen Testaments*, Stuttgart, 1982
 Gr. – greacă
Her. – *Qius rerum divinarum heres sit*
Hom. – *Homiliae spirituales*
Hom. Ex. – *Homiliae in Exodum*
Hom. Ez. – *Homiliae in Ezechielem*
Hom. Ies. – *Homiliae in Iesu Nave*
Hom. Lev. – *Homiliae in Leviticum*
Hom. Luc. – *Homiliae in Lucam*
Hom. Num. – *Homiliae in Numeros*
 KJV – King James Version
Leg. – *Legatio ad Gaium*
 LEV - *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*, pars III, *Leviticus*
Migr. – *De migratione Abrahami*
Mut. – *De mutatione nominum*
 NUM - *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688*, pars IV, *Numeri*
 OSTY – La Bible trad. Osty
 PG – Patrologia greacă (ed. Migne)
Plant. – *De plantatione*
Post. – *De posteritate Caini*
 PSB – Părinți și Scriitori bisericești
 Q – *Manuscrisele de la Qumran*
Qu. Num. – *Quaestiones in Numeros*
 RSV – Revised Standard Version
Sacrif. – *De sacrificiis Abelis et Caini*
 SEP 1 - *Septuaginta 1, Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*
 SINOD – Biblia de la București 1914
Sobr. – *De sobrietate*
Somn. – *De somniis*

Spec. – De specialibus legibus
ȘAGUNA – Biblia de la Sibiu 1858
ȘERBAN – Biblia de la București 1688
TEV – Today's English Version
TOB – Traduction Oecumenique de la Bible
Virt. – De virtutibus

BIBLIOGRAFIE

A. Sfânta Scriptură

- Biblia sau Sfânta Scriptură, *Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, EIB, București, 2001*
- *Biblia sau Sfânta Scriptură*, EIB, București 1995
- *Biblia adică Dumnezeiasca Scriptură*, Ediția Sfântului Sinod, București, 1914
- *Biblia Hebraica*, Editio quarta emendata opera H. P. Rüger, Stuttgart, 1979
- *Biblia Sacra Vulgata*, Editionem quartam emendatam cum sociis B. Fischer, H. I. Frede. H. F. D. Sparks, W. Thiele, praeparavit Roger Gryson, Stuttgart, 1994
- *Cântarea Cântărilor*, traducere din limba ebraică, note și comentarii de Ioan Alexandru, în colecția **Bibliotheca Orientalis**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1977
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars I, Genesis*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1988
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars II, Exodus*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1991
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars III, Leviticus*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1993
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars IV, Numeri*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1994
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars V, Deuteronomium*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1997
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars VI, Iosue, Iudicum, Ruth*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2004
- *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, pars XI, Liber Psalmorum*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2003
- *Septuaginta*, Edidit Alfred Rahlfs, Stuttgart, 1979
- *Septuaginta 1, Geneza, Exodul, Leviticul, Numerii, Deuteronomul*, volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu; traduceri de: Cristian Bădiliță, Ion Pătrulescu, Eugen Munteanu, Mihai Moraru, Ioana Costa, Colegiul Noua Europă/Polrom, București/Iași, 2004
- *Septuaginta 2, Iisus Nave, Judecătorii, Ruth, 1-4 Regi*, volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, Dan Slușanschi, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu; traduceri de: Florica Bechet, Ioana Costa, Alexandra Moraru, Ion Pătrulescu, Cristina Costena Rogobete, Colegiul Noua Europă/Polrom, București/Iași, 2004
- *Septuaginta 3, 1-2 Paralipomene, 1-2 Ezdra, Ester, Iudit, Tobit, 1-4 Macabei*, volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu, traduceri de: Francisca Băltăceanu, Gheorghe Ceaușescu, Ștefan Colceriu, Vichi Dumitru, Ștefania Ferchedău, Theodor Georgescu, Octavian Gordon, Lia Lupaș, Colegiul Noua Europă/Polrom, București/Iași, 2005
- *Septuaginta 4/I, Psalmii, Odele, Proverbele, Ecclesiastul, Cântarea Cântărilor*, volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, în colaborare cu pr. Ioan-Florin Florescu, traduceri de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Florica Bechet, Monica Broșteanu, Ioana Costa, Marius David Cruțeru, Cristian Gașpar, Eugen Munteanu, Ion Pătrulescu, Colegiul Noua Europă/Polrom, București/Iași, 2006

B. Scrieri patristice

- *Actele martirice*, trad. Ioan Rămureanu, în colecția „**Părinți și scriitori bisericești**” (în continuare, abreviat: PSB), nr. 11, EIB, București, 1982
- Ambrozie al Milanului (Sf.), *Împotriva bogașilor răi*, trad. Vasile Goraș, în vol. *Antologie din scrierile Părinților latini*, Editura Anastasia, 2000
- Ambrozie al Milanului (Sf.), *Despre Sfintele Taine, Scrieri II*, trad. David Popescu, PSB 53, EIB, București, 1994
- Ambrozie al Milanului (Sf.), *Scrisori, Scrieri II*, trad. David Popescu, în colecția „**Părinți și scriitori bisericești**” (PSB), nr. 53, EIB, București, 1994
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Cuvânt împotriva Elinilor, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Despre principii, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Epistola despre Sinoade, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Epistolele către Serapion, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1988
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Tratat despre întruparea Cuvântului, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1987
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Trei Cuvinte împotriva arienilor, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 15, EIB, București, 1987
- Atanasie cel Mare (Sf.), *Viața Cuviosului Părintelui nostru Antonie, Scrieri II*, trad. Dumitru Stăniloae, PSB 16, EIB, București, 1988
- Augustin (Fer.), *Mărturisiri, Scrieri alese I*, trad. Ioan Rămureanu, PSB 64, EIB, București, 1985
- Barnaba, *Epistola*, trad. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, PSB 1, EIB, București, 1979
- Boethius, *Scurtă expunere a credinței creștine*, trad. D. Popescu, în Boethius și Salvianus, *Scrieri*, P.S.B. 72, EIB, București, 1992
- Calist Catafygiotul, *Despre viața contemplativă*, trad. D. Stăniloae, în colecția „**Filocalia**” (F), nr. 8, EIB, București, 1979
- Calist Patriarhul, *Capete despre rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 8, EIB, București, 1979
- Calist și Ignatie Xanthopol, *Cele 100 de Capete*, trad. D. Stăniloae, F 8, EIB, București, 1979
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan, Scrieri IV*, trad. D. Stăniloae, PSB 41, EIB, București, 2000
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Despre închinarea și slujirea în Duh și Adevăr, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 38, EIB, București, 1991
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Despre Sfânta Treime, Scrieri III*, trad. D. Stăniloae, PSB 40, EIB, București, 1994
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Glafire, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 39, EIB, București, 1992
- Chiril al Alexandriei (Sf.), *Zece Cărți împotriva lui Iulian Apostatul*, trad. Constantin Daniel revăzută de Î.P.S. Nicolae Corneanu, Editura Anastasia, 2000
- Chiril al Ierusalimului (Sf.), *Catehezele*, trad. D. Fecioru, EIB, București, vol. I – 1943; vol. II - 1945
- Ciprian al Cartaginei (Sf.), *Despre gelozie și invidie*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de*

limbă latină, PSB 3, EIB, București, 1981

- Ciprian al Cartaginei (Sf.), *Despre rugăciunea domnească*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, EIB, București, 1981

- Ciprian al Cartaginei (Sf.), *Despre unitatea Bisericii ecumenice*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, PSB 3, EIB, București, 1981

- Clement Alexandrinul, *Cuvânt de îndemn către Elini, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 4, EIB, București, 1982

- Clement Alexandrinul, *Pedagogul, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 4, EIB, București, 1982

- Clement Alexandrinul, *Stromate, Scrieri II*, trad. D. Fecioru, PSB 5, EIB, București, 1982

- Clement Romanul (Sf.), *Epistola către Corinteni*, trad. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, PSB 1, EIB, București, 1979

- Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946

- Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic în 100 de capete*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946

- Didim din Alexandria, *Despre Duhul Sfânt*, trad. Vasile Răducă, Editura Sofia, București, 2001

- Dionisie Areopagitul (Sf.), *Opere complete*, trad. D. Stăniloae, Ed. Paideia, București, 1996

- Dorotei (Ava), *Învățăture de suflet folositoare*, trad. D. Stăniloae, F 9, EIB, București, 1980

- Efrem Sirul (Sf.), *Cuvânt despre preoție*, trad. D. Fecioru, în Sfântul Ioan Gură de Aur, Sfântul Grigorie de Nazianz și Sfântul Efrem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987

- Efrem Sirul (Sf.), *Imne I, Imnele Păresimilor, Azimelor, Răstignirii și Învierii*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 1999

- Efrem Sirul (Sf.), *Imne II, Imnele Nașterii și Arătării Domnului*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2000

- Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească, Scrieri I*, trad. Teodor Bodogae, PSB 13, EIB, București, 1987

- Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946

- Evagrie Ponticul, *Capete despre deosebirea patimilor și a gândurilor*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946

- Evagrie Ponticul, *Schiță monahicească, în care se arată cum trebuie să ne nevoim și să ne liniștim*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946

- Filotei Sinaitul, *Capete despre trezvie*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948

- Grigorie al Salonicului (Sf.), *Că toți creștinii îndeobște trebuie să se roage neîncetat*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977

- Grigorie de Nazianz (Sf.), *Cele cinci cuvântări teologice*, trad. D. Stăniloae, Ed. Anastasia, București, 1993

- Grigorie de Nazianz (Sf.), *Despre preoție*, trad. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987

- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Cuvânt apologetic la Hexaimeron, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998

- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre desăvârșire, către monahul Olimpiu, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998

- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre facerea omului, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre fericiri, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre înțelesul numelui de creștin, către Armoniu, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre nevoie, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre pruncii morți prematur, către Hierios, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre rugăciunea domnească, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Despre viața lui Moise, Scrieri I*, trad. Ioan Buga, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Dialogul despre suflet și înviere, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *La titlurile Psalmilor, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Marele cuvânt catehetic, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, P.S.B. 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Omilii la Ecclesiast, Scrieri II*, trad. T. Bodogae, PSB 30, EIB, București, 1998
- Grigorie de Nyssa (Sf.), *Tâlcuire la Cântarea Cântărilor, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 29, EIB, București, 1982
- Grigorie Palama (Sf.), *Capete despre cunoștința naturală*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Despre împărtășirea dumnezeiască*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Despre rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Despre sfânta lumină*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Palama (Sf.), *Omilii I*, traducere Constantin Daniel, revăzută de Laura Pătrașcu și stilizată de Răzvan Codrescu, Editura Anastasia, București, 2000
- Grigorie Palama (Sf.), *150 Capete despre cunoștința naturală*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Sinaitul (Sf.), *Capete foarte folositoare în acrostih*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Grigorie Sinaitul (Sf.), *Învățătură despre liniștire și rugăciune*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
- Ignatie Teoforul (Sf.), *Epistola către Efeseni*, trad. D. Fecioru, în *Scrierile Părinților apostolici*, PSB 1, EIB, București, 1979
- Ilie Ecdicul, *Culegere din sentințele înțelepților*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Ioan Carpatiul, *Cuvânt ascetic și foarte mângâietor*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Ioan Carpatiul, *Una sută capete de mângâiere*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Ioan Casian (Sf.), *Așezămintele mănăstirești, Scrieri alese*, trad. Vasile Cojocaru, PSB 57, EIB, București, 1990

- Ioan Casian (Sf.), *Convorbiri duhovnicești, Scrieri alese*, trad. David Popescu, PSB 57, EIB, București, 1990
- Ioan Casian (Sf.), *Despre cele opt gânduri ale răutății*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Ioan Casian (Sf.), *Despre întruparea Domnului, Scrieri alese*, trad. D. Popescu, PSB 57, EIB, București, 1990
- Ioan Damaschin (Sf.), *Cele trei tratate contra iconoclaștilor*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 1998
- Ioan Damaschin (Sf.), *Dogmatica*, trad. D. Fecioru, ediția a II-a, EIB, București, 1943
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Cuvânt de sfătuire către Teodor cel căzut*, în vol. *Despre feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2001
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Despre feciorie*, în vol. *Despre feciorie, Apologia vieții monahale, Despre creșterea copiilor*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2001
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Despre mărginita putere a diavolului, Despre căință, Despre necazuri și biruirea tristeții*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2002
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile despre pocăință*, în Sf. Ioan Gură de Aur, *Omiliile despre pocăință și Sf. Sofronie al Ierusalimului, Viața Cuvioasei Maria Egipteanca*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 1998
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile la Epistola către Romani*, trad. P. S. Teodosie Atanasiu, revizuită și îngrijită de Cezar Păvălașcu și Cristian Untea, Ed. Christiana, București, 2005
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile la Facere*, trad. D. Fecioru, PSB 21-22, EIB, București, vol. I - 1987; vol. II - 1989
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omiliile la Matei*, trad. D. Fecioru, PSB 23, EIB, București, 1994
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Omilia rostită când a fost hirotonit preot*, trad. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Predici la Sărbători Împărătești și Cuvântări de laudă la Sfinți*, trad. D. Fecioru, EIB, București, 2002
- Ioan Gură de Aur (Sf.), *Tratatul despre preoție*, trad. D. Fecioru, în vol. Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Grigorie de Nazianz, Sf. Efrem Sirul, *Despre preoție*, EIB, București, 1987
- Ioan Scărarul (Sf.), *Scara duhovnicescului urcuș*, trad. D. Stăniloae, F 9, EIB, București, 1980
- Isaac Sirul (Sf.), *Cuvinte către singuratici*, partea II, trad. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2003
- Isaac Sirul (Sf.), *Cuvinte către singuratici*, partea III, trad. Ioan I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2005
- Isaac Sirul (Sf.), *Cuvinte despre sfintele nevoințe*, trad. D. Stăniloae, F 10, EIB, București, 1981
- Isaia Pustnicul, *Douăzeci și nouă de cuvinte*, trad. D. Stăniloae, F 12, Ed. Harisma, București, 1991
- Isaia Pustnicul, *Fragmente*, trad. D. Stăniloae, F 12, Ed. Harisma, București, 1991
- Isichie Sinaitul (Sf.), *Scurt cuvânt de folos sufletului și mântuitor despre trezvie și virtute*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Iustin Martirul și Filosoful (Sf.), *Dialogul cu iudeul Trifon*, trad. Olimp Căciulă, în *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, EIB, București, 1980
- Iustin Martirul și Filosoful (Sf.), *Apologia întâia*, trad. Olimp Căciulă, în *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, EIB, București, 1980

- Macarie Egipteanul (Sf.), *Omilii duhovnicești*, trad. Constantin Cornițescu, PSB 34, EIB, București, 1992
- Macarie Egipteanul (Sf.), *21 de Cuvântări despre mântuire*, trad. Ioasaf Popa, Editura Anastasia, București, 2001
- Marcu Ascetul, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Marcu Ascetul, *Epistolă către Nicolae Monahul*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Marcu Ascetul, *Răspuns acelor care se îndoiesc de Dumnezeuiescul Botez*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Ambigua, Scrieri I*, trad. D. Stăniloae, PSB 80, EIB, București, 1983
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele despre cunoștința de Dumnezeu*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele despre dragoste*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele gnostice*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Capetele teologice*, F 2, ediția a II-a, Ed. Harisma, București, 1993
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Cuvânt ascetic*, trad. D. Stăniloae, F 2, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Epistolele, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 82, EIB, București, 1990
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Întrebări, nedumeriri și răspunsuri*, trad. D. Stăniloae, F 2, ediția a II-a, Editura Harisma, București, 1993
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Răspunsuri către Talasie*, trad. D. Stăniloae, F 3, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Scrieri despre cele două nevoințe în Hristos, Scrieri II*, trad. D. Stăniloae, PSB 82, EIB, București, 1990
- Maxim Mărturisitorul (Sf.), *Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru*,
- Metodiul de Olimp, *Banchetul sau Despre castitate*, trad. C. Cornițescu, în Sf. Grigorie Taumaturgul și Metodiul de Olimp, *Scrieri*, PSB 10, EIB, București, 1984
- Metodiul de Olimp, *Aglaofon sau despre înviere*, trad. C. Cornițescu, în Sf. Grigorie Taumaturgul și Metodiul de Olimp, *Scrieri*, PSB 10, EIB, București, 1984
- Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire și despre cunoștință*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
- Nichita Stithatul, *Vederea duhovnicească a raiului*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
- Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, trad. D. Stăniloae, F 1, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1946
- Origen, *Comentariu la Evanghelia după Ioan, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Origen, *Comentariu la Evanghelia după Matei, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
- Origen, *Contra lui Celsus, Scrieri alese IV*, trad. T. Bodogae, PSB 9, EIB, București, 1984
- Origen, *Convorbirile cu Heraclide, Scrieri alese III*, trad. T. Bodogae, PSB 8, EIB,

- București, 1982
- Origen, *Despre principii, Scrieri alese III*, trad. T. Bodogae, PSB 8, EIB, București, 1982
 - Origen, *Despre rugăciune, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și Nicolae Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
 - Origen, *Exortație la martiriu, Scrieri alese III*, trad. Constantin Galeriu, PSB 8, EIB, București, 1982
 - Origen, *Filocalia, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și Nicolae Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
 - Origen, *Omilii la Cartea Cântarea Cântărilor, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
 - Origen, *Omilii la Cartea Ieșirii, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
 - Origen, *Omilii la Cartea Iosua, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
 - Origen, *Omilii la Cartea Proorocului Ieremia, Scrieri alese I*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 6, EIB, București, 1981
 - Origen, *Omilii la Evanghelia după Luca, Scrieri alese II*, trad. T. Bodogae și N. Neaga, PSB 7, EIB, București, 1982
 - Paulin de Nola (Sf.), *Harul și mântuirea (Scrisoare către Amandus)*, trad. Vasile Goraș, în vol. *Antologie din scrierile Părinților latini*, Editura Anastasia, 2000
 - Petru Damaschin, *Învățăături duhovnicești*, trad. D. Stăniloae, F 5, EIB, București, 1976
 - Salvianus, *Despre guvernarea lui Dumnezeu, Scrieri*, trad. D. Popescu, PSB 72, EIB, București, 1992
 - Simeon Metafrastul (Sf.), *Parafrază la Sfântul Macarie Egipteanul*, trad. D. Stăniloae, F 5, EIB, București, 1976
 - Simeon Noul Teolog (Sf.), *Cateheze, Scrieri II*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 1999
 - Simeon Noul Teolog (Sf.), *Cele 225 de capete teologice și practice*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
 - Simeon Noul Teolog (Sf.), *Cuvântările morale*, trad. D. Stăniloae, F 6, EIB, București, 1977
 - Simeon Noul Teolog (Sf.), *Discursuri teologice și etice, Scrieri I*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 1998
 - Simeon Noul Teolog (Sf.), *Imne, Epistole și Capitole, Scrieri III*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2001
 - Simeon Noul Teolog (Sf.), *Metoda sfintei rugăciuni și atențiuni*, trad. D. Stăniloae, F 8, EIB, București, 1979
 - Talasie Libianul, *Despre dragoste, înfrânare și petrecerea cea după minte*, trad. D. Stăniloae, F 4, Tipografia Arhidiecezană, Sibiu, 1948
 - Teodoret al Cirului, *Istoria bisericească, Scrieri II*, trad. Vasile Sibiescu, PSB 44, EIB, București, 1995
 - Teofil al Antiohiei, *Trei cărți către Autolic*, trad. D. Fecioru, în *Apologeți de limbă greacă*, PSB 2, EIB, București, 1980
 - Teolipt al Filadelfiei, *Cuvinte către filadelfieni*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
 - Teolipt al Filadelfiei, *Cuvinte duhovnicești, Imne și Scrisori*, trad. Ioan I. Ică jr, Editura Deisis, Sibiu, 2000
 - Teolipt al Filadelfiei, *Despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos*, trad. D. Stăniloae, F

- 7, EIB, București, 1977
- Teolipt al Filadelfiei, *Despre ostenele vieții călugărești*, trad. D. Stăniloae, F 7, EIB, București, 1977
 - Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, P.S.B. 3, EIB, București, 1981
 - Tertulian, *Despre răbdare*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, P.S.B. 3, EIB, București, 1981
 - Tertulian, *Despre rugăciune*, trad. D. Popescu, în *Apologeți de limbă latină*, P.S.B. 3, EIB, București, 1981
 - Toma de Kempis, *Urmarea lui Hristos*, trad. Dumitru C. Vișan, ediția a II-a, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1991
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Constituțiile ascetice, Scrieri II*, trad. Iorgu Ivan, PSB 18, EIB, București, 1989
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Despre Sfântul Duh, Scrieri III*, trad. C. Cornițescu și T. Bodogae, PSB 12, EIB, București, 1988
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Epistole, Scrieri III*, trad. C. Cornițescu și T. Bodogae, PSB 12, EIB, București, 1988
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Omilii la Hexaimeron, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 17, EIB, București, 1986
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Omilii la Psalmi, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 17, EIB, București, 1986
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Omilii și cuvântări, Scrieri I*, trad. D. Fecioru, PSB 17, EIB, București, 1986
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Regulile mari, Scrieri II*, trad. I. Ivan, PSB 18, EIB, București, 1989
 - Vasile cel Mare (Sf.), *Regulile mici, Scrieri II*, trad. I. Ivan, PSB 18, EIB, București, 1989
 - Varsanufie (Sf.), *Scrisori duhovnicești*, trad. D. Stăniloae, F 11, Editura Episcopiei Romanului și Hușilor, 1990

C. Lucrări și studii teologice

- Abrudan, Dumitru, Emilian Cornițescu, *Arheologie biblică*, EIB, București, 1994
- Abrudan, Dumitru, *Cărțile didactico-poetice*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2001
- Braniște, Ene, *Liturgica generală*, EIB, București, 1985
- Chevalier, Jean, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, Ed. Artemis, București, vol. I – 1994; vol. II și vol. III – 1995
- Coman, I. G., *Patologie*, EIB, București, vol. I – 1984; vol. II – 1985
- Daniel, Constantin, *Pe urmele vechilor civilizații*, Ed. Sport-Turism, București, 1987
- *Dicționar biblic*, trad. Constantin Moisa (titlul original: *Nouveau dictionnaire biblique revise*), Editura Stephanus, București, vol. I – 1995, vol. II – 1996, vol. III – 1997
- *Dicționar enciclopedic de Iudaism*, trad. Viviane Prager, C. Litman și Țicu Goldstein, Editura Hasefer, București, 2000
- Drimba, Ovidiu, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1985
- Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, ediția a II-a, Ed. Științifică, București, 1992

- Flavius, Josephus, *Antichități iudaice*, vol. I, trad. Ion Acsan, Editura Hasefer, București, 1999
- Matei, Horia C., *Enciclopedia Antichității*, Ed. Meronia, București, 1995
- Moldoveanu, Nicolae, *Dicționar biblic de nume proprii și cuvinte rare*, Editura Casa Școalelor, București, 1995
- Negoiaș, Athanase, *Teologia biblică a Vechiului Testament*, Ed. Credința noastră, București, 1992
- Prelipcean, Vladimir, Nicolae Neaga, Gh. Barna, Mircea Chialda, *Studiul Vechiului Testament* (pentru Institutele teologice), ediția a II-a, EIB, București, 1985
- Stăniloae, Dumitru, *Teologia morală ortodoxă*, vol. III, EIB, București, 1981
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, I, *Facerea*, Ed. Christiana, București, 2002
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, II, *Ieșirea*, Ed. Christiana, București, 2002
- Usca, Ioan Sorin, Ana Usca, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, III, *Leviticul*, Ed. Christiana, București, 2003
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, IV, *Numerii*, Ed. Christiana, București, 2003
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, V, *Deuteronomul*, Ed. Christiana, București, 2004
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, VI, *Iosua*, Ed. Christiana, București, 2004
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, VII, *Judecătorii. Rut*, Ed. Christiana, București, 2005
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, VIII, *1-2 Regi*, Ed. Christiana, București, 2005
- Usca, Ioan Sorin, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, IX, *3-4 Regi*, Ed. Christiana, București, 2006
- Usca, Ioan Sorin, Ioan Traia, *Vechiul Testament în tâlcuirea Sfinților Părinți*, X, *1-2 Paralipomena*, Ed. Christiana, București, 2007